

Funded by
the European Union

GENÇLİK ÇALIŞANLARININ ALGILARI VE Türkiye, İspanya, Fransa ve Ukrayna'da RADİKALLEŞME FARKINDALIĞI

Gençlik Çalışanlarının Algıları ve Türkiye, İspanya, Fransa ve Ukrayna'da Radikalleşme Farkındalığı

Editör:
Doç. Dr. Recep YORULMAZ

"Avrupa Komisyonu'nun bu yayının hazırlanmasına verdiği destek, sadece yazarların görüşlerini yansıtan içeriğin onaylandığı anlamına gelmez ve Komisyon burada yer alan bilgilerin herhangi bir şekilde kullanılmasından sorumlu tutulamaz."

Yazarlar

Doçent Doktor Recep Yorulmaz

Recep Yorulmaz, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü'nde öğretim üyesidir. 2018-2022 yılları arasında ORSAM Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nde Ekonomik Araştırmalar Masası Direktörü olarak görev yapmıştır. Halen İktisat Halkası Uluslararası Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi'nde Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda, İslam Ülkeleri Akademisyen ve Yazarlar Birliği (AYBİR) Başkan Yardımcılığı görevini yürütmektedir. Yorulmaz, 1985 yılında Soma'da doğdu; orta öğrenimini aynı kentte tamamladı. Lisans derecesini 2008 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü'nden aldı. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yurtdışı Yüksek Lisans Bursu'nu kazandı. 2009-2010 yılları arasında ABD'nin Ohio eyaletinde Case Western Reserve Üniversitesi'nde dil programını tamamladıktan sonra 2010-2012 yılları arasında ABD'nin Güney Carolina eyaletinde Clemson Üniversitesi'nde ekonomi alanında yüksek lisans yaptı. Ardından, 2012-2016 yılları arasında İngiltere'de Sheffield Üniversitesi'nde Ekonomi alanında doktora eğitimini tamamlamıştır. Yorulmaz, kamu ekonomisi, kamu maliyesi, maliye politikası ve Orta Doğu'nun politik ekonomisi alanlarında araştırma ve öğretim uzmanlığına sahip bir akademisyendir. Güncel araştırma alanları kamu ekonomisi, maliye politikası ve Orta Doğu ekonomisine odaklanmaktadır. Ulusal ve uluslararası hakemli akademik dergilerin yanı sıra çeşitli süreli ve süresiz yayınlarda çok sayıda makale ve analiz yayımlamıştır.

Bölüm Yazarları

Merve Zorlu

1993'te Mersin'de doğan Merve Zorlu, Mersin Mehmet Adnan Özçelik Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. Lisans derecesini 2019 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden aldı. Aynı üniversitede 2022 yılında "Kale Avrupası'nda Göç Gerçeği" başlıklı teziyle uluslararası ilişkiler yüksek lisansını tamamladı: Bir Güvenlikleştirme Yaklaşımı" başlıklı teziyle tamamladı. Aynı yıl İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında doktora çalışmalarına başladı ve halen "Devletler ve Küreselleşme" başlıklı tezi üzerinde çalışmaktadır: Ontolojik Güvenliğin Kırılgan Dengesi." Zorlu'nun uzmanlık alanları ulusal ve

uluslararası güvenlik, küreselleşme, dış politika ve Avrupa Birliği. Çok sayıda ulusal ve uluslararası kongre ve çalıştaya aktif olarak katılmıştır. Akademik katkıları arasında hakemli dergilerde yayınlanmış makaleler, kitap bölümleri ve çeşitli periyodik ve periyodik olmayan yayınlarda yer alan görüş yazıları bulunmaktadır.

Ifakat Yuna

İfakat Yuna, uluslararası ilişkiler, insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma konularında uzmanlaşmış önemli bir akademisyen ve danışmandır. Halen Afrika ve Türkiye'deki yenilenebilir enerji projelerinde danışman olarak görev yapmakta ve insan hakları ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeye adanmış bir STK olan COJEP INTERNATIONAL'da uluslararası ilişkiler koordinatörü olarak çalışmaktadır.

1971 yılında Sivas, Türkiye'de doğdu ve ailesiyle birlikte Fransa'ya göç etti. Mütevazı bir geçmişten gelmesine rağmen olağanüstü bir direnç ve kararlılık gösterdi. Valenciennes Politeknik Üniversitesi'nde Eğitim Analizi ve Tasarımı alanında lisans eğitimini tamamladıktan sonra Paris'te Sosyal Bilimler, INALCO Sorbonne'da Yabancı Dil Edebiyatı ve Paris Ulusal İdare Okulu'nda (ENA) İleri Avrupa Çalışmaları alanlarında dereceler aldı. Akademiye ve politika yapımına yaptığı katkılardan dolayı fahri doktora unvanı almıştır. Profesyonel yolculuğu, yenilenebilir enerji çözümleri konusunda çıkarılan çalışmalar ve radikalleşme, İslamofobi ve COVID-19'un savunmasız nüfuslar üzerindeki etkisi gibi küresel sorunların ele alınmasındaki rolünü içermektedir. Küreselleşme ve Krizlerin Yakınsaması adlı vizyoner raporuyla tanınmaktadır. Akademik çalışmalarının yanı sıra siyasi olarak da aktif olan Yuna, 2017'deki Fransız yasama seçimlerinde Adalet Partisi'nin yedek adayı olarak yarışmıştır. Aralarında 2024 yılında Libya'nın Bingazi kentinde düzenlenen ve yenilenebilir enerji ve jeopolitik istikrara odaklanan "Libya 2050" kavramını tanıttığı Uluslararası Barış ve Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nın da bulunduğu önemli uluslararası konferanslarda sunumlar yapmıştır. Araştırma alanları uluslararası ilişkiler, yenilenebilir enerji, radikalleşme, İslamofobi ve küreselleşmenin marjinal topluluklar üzerindeki sosyoekonomik etkilerini kapsamaktadır. Hakemli akademik dergilerde ve diğer prestijli platformlarda çok sayıda makale ve analiz yayınlayarak alanında bir otorite olarak ün kazanmıştır.

Yardımcı Doçent Elena Gil Moreno

Elena Gil Moreno, Salamanca Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi alanında Yardımcı Doçent olarak görev yapmaktadır. Sosyal bilimler alanında doktora ve sosyoloji alanında lisansını aynı üniversiteden almıştır. Yüksek lisansını Avrupa'da bölgesel politikalar ve sınır ötesi işbirliği alanında Vigo Üniversitesi ve Minho Üniversitesi'nde (Portekiz) tamamlamıştır. Dr. Gil ayrıca Eğitim Fakültesi'nde Yardımcı Doçent olarak çalışmıştır. Çeşitli araştırma projelerinde yer alan Gil, Kastilya ve Leon Sosyoloji Derneği (SOCYL) üyesidir. Gil ayrıca kalkınma ve vatandaş katılımı için derneklerde ve kamu

kurumlarında çalışmıştır. Araştırmaları, internet üzerindeki kolektif eylemin karşılaştırmalı ve geniş bir perspektiften analizine odaklanmaktadır. Kitlesel fonlama, siber feminizm ve son zamanlarda Qanon gibi çeşitli fenomenler üzerinde çalışmıştır.

Doçent José Manuel Rivas Otero

José Manuel Rivas Otero Salamanca Üniversitesi'nde Doçent Doktor olarak görev yapmaktadır. Siyaset Bilimi alanında doktora ve Latin Amerika Çalışmaları alanında yüksek lisansını Salamanca Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Granada Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Hukuk alanında lisans eğitimi almıştır. Salamanca Üniversitesi'nde doktora öncesi araştırmacı ve Boston Üniversitesi'nde misafir akademisyen olarak bulunmuştur. Ayrıca IUNIT ve çeşitli Kolombiya üniversitelerinde misafir akademisyen olarak görev yapmıştır. Halen Salamanca Üniversitesi'nde Latin Amerika Parlamenter Elitleri Projesi (PELA-USAL) ve Kolombiya Ulusal Üniversitesi'nde Siyasi Partiler ve Seçimler Araştırma Grubu'nda araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Yüksek etkili dergilerde bilimsel makaleler yayınlamış, kolektif kitaplar koordine etmiş ve çok sayıda uluslararası konferansa katılmıştır. Araştırma alanları siyasi liderlik, elitler, temsil ve çatışma çözümüdür.

Doçent Oksana Zamora,

Oksana Zamora, halen Sumy Devlet Üniversitesi Uluslararası Ekonomik İlişkiler Bölümü'nde çalışmaktadır. Hem akademik hem de sivil toplum sektörlerinde proje tasarımı ve yönetimi deneyimlerini birleştirmektedir: Üniversitenin Uluslararası İlişkiler Ofisi'nde 7 yıl ve üçüncü sektörde Avrupa Komisyonu, FAO (UNO), CEI ve EBRD, UNESCO ve Çek Kalkınma Ajansı, Ulusal Araştırma Fonu tarafından finanse edilen projelerde 12 yıldan fazla çalışmıştır. Zamora, Polonya'daki Lodz Bilgisayar Bilimleri ve Sanat Üniversitesi'nde "2014-2020 Mali Perspektifinde AB Tarafından Finanse Edilen Projelerin Yönetimi" alanında lisansüstü eğitim mezunudur. Hem işletmeler ve özel kuruluşlar için danışman olarak hem de Avrupa Komisyonu için dış uzman olarak çalışmaktadır. Yaygın eğitim eğitmeni ve HEI'lerin uluslararası gelişim koçu olarak çalışmaktadır. AB'nin uluslararası eğitim programlarına (Youth in Action, Erasmus+ ve 10'dan fazla İngilizce eğitim kursu) katılmanın yanı sıra yaygın eğitim araçlarını kullanarak eğitim programları geliştirme ve eğitmen olarak çalışma konusunda 10 yıllık deneyime sahiptir.

Doçent Doktor Alona Yevdokymova

Doçent Alona Yevdokymova Sumy Devlet Üniversitesi İşletme Bölümü'nde Uygulamalı Eğitim Akademik Bölüm Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Sumy Hayat Boyu Öğrenme Merkezi'nde proje yöneticisi, Sumy Devlet Üniversitesi Üniversite Girişimlerini Destekleme Koordinasyon Kurulu üyesi ve 2030'a Kadar Şehir

Stratejisini Uygulama Koordinasyon Kurulu (Sumy) üyesidir. 1985'te Ukrayna'nın Sumy şehrinde doğmuş ve orta öğrenimini orada tamamlamıştır. Sumy Devlet Üniversitesi'nde 2007 yılında işletme ekonomisi alanında lisans, 2008 yılında işletme ekonomisi alanında yüksek lisans ve 2012 yılında proje yönetimi alanında uzmanlık derecesi aldı. Yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra 2014 yılında Luhansk'taki Volodymyr Dahl Doğu Ukrayna Ulusal Üniversitesi'nde lisansüstü çalışmalarını tamamladı ve 2014 yılında Proje Yönetimi alanında doktora derecesi aldı. Alona Yevdokymova, proje yönetimi, toplulukların sosyo-ekonomik gelişimi, enerji verimli teknolojiler ve sürdürülebilir kalkınma konularında deneyime sahip bir araştırmacıdır. Alona Yevdokymova'nın ulusal ve uluslararası hakemli bilimsel dergilerin yanı sıra çeşitli süreli ve süresiz yayınlarda makaleleri ve analitik materyalleri yayınlanmıştır.

Doçent Doktor Tetyana Mayboroda

Doç. Dr. Tetyana Mayboroda, Ukrayna'daki Sumy Devlet Üniversitesi İşletme, Ekonomi ve Yönetim Enstitüsü'ne bağlı O. Balatskyi Yönetim Bölümü'nde görev yapmaktadır. Aynı zamanda Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkan Yardımcılığı ve Rus Biliminde Sahte Bilgiler ve Propaganda Araştırma Düşünce Kuruluşu Başkanlığı görevlerini yürütmektedir. Kendisi, Avrupa Uluslararası Eğitim Derneği (EAIE) ve Ukrayna Eğitim ve Bilim Yöneticileri Profesyonel Ağı'nın bir üyesi olup, ayrıca Ukrayna Startup Fonu'nda uzman olarak görev yapmaktadır. Tetyana Mayboroda, yönetim, kültürlerarası iletişim, proje yönetimi, eğitimin uluslararasılaştırılması ve liderlik alanlarında araştırma ve öğretim deneyimine sahiptir. Güncel araştırma ilgi alanları arasında kurumsal yönetim ve eğitimin devlet tarafından düzenlenmesi, değişim liderliği ve iş dünyası-eğitim-bilim iş birlikleri yer almaktadır. Makale ve bildirileri, Scopus ve Web of Science (WoS) veri tabanlarında indekslenenler de dâhil olmak üzere, ulusal ve uluslararası hakemli bilimsel dergilerde yayımlanmıştır.

Doçent Doktor Oleg Tulyakov

Doçent Oleg Tulyakov, Sumy Devlet Üniversitesi Psikoloji, Siyaset Bilimi ve Sosyo-Kültürel Teknolojiler Bölümü'nde çalışmaktadır. 2001-2013 yılları arasında Bölgelerarası Personel Yönetimi Akademisi Sumy Enstitüsü müdürlüğü görevini yürütmüştür. 1998-2002 yılları arasında Sumy Bölge Konseyi'nde milletvekili olarak görev yapmıştır. Şu anda Sumy bölgesel devlet idaresi kamu konseyi başkanı ve "Bölgesel Araştırma Fonu" kamu kuruluşunun yönetim kurulu başkanıdır. 1970'te Sumy'de (Ukrayna) doğdu ve orta öğrenimini orada tamamladı. 1993 yılında,

Sumy Devlet Pedagoji Enstitüsü Tarih Fakültesi'nde yüksek öğrenim gördü. 1999 yılında Hryhoriy Skovoroda adına Kharkiv Devlet Pedagoji Üniversitesi'nde Pedagojik Bilimler Adayı bilimsel derecesini aldı. 2004 yılında Bölgelerarası Personel Yönetimi Akademisi'nde "Eğitim Kurumları Yönetimi" uzmanlık alanında yüksek lisans derecesi

aldı. 2015 yılında Ukrayna Bankacılık Akademisi Felsefe Bölümü'nde doçent unvanını aldı. Oleg Tulyakov, felsefe, mantık, retorik ve Ukrayna'nın bölgesel topluluklarının sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınması alanlarında araştırma ve öğretim deneyimine sahip bir bilim insanıdır. Şu anda bilimsel ilgi alanları medya faaliyetleri, eleştirel düşünme konuları ve Ukrayna'nın bölgesel topluluklarının gelişiminin stratejik yönleri üzerine odaklanmaktadır. Ulusal ve uluslararası hakemli akademik dergilerde ve çeşitli periyodik ve periyodik olmayan yayınlarda yayınlanmış makaleleri ve analizleri bulunmaktadır.

Doçent Doktor Tetiana Shcherbyna

Doçent Tetiana Shcherbyna, halen Sumy Devlet Üniversitesi Uluslararası Ekonomik İlişkiler Bölümü'nde çalışmaktadır. Bilimsel ilgi alanları uluslararası pazarlama, kültürler arası ilişkiler ve uluslararası proje yönetimidir. "Uluslararası İşletme" programının yüksek lisans öğrencileri için tasarlanan "Uluslararası İşletmelerde Pazarlama" dersinin öğretim görevlisidir. 2017 yılından bu yana "Uluslararası Organizasyonlar" dersini vermektedir. EU4Business girişimi kapsamında EBRD tarafından finanse edilen KOBİ Bilgi Destek Merkezi (2016-2020) için KOBİ'lerin uluslararasılaşması konusunda eğitmen olarak görev yapmıştır.

CONTENTS

I. Giriş	11
II. Kavramsal Çerçeve	16
II. I. Türkiye'de Radikalleşme Konusunda Farkındalık/Anlayış	19
II.I.I. Türkiye'de radikalleşme eğilimleri	20
II.I.I.I. Aşırı Sol Radikalleşme	20
II.I.I.II. Etnik Radikalizm ve Aşırıcılık	21
II.I.I.III. Aşırı Sağ Radikalizm	23
II.I.I.IV. Aşırı Sol Sekülerist Radikalleşme	24
II.I.I.V. Dini Radikalleşme	25
II.I.I.VI. Yeni/Neo Radikal Hareketler	26
II.I.II. Radikalleşme Algılarını Etkileyen Faktörler	27
II.I.II.I. Geleneksel ve Sosyal Medya	28
II.I.II.II. Sosyo-Ekonomik Faktörler	29
II.I.II.III. Siyasi İklim	35
II.I.III. Radikalleşmenin nasıl önlenebileceğine ilişkin stratejiler	36
II.II. İspanya'da Radikalleşme Konusunda Farkındalık/Anlayış	37
II.II.I. Radikalleşmeye Katkıda Bulunan Faktörler	38
II.II.II. Dini ve Dini Olmayan Aşırıcılığı Ayırt Etmek	41
II.II.II.I. İspanya'da Dini Aşırıcılık	42
II.II.II.II. İspanya'da Dini Olmayan Aşırıcılık	43
II.II.II.III. Zorluklar ve Stratejik Yanıtlar	45
II.II.III. Radikalleşme Algılarını Etkileyen Faktörler	46
II.II.III.I. Kültürel Faktörler, Geleneksel Medya ve Sosyal Medya	46
II.II.III.II. Sosyo-Ekonomik Faktörler	49
II.II.III.III. Siyasi İklim	50
II.III. Ukrayna'da Radikalleşme Konusunda Farkındalık/Anlayış	51
II.III.I. Dini ve Dini Olmayan Aşırıcılık Arasında Ayrım Yapmak	56
II.III.II. Potansiyel Risk Faktörlerinin Belirlenmesi	59
II.III.III. Ukrayna'da Radikalleşme Algısını Etkileyen Faktörler	65
II.III.III.I. Geleneksel Medya ve Sosyal Medya	65

II.III.III.II. Sosyo-ekonomik Faktörler	71
II.III.III.III. Siyasi İklim	76
II.III.IV. Ukrayna'da Radikalleşmenin Nasıl Önlenebileceğine İlişkin Görüşler	80
II.III.IV.I. Kurumlara Güven	80
II.III.IV.II. Eğitim Yaklaşımları ve Müdahaleler	87
II.III.IV.III. Akranların ve ailenin rolü.....	94
II.III.V. Ukrayna'daki Gençlik Çalışanları Arasında Radikalleşmeyle	
Mücadele için Öneriler.....	100
II.III.V.I. Eğitim ve farkındalık kampanyaları	100
II.III.V.II. Çevrimiçi dayanıklılığın güçlendirilmesi	103
II.III.V.III. Toplum temelli girişimler ve dinler arası diyalog	105
II.III.V.IV. Kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon	107
II.III.V.V. Erken müdahale programları.....	110
II.IV. Fransa'da Gençlerin Radikalleşmesine İlişkin Farkındalık ve Anlayış	112
II.IV.I. Radikalleşmeye Katkıda Bulunan Faktörler.....	114
II.IV.I.I. Bireysel Faktörler	114
II.IV.I.II. Sosyal Faktörler	118
II.IV.I.III. Ekonomik Faktörler	122
II.IV.I.IV. Siyasi Faktörler	124
II.IV.I.V. Dini Faktörler	128
II.IV.I.VI. Psikolojik Faktörler.....	130
II.IV.I.VII. Kültürel Faktörler	134
II.IV.I.VIII. Çevresel Faktörler	137
II.IV.II. Dini ve Dindışı Ayrımı Dini Olmayan Aşırılık	140
II.IV.II.I. Gençler Arasında Dini Aşırıcılığın Özellikleri	141
II.IV.II.II. Gençler Arasında Dini Olmayan Aşırıcılığın Özellikleri.....	144
II.IV.III. Fransa'da Gençlerin Radikalleşmesi için Potansiyel	
Risk Faktörlerinin Belirlenmesi	148
III. Gençlik Çalışanlarının Genç Radikalleşmesine Yönelik Algılarına Dair	
Ampirik Bir Çalışma	151
III.I. Veriler ve Metodoloji	154
III.II. Ampirik Bulgular ve Tartışmalar	158
III.II.I. Türkiye'de Gençlik Çalışanlarının Gençlerin	
Radikalleşmesine İlişkin Algıları	160
III.II.I.I. Ampirik Bulgular	161
III.II.I.I.I. Radikalleşmeyi Anlamak.....	161
III.II.I.I.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler	165
III.II.I.I.III. Radikalleşme ile Mücadele	167
III.II.I.I.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler	170
III.II.I.II. Tartışmalar ve Politika Önerileri	171
III.II.I.II.I. Radikalleşmeyi Anlamak	171

III.II.I.II.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler	173
III.II.I.II.III. Radikalleşme ile Mücadele	174
III.II.I.II.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler	175
III.II.II. Ukrayna’da Gençlik Çalışanlarının Gençlerin	
Radikalleşmesine İlişkin Algıları	176
III.II.II.I. Ampirik Bulgular	177
III.II.II.I.I. Radikalleşmeyi Anlamak	177
III.II.II.I.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler	184
III.II.II.I.III. Radikalleşme ile Mücadele	187
III.II.II.I.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler	192
III.II.II.II. Tartışmalar ve Politika Önerileri	195
III.II.II.II.I. Radikalleşmeyi Anlamak	195
III.II.II.II.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler	196
III.II.II.II.III. Radikalleşme ile Mücadele	198
III.II.II.II.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler	199
III.II.III. Fransa’da Gençlik Çalışanlarının Gençlerin	
Radikalleşmesine İlişkin Algıları	201
III.II.III.I. Ampirik Bulgular	201
III.II.III.I.I. Radikalleşmeyi Anlamak	201
III.II.III.I.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler	207
III.II.III.I.III. Radikalleşme ile Mücadele	210
III.II.III.I.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler	214
III.II.III.II. Tartışmalar ve Politika Önerileri	216
III.II.III.II.I. Radikalleşmeyi Anlamak	216
III.II.III.II.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler	218
III.II.III.II.III. Radikalleşme ile Mücadele	219
III.II.III.II.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler	220
III.II.IV. İspanya’da Gençlik Çalışanlarının Gençlerin	
Radikalleşmesine İlişkin Algıları	221
III.II.IV.I. Ampirik Bulgular	222
III.II.IV.I.I. Radikalleşmeyi Anlamak	222
III.II.IV.I.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler	229
III.II.IV.I.III. Radikalleşme ile Mücadele	233
III.II.IV.I.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler	238
III.II.IV.II. Tartışmalar ve Politika Önerileri	240
IV. Sonuç ve Politika Önerileri	244
BİBLİYOGRAFYA	252
Ek 1: Mülakat Soruları	270
Ek 2: Kod Kitabı	272

Türkiye'de Gençlik Çalışanlarının Radikalleşme Algıları ve Farkındalıkları, İspanya, Fransa ve Ukrayna

I. Giriş

Radikalleşme, başta terörizm olmak üzere birçok siyasal şiddet türünün ortaya çıkmasına neden olan kavramların başında gelmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra önemi giderek artan radikalleşme, siyasal şiddet olgu ve olaylarının yorumlanması ve açıklanmasında analitik bir paradigma haline gelmiştir. Kavramın doğasına ve kavramsal çerçevesine değinmeden önce etimolojik analizine ve tarihsel gelişimine vurgu yapmak yerinde bir girişim olacaktır. Siyaset biliminin birçok ana teması gibi radikalleşme de Latince kökenli bir kelimedir. Etimolojik olarak 'radix' kelimesinden türetilen radikalleşme, kişinin köklerine dönme eylemini ifade etmekle birlikte, ister bitki ister sayı olsun, kavramların kökleriyle ilgili bir anlama da karşılık gelmektedir (Kaya, 2021). Bununla birlikte, kavram zaman içinde bir şeyin temel doğası; siyasi ve sosyal reformu destekleyen ve gelenekten koparak yenilikçi veya ilerici olan bir kişi veya kurum gibi anlamları içerecek şekilde anlam genişlemesine uğramıştır.

Radikalleşme her ne kadar kökeni Antik Yunan dönemine dayanan bir kavram olsa da, günümüzdeki anlamına yakın şekilde kullanımı ve içeriksel çerçevesi 18. yüzyılda şekillenmiştir. Bu dönemde, radikalleşme kavramının

temelini oluşturan “radikal” kelimesi; Aydınlanma Çağı, Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı gibi tarihsel olaylarla ilişkili bir tema etrafında gelişmiştir. İngiltere'de ise bu dönemde orta sınıf radikalizmi ile ilişkilendirilmiş ve şiddet yanlısı devrimci liderleri tanımlamak için kullanılmıştır. İngiltere'de sanayi, kentleşme, okuryazarlık ve nüfus artışının yarattığı öfkenin parlamento dışında Wilkes hareketine dönüşmesi radikalleşme açısından bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Fransa'da 18inci yüzyılın sonlarına doğru dönemin siyasi iktidarına yönelik yolsuzluk ve yürütme erkinin kötüye kullanılması eleştirileri, orta sınıfın çeşitli siyasi talepleri dile getirmesiyle sonuçlanmıştır (Dickinson, 1994, s. 222). Bugün hala Fransız parlamentosunda merkez sol ve ilerici devrimci siyasi partileri tanımlamak için kullanılan 'radikal' kelimesi o dönemlerle ilişkilendirilmektedir. Bu gelişmeler ışığında radikalizm kavramı, 19. yüzyılda farklı ülkelerde sosyo-kültürel ve siyasi yapılarda reform arayışları etrafında örgütlenen siyasi hareketler için bir doktrin haline gelmiştir (DuBois, 1975, s. 64). Batı siyasal yaşamındaki dönüşümler 19. yüzyıldan itibaren bireyciliği ön plana çıkarmış ve aile aracılığıyla edinilen toplumsal rollerin önemi azalmaya başlamıştır. Kadınların başta oy hakkı olmak üzere sosyo-kültürel ve siyasal alanda erkek egemenliğine meydan okumaya başlaması, feminist ekolün kitlesel bir hareket olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu hareket zaman içinde radikal nitelikler taşımıştır.

Radikalleşmenin gelişimindeki en önemli farklılıklar 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Avrupa'ya hâkim olan mutlak monarşilere karşı özgürleşme ve cumhuriyetçilik savunulmuştur. Bu noktada öncü hareketlerden biri İrlandalı devrimciler olmuştur (Demetriou, 2012, s. 440). Radikalleşmenin bir sonucu olarak bu hareket, İngiliz siyasetinin belirleyici aktörlerine karşı şiddeti ve iç çatışmayı bir çıkış yolu olarak görmüştür. Bu dönemde Filistin ve Kıbrıs'ta da benzer eğilimleri görmek mümkündür. Yahudi göçmenlerin ve manda yönetiminin Siyonist milliyetçiliğine karşı Arap milliyetçiliği ve Yunanistan ile birleşmeyi arzulayan Kıbrıs Rum milliyetçiliği radikalleşmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde, sol ideolojilerin ve reformist eğilimlerin yükselişiyle birlikte, sivil haklar hareketleri insanların sosyalizm, kadın hakları ve Vietnam savaşına karşı kampanya yürütmelerini sağlamış ve bu bağlamda radikal faaliyetler ortaya çıkmıştır (Cottrell, 1986, s. 49). Radikalleşmenin tarihsel gelişimine katkıda bulunan bir diğer tarihsel olay ise 1968 kuşağıdır.

Avrupa'da öğrenci direnişi olarak ortaya çıkan ve dünyanın birçok yerine yayılan bu direniş hareketleri, yaşam tarzı, etik ve kimliğe vurgu yapan yeni toplumsal hareketleri doğurmuştur. Yeni toplumsal hareketler siyasal alana ilişkin meseleleri sorgulayarak ilginin siyasal alanın ötesine kaymasına yol açmış ve feminizm, barış, hayvan hakları ve ekolojik meseleler gibi konuları gündeme taşımıştır (Calhoun, 2011, s. 204).

Radikalleşmenin tarihsel gelişimine kaynaklık eden olayların önemli bir kısmı 21. yüzyılda meydana gelmiştir. Bu dönemde kültürler arası yeni teknolojik gelişmelerin ortaya çıkması ve medyanın siyasi davranışlar üzerindeki belirleyici etkisi radikal, radikalizm veya radikalleşme gibi kavramların tanımlanması ve içeriğinin belirlenmesindeki karmaşıklığı artırmıştır. Bu karmaşıklık, radikalizmin ne olduğuna dair ortak bir uluslararası bakış açısı geliştirmeyi de zorlaştırmıştır. 21. yüzyılda radikalizmin çok daha görünür hale gelmesi ve küreselleşmesi, onunla mücadele etmek için bir strateji geliştirmeyi zorlaştırmıştır. Radikalizm, mevcut dünya düzeninden kaynaklanan eşitsizlikler, sosyo-ekonomik destek eksikliği ve radikal ideolojilerin yayılması nedeniyle bu dönemde daha popüler ve yaygın hale gelmiştir. Bu nedenlerin yanı sıra, bireylerin yaşam standartlarından bağımsız olarak belirli grupların sosyal refah olanaklarından ve bileşenlerinden daha fazla yararlanmasının ya da bunlara daha fazla erişebilmesinin de bu süreçte etkili olduğu söylenebilir. Radikalleşmenin tarihsel gelişimine değindikten sonra ne olduğunu açıklamak yerinde bir girişim olacaktır. Ancak bunun kolay bir iş olmadığını belirtmek gerekir.

Radikalleşme kavramsal çerçevesi itibarıyla çok sayıda karmaşık meseleyle ilişkilidir. Bunların başında –ve belki de en önemlisi– radikalleşme kavramının sıklıkla aşırılık (extremism) ve terörizm gibi kavramlarla birlikte kullanılması gelmektedir. Bu bağlamda yapılan kullanımlar, söz konusu kavramlar arasındaki farkların net bir biçimde ortaya konmasını zorlaştırmaktadır. Zira radikalleşme, radikal davranışların onaylanması ve hayata geçirilmesiyle ilişkilidir; bu da ilgili davranışların nasıl tanımlanacağına dair bir soru ve sorun alanı doğurmaktadır. Bu soruna yanıt verebilmek veya kavramsal bir açıklık getirebilmek adına, birçok devlet, kurum, kuruluş ve araştırmacı radikalleşmeyi işlevsel biçimde tanımlama yoluna gitmiştir. Ancak kavramın farklı disiplinlerde bilinçsiz ve bağlamdan kopuk kullanımı,

onun anlam bakımından muğlak kalmasına neden olmuş; dolayısıyla üzerinde uzlaşa sağlanmış ortak bir tanım geliştirilememiştir.

Radikalleşme basitçe aşırıcılık ve köktencilğe entelektüel kaynak sağlayan düşünsel, örgütsel ve kişisel dönüşüm süreci olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda radikalleşme, şiddet unsuru içeren veya şiddetle sonuçlanan eylemleri planlayan, uygulayan veya meşrulaştıran bireylerin zihinsel sürecidir (Köse ve Coşkun, 2019, s. 40). Borum'a (2011, s. 8) göre radikalleşme, şiddeti meşrulaştırmak için aşırı fikirler geliştirme eylemi iken, Moghaddam'a (2005, s. 161-162) göre ise giderek terörizme doğru evrilen bir merdiven metaforudur. Dolayısıyla radikalleşme, bir grubu ya da davayı savunan, gerçekleşmesi için fedakârlık talep eden ve bu doğrultuda şiddeti meşrulaştıran inanç, duygu ve davranışların bütünüdür (McCauley ve Moskalenko, 2008, s. 416).

Radikalleşme süreci hem radikalleşmiş hem de kendi kendine radikalleşmiş bireyler için çeşitli faktörleri içerdiğinden farklılık gösterebilir. Bu açıdan radikalleşme sürecini açıklamak oldukça zor bir girişimdir. Çünkü her bir radikalleşme biçimi fiziksel çevreden psikolojik faktörlere kadar birçok olgunun dikkate alınmasını gerektirmektedir. Yeni teknolojik gelişmeler ve araçlarla birlikte bu durum önemini daha da artırmıştır. Buna rağmen radikalleşme sürecini açıklamaya çalışan farklı teorik yaklaşımlar olduğunu belirtmek gerekir. Ancak bu teoriler arasında özellikle gençlerin radikalleşmesi açısından daha açıklayıcı bilgiler içermesi nedeniyle dört modele odaklanmak faydalı olacaktır. Bu modellerden ilki Randy Borum tarafından geliştirilen Dört Aşama Modeli'dir. Bu modele göre adaletsizlik algısı, kimlik ve aidiyet ihtiyacı ile kırılganlığı ve hassasiyeti artıran psikolojik faktörler bireylerin radikalleşmesinde ve nihayetinde terör örgütlerine üye olmasında belirleyici üç faktördür (Borum, 2010, s. 3). Borum, yaptığı analizler sonucunda bireysel ideolojik gelişmelerin (Borum, 2003, s. 7-10) radikalleşme üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuş ve böylece Dört Aşama Modeli'nin ayaklarını tamamlamıştır. Söz konusu model ile Borum, adaletsizlik ve mağduriyetler ile bireylerin hassasiyetlerinin zamanla diğer bireylere/gruplara karşı nasıl nefrete dönüştüğünü ve bu nefretin şiddet kullanımında meşrulaştırıcı bir faktör olarak nasıl rol oynayacağını açıklamaya çalışmaktadır.

Radikalleşme konusunda teorik bir bakış açısı geliştiren bir diğer araştırmacı da Fathali Moghaddam'dır. Moghaddam tarafından geliştirilen yaklaşım Merdiven Modeli olarak adlandırılmaktadır. Moghaddam bunu, bireyin sosyo-ekonomik olarak kötü olmayan koşulları kendi psikolojik süzgecinden geçirerek adil ve eşitsiz olarak kodlaması ve bu durumu mücadele gerekçesi olarak sunması ya da kurgulaması olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirme radikalleşme süreci olarak değerlendirilmekte ve bireyin tüm kaldırımaların tırmanıldığı merdivenin sonunda terör eylemlerine karışabileceği anlamına gelmektedir (Moghaddam, 2005, s. 160-166). Radikalleşmeyi açıklamaya çalışan bir diğer model ise Quintan Wiktorowicz tarafından geliştirilen Aşırı Gruplara Katılma Teorisidir. Bu teori ile radikalleşme sürecinde grubun önemi ve dinamikleri ortaya konmaktadır. Wiktorowicz radikalleşme kavramını kullanmaktan kaçınsa da aşırı bir gruba katılmaya yol açan dört sürecin varlığından bahseder: bilişsel genişleme, dini arayış, genel çerçeveye uygun hareket etme ve sosyalleşme (Wiktorowicz, 2004, s. 1). Gençlik ve radikalleşme süreçlerine ilişkin bir diğer teorik yaklaşım McCauley ve Moskalkenko tarafından geliştirilen Üç Seviye Modeli'dir. Bu model, siyasi bağlamda bireylerin, grupların ve kitlelerin radikalleşmesine odaklanmakta ve söz konusu radikalleşme türlerini sınıflandırmaktadır. Üç düzey (birey, grup ve kitle) ve on iki aşama arasındaki etkileşim ile bireylerin genel olarak radikalleşebileceği vurgulanmaktadır (McCauley ve Moskalkenko, 2008, s. 418). Bireyden başlayıp örgütlü bir şekilde devam eden ve nihayetinde meşrulaştırılmış bir hedef haline gelen şiddet kullanma arzusu bir radikalleşme süreci olarak değerlendirilmektedir. İlgili kuramsal temeller doğrultusunda radikalleşme, birey, grup ya da toplumların içinde bulundukları sosyo-ekonomik, politik ve sosyolojik durumlara karşı hissettikleri yoksunluk, hoşnutsuzluk, eksiklik, aidiyet/ayrışma, değişim ve dönüşüm arzusu ile başlar. Şiddet Radikalleşme modellerinde ise değişim ve dönüşüm yoluyla bir yer edinme arzusu öne çıkan faktörler arasındadır.

Gençlerin radikalleşme konusundaki algı ve farkındalıklarının incelenmesinin önemi, toplumsal dinamiklerin ve güvenlik politikalarının anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Gençler bir toplumun geleceğini şekillendiren kilit bir demografik gruptur ve onların görüşleri bir toplumun genel eğilimlerini ve risk alanlarını yansıtabilir. Radikalleşme süreçleri genellikle gençler arasında gerçekleşir. Bu nedenle, gençlerin radikalleşmeye

ilişkin algıları ve farkındalıkları, radikalleşmeyi önleme ve radikalleşmeyle mücadele stratejilerinin geliştirilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Gençlerin bu konudaki görüşleri, radikalleşmeye yol açan faktörleri anlamak ve etkili müdahale yöntemleri geliştirmek için temel bir kaynaktır. Ayrıca, gençlerin radikalleşme konusundaki farkındalığı, toplumun genel sağlığının ve uyumunun korunması açısından da önemlidir. Gençlerin bu konudaki düşünce ve tutumları, toplumsal çatışmaların ve ayrımcılığın önlenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Radikalleşme konusunda farkındalığın artırılması, gençler arasında daha sağlıklı sosyal ilişkilerin ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesine yardımcı olabilir. Sonuç olarak, gençlerin radikalleşmeye ilişkin algı ve farkındalıklarının incelenmesi sosyal uyum, güvenlik ve refah için temel bir adımdır. Bu tür çalışmalar radikalleşmeye karşı etkili politika ve programların geliştirilmesine yardımcı olabilir ve gençlerin toplumdaki olumlu rolünü güçlendirebilir. Radikalleşme tehdidi dünyanın birçok ülkesinde giderek artan bir endişe kaynağıdır. Son yıllarda Türkiye, İspanya, Fransa ve Ukrayna'da meydana gelen ve gençlerin radikalleşmeye karşı savunmasızlığını vurgulayan bir dizi yüksek profilli terör saldırısı yaşanmıştır. Bu nedenle, bu çalışma aşağıdaki araştırma sorularını yanıtlamayı amaçlamaktadır:

- Türkiye, İspanya, Fransa ve Ukrayna'daki gençler ve gençlik çalışanları arasında radikalleşme anlayışı nasıldır?
- Bu ülkelerdeki gençleri radikalleşmeye karşı savunmasız kılan faktörler nelerdir?
- Bu ülkelerdeki gençlerin ve gençlik çalışanlarının radikalleşmenin nasıl önlenebileceğine dair görüşleri nelerdir?

II. Kavramsal Çerçeve

Radikalleşme terimi, bireylerin veya toplulukların, toplumsal dönüşümü teşvik etmek için şiddeti savunmayı veya şiddet içeren eylemleri desteklemeyi içerebilecek siyasi veya sosyal inançları veya dini görüşleri benimsedikleri ilerlemeyle ilgilidir. Bu olguyu kavramak, karmaşık doğasını ve onu etkileyen çok sayıda unsuru kabul etmeyi gerektirir. Radikalleşmenin ardındaki nedenler karmaşık ve birbiriyle bağlantılıdır; dışlanma ve ekonomik mücadeleler gibi faktörler bireyleri aşırı inançlara ve eylemlere yönlendirmektedir.

Kendilerini toplumun çoğunluğundan kopuk hisseden veya eşitsizlikten etkilendiklerini düşünen bireyler, önemli dönüşümler öneren inançlara yönelmeye daha meyillidir. Radikalleşme sürecinde, bireyler mevcut sosyal veya siyasi sistemdeki kusurları vurgulayan ve bu sistemi adaletsiz veya işlevsiz olarak algılayan ideolojileri benimseme eğiliminde olduklarından, endoktrinasyon bir rol oynamaktadır. Bu ideolojiler, değişimi teşvik etmek için şiddet gibi eylemlere başvurmaya rasyonelleştirmektedir. "Bizim grubumuz ve diğerleri" arasındaki bölünmeleri vurgulayan, rakipleri düşman olarak tasvir eden veya kişinin inançlarına veya yaşam tarzına meydan okuyan anlatılar sıklıkla radikalleşmeyi tetiklemektedir.

Radikalleşme bir şekilde ortaya çıkmaz. Bireyler ve gruplar arasında büyük farklılıklar gösterir. Genellikle kişinin başlangıçta ideolojilerle tanıştığı bir ön radikalleşme aşamasıyla başlar. Daha sonra kişinin bu inançlarla ilişki kurmaya başladığı bir özdeşleşme aşaması gelir. Sonunda bazıları ideolojik hedeflerini gerçekleştirmek için eylemlerde bulunarak ya da eylemleri destekleyerek bağlılığa doğru ilerleyebilir. Radikalleşme genellikle her aşamanın bireyin adanmışlığını güçlendirdiği bir yolculuk olarak tasvir edilir. Günümüzün dijital çağında, internet ve sosyal medya radikal ideolojilerin yayılmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Çevrimiçi platformlar, bireylerin radikal inançları güçlendirebilecek benzer düşünen topluluklar bulmaları için alanlar sunmaktadır. Bu platformlar aynı zamanda aşırılık yanlısı gruplar için güçlü birer eleman kazanma ve propaganda yayma aracı olarak da hizmet vermektedir. Çevrimiçi toplulukların besleyebileceği aidiyet duygusu, çevrimdışı yaşamlarında kendilerini marjinalize edilmiş hisseden bireyler için özellikle caziptir. Bununla birlikte, internet radikalleşme sürecini hızlandırabilirken, çevrimdışı dinamikler, kişisel ilişkiler, sosyal ağlar ve topluluk etkileri de önemli ölçüde katkıda bulunur.

Radikalleşmeyle mücadele çeşitli ve çok yönlü stratejiler gerektirir. Bunlar arasında toplum katılımını teşvik etmek, mağduriyetin temel nedenlerini ele almak, sosyal ve siyasi katılımı teşvik etmek ve radikalleşme riski altındaki bireyler için hedefli müdahaleler uygulamak yer alır. Başarılı radikalleşmeyle mücadele çabaları genellikle eğitim ve toplumsal kalkınma programları gibi önleyici tedbirleri, halihazırda aşırıcılık yolunda ilerleyen

bireylere yönelik daha doğrudan müdahalelerle birleştirir. Eski aşırııcılara yönelik rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon programları da etkili radikalleşmeyle mücadele stratejilerinin kritik bileşenleridir. Radikalleşme, yerel tezahürleri olan küresel bir olgudur. Her bölge veya toplum, radikalleşmenin aldığı şekli şekillendiren kendine özgü kültürel, tarihi ve sosyo-politik bağlama sahiptir. Örneğin, dünyanın bazı bölgelerinde dini aşırııcılık daha yaygın olabilirken, diğerlerinde siyasi veya etnik radikalleşme baskın biçim olabilir. Bu yerel dinamikleri anlamak, belirli bölgelerde radikalleşmeye karşı etkili stratejiler geliştirmek için elzemdir.

Radikalleşmenin toplum ve güvenlik üzerindeki etkisi derindir. Terörizm ve toplumlar arası şiddet de dâhil olmak üzere önemli güvenlik sorunlarına yol açmaktadır. Radikalleşmenin ayrıca toplumlar içinde kutuplaşma, korku ve bölünmenin artması gibi daha geniş toplumsal sonuçları da vardır. Bu parçalanma sosyal uyumu zayıflatabilir ve toplumları istikrarsızlaştırabilir, bu da ilk etapta radikalleşmeyi körükleyen altta yatan sorunların ele alınmasını zorlaştırır. Radikalleşmeyle mücadele çabaları, güvenlik kaygıları ile insan hakları ve sivil özgürlüklere saygı arasında dikkatli bir denge kurulmalıdır. Kitlesele gözetim veya gelişigüzel gözaltı gibi aşırı agresif taktikler, önleme çabalarına dahil edilmesi gereken toplulukları yabancılaştırarak sorunu daha da kötüleştirir. Diyalog, kapsayıcılık ve sivil özgürlüklere saygıya öncelik veren radikalleşmeyle mücadele stratejileri uzun vadede genellikle daha başarılı olmaktadır.

Radikalleşmenin psikolojik boyutları, bireylerin aşırılık yanlısı ideolojilere nasıl ve neden yöneldiklerini anlamak açısından kritik önem taşımaktadır. Kimlik, algılanan adaletsizlik ve kişisel kırılabilirlik gibi faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Radikalleşen birçok kişi güçsüzlük veya marjinalleşme hissine kapılmakta, bu da onları güçlenme veya intikam vaat eden alternatif ideolojiler aramaya itmektedir. Bu psikolojik faktörleri anlamak, daha etkili önleme ve müdahale stratejileri geliştirmenin anahtarıdır. Tarihsel ve güncel radikalleşme örnekleri, farklı gruplar tarafından kullanılan yöntemler ve çeşitli radikalleşmeyle mücadele çabalarının etkinliği hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır. Örneğin, Ku Klux Klan ve aşırı sağcı örgütler gibi grupların radikalleşme süreçleri, şikayetlerin istismarı ve üye kazanmak

için propaganda kullanımı gibi ortak kalıpları ortaya koymaktadır. Bu örnekleri incelemek, politika yapıcıların ve uygulayıcıların radikalleşmeyi önleme ve radikalleşmeye karşı koyma yaklaşımlarını geliştirmelerine yardımcı olur. Toplumlar geçmiş deneyimlerden ders çıkararak radikal ideolojilerin yarattığı değişen tehditleri daha iyi ele alabilirler.

II.1. Türkiye'de Radikalleşme Konusunda Farkındalık/Anlayış

Literatürde radikalleşme kavramının tanımlanmasına ilişkin ortak bir yaklaşım bulunmamakla birlikte, bir süreci ifade ettiği konusunda görüş birliği bulunmaktadır (Schmid, 2013; Borum, 2011; Köse ve Coşkun, 2019). Nitekim Jensen'e (2006) göre, bireylerin siyasi şiddeti meşru kabul etmelerine zemin hazırlayan fikir ve görüşlerin zaman içinde benimsenmesi radikalleşme sürecini temsil etmektedir. Burada aşırıcılık ile radikalleşme arasındaki ayrımın tam olarak yapılması önemlidir. Çünkü radikalleşme bir düşünce, duruş ve örgütsel dönüşüm sürecidir, aşırıcılık ise bu dönüşümün yasadışı yollarla eyleme dönüşmesi ve şiddetin ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda terör eylemleri çoğu zaman aşırıcılığın konusu olmaktadır (Bartlett & Miller, 2011). Radikalleşme eğilimleri çoğunlukla kişisel ve örgütsel dönüşüm sürecini içerdiğinden, her zaman aşırıcılığa veya terör eylemlerine yol açmayacaktır. Ancak bu şiddet eylemleri radikalleşme süreci ile kendilerine meşru bir zemin yaratmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, özellikle Batı'da radikalleşme üzerine yapılan çalışmaların, 11 Eylül terör saldırıları ile 2004 Madrid ve 2005 Londra saldırılarının ardından literatürde belirgin biçimde arttığı görülmektedir (Dalgaard-Nielsen, 2010; Ranstorp, 2010; Neumann, 2008; Nesser, 2006).

Radikalleşme literatüründe Batı deneyimi geniş yer bulurken Türkiye'deki çalışmalar daha geç başlamıştır. Son yıllarda konuyla ilgili risklere yönelik farkındalığın artmasıyla çalışmalar artmış olsa da eksiklikler devam etmektedir (Anaz vd., 2016; Kurt, 2023; Orhan, 2010; Öztop, 2022; Sayari, 2010; Sozer ve Sever, 2011). Buna ek olarak, Türkiye'nin radikalleşme deneyimi birçok açıdan Batı'nın deneyimlerinden farklılık göstermektedir (Köse ve Coşkun, 2019: 124). Bu farklılıklardan ilki radikalleşme deneyiminin tarihsel kökenlerinden kaynaklanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşanan siyasal toplumsal gelişmeler ve ideolojiler kısmen

Cumhuriyet dönemine aktarılmıştır. Cumhuriyet'in getirdiği hızlı modernleşme ve uluslaşma süreçleri aynı zamanda hızlı göç ve kentleşmeye de neden olmuştur. Böylece bu hızlı dönüşüm 1960'lı ve 1970'li yıllarda Türk toplumunu ve siyasetini derinden etkilemiştir. Bu etkiler toplumun farklı radikal noktalarda ve siyasi ideolojilerde konumlanmasını kolaylaştırdı.

İkinci olarak, Türkiye'nin kendi siyasal ve toplumsal özelliklerinden kaynaklanan, hem toplumda hem de siyasette önemli sonuçları olan ve siyasal sisteme siyaset dışı müdahaleleri içeren bir askeri darbeler sürecidir. Radikalleşme ve aşırıçılıkla mücadele iddiasıyla meşru bir zemin yaratmayı amaçlayan askeri darbeler süreci, hem kendi içinde bir radikalleşme örneği yaratmış hem de toplumsal alanda yeni radikalleşmeleri kolaylaştırmıştır. Son olarak, Türkiye'nin şu anda mücadele ettiği radikalleşmeler bölgesel ve ulus ötesi etkilere daha açıktır. Çünkü Türkiye, başta sınır komşuları olmak üzere bölgesindeki başarısız devletlerin yarattığı güvenlik riskleriyle karşı karşıyadır. Başarısız devletlerdeki çatışma ve şiddet, özellikle bölge ülkelerine yayılma ve bulaşma riski taşımaktadır. Bu yayılma-bulaşma, radikal grupların sınır ötesi hareketliliği ve yeni ağların oluşması, bölgedeki toplumların radikal fikirlerden etkilenmesi veya sınır ötesi göç yoluyla gerçekleşebilir. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyadaki istikrarsızlık radikalleşme açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Bölgede devam eden iç savaş ve çatışmalar gelecekte de Türkiye için önemli bir güvenlik sorunu olmaya devam edecektir. Bu bağlamda, Radikalleşme, aşırıçılık ve de-radikalleşme, bugün olduğu gibi gelecekte de Türkiye'nin güvenlik gündeminde önemli bir yer tutacaktır. Bu nedenle Türkiye'deki radikalleşme eğilimlerini anlamak, bu eğilimleri etkileyen faktörleri tespit etmek ve radikalleşen grupların de-radikalizasyonu ve topluma yeniden entegrasyonu için çözümler üretmek, Türkiye'nin bu alandaki kırılganlıklarının üstesinden gelmek için hayati önem taşımaktadır.

II.I.I. Türkiye'de radikalleşme eğilimleri

II.I.I.I. Aşırı Sol Radikalleşme

Türkiye sol radikalleşmeyi Cumhuriyet öncesi dönemden miras almıştır. İdeolojik kökleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki siyasi ve

toplumsal dönüşümlere dayanmaktadır (Akdere & Karadeniz, 1994: 15-20; Cerrahoğlu, 1975). Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ideolojik etkileri ve Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünya sistemi ile birlikte radikalleşme ve aşırıçılık ortaya çıkmıştır. Daha çok üniversitelerde belirginleşen sol siyasal duruşta Batı'ya yönelik eleştiriler geliştirilmiş, anti-emperyalizm savunulmuş, Kemalizm, milliyetçilik ve bağımsızlık fikirleri hâkim olmuştur (Ünüvar, 2007: 821 - 829).

Türkiye'de 1950'li yıllarda çok partili döneme geçiş, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Demokrat Parti (DP) arasında bir kutuplaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bu kutuplaşma daha çok üniversite öğrencileri üzerinden yürütülmüştür. Bu dönemde Yön Hareketi, Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) gençlerin sol düşünce etrafında örgütlenmesini sağladı. Bu dönemde FKF siyasi arenanın içinde kalmış ve CHP tarafından desteklenerek DP muhalefetini güçlendirmiştir (Ünüvar, 2019: 407- 411). Ancak 1960'ların sonunda FKF yapısı, anti-emperyalist bir gençliğin örgütlenmesi için aktif bir mücadeleyi öngören çizgiye kaymıştır. Böylece öğrencilerin devrimi gerçekleştirmesi için oluşturulan ilk yapı olarak Devrimci Gençlik (Dev-Genç) kurulmuştur (Ünüvar, 2007: 824). Ayrıca 1969- 1971 yılları arasında üniversitelerde silahlı çatışmalar yaşanmıştır (Köse ve Coşkun, 2019: 134).

Türkiye'de sol siyaset için şiddet kullanmak üzere kurulan ilk yapı 1971 yılında kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) olmuştur (Şener, 2015: 225). Yine bu dönemde kurulan yapıların bazı üyeleri 12 Eylül sonrasında Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi (DHKP/C) çatısı altında partiye katılmıştır. Marksist-Leninist iddialar çerçevesinde şiddet kullanarak mevcut düzeni yıkmayı amaçlayan bu örgüt, Türkiye Cumhuriyeti tarafından terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Bu örgütlerin 1971 yılından bu yana çeşitli şiddet olaylarına ve suikastlara karıştıkları tespit edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024).

II.I.I.II. Etnik Radikalizm ve Aşırıçılık

Sol hareketin 1960-1980 yılları arasında "Kürt sorunu" ile de temas halinde olduğu görülmektedir. FKF ve Dev-Genç'in özellikle 1961-1975

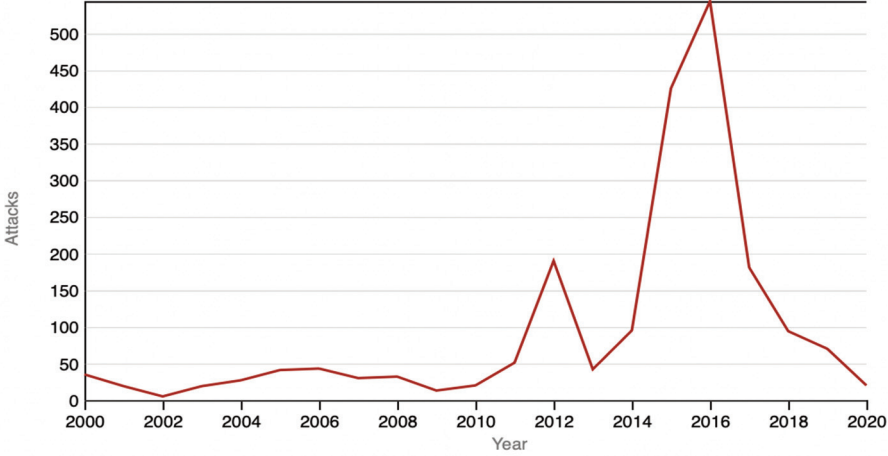
yılları arasında ayrılıkçı Kürt hareketiyle yakın ilişkileri olmuştur (Bozarslan, 2007: 1176). Ancak 1970 yılında üniversite öğrencileri tarafından Devrimci Kültür Ocakları (DDKO) kurulmuştur. Böylece Kürtçü ayrılıkçı hareket solculardan bağımsız olarak özerkleşmeye başlamıştır. Türk milliyetçiliğine tepki olarak düzenlenen Doğu Mitingleri, Kürtler arasında kültürel ve milli duyguları geliştirmeye başladı. DDKO 12 Mart Muhtırası ile kapatıldı. Ardından 1974 affıyla üyelerinin serbest bırakılmasıyla radikalleşme süreci başladı. Silahlı eylemleri tercih eden örgütlerin kurulması ve gençlerin katılımıyla bu etnik radikalizm siyasal aşırılığa dönüşmeye başlamıştır (Doğanoglu, 2016: 941 - 959; Bozarslan, 2007: 1186).

1978'de kurulan Kürdistan İşçi Partisi (PKK) radikalleşme sürecini hızlandırmış ve 1984'te terör eylemlerine başlamıştır (Bozarslan, 2007: 1169-1179). Çoğunlukla Kürtçü ayrılıkçı hareket tarafından yönlendirilen Kürt milliyetçiliği, ilk dönemlerinde ve zaman içinde etnik unsurların baskın olduğu bir hareket olmuştur. Devletini kurmak için şiddeti bir araç olarak kullanmıştır (Çolak, 2013). Böylece söz konusu hareket, Türkiye'deki etnik radikalleşme ve aşırılığın başat örneği hâline gelmiştir. Türkiye'nin çevresindeki ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklardan kaynaklanan güç boşlukları, Kürt ayrılıkçı hareketinin radikalleşme ve aşırılık süreçlerinde oldukça etkili olmuştur. Zira silahlanma ve militan faaliyetler için kullanılan bu coğrafyalar, süreç içerisinde PKK'nın güç kazanmasına olanak tanımıştır (Köse & Coşkun, 2019: 148-149).

Bugün Türkiye, Kuzey Irak ve Suriye'deki siyasi istikrarsızlıktan faydalanmaya devam eden PKK ve uzantılarıyla mücadele etmeye devam etmektedir. Şekil 1, 2000-2020 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen terör saldırılarını göstermektedir. Arap coğrafyasındaki ayaklanmalar sonucu ortaya çıkan güç boşluklarının 2010-2012 yılları arasında terör eylemlerinin artışında tetikleyici olabileceği görülmektedir. Terör eylemlerinin 2014-2018 yılları arasındaki artışı ise Suriye iç savaşının neden olduğu istikrarsızlıklar, kitlesel göçler ve terörist grupların güç kazanması ile ilişkilendirilmektedir. Bu süreçte bölgede dini radikalizm ve aşırıcılığın etkili olduğu görülse de Türkiye'de en fazla terör eyleminin PKK ve uzantıları tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye, yakın coğrafyasındaki

istikrarsızlık nedeniyle radikalizm ve aşırıcılıkla mücadele konusunda uzun yıllara dayanan bir tecrübeye sahiptir. Ancak coğrafyasında süregelen istikrarsızlık, mücadele kabiliyetlerinin sürekli geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Şekil 1. 2000-2020 Yılları Arasında Türkiye'de Meydana Gelen Terör Eylemleri

Kaynak: (START, 2024)

II.I.I.III. Aşırı Sağ Radikalizm

Aşırı sağ radikal hareketlerin motivasyonu dünya genelinde radikal aşırı sağ siyasete katılım artmaktadır. Özellikle yükselen küresel göç hareketleri, birçok ülkede azınlıkları hedef alan aşırıcılığın artmasına neden olmuştur (Milli İstihbarat Akademisi, 2024: 9). Türkiye'de de aşırı sağ motivasyonlarla hareket eden radikal sağ hareket yaklaşık son 10 yıldır artış eğilimi göstermektedir. Suriye iç savaşından kaynaklanan kitlesel göçler, Türkiye'yi bugün dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke haline getirmiştir (UNHCR, 2024). Zaman içerisinde bu duruma ilişkin kamuoyunda giderek artan bir memnuniyetsizlik oluşmuştur. Bu bağlamda Suriyelilere yönelik şiddete dönüşen olayların yaşandığı gelişmeler ortaya çıkmıştır (Kaya, 2020). Siyasi alanda ise 2021 yılında kurulan Zafer Partisi, kuruluş manifestosunda radikal sağ hareketlerin söylemiyle örtüşen göçmen karşıtı söylemleri ön plana çıkarmıştır (Zafer Partisi, 2021).

Türkiye'de radikal sağın göçmen karşıtı duyguları Batı'daki kadar aşırılık seviyesine ulaşmamış olsa da, Türkiye halen 3.167.421 Suriyeli mülteci gibi önemli bir nüfusa ev sahipliği yapmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). Farklı kökenlerden gelen farklı yabancı uyruklular da çeşitli nedenlerle Türkiye'de ikamet etmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, radikal sağcı aşırıcılığın tırmanma potansiyeli Türkiye için gelecekte bir tehdit unsuru olabilir. Ayrıca, yabancı nüfusları hedef alan aşırı eylemler, bu grupların ülke içinde marjinalleşmesine de yol açabilir.

II.I.I.IV. Aşırı Sol Sekülerist Radikalleşme

Aşırı sol laik radikalizm, Türkiye'deki sol kanat radikalleşme, etnik radikalizm ve aşırı sağ radikalizmden ayrı düşünülemez. Nitekim siyasi ve toplumsal dönüşümlerin bireylerin radikalleşmesi üzerindeki etkisini anlamak Türkiye'deki gelişmeler üzerinden anlaşılabilir. Bu dönüşümlerdeki yeni gelişmelere karşılık olarak, aşırı sol sekülerist radikalizm de kendine bir alan açmıştır. Öncelikle aşırı sol laik radikalizm, başta askeri müdahaleler olmak üzere siyaset dışı yollarla mevcut siyasal düzeni değiştirmeyi ve siyasal sistemin özüne dönmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, dönemin aydınları, ordu ve üst düzey yargı mensupları tarafından, özellikle 'dini muhafazakârlık tehdidine' karşı cumhuriyeti koruma söylemi altında, yeni bir siyasi düzene geçişin öncülüğünü yapmak meşru görülmüştür. Toplumsal kutuplaşmaya neden olan bu hareket, laiklik-anti laiklik, cumhuriyetçilik-anti cumhuriyetçilik ve modernizm- muhafazakârlık gibi ayrımları kullanmıştır. Bu bağlamda, 'başörtüsü'nün de aşırı sol laik radikalizmle ilişkilendirilen siyasi sembollere dönüştürüldüğü görülmüştür (Erdoğan, 2009: 584- 591).

Bu sembollere getirilen kısıtlamalar gerçekten de aşırıcılığın önemli örnekleri olmuştur. Aşırılık yanlısı hareketler, karşıt ideolojileri bastırmak ve kendi ideolojilerini yaymak için çoğu zaman şiddete ve hukuk dışı yöntemlere başvurmayı meşru görmektedir. Bu bağlamda, aşırı sol laik radikal hareketin askeri darbelerin uygulanması yoluyla siyasi aşırıcılığa dönüştüğü gözlemlenebilir. 1970'lerdeki olağanüstü hal uygulamaları gibi siyasi radikalleşme örnekleri, Kürtçü ayrılıkçı hareket içinde aşırıcılığa meşru bir

zemin sağladığı görülmüştür (Ercan, 2010). Devletçi radikalizm, Kürtçü ayrılıkçı hareketlere yönelik rahatsızlığını aşırı cılığı meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanmış ve onları yeni siyasi düzen içinde dönüşüme itmiştir.

Sonuç olarak, Kürtçü ayrılıkçı hareketler radikalleşme motivasyonlarına yeni bir ivme kazandırabilmişlerdir. Bu bağlamda, Türkiye'deki farklı radikal eğilimlerin birbirlerinin radikalleşme aşamalarını besledikleri anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, 1960'larda askeri darbelerle başlayan siyasi aşırı cılık, son olarak 2016 yılında Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) gibi terör örgütlerinin sızmasına fırsat vermiştir (Köse & Coşkun, 2019: 138-146). Son olarak, aşırı sol laik radikalizmi diğer radikal eğilimlerle birlikte değerlendirmek, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yapısı içinde özgün bir mücadele alanı olarak görülebilir.

II.I.I.V. Dini Radikalleşme

Köktendincilik olarak da bilinen aşırı dinci hareketler, Türk modernleşmesi sırasında Türkiye'nin dine karşı ilk duruşundan beslenmiştir. Ancak bu hareketler Türkiye'de birleşik bir harekete dönüşmemiştir. Bunun yerine, özellikle 1970 ve 1990 yılları arasında komşu ülkelerde meydana gelen savaşlara Türkiye'den dini motivasyonla katılım olmuştur. Bu kişiler geri döndüklerinde Türkiye içinde herhangi bir örgütlenme oluşturmamışlardır (Başdemir, 2013). Ancak 1979 İran İslam Devrimi ve aynı yıl Hizbullah'ın kurulması Türkiye'deki dini radikalleşme ve aşırı cılık üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Hizbullah'ın 1980'ler ve 1990'lar boyunca Türkiye'de kayda değer bir etkisi olmuştur (Avcı, 2011). Bu hareketler, diğer aşırı dinci hareketler gibi, Müslümanların yaşadığı bölgelerde İslami şeriat ilkelerine dayalı sosyal, siyasi ve ekonomik düzen kurmayı amaçlamaktadır.

2000'li yıllarda, özellikle Türkiye'nin yakın çevresinde dini radikalleşmeyi temsil eden örgütlerin sayısı artmıştır. Türkiye'de 11 Eylül saldırılarından sorumlu El-Kaide terör eylemleri gerçekleştirmiştir. ABD'nin Irak'ı işgali ile başlayan siyasi istikrarsızlıktan yararlanan DEAŞ ortaya çıkmıştır. Daha sonra Suriye'deki iç savaşın sunduğu fırsattan yararlanarak etkisini yaymaya çalışan DEAŞ, Türkiye için önemli bir tehdit haline gelmiştir (Köse ve

Coşkun, 2019: 153-154; Güler ve Özdemir, 2014). Görüldüğü üzere, Türkiye'deki dini aşırıcılık iç dinamiklerden ziyade ulus ötesi, özellikle de bölgesel gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin coğrafi konumu onu dini radikalizme karşı kırılgan hale getirmektedir. Türkiye'nin son dönemde yaşadığı bir diğer dini radikalleşme ve aşırıcılık örneği FETÖ'dür (Miş vd., 2016). Örgüt her ne kadar dini radikalleşmeye meyilli olsa da, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içerisinde uzunca bir dönem yer almış, Türkiye'de siyasi radikalizmin araçlarını kullanmış ve hatta darbe girişiminde bulunmuştur. Buradan Türkiye'deki radikalleşme eğilimlerinin birbiriyle yakından bağlantılı olduğu anlaşılabılır.

II.I.I.VI. Yeni/Neo Radikal Hareketler

Yeni radikal hareketler klasik radikalleşme türlerinin ideolojik ve sembolik motivasyonlarıyla benzerlik göstermemektedir. Bu toplumsal hareketler eylem yöntemleri ve örgütsel yapıları bakımından da klasik radikalleşmelerden farklılık göstermektedir. Geleneksel sol-sağ siyasi yelpazenin dışında kalan bu yeni toplumsal hareketler arasında zaman zaman kesişmeler meydana gelebilir. Ancak genellikle siyasi kolektif dayanışma duruşlarına karşıdır. Genellikle küreselleşme sürecinde yaşanan sosyal sorunların etkilerine odaklanırlar. Ekonomik eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet rolleri, çevre sorunları, insan hakları, hayvan hakları, göç, kimlik hareketleri, barış hareketleri ve muhalif hareketler yeni toplumsal hareketler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu hareketlerin en önemli özelliği esnek ve yapılandırılmamış olmalarıdır. Nitekim bu hareketlerde örgütlenme çoğunlukla Sivil Toplum Kuruluşları (STK) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. İletişim teknolojisi bu hareketlerde önemli bir rol oynamaktadır (Castells, 2008).

Türkiye'deki yeni toplumsal hareketler kapsamında feminist radikalizm ve ekolojik radikalizm ile ilgili eylemler öne çıkmaktadır. STK'lar 1990'lardan bu yana Türkiye'de feminist hareketin gelişiminin arkasındaki itici güç olmuştur. Benzer şekilde, ekolojik radikalizm de Türkiye'de STK'lar aracılığıyla yürütülmektedir. Böylece toplumsal grupların talepleri dile getirilmekte ve harekete geçirilmektedir. Bu hareketlere katılım özellikle internet aracılığıyla

genişlemektedir. Ayrıca, Türkiye'deki yeni toplumsal hareketlerin katılımcıları arasında geçirgenlik söz konusudur (Köse ve Coşkun, 2019: 162 -163). Nitekim Gezi Parkı protestoları ekolojik radikalizmle başlamış olsa da zamanla çeşitli toplumsal hareketleri içeren gösterilere ve hatta şiddet olaylarına dönüşmüştür. Yeni toplumsal hareketler Türkiye'de her zaman aşırıcılığa varan eylemlerle örgütsel olarak ortaya çıkmasa da, bu hareketlerin içindeki motivasyonlar bireyleri potansiyel olarak farklı aşırı örgütlere yönlendirebilir.

Örneğin, çok sayıda çalışma PKK üyelerinin demografik profillerini incelemiştir. Alaçam (2004), yakalanan örgüt mensuplarının %15,6'sının kadın olduğunu tespit etmiştir. Teğin (2019) tarafından yapılan daha yakın tarihli bir çalışmada, kadınların oranı %25'e yükselmiştir. Bu aşırıılıkçı eğilimler, feminist motivasyonlardaki feminizasyonun örnekleri olarak hizmet edebilir. Nitekim feminist radikalizm içerisinde aşırılıkçı eylemleri gerçekleştirecek örgütsel yapılar bulamayan bireyler farklı aşırılıkçı örgütlere yönelme eğilimi gösterebilmektedir (Wood & Thomas, 2017: 31-46). Bu durum, Türkiye'deki radikalleşme eğilimleri arasındaki geçirgenliğe bir örnek teşkil edebilir. Ancak araştırmalar, medyaya maruz kalmanın tek başına radikalleşmeye yol açma olasılığının düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum, sadece medya etkisiyle terörist olan çok az sayıda birey vakasıyla kanıtlanmaktadır (Meleagrou- Hitchens vd., 2017). Medya ve internetin önemli rol oynadığı süreçlerde bile medya dışı faktörlerin daha önemli olabildiği görülmüştür (von Behr vd., 2013).

II.I.II. Radikalleşme Algılarını Etkileyen Faktörler

Radikalleşme, bireylerin veya grupların aşırı inançlar geliştirmesini etkileyen çok çeşitli faktörler tarafından şekillendirilen karmaşık ve çok yönlü bir olgudur. Bu faktörler arasında medyaya maruz kalma, sosyo-ekonomik koşullar ve siyasi iklimler yer alabilir; bunların hepsi de bireylerin radikal ideolojilere yönelik algılarını ve duyarlılıklarını belirlemede kritik rol oynar. Bir süreç olarak radikalleşme tek başına gerçekleşmez; teknolojik ilerlemeler, ekonomik eşitsizlikler ve siyasi dinamiklerden etkilenen sosyal yapılara derinlemesine gömülüdür.

İletişim teknolojisi, özellikle de sosyal medyanın yükselişi, radikal inançlar da dahil olmak üzere fikirlerin nasıl paylaşıldığını ve pekiştirildiğini dönüştürmüştür. Çevrimiçi platformların yaygınlaşması, aşırılık yanlı grupların mesajlarını daha etkin bir şekilde yaymalarına, küresel çapta taraftar toplamalarına ve hatta kamusal söylemi şekillendirmelerine olanak sağlamıştır. Medyaya maruz kalma radikalleşmeyi kolaylaştırabilse de, genellikle birincil tetikleyiciden ziyade pekiştirme aracı olarak işlev görür ve etkisi altta yatan diğer faktörlere bağlı olarak değişir.

Sosyo-ekonomik etkiler radikalleşme algılarına en önemli katkı sağlayan unsurlar arasındadır. Yoksulluk, işsizlik gibi koşullar ve sınırlı eğitim fırsatları, radikal ideolojilerin mağduriyetlere çözüm sunuyormuş gibi görüldüğü ortamlar yaratmaktadır. Marjinalleşme ve sosyal dışlanma duyguları bu durumu daha da kötüleştirmekte, adaletsizlik duygusunu beslemekte ve bireyleri daha aşırı inançları benimsemeye itmektedir. Bu tür bağlamlarda radikalleşme, memnuniyetsizliği ifade etmek, algılanan eşitsizliklere meydan okumak veya bir kimlik ve amaç duygusu kazanmak için bir çıkış yolu olarak görülebilir.

Siyasi ortam da radikalleşme algılarının şekillenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Siyasi istikrarsızlık, ayrımcılık, çatışmalar ve temsil eksikliği mağduriyetleri artırabilir ve radikal eğilimleri besleyebilir. Özellikle şiddetli çatışma veya baskı içeren siyasi olaylar, radikalleşme süreci üzerinde genellikle doğrudan bir etkiye sahiptir ve yalnızca doğrudan etkilenenleri değil, aynı zamanda benzer kimlikleri veya ideolojileri paylaşan daha geniş toplulukları da etkiler.

II.I.I.I. Geleneksel ve Sosyal Medya

İletişim teknolojisindeki gelişmeler ve internet kullanımındaki artış her geçen gün büyümektedir. Bu artış, bireylerin radikal içeriklere daha sık maruz kalma olasılığını artırmaktadır (Hawdon vd. 2019). Medya ve internetin önemli rol oynadığı süreçlerde bile medya dışı faktörlerin daha önemli olduğunu görülmüştür. Dolayısıyla medya, radikalleşme süreçlerindeki risk faktörlerinden sadece biri olarak değerlendirilebilir. Çünkü çalışmalar bilişsel radikalleşmenin (medya gibi) nadiren davranışsal radikalleşmeye yol açtığını gözlemlemiştir (McCauley & Moskalenko, 2017). Pauwels ve Hardyns (2018:

36), hem geleneksel hem de sosyal medyadaki radikal mesajların göz ardı edilmemesi veya abartılmaması gerektiğini öne sürmektedir. Benzer şekilde, geleneksel ve sosyal medyanın radikalleşme üzerindeki etkilerini ölçen deneysel çalışmalarında Wolfowicz ve diğerleri (2022) de benzer bir sonuca ulaşmıştır. Ayrıca, sosyal medya araçlarının bu süreçlerde diğer medya unsurlarına kıyasla nispeten daha etkili olduğunu vurgulamaktadırlar. Kitle iletişim araçlarının ve sosyal medyanın yaygın kullanımı nedeniyle, terörist gruplar propaganda mesajlarını küresel kamuoyuyla paylaşmayı kolay bulmuştur (Haklı, 2018: 85). Bu durum, medyayı doğrudan bir tetikleyici değil, radikalleşme üzerinde etkili bir unsur hâline getirmiştir. Teknolojinin sağladığı imkânlar, terör örgütleri ve radikal grupların eylemlerini geniş kitlelere duyurmalarına, yeni finansal kaynaklar bulmalarına ve yeni üyeler kazanmalarına olanak tanımaktadır (Sevinç ve Babahanoğlu, 2019: 983).

Bu aracı etkin bir şekilde kullanan gruplara DEAŞ örneği verilebilir. Örgüt, Twitter ve Facebook gibi platformları kullanarak propagandasını yaymakta ve dünyanın çeşitli yerlerinden yeni militanlar devşirmektedir. Nitekim 2014 Dünya Kupası sırasında DEAŞ, Twitter'da kullandığı hashtagler ile geniş bir kitleye ulaşmıştır (Haklı, 2018: 200). Türkiye'de de göçmenlerin radikalleşmesini tetikleyebilecek ve yabancı karşıtlığı üzerinden aşırı sağ radikalizmi körükleyebilecek görseller ve anlatılar sosyal medya gündemlerinde ön plana çıkabilmektedir. Özellikle de dezenformasyon bu süreçleri tetiklemek için sıklıkla kullanılıyor. Örneğin, 24 Eylül 2023 tarihinde TikTok'tan alınan bir video Twitter'da paylaşılmış ve önemli sayıda görüntülenme almıştır. Video, "Arapların Türkiye'den sınır dışı edilmesi ve Türkiye'ye seyahat etmelerinin veya çalışmalarının engellenmesi çağrısında bulunan protestolar" başlığıyla paylaşıldı. Ancak daha sonra görüntülerin bir futbol maçı için toplanan insanları gösterdiği ortaya çıkmıştır (Küçükaksu, 2023). Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, medya aracılığıyla radikalleşme sadece benzer düşünen bireyleri bir araya getirmekle değil, aynı zamanda kitleleri etkilemek için dezenformasyon kullanmakla da ilgilidir.

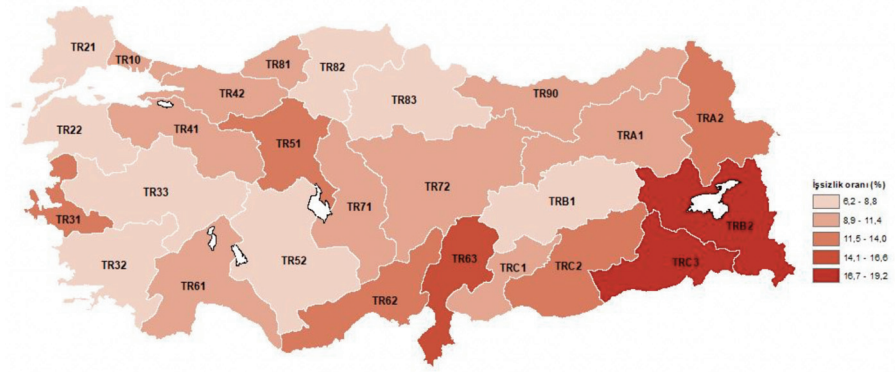
II.I.II.II. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Literatürde, sosyal ve ekonomik yoksunluk, sosyalleşme, bir topluluğa ait olma duygusu, gelir düzeyi, kazanılmış veya verili sosyal statü, meslek,

eğitim ve yaş gibi çeşitli sosyo-ekonomik faktörlerin bireylerde radikalleşmeyi etkilediği görülmektedir (Borum, 2003). Buna ek olarak, bireylerin sahip olduğu kimlikler bazen toplumun geri kalanından dışlanma hissi yaratabilir ve mevcut koşulların asla değişmeyeceğine dair bir inancı besleyebilir. Bu da sisteme ve onun parçası olan insanlara karşı aşırılıkçı duygular beslenmesine yol açarak radikalleşmeyi tetiklemektedir (Bozkurt, 2021: 161). Nitekim Köse ve Coşkun'un üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada (2019: 213), özellikle Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelen katılımcılar arasında PKK'ya yönelik sempatinin oluşmasında en belirleyici faktörün bu unsur olduğu gözlemlenmiştir.

Günümüzde küresel ölçekte yaşanan ekonomik sıkıntılar, insanların yaşadıkları zorlukları ve yoksunlukları daha keskin taleplerle ifade etmelerine yol açmaktadır. Özellikle düşük gelirli gruplarda veya toplumlarda bu talepler siyasi, dini veya diğer ideolojilere dayalı aşırılıklara yol açabilmektedir (Küçükcan, 2009: 32-54). Bu durumların tetiklediği yoksunluk ve mağduriyet duygusu genellikle eşitsizlik ve adaletsizlik olarak algılanır. Bu algı, bireyleri topluma yabancılaşmaya, radikalleşmeye ve hatta terör örgütlerine katılmaya motive edebilmektedir (Uslu, 2021: 56). Türkiye'de 2022 yılı için işsizlik oranlarının illere göre dağılımı Şekil 2'de sunulmuştur. Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerin en yüksek işsizlik oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu veriler hem Köse ve Coşkun'un (2019) gençler arasında terör gruplarına yönelik ılımlı yaklaşımların yoğunlaştığını tespit ettiği şehirlere hem de Türkiye'nin terörle mücadele operasyonlarını yürüttüğü alanlara karşılık gelmektedir. Bununla birlikte, Türk Hükümetinin on yıllardır bu şehirlere bütçesinden büyük miktarda yatırım yaptığının, ancak PKK'nın bu yatırımları hiçbir zaman onaylamadığının ve terör saldırılarıyla bölgenin kalkınmasını engellediğinin altını çizmek gerekir.

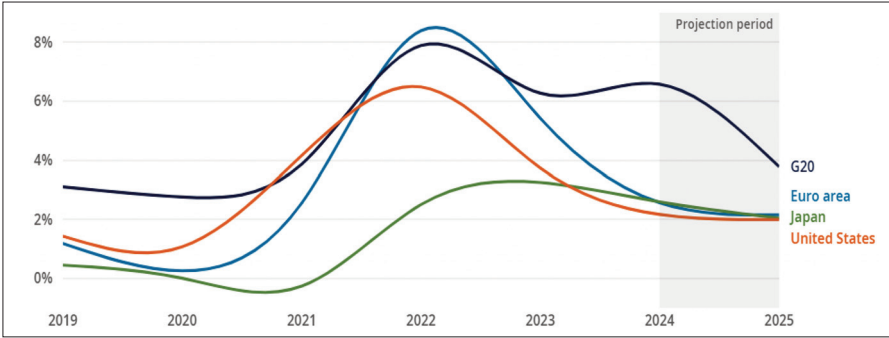
Şekil 2. Türkiye'de İşsizlik Türkiye'de 2022 Yılında İşsizliğin Dağılımı

Kaynak: (TUIK, 2023)

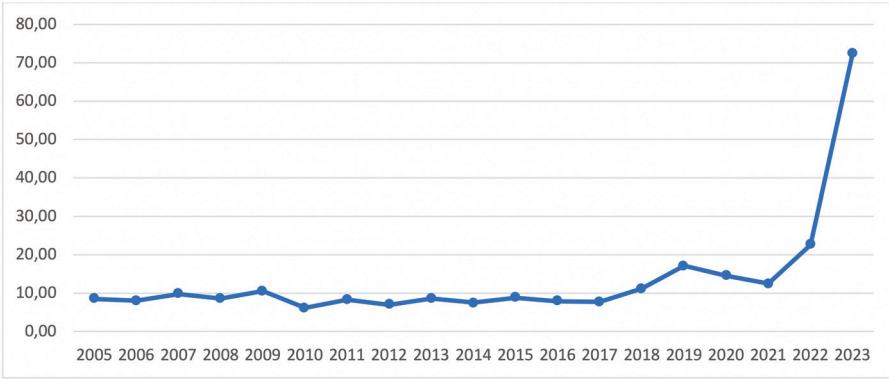
Radikalleşme için önemli bir risk unsuru oluşturan ekonomik faktörler, ülkelerdeki refah düzeyinin de önem kazanmasına yol açmaktadır. 2020'de yaşanan pandemi süreci ve ardından devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı küresel ekonomiyi ciddi şekilde sarsmıştır. Küresel ekonomideki genel bir daralma Şekil 3'te sunulan verilerdeki enflasyon eğilimlerinde de kendini göstermektedir. Nitekim benzer bir enflasyon değişimi Şekil 4'te gösterildiği gibi Türkiye'de de gözlemlenmektedir. Bu durum, refah seviyesindeki düşüşe bağlı olarak dünya genelinde radikal eğilimlerin artabileceğine işaret edebilir. Ancak Türkiye'de görüldüğü gibi ekonomik faktörlerin tek başına radikalleşme için bir risk oluşturduğunu söylemek yanlış olacaktır. Çünkü Şekil 4'te görüldüğü üzere 2015 - 2019 yılları arasında enflasyon oranları sabit kalmasına rağmen, Şekil 1 Türkiye'de terör saldırılarında önemli bir artış olduğunu göstermektedir. Norman ve Mikhael (2018) de çalışmalarında işsizliğin doğrudan radikalleşmeye yol açmadığı, ancak risk faktörlerinden biri olabileceği sonucuna varmıştır. Sonuç olarak, verilen örneklerden ve yapılan çalışmalardan hareketle, işsizlik ve refahla ilgili ekonomik faktörlerin tek başına radikalleşme eğilimleri için yeterli motivasyonu sağlamadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3. Manşet enflasyon

Kaynak: (OECD, 2024)

Şekil 4. Rage of change in 12 months moving averages in inflation of Türkiye (%)

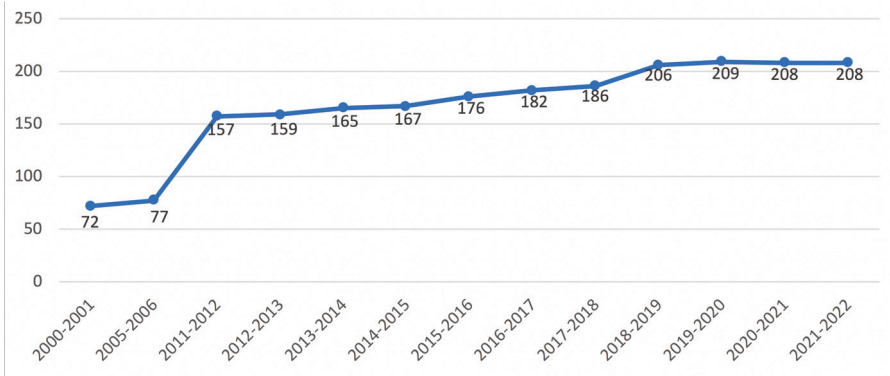
Kaynak: (TÜİK, 2024a).

Sosyo-ekonomik faktörler arasında yaş ve eğitim diğer önemli değişkenlerdir. Türkiye'deki radikalleşme tarihinden de anlaşılacağı üzere, üniversiteler radikalleşme sürecinde önemli sosyal alanlardır. Bu bağlamda, gençler radikalleşmeye özellikle yatkın ve isteklidir. Mukhitov ve diğerleri (2022) gençlerin radikalleşmeye yönelmelerinde toplumsal koşullara bağlı sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlerin etkili olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle, gençler arasında eğitim çok önemlidir. Eğitimin radikalleşme ile iki yönlü bir ilişkisi vardır. İlk olarak, genç bireylerin gelecekle ilgili sosyo-ekonomik durumlarına katkıda bulunur. Bu bakımdan eğitimin artırılması elzem hale gelmektedir. İkinci olarak, Türkiye'de olduğu gibi, üniversiteler sadece radikal kanallara entegre olmak için fırsatlar sunmakla

kalmaz, aynı zamanda hükümetlere radikal eğilimleri kontrol etme ve radikalleşmeyi önleme araçları sağlar.

Ayrıca, üniversiteler gençlerin çeşitli sosyal gruplarla ilişki kurmalarını sağlamaktadır. Şekil 5'te görüldüğü üzere, Türkiye'de üniversite sayısı özellikle son 15 yılda neredeyse üç katına çıkmıştır. Eğitime erişimdeki bu artış olumlu gibi görünse de, birçok durumda gençlerin farklı sosyal gruplarla etkileşimini engelleyebilmektedir. Nitekim Köse ve Coşkun (2019) tarafından yapılan bir çalışma, Güneydoğu Bölgesi'ndeki üniversite öğrencilerinin, farklı şehirlerdeki sosyal gruplarla etkileşime girme konusunda isteksiz oldukları için benzer gruplarla çalışmayı tercih etme eğiliminde olduklarını göstermiştir. Bu eğilim, söz konusu bölgelerde radikalleşmenin potansiyel kümelenmesi (dolayısıyla kitleselleşmesi) riskini beraberinde taşımaktadır. Böylece, bu genç bireyler tarafından “öteki” konumlarının yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Buna ek olarak, üniversite sayısındaki artış, radikalleşmenin önlenmesine yönelik ayrılan kaynakların seyreltilmesi riskini de doğurabilir.

Şekil 5. Türkiye'deki Yükseköğretim Kurumlarının Sayısı

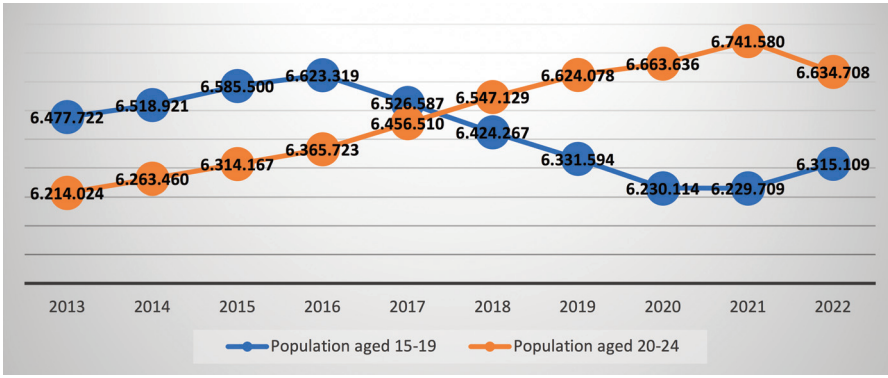
Kaynak: (DrDataStats, 2024)

Türkiye'de eğitimde dikkate alınması gereken bir diğer husus da öğrencilerin okula katılımlarıdır. Küresel nüfus giderek yaşlanmaktadır ve Türkiye de benzer bir eğilim sergilemektedir. Şekil 6'da görüldüğü üzere, 2022 yılında 20-24 yaş arası bireylerin nüfusunda 2021 yılına kıyasla %1,5'lik hafif bir azalma görülmektedir. Öte yandan, 15-19 yaş arası bireylerin

nüfusu artmıştır. Bununla birlikte, Şekil 7'de sunulan veriler, 2022-2023 akademik yılı için üniversitelere kayıt yaptıran bireylerin sayısında bir önceki yıla göre

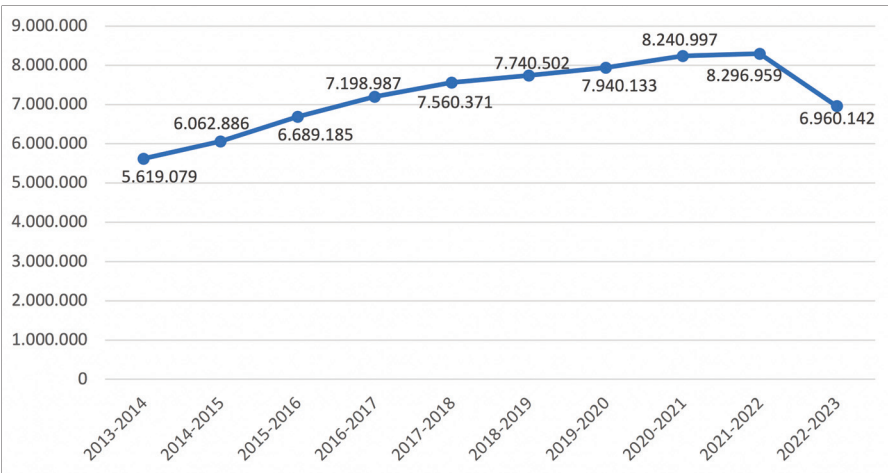
%16'lık bir düşüş olduğunu göstermektedir. Kayıtlardaki bu düşüş, gençlerin üniversite ortamında entelektüel sosyalleşmelerinin azalmasına ve toplumdaki genel eğitim seviyesinin düşmesine yol açarak radikalleşme için potansiyel bir risk oluşturabilir.

Şekil 6. Türkiye'de 15-19 ve Türkiye'de 15-19 ve 20-24 Yaş Arası Bireylerin Nüfusu

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Şekil 7. Akademik yıl için kayıt yaptıran öğrenci sayısı

Kaynak: (YÖK, 2024)

Bir ülkede göçmen nüfusun eğitimi, genel nüfusun eğitimi kadar önemlidir. Zira eğitimden yoksun, düşük gelir seviyesine sahip, dışlanmış hisseden ve kimlik bunalımı yaşayan gençlerin ileride birçok suça karışma ihtimali yüksek olarak öngörülmektedir. Yerel halk tarafından “kayıp nesil” olarak adlandırılan bu genç bireyler (Orhan & Gündoğar, 2015: 20), aynı zamanda radikalleşme eğilimleri de gösterebilirler. Eğitimin, toplumsal sorunların önlenmesinde en önemli araç olduğu bilinmektedir. Nitekim eğitim yoluyla, yeni kuşaklar entegrasyon sorunlarını aşabilecek biçimde yetiştirilebilir ve sosyal ile ekonomik uyum sağlanabilir (Orhan & Gündoğar, 2015: 35). Bu bağlamda Türkiye, özellikle Suriyeliler olmak üzere yabancı nüfusun eğitime dâhil edilmesine önem vermektedir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 2021–2022 eğitim–öğretim yılına ilişkin son rapora göre, Türkiye’deki yabancı öğrencilerin okullaşma oranı %68,51’dir. Suriyelilerin okullaşma oranı ise özel olarak %65’tir (MEB, 2022).

II.II.III. Siyasi İklım

Moghaddam'ın (2005) "terörizme giden merdiven" modeli, Wiktorowicz'in (2005) sosyal/bilişsel modelinin dış koşulları ve Schmid'in (2013) itici koşulları, siyasi koşulları radikalleşme sürecinde önemli bir faktör olarak görmektedir. Gerçekten de, küresel veya ülke düzeyindeki gelişmeler bireyleri ve grupları radikalleşmeye ve aşırıcılığa itebilir. Bu durumlar genellikle adaletsizlik, eşitsizlik ve bu tür koşullara maruz kalma algılarından kaynaklanmaktadır. Türkiye'deki radikalleşme eğilimleri ve geçmişi incelendiğinde, en önemli risk faktörünün siyasi iklim olduğu söylenebilir. Nitekim ülkenin siyasi ikliminde zaman içinde yaşanan dönüşümler, tüm eğilimleri etkileyen ve tetikleyen bir ilişki yaratmıştır. Günümüz bağlamında özellikle seçim dönemlerinde yaşanan çatışma durumları radikal grupların eylemlerinde artışa neden olmaktadır (Köse ve Coşkun, 2019: 205–206).

Çözüm Süreci, radikalleşmede siyasi iklimin önemine bir örnek teşkil edebilir. PKK'nın son 30 yılda Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da gerçekleştirdiği terör saldırılarının yol açtığı mağduriyetleri gidermek amacıyla 2013 yılında başlatılan süreç, örgütün silahsızlandırılmasını ve bölgede ortak bir siyasi zemin oluşturulmasını amaçlıyordu. Ancak beklenmedik bir şekilde PKK'nın bölgede daha fazla nüfuz kazanması ve silah bırakmayı reddetmesi, sürecin

2015 yılında sona ermesine yol açmıştır (Köse, 2017: 13 -40). Süreç, bazı gruplarda "ötekine" karşı hoşgörüsüzlük yaratmış ve sağcı eğilimlerin motivasyonunu körüklemiştir.

Türkiye iç siyasetinde radikalleşme konusunda önemli bir deneyime sahiptir. Ancak coğrafi yakın çevresindeki istikrarsızlık da Türkiye'yi radikal eğilimler konusunda kırılgan hale getirmektedir. Suriye iç savaşı, 2011'de başlayan çatışmalar ve bölgedeki istikrarsızlık, terör örgütlerinin nüfuz kazanması için elverişli bir ortam sağlamıştır. PYD/YPG gibi unsurlar, PKK'nın ve aşırı terör örgütlerinin uzantıları olarak Türkiye'deki benzer gruplardan sempati toplamışlardır.

II.I.III. Radikalleşmenin nasıl önlenebileceğine ilişkin stratejiler

Bu çalışmada anlatıldığı üzere Türkiye, diğer birçok ülkeye kıyasla daha uzun bir süredir çok yönlü bir radikalleşme tehdidiyle boğuşmaktadır. Mevcut bağlamda ideolojik, dini ve etnik radikalleşme ile mücadele etmeye devam etmektedir. Türkiye'deki bu gerçeklik, radikalleşmenin Batı'da algılandığı gibi sadece dini terimlerle anlaşılmadığının bir örneğini teşkil etmektedir (Sönmez, 2017: 18). Radikalizm ve aşırıcılığa karşı uzun süredir devam eden mücadele, Türkiye'nin çok boyutlu bir yaklaşım benimsemesine neden olmuştur. Bu bağlamda, radikalizmle mücadele caydırıcılık, radikalleşmeyi önleme, ulusal, uluslararası ve zorlayıcı tedbirler gibi çeşitli araçlarla ele alınmaktadır.

Askeri ve yasal çabaların yanı sıra, Türkiye'de radikalleşmenin önlenmesi veya radikalleşmeden arındırma süreçlerinin uygulanması için de aktif önlemler alınmaktadır. Bu kapsamda özellikle 2015 yılında 921.000 kişiye ulaşılmış ve bilgilendirme programlarına dahil edilmiştir. Karşı söylemleri aktarmak ve sosyalleşmeyi teşvik etmek için spor, sanat ve kültür faaliyetlerinde olduğu gibi sosyal projelere katılım organize edilmiştir. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı, cezaevleri, Gençlik ve Spor Bakanlığı gibi çeşitli kurumlar, farkındalık yaratmak ve toplumu çeşitli faaliyetlere dahil etmek için çalışanlarına eğitim vermiştir (Sönmez, 2017: 21). Başta İçişleri Bakanlığı olmak üzere üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, ortak projeler üretmek ve radikalleşme ile mücadele etmek için hem ulusal hem de uluslararası kurumlarla işbirliği yapmaya devam etmektedir. Bölgesel

ve uluslararası koordinasyon çalışmalarına dahil olmak Türkiye'nin radikalleşme ile mücadelede öncelik verdiği yöntemlerden biridir. Ayrıca yerel düzeyde belediyeler, gençlik merkezleri ve gençlik meclisleri aracılığıyla gençlere yönelik etkinlikler ve faaliyetler düzenlemektedir.

Türkiye'de radikalleşme ile mücadelede hükümet girişimlerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşları, araştırma merkezleri ve akademik çalışmalar da yer almaktadır. Bu alandaki en aktif sivil toplum kuruluşlarından biri 2021 yılında kurulan Terörizm ve Radikalleşme Araştırma Merkezi'dir. Dernek, ulusal ve uluslararası kurumlarla işbirliği içinde entegre programlar düzenleyerek Türkiye'de radikalleşme, aşırıcılık ve terörizmi önlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, dernek tarafından yönetilen Terörizm ve Radikalleşme Çalışmaları Dergisi, radikalleşme ile mücadeleye bilimsel bakış açısı sağlayarak akademik alana katkıda bulunmaktadır. Başkent Üniversitesi tarafından 2023 yılında düzenlenen "Terörle Mücadele ve Radikalleşme Kongresi" gibi etkinlikler üniversitelerdeki akademik çalışmaların gelişmesine katkı sağlamaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı bünyesindeki Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (COE-DAT) tarafından üretilen Terörizmle Mücadele Dergisi (E- DATR), bilimsel makalelerin yayımlandığı bir platform olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

II.II. İspanya'da Radikalleşme Konusunda Farkındalık/Anlayış

Belki de güvenlik çalışmalarının terörizme odaklanması nedeniyle, kamuoyu ve radikalleşme arasındaki ilişkiyi ele alan literatür azdır. Ancak İspanya örneğinde, Mata'nın (2020) ETA'nın İspanyol vatandaşlarının siyasi davranışları üzerindeki etkisini analiz ettiği çalışması öne çıkmaktadır. Bu anlamda yazar, 1) ETA tarafından öldürülen kişi sayısını, 2) ETA tarafından öldürülen kişi türünü, yani sivil, siyasetçi veya Devlet Güvenlik Güçleri mensubu olup olmadıklarını ve ETA tarafından uygulanan haraç, sokak şiddeti, adam kaırma ve suikast gibi şiddet türlerini dikkate alan bir endeks oluşturmuştur. Yazar, özellikle terörist saldırıların gerçekleştirildiği dönemlerin ölümcüllüğü ile bir ilişki bulmakta ve terörizm algısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilecek, medyada yer alma, siyasi partilerin stratejileri, devletin tehdide verdiği tepki gibi başka faktörler de olduğunu eklemektedir.

Köktendinci terörizmle ilgili olarak, köktendinci radikalleşme algısını ele alan çok az literatür vardır. Bununla birlikte, köktendinciliğin yükselişinin yarattığı potansiyel riski ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

Avrupa kıtasında İslamofobi, göçe yönelik olumsuz tutumlarla bağlantılıdır. Bu bağlamda, radikal popülist sağın yükselişine ilişkin çalışmalar öne çıkmakta ve Avrupa'nın ve dünyanın yaşadığı şeyi dördüncü bir gerici aşırı sağ hareket dalgası olarak konumlandırmaktadır (Mudde, 2021). Kamuoyunda mevcut olan bu tür söylemler, Qanon ile bağlantılı olanlar gibi, Avrupa'da halihazırda mevcut olan ancak daha önce Amerika Birleşik Devletleri'nde mevcut olanlardan farklı özelliklere sahip yeni radikalleşme süreçlerine uygun şekilde atıfta bulunulan bir zorluk teşkil etmektedir (Schulze vd., 2022).

II.II.I. Radikalleşmeye Katkıda Bulunan Faktörler

İspanyol hükümeti radikalleşme süreçlerini "şiddet içeren radikalleşme" olarak adlandırmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2019) ve bu kavram yıllar içinde ortaya çıkabilecek yeni güvenlik tehditlerine açık kapı bırakmaktadır. Bunun nedeni, ülkenin son on yıllarda yerel ve uluslararası karakterli Siyasi Şiddet ile bağlantılı farklı zorluklarla karşı karşıya kalmasıdır. Yerel düzeyde, 1970'lerde doğan GRAPO (Sánchez-Cuenca, 2021) gibi devrimci hareketler veya ETA örneğinde olduğu gibi devrimci ve aşırı sağ ideolojiyi birleştiren diğer hareketler aracılığıyla. Terörizm Mağdurları Kolektifi (COVITE, 2023) verilerine göre, 1960-2023 yılları arasında İspanya'da 1294 kişi öldürülmüş olup Bask Bölgesi ve Katalonya en fazla kurbanın olduğu bölgelerdir. Bunlardan 821'i terör örgütü ETA tarafından öldürülmüştür. Uluslararası terörizme gelince, aynı kuruluş 2004 Atocha bombalamalarında ölenlerin sayısını 192 olarak vermektedir. Bu saldırılar, İspanya'nın Irak işgaline katılma olasılığı bağlamında ve seçimlerden 3 gün önce El-Kaide ile bağlantılı kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılara ek olarak İspanya, DAES ve diğerleri gibi farklı örgütlere yakın hücrelerle köktendinci terörizmle bağlantılı başka saldırılara da maruz kalmıştır.

Halihazırda, İspanya Hükümeti tarafından yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde (Government of Spain, 2021) belirtildiği üzere, ülkedeki aktif terör tehdidi esas olarak radikal fundamentalizmdir. Bu doğrultuda, 2015-

2023 döneminde ülke, terör tehdit seviyesinde 4. düzeyde —yani yüksek düzeyde— alarm durumuna geçirilmiştir¹. Bu çerçevede, İspanya Hükûmeti, terörizmin önlenmesine yönelik olarak vatandaşların kullanımına bazı araçlar sunmuştur. Bunlardan biri olan AlertCops isimli mobil uygulama, radikalleşme süreçleri ya da terörist eylem hazırlıkları hakkında bilgi veya şüpheye sahip olan bireylerin, güvenlik güçlerine doğrudan ihbarda bulunabilmelerini sağlamak üzere tasarlanmıştır². Bu model, radikalleşmenin erken tespiti açısından faydalı olabilir; ancak aynı zamanda, belirli gruplar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek “aşırı vatandaş gözetimi” (hyper-vigilance) modellerine de yol açma riski taşımaktadır.

İspanya'daki köktendinci (cihatçı olarak adlandırdıkları) fenomenini derinlemesine inceleyen Reinares, García-Calvo ve Vicente'ye (2019) göre, radikalleşme süreçlerini anlamak için dikkate alınması gereken 3 faktör vardır: 1) Evde yetişen köktendinciliğe eklenen ikinci nesil köktendincilerin ortaya çıkışı, 2) İki farklı ilişkilendirme faktörü ve 3) 2012 öncesi ve 2012 sonrası baskın terör katılımı seçenekleri. Yazarlar, köktendinciliğin ülkede tarih boyunca homojen bir olgu olmadığını, ancak 2004'ten (Atocha bombalamalarının olduğu yıl) 2011'e ve 2012'den (Suriye'deki savaşın başlangıcı) günümüze kadar en az iki net farklılaşmış aşamanın ayırt edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İlk aşama El-Kaide'nin uluslararası terörizmdeki etkisiyle, ikinci aşama ise DEaş'ın ortaya çıkışı ve uluslararası varlığıyla belirginleşmiştir.

Radikalleşme faktörlerinden ilkiyle ilgili olarak, ikinci nesil kökten-dincilerin, yerli fundamen-talizm, yazarlar Avrupa ülkeleriyle benzerliklerin altını çizmektedir. 2011 yılına kadar İspanya'da tutuklanan veya öldürülen köktendincilerin profili, özellikle Fas'tan gelen göçmenlere karşılık geliyordu. Ancak 2012'den itibaren yazarlar, her 10 köktendinciden 6'sının ikinci kuşaktan olduğunu, "yani Müslüman göçmenlerin torunları olduklarını, ancak ikincilerden farklı olarak İspanya'da doğduklarını veya büyüdüklerini" belirtmektedir (Reinares vd., 2019). Yazarlar, bu profillerin, köken kültürleri

¹ Bu bilgiler şu web sitesinden kontrol edilebilir:
<https://www.interior.gob.es/opencms/es/prensa/nivel-alerta-terrorista/>

² The App can be downloaded from the following website:
<https://alertcops.ses.mir.es/publico/alertcops/en/>

ile yaşadıkları ülkenin kültürü arasında denge bulamadıklarında kimlik gerilimleri yaşayan ergen veya genç Müslümanların ve Müslüman kökenlilerin profilleri olduğunu vurgulamaktadır. Yazarlar bu profile göçmen kökenli olmayan, diğer radikalleşme süreçlerine dahil olmuş ve profilleri işlevsiz aileler ve travmatik ergenlikle ilişkili olan gençleri de eklemektedir. Kısacası, bu durum İspanya'da endojen bir köktendinciliğin varlığına yol açmaktadır; tutuklanan ya da öldürülen her 10 köktendinciden 7'si İspanya'da doğmuş ya da büyümüş kişiler, genellikle de gençlerdir.

İki farklı ilişki faktörü ile ilgili olarak yazarlar, bu radikalleşmiş kişilerin aktivist veya dini lider olan kişilerle iletişimine atıfta bulunmaktadır. Öte yandan, radikalleşmiş personel ile aile, arkadaşlık ya da komşuluk bağları üzerinden kurulan duygusal bağa da değinmektedirler. Bu iki farklı faktör, 2012 öncesi ve sonrası olmak üzere incelenen iki dönemde de ortaya çıkmıştır. Ancak yazarlar 2012 öncesinde yerel köktendinci ağların 5 belediyede yoğunlaştığını, ikinci dönemde ise bu belediyelerin büyüdüğünü vurgulamakta ve bunu çevrimiçi radikalleşme süreçlerinin genişlemesiyle ilişkilendirmektedir.

Üçüncü faktöre gelince, 2012 öncesi ve sonrası olmak üzere iki aşama göz önüne alındığında, yazarlar tarafından incelenen tutuklanan veya öldürülen köktendinciler, ülke içinde örgütlenen ve faaliyet gösteren hücrelere mensup olarak başlamışlardır. Ancak DEAŞ propagandasının yayılmasıyla birlikte birçok köktendinci Suriye veya Irak'a geçmiştir. Erkekler söz konusu olduğunda, bunu Yabancı Terörist Savaşçı olarak yaparken, kadınlar operasyonel olmayan roller için hareket etmiştir. Yazarlar, DEAŞ'ın bu operasyonlarında kadınların rolünün terörizm ve radikalleşmeyi önleme çalışmaları açısından bir yenilik olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda Garcia (2020), Bosi ve diğerlerinin çalışmasını uygulayarak bir çalışma yapmıştır. Della Porta'nın ilişkisel modeli İspanya'daki kadın köktendincilere uygulanmıştır. Bu anlamda bağlam, 2014 yılında Levant'ta halifelik kurulmasıdır, çünkü incelenen kadınların çoğu bu dönemde mobilize olmuştur. Mezo faktörlere gelince, %90'ının internet sosyal ağları aracılığıyla radikalleştiği ve Ceuta'daki Príncipe Alfonso ve Melilla'daki La Cañada de Hidum gibi çevre mahallelerden geldikleri sonucuna varmıştır. Yazar daha sonra, radikalleşme sürecinde

etkili faktörlerden biri olarak bu kadınların maruz kaldığı sosyo-ekonomik kırılganlık durumunu ilişkilendirmektedir. Mikro düzeyle ilgili olarak yazar, bu kadınların çoğunun 23 yaşın altında, bir tür kişisel krizden geçen ve aile ve sosyal ağlarında destek bulamayan kadınlar olduğunu vurgulamaktadır. Köksüzlük, çift ilişkilerinde itaatkârlık veya bir eş bulmaya yönelik sosyal beklentilerin eksikliği gibi diğer faktörlere eklendiğinde radikalleşme sürecinin başarısını etkilemiştir.

II.II.II. Dini ve Dini Olmayan Aşırıcılığı Ayırt Etmek

İspanya örneğinde, ülkenin başına bela olan iki ana aşırıcılık biçimini ayırt edebilirler. Bir yandan, aşırı sağ ideolojilere ve ayrılıkçı hedeflere sahip şiddet hareketleri ya da terörist grupların varlığı. Bu, 1960'lardan beri mevcut olan ülke içi terörizmin bir parçasıdır. Dini nitelikteki şiddet içeren aşırıcılığa gelince, özellikle 2004'ten beri mevcut olan ve dünyanın diğer birçok yerinde bu tür uluslararası terörizmin özellikleriyle örtüşen köktendinci terörizme atıfta bulunuyoruz.

İspanya Hükümeti (2019), 2012 ile 2019 arasındaki dönemde 400 kişinin terör bağlantıları nedeniyle tutuklandığını ve bunların %70'inin köktendinci olduğunu belirtmektedir. Tutuklananların geri kalanı ETA ile bağlantılıydı; ancak bu örgüt 2011 yılında faaliyetlerini durdurduğunu açıkladı ve 2018 yılında yörüngesinin sona erdiğini ve yapılarının tamamen söküldüğünü bildirdi (Aizpeolea, 2021). Dolayısıyla hükümet, aktif güvenlik tehdidinin köktendinci tehdit olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda, DEAŞ'ın savaşçı toplama ve onları eğitme kampanyasının etkisini vurgulamakta ve ülke için iki potansiyel riskin altını çizmektedirler.

İlk olarak, Suriye veya Irak'a gidip İspanya'ya dönen Yabancı Terörist Savaşçıların varlığı. Bunun eşi benzeri görülmemiş bir durum olduğunu ve diğer Avrupa ülkelerinde de yaygın olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, diğer insanlar arasında radikalleşme süreçlerini hızlandırabilecek ve genişletebilecek bir radikalleşme ajanı olarak görülmenin anahtarlarından birini oluşturmaktadır. Bu kişiler de zaten radikalleşmiş profiller oldukları için potansiyel bir risk oluşturmakta ve sonunda saldırılar gerçekleştirebilmektedirler.

Ancak güvenlik stratejisi, günümüzde radikalleşmenin ana odaklarından biri olarak gördüğü cezaevlerine özel bir önem atfetmektedir. Bu cezaevi kurumlarından radikalleşmeyi önleme stratejilerini teşvik etmeleri ve mevcut olanları yeniden uyarlamaları isteniyor. Hükümet için bu, risk faktörlerinin belirlenmesi ve günümüzde ve gelecekte meydana gelebilecek siyasi şiddetin önlenmesindeki temel zorluklardan biridir.

II.II.III.İ. İspanya'da Dini Aşırıcılık

İspanya'da dini aşırıcılık, özellikle de köktendinci terörizm, özellikle ülkenin terörizme yaklaşımında bir dönüm noktası olan 2004 Madrid tren bombalamalarından bu yana önemli bir güvenlik endişesi olmuştur. El-Kaide ile bağlantılı kişiler tarafından gerçekleştirilen saldırılar, küresel köktendincilikle ilgili daha geniş bir gündemin parçası olarak, özellikle de İspanya'nın Irak Savaşı'nı desteklemesine tepki olarak İspanya'yı hedef almıştır. Bu olay, İspanya'daki köktendinci aşırıcılığın ulus ötesi doğasını örneklemekte ve küresel çatışmaların nasıl yerel yansımaları olabileceğini vurgulamaktadır.

İspanya'da dini aşırıcılık öncelikle şiddeti meşrulaştırmak için İslam'ın çarpıtılmış bir yorumunu vurgulayan fundemantalist ideolojilerle ilişkilendirilmektedir. Köktendinci radikalleşme olgusu 2004 yılından bu yana önemli ölçüde evrim geçirmiştir. Başlangıçta İspanya'daki köktendincilerin profili büyük ölçüde Kuzey Afrika'dan, özellikle de Fas'tan gelen birinci nesil göçmenlerden oluşuyordu. Ancak yıllar ilerledikçe, İspanya'da doğmuş veya büyümüş ancak kültürel ve kimliksel gerilimlerle mücadele eden ikinci nesil göçmenlerin ve yerli köktendincilerin katılımına doğru gözle görülür bir kayma olmuştur. Bu bireyler, sıklıkla ebeveynlerinin kültürel değerleri ile İspanyol toplumunun sosyal normları arasında sıkışmışlık hissi yaşayarak dışlanmışlık duygusuna kapılmaktadırlar. Bu durum, onlara aidiyet ve anlam duygusu vadeden aşırılık yanlısı anlatılara karşı daha savunmasız hâle gelmelerine neden olmaktadır.

Dijital platformlar İspanya'da köktendinci radikalleşmenin yükselişinde önemli bir rol oynamıştır. Sosyal medyanın ve şifreli iletişim kanallarının yaygın kullanımı, aşırılık yanlısı propagandanın yayılmasını kolaylaştırmış

ve üye kazanma çabalarını daha etkili hale getirmiştir. Çevrimiçi alanlar sadece radikal fikirlerin yayılması için bir araç değil, aynı zamanda çevrimdışı yaşamlarında yabancılaşmış veya marjinalleşmiş hisseden bireyler arasında bir topluluk hissi de sağlamaktadır. Köktendinci gruplar YouTube, Twitter (şimdi X), WhatsApp ve Telegram gibi platformları kullanarak cihadı ve şehitliği yücelten videolar, makaleler ve kişisel tanıklıklar paylaşmakta ve savunmasız bireyleri davaya katılmaya teşvik etmektedir.

Sosyo-ekonomik koşullar da İspanya'da dini aşırıcılığa önemli katkıda bulunmaktadır. Ceuta ve Melilla gibi marjinalleşmiş bölgeler, yüksek yoksulluk oranları, kaliteli eğitime sınırlı erişim ve yaygın işsizlik nedeniyle radikalleşmeye özellikle duyarlı olmuştur. Bu sosyo-ekonomik zorluklar, aşırılık yanlısı ideolojilerin verimli bir zemin bulduğu bir ortam yaratmaktadır, çünkü bu ideolojiler genellikle kendilerini sistemik şikayetlere çözüm olarak sunmaktadır. Buna ek olarak, etkili entegrasyon politikalarının eksikliği toplulukları daha da izole ederek radikalleşmeye kökten karşı koyma çabalarını engellemektedir.

İspanyol hükümetinin dini aşırıcılıkla mücadele yaklaşımı, istihbarat operasyonları, sınır kontrolü, toplum temelli programlar ve dijital izlemeye odaklanarak çok yönlü olmuştur. Vatandaşların şüpheli faaliyetleri bildirmelerine olanak tanıyan mobil uygulama AlertCops gibi girişimler halkın katılımını artırmak için uygulamaya konmuş olsa da bu tedbirler tartışmalardan uzak kalmamıştır. Özellikle Müslüman topluluklar arasında, yabancılaşma duygularını şiddetlendirebilecek ve istemeden daha fazla radikalleşmeye katkıda bulunabilecek profillemeye ve ayrımcılıkla ilgili endişeler dile getirilmiştir. Güvenliğin sağlanması ile sivil özgürlüklerin korunması arasındaki denge, İspanya'da köktendincilikle mücadelede süregelen bir zorluk olmaya devam etmektedir.

II.II.II.II. İspanya'da Dini Olmayan Aşırıcılık

Dini aşırıcılığın aksine, İspanya'da dini olmayan aşırıcılık ağırlıklı olarak bölgesel özerklik veya bağımsızlık isteyen aşırı sağ ve ayrılıkçı hareketler tarafından yönlendirilmektedir. Bu hareketlerin tarihsel kökleri Franco dönemi ve öncesine kadar uzanmakta olup, bölgesel kimliklere

yönelik baskılar direnişi körüklemiş ve aşırılık yanlısı ideolojilerin doğmasına neden olmuştur. İspanya'da dini olmayan aşırıcılığın en kayda değer örneği, 1960'lardan 2011'deki ateşkes ve 2018'deki nihai feshine kadar şiddetli bir kampanya yürüten Bask ayrılıkçı örgütü ETA'dır (Euskadi Ta Askatasuna).

İspanya'daki dini olmayan aşırıcılık, Bask Bölgesi ve Katalonya'daki gibi kendi kaderini tayin hakkını savunan hareketlerle birlikte, toprak talepleri ve etnik kimliğe odaklanmasıyla karakterize edilmektedir. Bu hareketler tarihsel şikayetleri dile getirerek, kültürel farklılığı vurgulayarak ve mücadelelerini devlet baskısına karşı direniş olarak çerçeveleyerek destek toplamışlardır. Bu hareketlerin anlatıları genellikle bölgesel dillerin, geleneklerin ve siyasi özerkliğin korunması etrafında dönmekte ve bu da onları yerel siyasette güçlü bir güç haline getirmektedir.

İspanya'daki dini olmayan aşırılık yanlısı grupların örgütsel yapısı, dini aşırılık yanlısı ağlara kıyasla daha merkezi ve resmi olmuştur. Örneğin ETA, belirlenmiş siyasi, askeri ve lojistik kanatlara sahip açık bir hiyerarşik örgütlenmeyi sürdürmüştür. Siyasi kolu Herri Batasuna, ETA'nın daha geniş ayrılıkçı gündemini desteklerken seçimler yoluyla meşruiyet kazanmaya çalışmıştır. ETA şiddet eylemlerine son vermiş olsa da, mirası Bask Bölgesi'ndeki aşırı sağ hareketleri etkilemeye devam etmektedir ve bu hareketler artık hedeflerine barışçıl ve demokratik yollarla ulaşmaya çalışmaktadır. Bask Aşırı Sağ Partisi (PNV) ve Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) gibi ana akım aşırı sağ partilerin varlığı, radikal gruplar hala mevcut olsa da, şiddet içeren aşırılıktan siyasi müzakereye doğru bir geçiş olduğunu göstermektedir.

Siyasi iklim, İspanya'daki dini olmayan aşırıcılığın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 2017 Katalan bağımsızlık referandumu gibi olaylar İspanyol hükümeti tarafından yasadışı kabul edilen referandum, bölgesel hareketler ile merkezi devlet arasındaki gerilimi arttırdı. Polisin müdahalesi ve Katalan liderlerin hapse atılması gibi sert tepkiler, nüfusun bazı kesimlerinde kızgınlığı ve radikal duyguları artırdı. Bu durum, bölgesel taleplere verilen siyasi tepkilerin radikal eğilimleri nasıl hafifletebileceğini ya da şiddetlendirebileceğini göstermektedir. Bu tür şikayetlerin ele alınması ve şiddet içeren aşırıcılığın yeniden canlanmasının önlenmesi için etkili diyalog ve müzakereler şarttır.

Sosyo-ekonomik faktörler de dini olmayan aşırıcılığa katkıda bulunmaktadır. Yüksek işsizlik oranlarına, sınırlı ekonomik kalkınmaya ve devletin ihmal edildiği algısına sahip bölgeler aşırı sağ hareketlere daha fazla destek verme eğilimindedir. Birçok destekçi için aşırı sağ aşırıcılık, bölgelerinin merkezi hükümet tarafından marjinalleştirildiğini düşündükleri için bir tür sosyo-ekonomik protestoyu temsil etmektedir. Bu durum radikal ideolojilerin gelişmesi için verimli bir ortam yaratmakta, bölgesel kimlikler sosyo-ekonomik şikayetlerle iç içe geçerek aşırılık yanlısı söylemlerin cazibesini artırmaktadır.

İspanya'daki dini ve dini olmayan aşırıcılık farklı ideolojik temellere sahip olsa da, radikalleşmeyi yönlendiren bazı özellikleri paylaşmaktadır. Her iki tür de destek toplamak ve eylemlerini meşrulaştırmak için kültürel-dinsel veya etnik-bölgesel kimlik çatışmalarından faydalanmaktadır. Ayrıca eşitsizlik, ayrımcılık ve siyasi marjinalleşme gibi sistemik sorunlara alternatif çözümler olarak kendilerini sunarak sosyo-ekonomik şikayetlerden de yararlanmaktadır. Ayrıca, hem dini hem de aşırı sağcılar, taktikleri ve mesajları hedef kitlelerine göre değişmekle birlikte, propaganda, üye kazanma ve koordinasyon için dijital platformları kullanmaktadır.

Bu benzerliklere rağmen, iki aşırıcılık türü hedefleri, yöntemleri ve etkileri bakımından önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Dini aşırıcılık, özellikle de köktendincilik, DEAŞ'ın ideolojik vizyonu ile uyumlu küresel bir dönüşümü hedeflemektedir. Korku yaratmak ve toplumu istikrarsızlaştırmak için ayırım gözetmeksizin sivilleri hedef alma eğilimindedir. Öte yandan, dini olmayan aşırıcılık, özellikle de aşırı sağ hareketler, daha çok bölgesel özerklik veya bağımsızlık elde etmeye odaklanmıştır. Tarihsel olarak İspanya'da bu tür hareketler, siyasi hedeflerini ilerletme stratejilerinin bir parçası olarak devlet yetkililerini, altyapıyı ve merkezi hükümetin temsilcilerini hedef almıştır.

II.II.II.III. Zorluklar ve Stratejik Yanıtlar

İspanya'da hem dini hem de dini olmayan aşırıcılığın ele alınması, her bir formun kendine has özelliklerini göz önünde bulunduran ve aynı zamanda ortak yönlerini tanıyan farklılaştırılmış bir yaklaşım gerektirmektedir. Dini aşırıcılık için sosyal entegrasyonun teşvik edilmesi, ekonomik fırsatların

artırılması ve eğitime eşit erişimin sağlanması radikalleşmeyi önlemek için çok önemli tedbirlerdir. Toplulukları diyaloga dahil etmek, destek hizmetleri sunmak ve barış içinde bir arada yaşamayı ve karşılıklı saygıyı vurgulayan karşı anlatılar sağlamak da temel stratejilerdir.

Dini olmayan aşırıcılık için bölgesel eşitsizliklerin ele alınması, adil siyasi temsilin sağlanması ve bölgesel ve ulusal aktörler arasında diyalogun teşvik edilmesi radikal duyguların azaltılmasında kilit adımlardır. Uygun olduğu durumlarda daha fazla bölgesel özerkliğe izin veren anayasal reformlar gerilimin azaltılmasına ve şiddet içeren ayrılıkçı hareketlerin tekrarlanmasının önlenmesine yardımcı olabilir.

Genel olarak, her iki aşırıcılık türüyle mücadele, güvenlik önlemleri ile sivil özgürlüklerin korunması arasında bir denge kurulmasını gerektirir. Gözetim, istihbarat ve kolluk kuvvetleri önemli roller oynarken, bunların toplulukları yabancılaştırmayacak veya mevcut şikayetleri şiddetlendirmeyecek şekilde uygulanması gerekir. İspanya, dini ve dini olmayan aşırıcılığın farklı etkenlerini ve özelliklerini anlayarak barış, güvenlik ve sosyal uyumu teşvik etmek için hedefe yönelik ve etkili stratejiler geliştirebilir.

II.II.III. Radikalleşme Algılarını Etkileyen Faktörler

Radikalleşmeyi etkileyen faktörlerle ilgili olarak, literatür üç tür ayrım yapmaktadır: 1) medya ve sosyal ağların rolüyle yakından bağlantılı olan kültürel ve maddi olmayan (Norris ve Inglehart, 2019); 2) sosyo-ekonomik (Rydgren, 2007); ve 3) siyasi iklimle ilgili (Ignazi, 1992).

II.II.III.I. Kültürel Faktörler, Geleneksel Medya ve Sosyal Medya

Kültürel ve maddi olmayan faktörlerle ilgili olarak, radikal siyasi seçenekler "kültürel intikam" peşinde koşan, kaybaldığına inandıkları geleneksel değerleri savunan ve genellikle efsanevi veya var olmayan bir geçmişe özlem duyan seçmenleri cezbetmektedir (Norris & Inglehart, 2019). Radikalizmin kültürel bileşeni, duyguların ve kimliklerin siyasetteki artan rolüyle el ele gitmektedir (Goodwin vd., 2001) ve çevrimiçi platformlarda ve sosyal ağlarda ideal bir yayılma aracı bulmuştur. Bu faktör, özellikle gençler arasında hem aşırı sağ hem de dini radikalizmin açıklanmasına katkıda bulunmaktadır.

Avrupa'da aşırı sağ radikalizm, Avrupalı olmayan göçmenleri, özellikle de Müslüman ülkelerden gelenleri, yerli kültüre yönelik ana tehdit olarak tanımlamaktadır. Bu tür radikalizmin destekçileri, göçmenleri ekonomik bir tehdit olarak değil, daha ziyade etno-kültürel bir tehdit olarak algılamaktadır (Lucassen & Lubbers, 2012). Medya, özellikle de çevrimiçi platformlar (Ellinas, 2018; Zeiger & Gyte, 2020) ve aynı zamanda geleneksel medya, nefret söylemi ve İslamofobinin yayılmasında merkezi bir rol oynamaktadır (Yusha'u, 2015).

Buna karşılık, dini radikalizm, bu durumda dini geleneğe yönelik iki kültürel tehdit tanımlamaktadır: Batılı değerlerin küresel olarak dayatılması ve Avrupa'daki Müslüman göçmen topluluklara yönelik kültürel asimilasyon. Aşırı sağ radikalizmde olduğu gibi, çevrimiçi platformlar ve sosyal ağlar köktendincilerin yayılmasında ve üye kazanmasında temel bir rol oynamaktadır (Kadivar, 2017; Hollewell & Longpré, 2022). Bununla birlikte, köktendinci radikal örgütler terörist şiddeti açıkça savunarak sıklıkla Deep Web web sitelerine, korumalı forumlara ve şifreli mesajlaşma uygulamalarına başvurmaktadır (Winter vd., 2020).

Medya tarafından yayılan kültürel anlaşmazlık mesajı, en azından Avrupa ülkelerinde, özellikle erkekler, gençler ve kırsal bölgelerde yaşayanlar üzerinde etkili olmaktadır. Son yıllarda yaşanan feminist devrim, bazı erkeklerin sağ kanat radikalizm (Nagle, 2017) ve aynı zamanda dini aşırılıkçılık tarafından savunulan toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı radikal pozisyonlar almasına yol açan bir "erkeklik krizine" neden olmuştur. Bu kriz

her yaş grubunu etkileyen bir olgu olmakla birlikte, radikalleşme özellikle gençler üzerinde daha belirgin etki göstermektedir. Zira gençler, geleneksel olarak mevcut duruma (status quo) daha eleştirel yaklaşmakta ve kendilerine daha fazla söz hakkı tanınan yeni bir yurttaşlık modeli öneren radikal oluşumlara ilgi duymaktadırlar (Hirschman, 1970; Bennett, 2012).

Aslında Hollewell & Longpré (2022) gibi bazı çalışmalar, üniversite eğitimi almış genç erkeklerin siyasi şiddet ve terörizme yönelik olumlu tutumları daha sık onaylama eğiliminde olduklarını ve bu nedenle radikalleşme riskinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, geleneksel değerlerin savunulması ve göç ve feminizmin reddedilmesi etrafında radi-

kallesme, kırsal ortamlarda daha fazladır çünkü bu alanlar çeşitlilikten yoksundur ve kültürel olarak tanıdık ve "otantik" bir sosyal ilişki biçiminin hakimiyetindedir (Förtner vd., 2021).

Çevrimiçi radikalleşmeye yönelik akademik ilgi 11 Eylül sonrası bağlamda ortaya çıkmıştır (Hollewell & Longpré, 2022) ve radikalleşmeye giden yollardan birini teşkil etmektedir. Tartışma forumları, bloglar ve daha spesifik olarak YouTube, Twitter (şu anda X) ve Facebook gibi çevrimiçi platformlar, aşırılık yanlısı fikirleri yaymak, şiddeti teşvik etmek, üye toplamak ve nefret motivasyonlu gruplar, örgütler veya topluluklar oluşturmak için kullanılmaktadır (Correa ve Sureka, 2013; Kadivar, 2017; Ganesh ve Bright, 2020; Zeiger ve Gyte, 2020). Bu platformların, özellikle de sosyal ağların kullanımı, özellikle gençler arasında çevrimiçi radikalleşmenin dinamiklerini değiştirmiş ve kendi kendine radikalleşmeyi teşvik etmiştir (Hollewell & Longpré, 2022).

Ledwich & Zaitsev (2019) gibi ampirik çalışmalar, geleneksel medyanın iddia ettiğinin aksine, YouTube'un tavsiye algoritmasının aşırılık yanlısı içeriği teşvik etmediği, aksine kullanıcıları bu tür içeriği ziyaret etmekten caydırdığı sonucuna varmaktadır. Bununla birlikte, Hassan ve diğerleri (2018) gibi diğer çalışmalar, çevrimiçi şiddet ve radikal içeriğe maruz kalmanın aşırılık yanlısı tutumlarla ilişkili olduğunu ve aşırı sağcı ve köktendinci radikal gruplar arasında şiddet eylemleri gerçekleştirme riskini artırdığını savunmaktadır.

İnternet aşırılık yanlısı inançların benimsenmesini belirlemese de, yeni teknolojiler kademeli sosyalleşme süreçleri yoluyla radikal fikirlerin yayılmasını kolaylaştırmıştır (Marwick vd., 2022). Aşırılık yanlısı gruplar iletişim, propaganda, eleman temini, lojistik, finansman ve bilgisayar korsanlığı için çevrimiçi platformları kullanmaktadır (Winter vd., 2020; Hollewell ve Longpré, 2022)

Aşırılıkçı propagandanın en yaygın teknikleri arasında görüntü, fotoğraf ve illüstrasyonların kullanımı (Tarín vd., 2018; El Ghamari, 2023) ve komplo teorileri (Jääskeläinen ve Huhtinen, 2020) yer almaktadır. Radikal siyasi gruplar rakiplerini karalamak, seçim süreçlerini etkilemek veya belirli etnik- kültürel, dini veya siyasi grupları damgalamak için giderek daha

sofistike propagandaya (Awan, 2007) başvurmaktadır (Fenster, 1999; Bartlett ve Miller, 2010; Tarín, 2017a, 2017b; Tarín vd., 2018).

II.II.III.II. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Radikal oy vermenin ikinci bir açıklaması da sosyoekonomiktir. Siyasi radikalizmin sosyal ve ekonomik nedenleri yirminci yüzyılın başlarından beri teorik tartışma konusu olmuştur (Verba & Schlozman, 1977) ve aşırıcılığı önlemek için hükümetler tarafından ele alınan nedenlerden biridir (Richards, 2003). Seçmen davranışı literatürü, hem kişisel hem de ulusal kötü ekonomik koşullara ilişkin algıların ve bunların hükümetin ve geleneksel partilerin sorumluluğuyla bağlantısının radikalizmin seçim başarısını teşvik ettiğini düşünmektedir (Rydgren, 2007). Dolayısıyla, radikal partilere veya siyasi seçeneklere oy vermek ekonomik oy verme teorisi ile açıklanabilir (Duch & Stevenson, 2008; Lewis-Beck & Stegmaier, 2008). Öte yandan sosyal psikoloji, özellikle gençler arasında radikalizm eğiliminin sosyoekonomik ve kültürel sorunlarla ilgili sosyal koşullarla bağlantılı kişisel özellikler tarafından belirlendiğini savunmaktadır (Mukhitov vd., 2022).

Radikalizmin sosyoekonomik belirleyicileri arasında, özellikle gençleri etkileyen iki tanesi vardır: ekonomik eşitsizlikler ve işsizlik ve fırsat eksikliği. Bazı çalışmalar sosyoekonomik eşitsizliklerin radikal fikirler için bir üreme alanı olduğunu savunmaktadır (Makki & Akash, 2021). Spesifik olarak, sosyopolitik eşitsizlik bilişsel radikalleşme ile pozitif ilişkiliyken, ekonomik eşitsizlik davranışsal radikalleşme ile ilişkilidir (Franc & Pavlović, 2023). Bununla birlikte, Ouassini & Verma (2018) ve Myagkov ve diğerleri (2019) gibi çalışmalar bu faktörlerin etkisini sorgulamakta ve devlete erişim, devlet güvenlik kurumlarının varlığının olmaması ve periferik bölgelerde ikamet gibi diğer sosyodemografik koşulları tanımlamaktadır.

Diğer çalışmalar radikalleşmeyi özellikle gençler arasında işsizlik ve işgücü piyasasındaki fırsat eksikliğine bağlamaktadır (Stevkovski, 2014; Al-Badayneh vd., 2016; Beramendi vd., 2018; Iqbal vd., 2020). Aslında, işsizlik ve düşük eğitim düzeyi nedeniyle ekonomik fırsatların eksikliği, radikalleşmiş bireyleri hem köktendinci (Abdel Jelil vd., 2018; Gouda ve Marktanner, 2019) hem de aşırı sağcı (Falk vd., 2011) şiddet ve terör gruplarına katılmaya çekmektedir. Ancak Norman ve diğerleri (2018) gibi çalışmalar,

işsizlik ve radikalizm arasındaki doğrudan nedenselliği sorgulamakta ve işsizliğin radikalleşmeye yol açabilecek çeşitli faktörlerden sadece biri olduğunu öne sürmektedir.

II.II.III.II. Siyasi İklim

Sosyoekonomik faktörler gibi siyasi belirleyiciler de aşırılıkçı ve şiddet içeren tutum ve davranışlarla ilişkilidir (Makki & Akash, 2021). Yönetişim, devlet varlığının eksikliği ve şikayetler gibi siyasi faktörler bazen kültürel ve sosyal faktörlerden daha önemlidir (Allan vd., 2015). Siyasi faktörler arasında, siyasi olaylarla ilgili olanlar ve hükümetin tepkisine ilişkin algılar öne çıkmaktadır (Ignazi, 1992).

Demokratik kurumlara karşı yaygın bir güvensizlik ortamı, bazı ülkelerde, özellikle genç nesiller arasında aşırılık ve radikalleşme eğilimi gösteren daha eleştirel bir siyasi kültürün oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Muxel, 2020). Siyaset bilimi, radikalizmi seçmen davranışı perspektifinden incelemiş ve radikalizmin nedenleri ve sonuçları üzerine odaklanmıştır. Bu rapor radikalleşmenin nedenlerine odaklansa da sonuçlarını anlamak, gençler arasında radikalizmin önlenmesi için farkındalık yaratmada da temel önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, radikal siyasi seçeneklerin iktidara yükselmesi demokrasinin zayıflamasına hatta çökmesine yol açabilir (Haggard ve Kaufman, 2021; Levitsky ve Ziblatt, 2018). Ancak kimi zaman, bu durumun olumlu etkileri de olabilir; çünkü radikalizm, siyasal sistemden hayal kırıklığına uğramış kesimlerin katılımını teşvik eder ve bu grupların seçim yoluyla sisteme entegre edilmesini sağlayabilir (Abramowitz ve Saunders, 2008; Alfaro-Redondo, 2019). Dolayısıyla radikalizm, demokrasiyi tehdit eden değil, tersine onu yenileyip güçlendiren bir unsur hâline gelebilir. Ancak bu, yalnızca radikalizmin demokratik değerleri reddetmemesi veya iktidarı elde etmek ya da sürdürmek için şiddet eylemlerini savunmaması koşuluyla mümkündür (Bohigues, 2021). Aksi hâlde, radikalizm bir arada yaşamı tehdit eden bir unsur hâline gelir. Bu nedenle söz konusu rapor, günümüzde İspanya'da varlık gösteren iki temel radikalizm biçimine —aşırı sağ ve radikal fundamentalizm— odaklanmaktadır.

İspanya'ya odaklanacak olursak, bu ülkede kurumsal temsile sahip İslamcı parti yoktur, ancak aşırı sağcı oluşumlar vardır ve bunlardan biri olan Vox, önemli temsil düzeylerine ulaşmış ve yerel ve bölgesel hükümetlerin bir parçası olmuştur. Barragán & Rivas (2022) gibi çalışmalar, Vox'a oy vermenin belirleyicilerinin ideolojik olduğunu ve hükümet ve kurumlara yönelik algıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, ideoloji (sağ kanat), İspanyol milliyetçiliği, göçmenlere yönelik olumsuz görüşler, siyasete yönelik yüksek ilgi ve siyasetçilere yönelik güvensizlik bu partiye verilen oyu açıklamaktadır. Avrupa şüpheciliği ve cinsiyet gibi sosyodemografik faktörlerin herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak gençler (35 yaş altı) arasında, hükümetten memnuniyetsizlik veya Avrupa Birliği'ne daha fazla entegrasyonun reddedilmesi gibi diğer belirleyiciler devreye girmektedir.

II.III. Ukrayna'da Radikalleşme Konusunda Farkındalık/Anlayış

Radikalleşme eğilimleri ve Ukrayna'daki algılanışına ilişkin durumu daha iyi anlamak için, ülkenin SSCB tarihi geçmişine son on yıllardaki genel küresel tarihin prizmasından bakmak önemlidir. Avrupa Radikalleşme Ağı'na göre, Batı ülkelerindeki tüm aşırıçılık vakalarının %93'ü sol radikal gruplar tarafından gerçekleştirilmiştir; bunların önemli bir kısmının Sovyetler Birliği ile dolaylı bağlantıları olduğu unutulmamalıdır (Farinelli & Marinone, 2021). Radikalleşme Farkındalık Ağı 2021 Ayrıca, aşırı sağ ve sömürge karşıtı hareketler (20inci yüzyılda aynı zamanda sol fikirleri de desteklemiştir) SSCB'den brifing, eğitim ve silah tedariki şeklinde doğrudan destek almıştır. Aşırıçılık sorunları büyük ölçüde sosyal krizlerin ve toplumsal sorunların bir sonucudur. Başka bir deyişle, radikalleşme süreci toplum hayatındaki "organik" bir olaydır (Tarasyuk, 2023).

Ukrayna bağlamında, aşırıçılık tarihsel olarak önemli bir iç mesele olarak algılanmamıştır. Daha ziyade, radikalleşme vakaları genellikle dış kaynaklı olmuş, öncelikle yabancı etkiler tarafından körüklenmiştir. Ukrayna'daki gençlik çalışanları radikalleşmenin siyasi istikrarsızlık, ekonomik zorluklar ve sosyal adaletsizlik gibi temel nedenlerinin genellikle Ukrayna makamlarına veya Ukrayna içindeki toplumsal gruplara yönelik olmadığını kabul etmeye devam etmektedir. Bunun yerine bu faktörler, Çarlık, Sovyet

ve Kremlin dönemleri de dahil olmak üzere tarih boyunca özellikle Rus liderliğindeki rejimlerden kaynaklanan dış baskılarla ilişkilendirilmiştir. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, Ukrayna toplumu, çeşitli nüfus kesimleri arasında yaygın bir hak mahrumiyeti veya yabancılaşma duygusu sergilememiştir. Bunun yerine Ukraynalılar, ulusal kimliklerini ve dillerini özgürce kullanma haklarını vurgulayarak sürekli olarak bağımsızlık arayışında olmuşlardır. Ukrayna Aşırı Haklar Örgütü ve Ukrayna Partizan Ordusu (OUN-UPA) gibi aşırı hareketler radikalleşmiş oluşumlar olarak değil, Rus ve Polonya rejimleri gibi yabancı güçlere karşı çıkararak Ukrayna egemenliği için çabalayan aşırı sağ gruplar olarak çerçevelenmiştir (Zasenko vd., 2024).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve ardından 1 Ağustos 1914'te Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında başlayan çatışma, bu savaşan devletlerin yargı yetkisi altındaki Ukraynalılar için önemli sonuçlara yol açtı. Rus İmparatorluğu içinde, Ukraynalı kültürel ifade ve örgütlere karşı bir baskı başlatıldı ve önemli kişilerin tutuklanmasına veya sürgün edilmesine yol açtı. Galıçya'yı işgalinin ardından Rus hükümeti bölgeyi tamamen entegre etmeye çalışmış, Ukrayna diline yasak getirmiş, Ukrayna kurumlarını kapatmış ve Yunan Katolik Kilisesi'ni dağıtmak için hazırlıklar yapmıştır. Ancak bu Ruslaştırma çabaları, Avusturya kuvvetlerinin 1915 baharında bölgeyi geri almasıyla durduruldu. Bu arada Batı Ukrayna bir savaş alanı olarak kaldı ve devam eden askeri çatışmalar nedeniyle ciddi zorluklara ve yıkıma maruz kaldı.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve ardından yaşanan devrimci kargaşanın ardından Ukrayna toprakları dört farklı devlet arasında bölündü. Bukovina Romanya'nın bir parçası olurken, Transcarpathia yeni kurulan Çekoslovakya'ya dahil edildi. Polonya, kuzeybatıdaki daha küçük komşu bölgelere ek olarak Galıçya ve Volhynia'nın batı kesimini de kontrol altına aldı. Bu arada Polonya'nın doğusunda kalan topraklar Polonya sınırı Sovyet Ukrayna'sı olarak bilinmeye başladı. 1928 yılında hükümet, standart bir tanımı olmaksızın "zengin" köylüler olarak etiketlenen Kulaklara karşı hedefli eylemler uygulamaya başladı. Bu baskılar, vergilerin ve tahıl sevkiyatı kotalarının artırılmasından mal varlıklarına tamamen el konulmasına kadar uzandı.

1930'ların ortalarına gelindiğinde, bu kampanya yaklaşık 100.000 ailenin Sibirya ve Kazakistan'daki uzak bölgelere zorla yerleştirilmesiyle sonuçlandı. Stalin'in politikaları, 1932-33 yıllarında, barış zamanında emsali olmayan bir demografik felaket olarak duran yıkıcı bir kıtlık olan Holodomor'a yol açtı. Sovyetler Birliği'nde beş milyon insanın öldüğü ve bu kurbanların yaklaşık dört milyonunun Ukraynalı olduğu tahmin edilmektedir. Sovyet hükümeti, sanayileşme ve kolektifleştirme çabalarının ortasında, "aşırı sağ sapmalar" olarak nitelendirdiği unsurlara karşı da bir baskı başlatarak Ukrayna kültürel kimliğinin agresif bir şekilde baltalanmasına yol açtı. Polonya'nın kontrolü altında olan ve "Doğu Küçük Polonya" olarak anılan Ukrayna Galiçya'sında, 1930'larda eğitim kurumlarıyla birlikte Ukrayna dili de önemli ölçüde baskı altına alındı. Bu dönemde eğitim sistemi içinde Polonyalaşmanın kasıtlı olarak teşvik edildiği görüldü. Polonya egemenliği altında devrimci milliyetçilik ivme kazandı ve yaygın bir yeraltı hareketi olan Ukrayna Uzak Hakları Örgütü (OUN) etkisini genişletmeye başladı.

Benzer şekilde, daha önce Avusturya yönetimi altında olan Bukovina bölgesinde de Ukraynalıların kültürel ifadeleri, dilleri ve eğitimleri baskıyla karşılaştı. Almanya'nın SSCB'ye beklenmedik saldırısı 22 Haziran 1941'de başladı ve Ukrayna nüfusunun bir kısmı başlangıçta Alman güçlerini kurtarıcı olarak karşıladı. Ancak Naziler, kontrolleri altındaki bölgelerde ideolojik "ırksal" gündemlerini uygulamaya çalışmış ve bunun sonucunda yaklaşık 2,2 milyon kişi Ostarbeiter ya da "doğulu işçiler" olarak bilinen köle işçiler olarak zorla Almanya'ya gönderilmiştir. Kültürel ifadeler bastırıldı ve eğitimin kapsamı sadece ilköğretim seviyesine indirildi. Bu dönemde Sovyet partizanları ve Ukrayna İsyancı Ordusu (UPA) da kendi aralarındaki çatışmaların yanı sıra Alman kuvvetlerine karşı gerilla savaşı yürüttü. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Sovyet rejimi, Komünist Parti ve gizli polis aracılığıyla totaliter hakimiyetini hızla yeniden tesis etti ve Ukrayna milliyetçiliğiyle ilişkili herkesi zulüm için hedef aldı.

Sonrasında, dini baskı ve kolektifleştirme çabalarının kurbanlarının yanı sıra, isyancı ve aşırı sağ hareketlere katıldıkları gerekçesiyle yaklaşık yarım milyon insan batı Ukrayna'dan sürüldü. Zaman zaman yaşanan aksaklıklara rağmen Kremlin, 1959'dan bu yana kesintisiz bir şekilde Ruslaştırma

politikalarını sürdürdü. 1939 yılına gelindiğinde Sovyet güçleri bu bölgeleri işgal etmiş ve daha sonra Ukrayna SSCB'ye entegre etmişti. Hakim siyasi duruşa karşı doğrudan muhalefetin ifade edilmesindeki kısıtlamalar göz önüne alındığında, Ukrayna dili ve kültürünün savunulması genellikle ince biçimler aldı. Bunlar arasında anadilin şiir yoluyla kutlanması, Ukraynaca ders kitaplarının azlığı konusundaki endişelerin dile getirilmesi ve Ukraynaca yayınlara aboneliklerin teşvik edilmesi yer alıyordu.

1965'ten itibaren ulusal muhalefet hareketi önemli bir artış göstermiş, hükümet yetkililerine protesto mektupları ve dilekçeler gönderilmesi, gayri resmi gruplar ve tartışma forumları kurulması, halka açık toplantılar ve protestolar düzenlenmesi gibi çeşitli yollarla kendini göstermiştir. 1970'li yıllar boyunca rejim sadece tutuklama ve infazlarla değil, aynı zamanda siyasi tutuklular için tartışmalı bir şekilde psikiyatri hastanelerinin kullanılmasıyla da karşılık verdi. 1980'lerde Baltık ve Transkafkasya cumhuriyetlerinde hızla ortaya çıkan kitle hareketlerinin aksine, Ukrayna'nın açıklık (glasnost) politikalarıyla teşvik edilen ulusal uyanışı daha yavaş gelişti. Ukrayna'da, özellikle Donbas bölgesinde, geleneksel olarak örgütsüz kalan sanayi işçileri, 1985 gibi erken bir tarihte madencilerden gelen mektuplarla ortaya çıkan ilk huzursuzluk işaretleriyle birlikte güçlenmeye başladı. Ancak Temmuz 1989'a kadar Donbas madencileri arasında önemli bir öz-örgütlenme hareketi, o yıl Ukrayna toplumunun kitlesel siyasallaşmasına doğru önemli bir kayma anlamına gelen bir grevi katalize etmedi.

16 Temmuz 1990'da Ukrayna egemenliğini ilan etti ve bu hareket Mihail Gorbaçov'un yükselen aşırı sağcı duyguları bastırma girişimlerinin ortasında gerçekleşti. Sovyet cumhuriyetlerine geniş özerklik tanırken dış politika ve ordu gibi kilit alanlarda merkezi kontrolü sürdürmeyi amaçlayan yeni bir birlik anlaşması önerdi. Yeni ilan edilen egemenlik haklarından vazgeçme olasılığına tepki olarak, öğrencilerin başını çektiği Ukraynalılar Ekim 1990'da Kiev'de kitlesel protestolar ve açlık grevi düzenledi. Bu gerginlik dönemi Ağustos 1991'de Gorbaçov yönetimindeki sertlik yanlılarının darbe girişiminin sadece birkaç gün içinde başarısızlıkla sonuçlanmasıyla doruğa ulaştı. Bu anı değerlendiren Ukrayna parlamentosu acil bir oturum düzenleyerek 24

Ağustos 1991'de Ukrayna'nın tam bağımsızlığını ilan etti. Vatandaşlık Ukrayna halkına kapsayıcı (etnik ya da dilsel değil) bir temelde verildi. Yukarıda sunulan materyallerden bir sonuç olarak, siyasi baskının en azından son 100 yılda Ukrayna toplumunda radikalleşmeyi yönlendirmede önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

Günümüzde, radikalleşmiş tutumların dışarıdan empoze edilmesi eğilimi devam etmektedir. Örneğin 2013-14'teki Anti-Maidan protestoları, Ukrayna'da içeriden ve dışarıdan araştırılan, Ukrayna toplumunda Rusya yanlısı bir destek olduğunu "kanıtlamak" için Rusya yanlısı partilerin yapay ve manipülatif davranışlarının endişe verici uygulamalarını keşfeden bir vakayı gösterebilir. Bir yandan, toplum içinde Avrupa entegrasyonuna şüpheyle yaklaşan ya da Bölgeler Partisi ve Viktor Yanukoviç'i destekleyenlerin olmadığı iddia edilemez. Aynı şekilde, Ukrayna'nın belirli bölgelerindeki protesto eylemlerine katılanların tamamının "satın alındığını" söylemek de doğru değildir. Ancak Rusya'nın etkisi yadsınamaz, tıpkı bu hareketlerin son 30 yıldır Ukrayna'ya karşı yürütülen hibrid savaşta kullanılması gibi. Örneğin, terörist (eski adıyla "sivil") örgüt "DNR" 2005 yılından beri aktiftir. Örgüt çeşitli yöntemler kullanmış, Seliger kongresinde (2013) Rus neo-faşistlerin eylemlerine katılmış ve terörist bir grup olarak Rusya'nın bir başka müttefiki olan Ukrayna Komünist Partisi ile ortak "geçit törenleri" düzenlemiştir.

Radikalleşme araçları kuramsal açıdan oldukça ilkel görünmektedir; zira yıllar boyunca süren dezenformasyon bombardımanı, Ukrayna'yı hedef alan spekülasyon ya da gayrimeşrulaştırıcı anlatıların kullanılması bu sürecin temel unsurlarındandır. Örneğin, Rusya, 1917-1921 dönemine ait bölgesel tarihsel kurguları ya da toplumsal grupların gündelik yaşamına dair unsurları başarılı bir şekilde araçsallaştırmıştır. Bu unsurlar bir araya getirilerek, tarihsel olaylar ve yapılar üzerinden güncel sorunlara bağlam kazandırılmış; böylece yeni bir yorumlama çerçevesi (frame) oluşturulmuştur. Toplumun genelinde bu tür tarihsel ve ideolojik kurguların derin ve kalıcı şekilde iç içe geçmesine çoğunlukla "zihniyet" (mentality) denilmektedir. Her ne kadar bu kavram kullanıldığı biçimiyle bilimsel kesinlikten uzak olsa da, hedef

radikal bir grup inşa etmekse, bu tür bir çerçevenin bireylere benimsetilmesi saldırgan devletin temel görevlerinden biridir. Radikal bir grubun oluşumu ise aşağıdaki ardışık eylemler dizisine dayanır:

- Marjinal grupların belirlenmesi, sosyal sorunlarının, hükümetten ve/veya toplumsal yapıdan memnuniyetsizlik düzeylerinin incelenmesi.
- Kişisel veya toplumsal bir tehdit anlatısını sürdürmek, bu tehditleri belirli varlıklara (örneğin, yönetici bir elit) atfetmek ve sonuçları abartmak ve dramatize etmek.
- Grubun bir kısmının ya da tamamının harekete geçirilmesi için anlatıların kullanılması. Bu, çeşitli sosyal grup davranış kontrol teknolojilerinin uygulanması yoluyla elde edilir ve yatırılan maddi kaynakların miktarına bağlıdır.

Söz konusu "DNR" teröristleri, Donetsk-Krivoy Rog Cumhuriyeti kavramına, Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin doğu bölgelerinin Sovyet askeri güçleri tarafından işgalini meşrulaştırmak için bir vekil yapı olarak atıfta bulunmuşlardır. Ancak, diğer katılımcıların baskısına maruz kalmayan barışçıl protestolardan neredeyse anında sadece paramiliter değil, askeri silahlı oluşumlar tarafından gerçekleştirilen eylemlere geçiş oldu. Bu ani geçiş, Rus askerlerinin varlığı dikkate alınmadan bile oldukça sıra dışıdır. Esasen, Mart ayındaki nispeten barışçıl eylemlerden 11 Nisan'da militanların idari binaları ele geçirmesine doğru bir sıçrama yaşanmıştır (Tarasyuk, 2023).

II.III.I. Dini ve Dini Olmayan Aşırılık Arasında Ayrım Yapmak

Ukrayna'daki dini çatışmalar büyük ölçüde çok sayıda dini örgütün varlığından ve dini toplulukların çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Ukrayna'da cemaatler arasında tarihsel olarak miras kalan dini anlaşmazlıklar periyodik olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Ortodoksluk içindeki çatışmalar, her biri Ukrayna'daki tüm Ortodoksluğu temsil etme tekeline sahip olduğunu iddia eden üç bağımsız kiliseye bölünmesinden kaynaklanmaktadır. Ortodoks

ve Yunan Katolik ihtilafları konusu özellikle akuttur. Kilise oluşumları arasındaki keskin rekabet, Ortodoks ve Yunan Katolik kiliselerinin hakim olduğu bölgelerin, kiliselerden birinin baskın olduğu belirli bölgelerle bölünmesine yol açmıştır. Bu arada, bazı mezhepler bu bölgelerde ikincil, hatta nominal bir temsiliyetle yetinmektedir. Sosyo-politik değişimler de Ukrayna'da yeni Ortodoks bölünmelerine, Hristiyan-Müslüman anlaşmazlıklarına ve geleneksel ve geleneksel olmayan dini örgütler arasında gerilimlere yol açmaktadır (Tchaikovsky, 2007).

Dini faaliyetler alanındaki temel düzenleyici belge 23 Nisan 1991 tarihli "Vicdan Özgürlüğü ve Dini Örgütler Hakkında" Ukrayna Kanunudur. Bu kanun, vatandaşların dini ihtiyaçlarını kendi inançları doğrultusunda yerine getirme hakkını güvence altına almakta, Ukrayna'daki dini kuruluşlar için gereklilikleri ana hatlarıyla belirtmekte ve vicdan özgürlüğü ve dini kuruluşlar hakkındaki mevzuatı ihlal etmekten suçlu bulunan yetkililerin ve vatandaşların kanunla belirlenen sorumluluğa tabi olmasını öngörmektedir. Ukrayna yasalarına göre kilise devletten ayrıdır. "Ukrayna'nın Ulusal Güvenliğinin Temelleri Hakkında" Ukrayna Kanunu, Ukrayna'nın ulusal güvenliğine ve toplumsal istikrara yönelik temel ve potansiyel tehditler arasında "bazı ulusal azınlık derneklerinin ve dini toplulukların faaliyetlerinde aşırıcılık olasılığını" da saymaktadır. (Tchaikovsky, 2007). Ukrayna'nın ulusal güvenliğini sağlamaktan sorumlu tüm kurumlar, yetkileri dahilinde aşırıcılığa karşı koymakla yükümlüdür: Cumhurbaşkanı, Verkhovna Rada (Parlamento) ve Bakanlar Kurulu, Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi, kolluk kuvvetleri, bakanlıklar ve diğer merkezi yürütme organları, siyasi partiler, vatandaş dernekleri ve Ukrayna vatandaşlarının kendileri. Aşırı dinciler tarafından işlenebilecek ihlaller de Ukrayna İdari ve Ceza Kanunlarına göre incelemeye tabidir.

Ukrayna Ulusal Bilimler Akademisi H.S. Skovoroda Felsefe Enstitüsü Dini Çalışmalar Bölümü Başkanı ve Felsefe Doktoru Oleksandr Sagan'a göre, Ukrayna'daki dini ağın yoğunluğu oldukça yüksektir. 1600 vatandaşa bir dini cemaat düşmektedir. Dolayısıyla Ukrayna'daki dini kuruluşlar, diğer sivil toplum kuruluşları ile devlet ve yerel yönetimler açısından önemli ölçüde ağır basan güçlü bir ağa sahiptir. Moskova Patrikhanesi şu anda Ukrayna'da

Kremlin'in beşinci kolu olan bir Rus kilisesi olarak algılanmaktadır. Bu konuda, Rus propagandası tarafından manipülasyon gerekçesi olarak dil veya endüstriyel refah kullanılarak yapay bir şekilde karşıt olarak konumlandırılan ülkenin hem doğusunda hem de batısında yaşayanlar arasında artık bir fikir birliği var. Mayıs 2023'te Razumkov Merkezi tarafından yapılan bir araştırma, Ukrayna'daki Ortodoks kiliselerinden herhangi biriyle özdeşleşmeyen inananların sayısında bir artış olduğunu göstermektedir - bunlar artık Moskova Patrikhanesi ile özdeşleşmek istemeyen ya da özdeşleşebilen ancak yetiştirilme tarzı, belirli inançlar ve önyargılar nedeniyle Ukrayna Ortodoks Kilisesi ile özdeşleşmeye henüz hazır olmayan Ortodoks inananlardır (CBIT About Us., 2023).

Genel olarak, Ukrayna'daki Moskova Patrikhanesi kiliselerinin 2022-2023 yıllarında tam ölçekli bir işgal sırasında bile Rus çıkarları için nasıl çalıştığını ortaya çıkaran çok sayıda cezai soruşturmanın ardından, Ukraynalıların %66'sı Ukrayna'daki Moskova Patrikhanesi Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin yasaklanması gerektiğine inanıyor ve %85'i hükümetin faaliyetlerine müdahale etmesi gerektiğine inanıyor. Bunlar Kiev Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü tarafından 26 Mayıs - 5 Haziran 2023 tarihleri arasında yapılan bir anketin sonuçlarıdır. Aralık 2022'de sonuçların %54'ünün yasaktan yana olduğunu ve %78'inin devletin UOC milletvekilinin faaliyetlerine bir dereceye kadar müdahale etmesini istediğini göstermesi nedeniyle bu rakamlar artmaktadır. Ancak, bugün itibarıyla Ukrayna mevzuatı UOC MP'nin bir yapı, bir tüzel kişilik olarak yasaklanmasına izin vermemektedir, çünkü UOC MP bir tüzel kişilik değildir (Tatarenko, et.al., 2023).

Aynı zamanda, ortak bir yerel Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin kurulması, esasen Ukrayna'nın Rus Ortodoksluğunun siyasi Ortodoksluğun bir versiyonuna dönüşmesine ve Moskova İmparatorluğu'nun SSCB 2.0 veya başka bir biçimde yeniden canlanmasını ilan eden yeni bir Rusya Federasyonu ideolojisine dönüşmesine verdiği bir yanıttır. Bununla birlikte, Ukrayna kilisesini Moskova Patrikhanesi'nden ayıran ortak sorun, hem kilise yapılarının hem de hükümet kurumlarının eğitimsel-bilgilendirici bir bileşenden ziyade idari kaynaklara başvurma girişimidir; bu nedenle, bu radikalleşme faktörü kalacaktır (CBIT About Us., 2023).

II.III.II. Potansiyel Risk Faktörlerinin Belirlenmesi

Sosyoloji Enstitüsü 1991 yılından bu yana Ukraynalıların yıldan yıla nasıl değiştiğini ölçen yıllık sosyolojik izleme çalışmaları yürütmektedir. Ukrayna toplumunun ruh halindeki değişimler dalgalı bir yapıya sahiptir; 2011'den bu yana tüm sosyolojik çalışmalar Ukrayna toplumunun pek çok yönde konsolidasyonuna dikkat çekmiştir. 2014 Ukrayna savaşından önce, Kremlin'in Ukrayna Komünist Partisi, Ortodoks Kilisesi, Rusya yanlısı medya gibi vekillerini kullanarak uyguladığı sistematik stratejinin bir sonucu olarak hem sağ hem de sol güçler radikalleşmiştir. Etnik gruplar arası ilişkilerin zaman zaman radikalleşmesi (çoğunlukla Roman nüfusa karşı) toplumun genel radikalleşmesinin bir sonucudur.

2019 yılında İnsan Hakları Kulübü'nün "Toplumsal Radikalleşmesi" başlıklı toplantısında, siyasi alandaki radikalleşmenin genel bir siyasi kültür eksikliği, hukuk ilkelerinin göz ardı edilmesi, yalnızca siyasi çıkarlara güvenilmesi, siyasi muhaliflere karşı zor kullanma eğilimi ve azınlık çıkarlarını dikkate alma konusundaki isteksizlik ve yetersizlikle bağlantılı olduğu tartışıldı. Sonuç olarak, merkezci ideolojilere daha yakın olan siyasi güçler bile hem parlamentodaki hem de yürütme organındaki faaliyetlerinde radikalleşmeye yönelmiştir. Ukrayna siyasetinde sağa doğru genel bir kayma gözlemlenmiştir: merkezci siyasi güçler sağ-merkezci hale gelmekte ve sağ-merkezci güçler radikallerden daha sağa kaymaktadır.

Ancak Ukraynalıların çoğunluğunun nispeten ılımlı olduğu ve seçimlerde sağcı radikal siyasi güçleri desteklemek istemediği unutulmamalıdır. Parlamento seçimlerinde sağ radikaller sadece bir kez başarılı oldu. 2012'de "VO Svoboda", Turuncu grupların çatışmalarından duyulan genel hayal kırıklığının ortasında %10 oy aldı. Ancak bir yıl içinde destekleri %5'e düştü ve 2014'te parlamento giremediler. Rusya ile silahlı çatışma devam ederken, sağ kanat radikal düşüncelere talep olacaktır. Yaklaşık 28 yıllık bağımsızlığa rağmen, bazı bölgelerdeki yerli Ukraynalı etnik grup hala ayrımcılığa uğradığını düşünüyor (işgal altındaki topraklardan bahsetmiyorum bile). Bu durum devam ederse, sağcı radikal görüşler gelişme zemini bulacaktır. Dilsel, dinsel, etnik ve diğer toplulukların hakları korunmadığı sürece insan haklarına uyum başarılı sayılamaz.

2019 yılında, işkence kullanımını kabul edilemez bulanların sayısı savaş öncesindeki %86'dan %75,6'ya düşmüştür; yani neredeyse her dört Ukraynalıdan biri, özellikle ayrılıkçılara karşı işkence kullanımını kabul edilebilir bulmaktadır (Zakharov, 2019). Kiev'deki Maidan savunucularının mecbur kaldığı güç kullanımı, Maidan'da önemli sayıda insanın ölümü ve Doğu'daki silahlı çatışma, 2019'da medya tarafından kabul edilen şiddete karşı bağısıklıkta güçlü bir düşüşe yol açmıştır. Aynı zamanda, ayrılıkçılara yönelik nefrette, militanların ölümleri karşısında kazanılan zaferde ve düşman cesetlerinin fotoğraflarının sosyal ağlarda yayılmasında gözlemlenebilir bir artış oldu. Sonuncusu 2022-2023 yıllarında istikrarlı bir eğilimdir. Radikalleşmenin sistemik faktörleri 2012 yılında "Joint Goal" analitik merkezinin başkanı R.Bortnik tarafından belirtilmişti ve hala da aynıdır:

- Siyasi partilerin yarattığı hayal kırıklığı. Bağımsızlıktan bu yana geçen 20 yıl boyunca insanlar oligarşik ve klan temelli partilerden, onların boş vaatlerinden ve bu partilerin seçim programları ile gerçek eylemleri arasındaki uçurumdan bıktı. Ukrayna'da liberal ya da sosyal demokrat olduklarını iddia eden parlamenter partiler, siyasi gündemlerini pratikte neredeyse hiçbir zaman yerine getirmiyorlar. Mülkiyet ve güç mücadelesi ideolojileri olarak görülüyorsa, eylemleri ilan ettikleri ideolojileriyle nadiren uyumludur. Bunun yerine, gerçek konumlandırma ideolojik temelde değil, dış politika yönelimi, tarihi görüşler, dil, kilise gibi siyasi belirteçlere göre oy vermektedir. Dolayısıyla, hayal kırıklığına uğramış bireylerin önemli bir kısmı iktidara ya da muhalefete değil, "başka birine" oy vermektedir. Bir başka örnek de Rusya yanlısı siyasi partilerin Ukrayna'daki radikalleşme eğilimlerini nasıl körüklediğidir: Mart 2013'te Bölgeler Partisi parlamento grubu lideri Oleksandr Yefremov, muhalefetten meslektaşlarını "neofaşistler" olarak nitelendirmiş ve bu da milletvekilleri arasında derhal fiziksel bir kavgaya neden olmuştur. Parti, kendilerini "Svoboda" (Özgürlük) ve "Batkivshchyna" (Anavatan) gibi aktif ulusal siyasi partilerle karşı karşıya getirmek için faşizm ve neo-Nazizm terimlerini ulusal geleneksel kıyafet ve Ukrayna dilinin kullanımıyla ilişkilendirerek yaygın bir şekilde manipüle etti. Ardından Mayıs ayında hükümet, Ukrayna'nın büyük

şehirlerinde "Avrupa'ya - Faşistler Olmadan!" adlı bir kampanya düzenledi. Ayrıca Bölgeler Partisi, bu ve benzeri protestolar sırasında çatışmalara girmeleri için fiziksel olarak uygun genç erkekleri işe almaya başladı. Hem Ukraynalı hem de Alman siyaset bilimciler, bu parti tarafından körüklenen radikalleşmenin siyasi teknolojilerin tasarlanmış bir senaryosu olduğunu vurguluyorlardı (Bortnik, 2012).

- Ekonomik kriz ve yoksulluk. Ukrayna'nın durgun ekonomisi, sosyal sektör reformunun eksikliği ve genel olarak etkili sosyal politika, komşu ülkelere göre önemli ölçüde düşük emekli maaşları ve maaşlar, Ukrayna'da sosyal yabancılaştırma ve radikalizm için verimli bir zemin yaratıyor. İnsanlar zengin vatandaşlardan nefret etmekte ve herhangi bir olumsuz olayda onları suçlama eğilimindedir. 2011 yılında siyasi onaylamama nedeniyle Ukraynalıların yaklaşık %55'i ciddi bir ekonomik kötüleşme durumunda sokak protestolarına katılmaya hazırды. Ancak maddi zenginlik 2011 yılında insanları sokağa çıkmaya iten başlıca sebepti. Daha sonra yaşanan tarihi olaylar Ukrayna'nın gelişiminde siyasi yönün de önemli bir etken olduğunu göstermiştir.
- Vatandaşlar tarafından bir kez bile demokratik ve şeffaf olarak tanımlanmayan seçimlerin organizasyonu ve yürütülmesi. Bu durum, mevcut muhalefete nadiren daha fazla destek veren bir hükümetin temsilcilerine karşı güvensizliğe yol açmaktadır.

Şu anda, Rusya'nın Ukrayna'daki geniş çaplı saldırganlığı sırasında, kasıtlı radikalleşme çabalarının hedefi haline gelebilecek çeşitli sosyal ortamlar ortaya çıkmıştır (Tarasyuk, 2023). Ukrayna'da ülke içinde yerinden edilmiş birkaç milyon kişi ve önemli bir kısmı hayatlarını savaşın doğrudan sonuçlarıyla uğraşarak geçirecek olan bir milyondan fazla asker bulunmaktadır. Ayrıca, yurtdışındaki pek çok mülteci, Batı toplumlarına entegrasyon zorluklarının yanı sıra Ukrayna'ya dönmeleri halinde uyum güçlükleriyle karşılaşmaya devam etmektedir. Rusya ayrıca farklı toplumsal gruplar arasında, örneğin askeri personel ile siviller arasında, kutuplaşmaya dair anlatılardan da faydalanabilir; örneğin yasadışı yollardan yurtdışına kaçmayı başaran erkeklere dair hikayeler yayabilir ya da seferberlik kurallarına dair yanlış bilgileri aktif bir şekilde yayabilir ("herkes hazırlıksız siperlere" şek-

lindeki şartlı anlatı). Kadın ve erkek haklarına karşı çıkmak, askeri birliklerdeki istismar hikayeleri gibi daha sosyal nitelikteki hikayeler de risk oluşturmaktadır. Hem nispeten barışçıl zamanlarda hem de savaş zamanında kolayca kullanılabilen klasik popülist anlatıların yayılması, örneğin "bir tabur milletvekiline ihtiyacımız var ve savaş bir günde bitecek" fikri belirli bir risk oluşturmaktadır. Yoksulluğun artması ve yaşam kalitesinde genel bir düşüş gibi makro-ekonomik sorunlar da aşîkârdır.

Savaş şüphesiz şiddeti önemli ölçüde meşrulaştırıyor, özellikle de bu ölçekte ve ülke için böylesine varoluşsal bir tehdit söz konusuyken. Dahası, tüm bu olayların öncelikle, tam ölçekli bir savaş olmasa bile kişisel sorunlarını Ukrayna'daki siyasi ve sosyal gerçekliğe yansıtabilecek bireylerin kaderlerini temsil ettiğini hatırlamak önemlidir. Bireysel radikalleşme, hayattaki kişisel sıkıntılar ("yalnız kurt" teorisi) yoluyla çok daha yaygın bir fenomen haline gelebilir. Ukrayna'da bu tür aşîrcılığın örnekleri, 2020 yılında bir otobüs dolusu rehineyi kaçıran "Lutsk teröristi" Maksym Kryvosh gibi tanınmış terörist saldırılar şeklinde gözlemlenmiştir.

Şu anda Ukrayna radikalleşmeyi önlemek için yeni bir altyapı kurmakta zorluklarla karşılaşmaktadır, zira bu nispeten istikrarlı koşullar gerektirmektedir. Rusya'nın ayrılıkçı ve terörist gruplara verdiği destek önemli bir sorundur. Rus propagandasının etkisi özel bir tehlike olmaya devam etmektedir. Iko Kucheriv Demokratik Girişimler Vakfı tarafından yapılan bir ankete göre, 2022 sonu itibarıyla Ukraynalıların yaklaşık %12'si hala SSCB'nin dağılmasına olumsuz bakıyor ve nüfusun yaklaşık %9'u rejimi totaliter olarak kınamayı onaylamıyor. SSCB'nin dağılmasını değerlendirme konusunda ve gelecekle ilgili hemen hemen tüm konularda, günlük iletişim dilleri ve mali durumları farklı olan katılımcı grupları arasında fark bulunmaktadır. Günlük yaşamda Rusça konuşanlar arasında da SSCB'nin dağılmasına ilişkin olumlu bir değerlendirme hakimdir, ancak bunlar arasında SSCB'nin yasını tutanların sayısı Ukraynaca konuşanlara kıyasla yaklaşık %20 daha fazladır.

Aynı eğilim, daha varlıklı katılımcılara kıyasla daha düşük mali statüye sahip kişiler için de geçerlidir. Ukraynalıların yaklaşık %73'ü devletin SSCB'yi devlet terörü politikası yürüten komünist totaliter bir rejim olarak kınama kararını onaylamaktadır. Bu görüş tüm bölgelerde hakim olup, ka-

tılmayanların oranı %14'ü geçmemektedir (Ukrayna'nın güneyinde yaklaşık

%14 ve doğusunda %12). Ukraynalıların yarısından biraz fazlası Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısının kendilerini Sovyet geçmişini yeniden değerlendirmeye sevk ettiğini belirtiyor. Bu sübjektif bir değerlendirme olsa da, önceki sorular, tam ölçekli işgalden önceki döneme kıyasla tarihsel hafıza konusunda kamuoyunda önemli bir değişim olduğunu göstermiştir. Ağustos 2020 itibarıyla, Ukrayna genelinde halkın yaklaşık %31'i Rus propagandasının Maidan olaylarının bir "darbe" olduğuna ikna olmuş durumda ve bu görüş Ukrayna'nın güney ve doğu bölgelerinde baskın.

Ukrayna'nın Güney makro bölgesi, özellikle de geleneksel olarak Rusça konuşulan ve işgale maruz kalmayan tek bölge olan Odesa bölgesi özel bir ilgiyi hak etmektedir. Odesa bölgesinde 2023 yazında yapılan bir ankette, nüfusun yaklaşık %35'i sokak ve meydanların Sovyet isimlerinden yerel veya yeni isimlere dönüştürülmesini kesinlikle onaylamamaktadır. Ayrıca, Moskova Patrikhanesi UOC'nin Ukrayna'daki Rus saldırganlığını kolaylaştırdığı ifadesine %9'dan fazlası kesinlikle katılmamaktadır. Bunlar, Rus dezenformasyonunun insanların görüşlerini yoğunlaştırmak için grupları etkileyebileceği ve şekillendirebileceği olası alanlara iyi örneklerdir.

Elbette bu tür göstergeler, radikalleşme ve aşırıcilık bir yana, protestoları harekete geçirme potansiyeli anlamına bile gelmiyor. Ancak, potansiyel olarak daha endişe verici örnekler de var. Odesa bölgesinde yapılan aynı ankette, katılımcıların %10'undan fazlası 2014'ten bu yana okul eğitiminde yapılan değişikliklerin tarihin yeniden yazılmasından başka bir şey olmadığını belirtmiştir. Güney Ukrayna'dan katılımcıların %16'sının Haysiyet Devrimi'ni bir darbe olarak görmesi dikkat çekicidir. Bu sadece halkın memnuniyetsizliğine işaret etmekle kalmayıp, aynı zamanda bu grubun, muhtemelen ulusal dekomünizasyon ve derussifikasyon politikalarına direniş yoluyla daha da radikalleşme potansiyeline işaret edebilir. Bununla birlikte, bu göstergenin 2023 baharında yapılan ulusal bir anketin sonuçlarına kıyasla %20 oranında azaldığını belirtmek önemlidir. Bu rakamlar açık bir tehdidin kanıtı olmamakla birlikte, Rusya tarafından "yumuşak güç" veya nüfuz için halihazırda kullanılan veya kullanılabilecek olan göreceli çoğunluk

grupları arasındaki görüş farklılıklarını göstermektedir. Grupların göreceli çoğunluğu, marjinal konumlarını korumakla birlikte, sadece Ukrayna karşıtı görüşlerin ve nihayetinde eylemlerin ortaya çıkma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Belirtildiği üzere, Rusya'nın yumuşak etkisi sona ermemiştir ve daha az etkili hale gelmesine rağmen devam etmektedir.

Rus etkisinin hedeflerinden biri olan radikalleşme, Ukrayna ile çatışma boyunca kullanıldı ve kullanılmaya devam edecek. İşgalden kurtulma koşulları ve olası zafer ne olursa olsun, Ukrayna devleti ve toplumu neredeyse on yıldır Rus yönetimi altında olan Ukrayna vatandaşlarıyla iletişim kurma zorluğuyla karşı karşıya kalacaktır. Bu durum, çok sayıda Rus vatandaşı ve vatansız kişilerle ilgili sorunlarla daha da artacaktır. Bu bölgelerin yönetimleri Kiev'in azami ilgisine ihtiyaç duyacak, ancak çatışmalar, propaganda etkisi sorunları, işbirlikçilik ve Rus kimlik siyaseti üzerine yetiştirilen nesiller şüphesiz benzeri görülmemiş bir başka zorluk haline gelecektir. Sızma ve zorla kontrol bu ölçekte güvenliği garanti edemez ve tutarlı bir yeniden entegrasyon politikasının yokluğunda, en marjinal gruplar arasında tam olarak aşırı görüşleri katalize edebilir.

Bu nedenle, bazı kilit hususlar dikkat çekmeyi hak etmektedir. İlk olarak, Odesa bölgesinde yapılan anket, komünizasyondan arındırma ve derussifikasyon alanlarında devlet politikalarından duyulan memnuniyetsizlikte endişe verici bir eğilim olduğunu göstermektedir. Bu kitle Rus dezenformasyonu ve propagandası için bir hedef haline gelebilir. İkinci olarak, Rusya'nın Ukrayna'daki yumuşak etkisi daha az belirgin hale gelmiş olsa da ortadan kalkmış değildir. Bu durum özellikle Odesa bölgesi gibi geleneksel olarak Rusça konuşulan bölgelerin karakteristik özelliğidir, ancak bu Ukrayna'nın başka hiçbir yerinde olmadığı anlamına gelmez. Özellikle etkili iletişim stratejilerinin yokluğunda Ukrayna toplumunun radikalleşme riski artmaktadır. Rus yönetimi altında kalmış bölgeleri ve nüfusları yeniden entegre etme girişimleri, geniş bir dikkat gerektiren özel bir zorluk teşkil etmektedir. Burada sadece hukuki meselelerle değil aynı zamanda kimlik meseleleriyle de uğraşıyoruz.

Bu açıdan bakıldığında Odesa ve diğer bölgelerin yönetimleri Kiev'in azami ilgisine ihtiyaç duymaktadır. Ancak çatışmaların, propagandanın et-

kisinin ve Rus kimlik siyaseti üzerine yetişen nesillerin eşi benzeri görülmemiş bir zorluk teşkil ettiğini unutmamalıyız. Zorlayıcı yöntemler her şeyi çözmez ve özellikle 2014'ten bu yana yeniden entegre edilmesi gereken işgal altındaki bölgeler için deneyim geliştirmek son derece önemli olacaktır.

Temel olarak, Rus propagandasının bir devamı olarak, Ukrayna'da bir hareket olarak milliyetçilik mevcut, etkili ve hatta birçok politikacıdan gayri resmi destek alıyor, ancak resmi olarak milliyetçilik Ukrayna'da bir kamu politikası değil. Gazeteciler, uzmanlar ve kamusal entelektüeller kendilerini, politikacıların ya da kamuya mal olmuş kişilerin milliyetçiliğin bazı teza-hürlerini halka açıklama ihtiyacı içinde bulmaktadır. Ukrayna yönetici sınıfı, tarihsel olarak kısa bir süre içinde, Rusya İmparatorluğu/SSCB'den gelen ve Rusça konuşan büyük bir kitleyi asimile etmek ve Ukrayna kültürüne entegre etmek için mücadele etmiştir. Ancak Ukraynalılar bir ulus olarak ne bütүнleştirici olmayan milliyetçiliği ne de emperyalizmi desteklemektedir.

II.III.III. Ukrayna'da Radikalleşme Algısını Etkileyen Faktörler

Ukrayna'da radikalleşmeye ilişkin algılar, tıpkı diğer bağlamlarda olduğu gibi, çok sayıda değişkenin karmaşık etkileşimiyle şekillenmektedir. Bu etkileşimi anlamak, hem politika yapıcılar hem araştırmacılar hem de kamuoyu açısından kritik öneme sahiptir. Bu proje kapsamında, Ukrayna'da radikalleşme algısı üzerinde etkili olan geleneksel ve sosyal medya unsurları, sosyo-ekonomik faktörler ve politik iklim incelenecektir.

II.III.III.I. Geleneksel Medya ve Sosyal Medya

Hem geleneksel medya hem de sosyal medya görüşlerin şekillendirilmesinde ve potansiyel olarak radikalleşmeye katkıda bulunmada önemli roller oynamaktadır. Gazeteleri, televizyonları ve radyoları kapsayan geleneksel medya, çerçeveleme, gündem belirleme, sansasyon, taraflı habercilik ve yankı odalarının kolaylaştırılması yoluyla kamu algısının şekillendirilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Tüm bunlar tipik olarak, bilgi akışını kontrol etmede ve izleyiciye ulaşan anlatıyı şekillendirmede çok önemli bir rol oynayan ve "kapı bekçileri" olarak adlandırılan kişilerin eliyle yapılabilir. Genellikle medya kuruluşlarındaki bireyler ya da editoryal ekiplerden oluşan

bu eşik bekçileri, hangi hikayelerin ele alınacağına, nasıl çerçeveleneceğine ve ne kadar öne çıkarılacağına karar verir. Araştırmacılar, kapı bekçilerinin medyadaki rolünü ve kötülükten çok iyilik yapıp yapmadıklarını uzun süredir tartışmaktadır (Durani vd., 2023). Oynadıkları rol ne olursa olsun, konuları çerçeveleme ve gündem belirleme gücü, medya kuruluşlarının ve onların kapı bekçilerinin halkın anlayışını şekillendirmesine ve potansiyel olarak belirli grupları tehdit veya mağdur olarak çerçevelemesine olanak tanır.

Ukrayna'da medya sahipliği tarihsel olarak, bazıları belirli siyasi partilerle veya ticari çıkarlarla bağlantılı olan ve yalnızca söz konusu kişi veya kuruluşların söylemlerini ve çıkarlarını ilerletmek için kullanılan birkaç kişi ve kuruluşun elinde yoğunlaşmıştır. Ukrayna'da "çoğu siyasetçi ve medya sahibi oligark, medyanın kamuoyunu şekillendirmek için kullanabilecekleri çok güçlü bir araç olduğuna inanmaktadır" (Dresen, 2021). Rusya'nın Ukrayna'yı geniş çaplı işgalinden önce, Ukraynalıların yüzde 75'inden fazlası düzenli olarak Ukraynalı oligarklar Viktor Pinchuk, Ihor Kolomoisky, Dmytro Firtash ve Rinat Akhmetov'a ait TV kanallarını izliyordu (Rybak, 2018). Bu durum tipik olarak önyargılı haberciliğe ve belirli anlatıların diğerlerine kıyasla güçlendirilmesine yol açarak izleyicilerin radikalleşmeyi nasıl anladığını etkilemiştir.

Ukrayna'da umut verici gelişmelerden biri, halkın önemli bir bölümünün büyük televizyon kanallarının arkasındaki destekçilerin kim olduğuna dair bilinçli olması ve bu sahipliğin haber sunumunu nasıl etkilediğini fark etmesidir. USAID'in gerçekleştirdiği görüşmelere katılan her üç katılımcıdan biri, medya organlarının kime ait olduğunun bilinmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir (USAID, 2023). Görece yakın dönemde yapılan yasal düzenlemeler de bu farkındalığı pekiştirmiştir. Söz konusu düzenlemeler, televizyon ve radyo yayın kuruluşlarının mülkiyet yapısını kamuya açıklamasını zorunlu kılarak, geleneksel medyanın Ukrayna vatandaşlarının algısı üzerindeki etki gücünü önemli ölçüde azaltmıştır. Ukraynalıların farklı medya kaynaklarına duyduğu güven düzeyine ilişkin yapılan en güncel araştırma, televizyondan haber alma alışkanlığında süregelen bir düşüş eğilimini ortaya koymaktadır. 2015 yılında halkın %85'i haberleri televizyondan izlerken,

bu oran 2023 itibarıyla %30'a kadar gerilemiştir (USAID-Internews, 2023).

Sosyal medyanın yaygın etkisi, bilginin hızla yayılmasıyla kendini göstermekte, hem doğru hem de yanıltıcı içeriğin yayılmasını teşvik etmekte ve radikal ideolojilerin hızla yayılmasına katkıda bulunmaktadır. Sanal bir sığınak sağlayan sosyal medya, benzer düşünen bireylerin çevrimiçi topluluklar oluşturmasını sağlayarak aşırılık yanlısı ideolojileri güçlendiren yankı odaları görevi görmektedir. Bu platformlarda, kullanıcıların tercihleriyle uyumlu içeriğe öncelik veren algoritmalar tarafından yönlendirilen algoritmik kutuplaşma, aşırı görüşleri güçlendirebilir ve giderek daha aşırı içeriğe maruz kalan bireylerin radikalleşmesine katkıda bulunabilir.

Bilginin yayılması için birincil kanallar olarak hizmet veren sosyal medya ve forumlar gibi platformlar, bireylerin geniş bir perspektif yelpazesini paylaşmasına ve bunlara erişmesine olanak tanıyarak karşılaşılan içeriğe dayalı görüşleri aktif olarak etkilemektedir. Bu platformlar, kullanıcıların ağırlıklı olarak mevcut inançlarıyla uyumlu bilgilerle karşılaştığı, fikirleri pekiştirdiği ve bakış açılarını sağlamlaştırdığı yankı odalarının ve filtre balonlarının oluşumuna katkıda bulunur. İçeriğin kişiselleştirilmesi için algoritmalar kullanan çevrimiçi platformlar, geri bildirim döngüleri yaratarak kullanıcıları kendi görüşlerine uygun içeriğe maruz bırakmakta ve zaman içinde görüşleri potansiyel olarak etkilemektedir. Bu durum özellikle Ukrayna'da popülerliği artan Telegram ve TikTok gibi moderatörsüz sosyal medya platformlarında öne çıkmaktadır (Patoka, 2023).

USAID-Internews'e göre, Ukraynalıların çoğunluğu (%76) sosyal medya aracılığıyla, özellikle de anket katılımcılarının %72'si için ana bilgi kaynağı olan Telegram aracılığıyla bilgi edinmektedir (USAID, 2023). TikTok haber tüketimi için yaygın olarak kullanılmasa da - USAID Mülakat katılımcılarının sadece %5'i bu amaçla kullanmaktadır - 2022 yılında Ukrayna'da 10,55 milyonu aşan kullanıcı tabanıyla önemli bir sosyal medya platformu olmaya devam etmektedir (Shkil, 2022). Beğeniler, yorumlar ve paylaşımlar gibi etkileşimli özelliklerle kolaylaştırılan kullanıcı katılımı, içeriğin popülerliğine veya önemine işaret eden bir mekanizma olarak hizmet etmektedir. Bu

katılım, dijital alanlarda gezinirken başkalarının belirli görüşleri benimsemesini veya dikkate almasını etkileyebilir. Bu platformlar tarafından teşvik edilen çevrimiçi topluluklar, benzer ilgi alanlarına veya görüşlere sahip bireyleri birbirine bağlar ve bu topluluklar içindeki sosyal etki, kullanıcılar çevrimiçi akranlarından onay ve kabul aradıkça görüşleri önemli ölçüde şekillendirir (Patoka, 2023). Yankı odalarının risklerine rağmen, çevrimiçi platformlar farklı perspektiflere erişim için fırsatlar sunmaktadır. Kullanıcılar çeşitli kaynaklardan, kültürlerden ve ideolojilerden gelen içeriklerle etkileşime geçerek farklı bakış açılarının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunabilir ve daha bilinçli bir kamusal söylemi teşvik edebilir. Özünde, çevrimiçi platformlar bilgi yayılımını kolaylaştırarak, kullanıcı katılımını etkileyerek, sanal toplulukları teşvik ederek ve farklı bakış açılarına maruz kalmayı dengeleyerek görüşleri dinamik olarak şekillendirir.

Medya tasvirleri, birkaç temel mekanizma aracılığıyla kamuoyunun algılarını derinden etkilemektedir. Medya kuruluşları, olayların kamuoyu tarafından nasıl algılandığını şekillendirerek konuları çerçeveleme ve gündem belirleme yetkisine sahiptir. Hikayelerin çerçevelenmesi, belirli yönlerin vurgulanması ve diğerlerinin küçümsenmesiyle elde edilir ve görüşlerin şekillendirilmesinde çok önemli bir rol oynar. Ayrıca, medya tasviri, ister önyargılı habercilik ister haber kapsamına stereotiplerin dahil edilmesi yoluyla olsun, stereotiplerin oluşmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunabilir (KIIS, 2023).

Medya kuruluşlarının belirli olaylara veya meselelere yönelik seçici haber yapma eğilimi, kamu algısını biçimlendiren önemli bir etkidir. Hangi hikâyelerin öne çıkarılacağı ya da hangilerinin geri planda bırakılacağına ilişkin bu seçicilik, belirli konuların kamuoyundaki önem veya ağırlık derecesini değiştirebilir ve böylece kamuoyu üzerinde yönlendirici bir rol oynayabilir. Medya içeriklerinde kullanılan görsel temsiller –fotoğraflar, videolar ve grafikler dâhil olmak üzere– algıların şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Kişilerin, olayların veya meselelerin görsel olarak sunulma biçimi, duygusal tepkiler uyandırarak bireylerin bu konulara ilişkin tutumlarını doğrudan etkileyebilir. Ayrıca medya içeriklerinde kurulan anlatılar, bireylerin

karmaşık toplumsal ve siyasal meseleleri nasıl anladıkları üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu anlatıların yapısı –özellikle neden-sonuç ilişkilerinin nasıl çerçevelendiği– bireylerin sorunların temel nedenlerine ve olası çözüm yollarına dair geliştirdikleri görüşleri önemli ölçüde şekillendirir.

Dahası, medya tasvirleri genellikle kültürel ve sosyal normları yansıtır ve pekiştirir. Bu etki, belirli davranışları veya bakış açılarını geçerli toplumsal normlar temelinde kabul edilebilir veya kabul edilemez olarak çerçeveleyerek kamuoyu görüşlerini şekillendirir. Özünde medya tasviri, çerçeveleme, stereotipleştirme, seçici raporlama, görsel temsil, anlatı oluşturma ve kültürel ve sosyal normlarla uyum yoluyla kamu algılarını şekillendiren ve kalıplaştıran çok yönlü bir güç olarak işlev görür.

Örneğin, kendisini "Medium'un kişisel ifade, bilgi paylaşımı ve hikâye anlatımı yoluyla dünyanın kolektif bilgeliğini derinleştirme misyonunu yerine getirmelerine yardımcı olmak isteyen kişilere yönelik Ortak Programı" olarak konumlandıran "Medium" adlı medyaya bakabiliriz. Bu haber "radikalleşme", "aşırılık" ve "terörizm" terimlerini açıklamakta ve birbirinden ayırmakta, "radikalizm" in bahsedilen üç terim arasında daha az kullanılan bir terim olduğunu belirtmektedir. Bu medya, ortalama bir Ukrayna vatandaşı için aşağıdaki tanıımı oluşturmaktadır: "Radikalleşme, şiddet içermeyen bir muhalefet politikasından kişinin siyasi hedeflerine ulaşmak için şiddet kullanımına (yani şiddet içeren bir muhalefet politikasına) geçme sürecidir. Dolayısıyla, radikal terimini kullandığımızda (ki bu elbette kavramlardan yalnızca biridir), görüşlerine ulaşmak için güç kullanmaya hazır bir kişiden bahsetmemiz mantıklıdır. Bunun mutlaka fiziksel güç olması gerekmez; örneğin siber saldırı da bir seçenek olabilir. Ancak elbette doğrudan güç kullanımı daha ağır basmaktadır". Yazar ayrıca radikalizmin hem dış (ekonomik durum, sosyal geçmiş ve siyasi rejim gibi) hem de iç faktörlerden etkilenen çeşitli mekanizmalara ve seviyelere sahip olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki makro faktörler olarak kategorize edilirken, ikincisi mikro faktörler olarak adlandırılmaktadır. Son zamanlarda, mezo faktörler olarak bilinen ve dış faktörler ile biyografik anlar arasındaki unsurları temsil eden üçüncü bir tür tanımlanmıştır. Daha basit bir ifadeyle, bu, bir grup içindeki

bireylerin belirli faktörlere nasıl tepki verdiği ve bu faktörlerin onları şiddeti onaylamaya nasıl teşvik ettiği ile ilgilidir ve bundan sonra şiddetin meşrulaştırılması olarak anılacaktır (Mervo, 2019).

Medyanın Ukrayna bağlamında radikalleşme algısı üzerindeki etkisini analiz ederken, Ukrayna'da medya, sosyal medya ve radikalleşme arasındaki etkileşimin, Rusya'nın Ukrayna'yı karmaşık ve devam eden tam ölçekli işgali tarafından şekillendirildiğini hatırlamak çok önemlidir. Rusya yanlısı propaganda ve yanlış bilgilendirme kampanyaları, Ukrayna hükümetini ve Ukrayna içindeki bazı grupları radikal veya aşırı olarak göstermeye çalışarak kamuoyu algısını etkilemekte ve potansiyel olarak Rus eylemlerini haklı çıkarmaktadır. Bu da Ukrayna'daki bireylerin radikalleşme algılarını nasıl oluşturduklarını anlamaya bir başka karmaşıklık katmanı ekliyor. Ukrayna yanlısı gruplar, farklı kitlelere ulaşmak ve yanlış bilgilerle mücadele etmek için çeşitli stratejiler kullanarak Rusya yanlısı propagandaya karşı aktif bir şekilde mücadele etmektedir.

Çok sayıda bağımsız Ukraynalı medya kuruluşu ve gazeteci, bilgilerin doğruluğunu kontrol etmeye, savaş suçlarını araştırmaya ve çatışma hakkında tarafsız habercilik yapmaya kendini adanmıştır. Küresel izleyicilere ulaşmak için web sitelerini, sosyal medya platformlarını ve uluslararası işbirliklerini kullanıyorlar. StopFake ve VoxCheck Ukraine gibi girişimler, Rusya yanlısı dezenformasyonu çürütmek ve halka güvenilir bilgi sağlamak için kapsamlı kaynaklar ayırıyor. Uluslararası kitlelere ulaşmak için çalışmalarını birden fazla dile çeviriyorlar. Bellingcat ve InformNapalm gibi gruplar Rus askeri hareketleri, savaş suçları ve propaganda taktikleri hakkındaki bilgileri doğrulamak için açık kaynaklı istihbarat toplama tekniklerini kullanmaktadır. Bulguları Rus dezenformasyon kampanyalarına ışık tutmakta ve yanlış anlatılara karşı koymaktadır.

Sorumluluk sahibi Ukrayna yanlısı medya kuruluşları gerçekleri kontrol etmeye ve doğru bilgiye öncelik verirken, maalesef bazıları belirli gruplara yönelik algıları olumsuz etkileyebilecek taktikler kullanmaktadır. Bu, Ukraynalıların bu gruplarla ilişkili bireyleri nasıl gördüğünü potansiyel olarak

etkileyen ve hatta saldırganlık eylemlerine göz yuman güçlü olumsuz dil veya genellemelerin kullanılmasını içerebilir. Bu, belirli gruplara yönelik olumsuz algıları besleyebilir ve potansiyel olarak aşırılık için verimli bir zemin yaratabilir, potansiyel olarak bireyleri aşırı davranışlar, görüşler veya bakış açıları benimsemeye teşvik edebilir, böylece belirli bir insan grubuna yönelik radikalleşmeyi bir şekilde normalleştirebilir.

II.III.III.II. Sosyo-ekonomik Faktörler

Ekonomik faktörler ile radikalleşme arasındaki bağlantıyı anlamak karmaşık ve genellikle nüanslıdır. Doğrudan nedensel bir ilişki olmasa da, araştırmalar ekonomik eşitsizliklerin ve fırsat eksikliğinin bireyleri radikalleşme söylemlerine daha duyarlı hale getiren algılara katkıda bulunabileceğini göstermektedir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 2016; Kunst ve Obaidi, 2020). Ekonomik eşitsizlikler, genel olarak, radikalleşme algılarını besleyebilecek adaletsizlik, hayal kırıklığı ve yabancılaşıma duygularına katkıda bulunabilir. Bireyler önemli ekonomik eşitsizlikler algıladığında, bu bir adaletsizlik ve ötekileştirme duygusu yaratabilir. Bu dışlanma hissi, bazı bireyleri, algılanan ekonomik adaletsizlikleri gidermek için çözümler vaat eden alternatif ideolojiler veya gruplar aramaya yönlendirebilir. Ekonomik eşitsizlikler ve radikalleşme arasındaki bağlantıyı anlamak, radikalleşmeyi önlemek ve radikalleşmeye karşı koymak için etkili stratejiler geliştirmek açısından çok önemlidir.

Ukrayna'da sosyo-ekonomik faktörler, algıların şekillenmesinde ve radikalleşme riskini artırabilecek koşullara katkıda bulunmada önemli bir rol oynamaktadır. Tarihsel ve jeopolitik etkiler bu dinamiği anlamanın merkezinde yer almaktadır. Ülke, Sovyet döneminin mirası ve süregelen jeopolitik gerilimler de dahil olmak üzere karmaşık tarihinden kaynaklanan çok sayıda zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik eşitsizlikler genellikle bu tarihsel mercekten görülmekte, bu da şikayet duygusuna ve algılanan adaletsizliğe katkıda bulunmaktadır.

Bölgesel eşitsizlikler bu algıları daha da şekillendirmektedir. Ekonomik kalkınma bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermekte, bu da eşitsizlik ve ötekileştirme duygularına yol açmaktadır. Örneğin, Ukrayna genelinde

kişi başına düşen gelirden önemli farklılıklar vardır ve komşu bölgeler arasında mekansal korelasyon sınırlıdır. Yüksek Gayri Safi Bölgesel Hasılaya (GRP) sahip bazı bölgeler ortalamasının altında GRP'ye sahip bölgelere komşu iken, diğerleri komşularıyla benzer GRP seviyesini korumaktadır (Getzner & Moroz, 2021). Lviv, Ivano-Frankivsk ve Ternopil gibi batı bölgeleri, güçlü bir tarım sektörü ve büyüyen hizmet sektörlerini içeren çeşitlendirilmiş bir ekonomi sayesinde genellikle daha yüksek ekonomik kalkınma seviyeleri sergilemektedir. Kiev, Dnipropetrovsk ve Kharkiv gibi orta ve doğu bölgeleri daha büyük sanayi temellerine ve daha yüksek kişi başına GSYH'ye sahip olmakla birlikte, ağır sanayilere bağımlılık ve devam eden çatışmalardan kaynaklanan aksaklıklarla ilgili zorluklarla da karşı karşıyadır. Buna karşılık Odessa ve Mykolaiv gibi güney bölgeleri Karadeniz'e ve limanlara erişimden faydalanmakta, tarım ve sanayinin yanı sıra ticaret ve denizcilik sektörlerinde de büyüme potansiyeli sunmaktadır.

Bölgesel ekonomik kalkınmadaki eşitsizlikler çeşitli faktörlere bağlanabilir. Sovyet politikaları belirli bölgelerde ağır sanayiye desteklerken diğer bölgelerde kalkınmayı ihmal etmiş ve Sovyet sonrası büyüme için eşit olmayan bir temel yaratmıştır. Doğal kaynak dağılımı, altyapı kalitesi ve ticaret yollarına bağlanabilirlik de bölgesel farklılıklara katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Sovyetlerin çöküşünü takiben geleneksel ağır sanayilerin gerilemesi, kaynaklara bağımlı bölgelerde ekonomik durgunluğa ve işsizliğe yol açmıştır. Yolsuzluk ve zayıf yönetim kalkınmayı daha da engellemiş, bölgeler arasında kaynaklara ve fırsatlara eşit erişimi sınırlamıştır.

Ukrayna'nın doğusunda devam eden çatışma, özellikle de tam ölçekli işgalden bu yana, yaygın işsizlik, yerinden edilme ve altyapı hasarı da dahil olmak üzere derin ekonomik sonuçlar doğurmuştur. 2023 yılına kadar işsizliğin %18,3'e ulaşacağı tahmin edilirken, hanelerin %65'i Şubat 2022'den bu yana gelirlerinde düşüş olduğunu bildirmiştir. Ana gelir kaynağı olarak ücretli istihdama bel bağlayan ailelerin oranı 67'den %53'e düşmüştür (UNDP, 2023). Sonuç olarak, hanelerin yaklaşık %44'ü temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanırken, üçte biri yetersiz gıda tüketimi yaşamakta ve %43'ü porsiyonları sınırlama, ödünç gıda alma veya daha ucuz alternatifleri tercih etme gibi önlemlere başvurmaktadır (UNDP, 2023). Dünya Bankası'na

göre, uluslararası yoksulluk sınırının (kişi başı günlük 6,85 ABD doları) altında yaşayan insanların oranı 2021'de %5,5 iken 2022'de %24,1'e yükselerek 7,1 milyon kişiyi bu eşiğin altına itmiştir (Dünya Bankası, 2023). Bu ekonomik zorluklar mevcut eşitsizlikleri daha da kötüleştirerek hayal kırıklığı ve kızgınlığı besliyor.

Kurumlara duyulan güven eksikliği de radikalleşme algılarını etkilemektedir. Ekonomik eşitsizlikler genellikle marjinal grupların ihtiyaçlarını karşılamada başarısız olduğu düşünülen kurumlara karşı güvensizliğe yol açmaktadır. Bu güvensizlik, radikal grupların alternatif anlatılar ve çözümler sunarak geleneksel otorite figürlerinin altını oyması için bir fırsat yaratmaktadır. Ukrayna'nın karmaşık siyasi ve ekonomik istikrarsızlık geçmişi, halkın adaletsizlik algısını şekillendirerek yönetim kurumlarına olan güveni aşındırmıştır. Kiev Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü (KIIS) tarafından 2023 yılında yapılan bir anket, 2022 yılına kıyasla yetkililere yönelik eleştiri seviyelerinin arttığını ortaya koymuştur. Verkhovna Rada'ya duyulan güven %35'ten %15'e düşerken, güvensizlik %34'ten %61'e yükselmiştir. Benzer şekilde, hükümete duyulan güven %52'den %26'ya düşerken, güvensizlik %19'dan %44'e yükselmiştir (KIIS, 2023).

Algılanan adaletsizlik radikalleşme riskine katkıda bulunan bir başka faktördür. Kendilerini diğerlerine kıyasla ekonomik olarak dezavantajlı hisseden bireyler, sisteme veya baskın gruplara karşı bir kızgınlık duygusu geliştirebilir ve bu da onları mücadelelerinin suçunu belirli ideolojilere veya gruplara yükleyen anlatılara daha açık hale getirebilir. Ukrayna'da bu algılanan adaletsizlik duygusu genellikle ekonomik eşitsizliklerden kaynaklanmakta ve bireyler kendilerini ayrıcalıklı gruplarla, özellikle de siyasi elitlerle olumsuz bir şekilde kıyaslamaktadır. Yolsuzluk, kayırmacılık ve yönetimde şeffaflık eksikliği bu algıları daha da kötüleştirerek hayal kırıklığı ve kızgınlığa yol açmaktadır. Siyasi elitlerin bu endişeleri giderememesi, siyaset kurumunu eleştiren ve çözüm olarak alternatif ideolojiler öneren radikal anlatılara elverişli bir ortam yaratmaktadır.

Geniş çaplı işgalin ardından Ukrayna'da, fiziksel, finansal ve zihinsel tüm çabaları ortak bir düşman olarak Rus saldırganlığıyla mücadeleye odaklayan kolektif bir toplumsal anlayış ortaya çıktı. İç çatışmalar bir kenara

bırakıldı ve iç meseleler dış tehditlerin ele alınması lehine önceliksizleştirildi. Ancak yolsuzluk vakaları, insani yardımların zimmete geçirilmesi ve siyasi manevralar bu dile getirilmeyen birlikteliği bozdu ve kamuoyunda öfke, kızgınlık ve denetimin arttırılması taleplerine yol açtı. Bu dayanışma ihlalleri radikalleşme için verimli bir zemin yaratmıştır (Mazurok, 2023).

Görelî yoksunluk kavramı da Ukrayna'daki radikalleşmeyi anlamak açısından önemlidir. Bireyler durumlarını sadece nesnel ölçütlere göre değil, aynı zamanda daha iyi durumda olduğu düşünülen diğerleriyle kıyaslayarak da değerlendirmektedir. Ukrayna'da toplumsal yapı açık sosyal sınıf ayrımlarından yoksundur ve bireyler genellikle hayattaki başarılarını ve mali durumlarını ülkenin en zenginleriyle, özellikle de oligarklarla karşılaştırarak ölçmektedir. Bu karşılaştırma, keskin ekonomik eşitsizliklerle birleştiğinde eşitsizlik ve dışlanma duygusunu besliyor. Kendilerini oligarşik sınıfa göre ekonomik olarak dezavantajlı olarak algılayan insanlar, algılanan mağduriyetlere çözüm sunan, güçlendirme öneren veya alternatif bir toplum vizyonu sunan radikal ideolojilere daha duyarlı olabilirler.

Öte yandan, işsizlik ve fırsat eksikliği, umutsuzluk ve haklarından mahrum bırakılma duygularına önemli ölçüde katkıda bulunarak radikalleşmeye yol açabilecek koşullar yaratmaktadır. Bireyler uzun süreli işsizlik yaşadıklarında veya eğitim ve istihdama sınırlı erişimle karşılaştıklarında, bir amaç, aidiyet veya güçlenme duygusu sunan radikal ideolojilere karşı savunmasız hale gelebilirler. Bu nedenle, işsizliğin ele alınması ve kişisel ve mesleki gelişim için yollar yaratılması radikalleşmenin önlenmesinde temel adımlardır.

Sovyet sonrası dönemde merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş, Ukrayna için yüksek işsizlik oranları ve sınırlı ekonomik fırsatlar da dahil olmak üzere çok sayıda zorluğu beraberinde getirmiştir. Ekonomik yapılarıdaki değişim, nüfusun belirli kesimlerinin, özellikle de gelişmekte olan ülkeler için gerekli becerilere sahip olmayanların, eşitsiz bir şekilde gelişmesine neden olmuştur. Bu ekonomik sıkıntı, dışlanma ve hayal kırıklığı hissine katkıda bulunmuş ve bazı durumlarda radikalleşme için verimli bir zemin yaratmıştır.

Ukrayna'nın geniş çaplı işgali, yerinden edilme, ekonomik kesintiler ve iş kaybının yaygınlaşması nedeniyle işsizlik sorununu daha da kötüleştirmiştir. Çatışma birçok vatandaşın hayatını doğrudan etkilemiş, hanelerin yaklaşık

%13'ü konutlarında hasar olduğunu bildirmiştir. 2022/2023 kışında temel hizmetlerin tedarikinde yaşanan kesintiler yaşam standardını önemli ölçüde düşürmüştür (UNDP, 2023). Kaliteli eğitime erişim eksikliği, özellikle gençler arasında en önemli endişe kaynağı olmuş ve %11'i bunu kritik bir sorun olarak tanımlamıştır (UNDP, 2023). Ayrıca, 15 Şubat 2024 itibariyle, Ukraynalı mültecilerin küresel sayısı 6.479.700'e ulaşarak yerinden edilmenin ölçeğini ve ekonomik fırsatlar üzerindeki etkisini vurgulamıştır (Operasyonel Veri Portalı, 2023).

Fırsat eksikliği aynı zamanda bireylerin kendi hayatları üzerindeki kontrol hissini de sınırlandırmakta, bu da hayal kırıklığına ve yön, amaç ve aidiyet hissi sunan aşırılık yanlısı söylemlere yatkınlığa katkıda bulunabilmektedir. Örneğin, savaşın başlangıcından bu yana, erkeklerin

%13'üne kıyasla kadınların %23'ü haftada 50 veya daha fazla saatlerini ev işlerine ayırdıklarını bildirerek sorumluluklar ve fırsatlara erişimde cinsiyet eşitsizliğine işaret etmiştir (UNDP, 2023). Ekonomik bozulmanın cinsiyete dayalı bu etkisi, radikalleşmeye karşı savunmasızlığın karmaşık-lığının altını daha da çizmektedir.

İşsiz veya sınırlı fırsatlarla karşı karşıya olan bireyler arasındaki ekonomik kırılganlık, onları finansal destek veya daha iyi bir gelecek vaadi sunan radikal gruplara karşı daha duyarlı hale getirebilir. Bu tür gruplar genellikle sadakat ve bağlılık sağlamak için bu kırılganlığı istismar eder. Bu manipülasyon, bireyin acil ekonomik güvenlik ihtiyacı tarafından kolaylaştırılır ve onları acil zorluklarına algılanan bir çözüm sağlayan radikal ideolojileri kabul etmeye daha eğilimli hale getirir. Sosyal dışlanma ve hak mahrumiyeti genellikle ekonomik fırsatların eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Kendilerini ana akım toplumdan kopuk hisseden bireylerin, bir topluluk duygusu sunan radikal gruplara yönelme olasılığı daha yüksek olabilir. Bu sosyal dışlanma duygusu, radikal eylemleri mağduriyetlerin giderilmesi ve güçlenmenin sağlanması için bir araç olarak meşrulaştıran anlatıları güçlendirmektedir.

Ancak, radikalleşme bağlamında korelasyonun nedensellik anlamına gelmediğini kabul etmek çok önemlidir. Ekonomik faktörler etkili olsa da nadiren tek katalizördür. Bireysel motivasyonlar, sosyal ağlar ve psikolojik faktörler gibi diğer unsurlar da önemli roller oynamaktadır. Daha da önemlisi, ekonomik zorluklarla karşılaşan herkes radikalleşmez; ekonomik zorluklar yaşayan çoğu birey aşırıcılığa yönelmez. Güçlü sosyal destek, eğitime erişim ve dayanıklılık gibi koruyucu faktörler radikalleşmenin önlenmesinde kritik öneme sahiptir.

Radikalleşmenin doğası karmaşık ve çeşitlidir; ekonomik faktörler potansiyel olarak sağcı aşırıcılık gibi belirli formlarla diğerlerine kıyasla daha yakından ilişkilidir. Bu ilişkilerin incelikli bir şekilde anlaşılması, etkili önleme stratejilerinin geliştirilmesi için hayati önem taşımaktadır. Radikalleşme konusuna yaklaşım, aşırı basitleştirilmiş genellemelerden kaçınarak dikkatli bir değerlendirme gerektirir. Ekonomik eşitsizlikler ve sınırlı fırsatlar radikal söylemlere elverişli koşullar yaratırken, bireysel motivasyonlar ve bağlamsal faktörler sürecin ayrılmaz bileşenleri olmaya devam etmektedir.

II.III.III.III. Siyasi İklım

Siyasi iklim, hem bireylerde hem de toplumlarda radikalleşme algısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal ve siyasi kutuplaşmanın tırmanması "biz ve onlar" zihniyetini besleyerek bireyleri karşıt grupları kötüleyen ve aşırı eylemleri rasyonalize eden anlatılara daha duyarlı hale getirmektedir. Bu da muhalefetin veya anlaşmazlığın radikalleşme göstergesi olarak nitelendirilmesine yol açabilir. Yüksek işsizlik ve artan eşitsizlikle birleşen ekonomik gerilemeler, hayal kırıklığı ve kızgınlık yaratarak bireyleri sözde hızlı çözümler sunan veya belirli grupları günah keçisi ilan eden radikal ideolojilere daha açık hale getirmektedir. Bu artan kırılganlık, özellikle marjinalleştirilmiş veya haklarından mahrum bırakılmış hissedenler arasında radikalleşme algısının artmasına katkıda bulunmaktadır.

Kışkırtıcı siyasi retorik ve medyada yer alan önyargılı haberler, radikalleşmenin kamuoyu tarafından anlaşılmasını daha da zorlaştırmakta ve genellikle her türlü aktivizm veya muhalefetle bir tutulmasına neden ol-

maktadır. Karmaşık konuların bu şekilde basite indirgenmesi, farklı grupların gerçek inanç ve eylemlerine bakılmaksızın radikal olarak etiketlenmesine yol açmaktadır. Özellikle terörle mücadele ve güvenlik alanındaki hükümet politikaları, yabancılaşma ve adaletsizlik duygularını şiddetlendirerek bireyleri potansiyel olarak radikalleşmeye itebilir. Askeri müdahaleler gibi yurt dışındaki eylemler, diğer ülkelerdeki radikalleşmeye katkıda bulunuyor gibi algılanabilir ve bunun yurt içinde nasıl algılandığını etkileyebilir.

Farklı toplumların tarihsel bağlamı ve kültürel değerleri, radikalleşme anlayışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Siyasi baskı geçmişisi olan toplumlar özgürlüğe yönelik algılanan tehditlere daha duyarlı olabilirken, diğerleri istikrar ve düzene öncelik verebilir, bu da bir şeyi radikal olarak etiketlemek için farklı eşiklerle sonuçlanabilir. Bu faktörler toplu olarak, siyasi iklim ile farklı sosyal bağlamlarda radikalleşmenin incelikli algılanışı arasındaki karmaşık etkileşimin altını çizmektedir.

Ukrayna'daki siyasi manzara, her biri radikalleşme algılarını farklı şekillerde etkileyen önemli tarihsel olaylar tarafından önemli ölçüde şekillendirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü hızlı bir ekonomik ve sosyal değişime yol açarak nüfusun bazı kesimlerinde belirsizlik ve hayal kırıklığı duyguları yaratmıştır. Ortaya çıkan güç boşluğu, bu tür radikal oluşumların güç kazanmasına olanak sağlayarak aşırılık yanlısı ideolojilere elverişli bir ortamın oluşmasına katkıda bulunmuştur. SSCB'nin dağılması ve ardından Ukrayna kimliğinin oluşturulması aşaması, milliyetçiliğin ve ayrılıkçılığın yükselişini tetikleyen önemli bir ana işaret etti. Bu dönem, ekonomik istikrarsızlık ve hissedilir bir kayıp duygusuyla beslenen dazlaklar gibi çetelerin ortaya çıkışına tanıklık etti. Dazlak hareketleri genellikle aidiyet ve kimlik arayışındaki hoşnutsuz gençler arasında ilgi görmektedir. Sovyet sonrası belirsizlikler onları mesajlarına karşı savunmasız hale getirdi. Ukrayna'daki bazı dazlak gruplar aşırı sağcı ve yabancı düşmanı ideolojileri benimseyerek toplumsal sorunların günah keçisi olarak azınlıkları ve algılanan "yabancıları" hedef almıştır. Maalesef-bu ideolojiler marjinal gruplara karşı şiddet eylemlerine ve nefret suçlarına dönüşerek toplumsal bölünmeleri daha da derinleştirdi.

Turuncu Devrim toplumsal bölünmeleri derinleştirerek karşıt taraflardaki radikal duyguları güçlendirdi. Yetkililere ve siyasi kurumlara karşı hakim olan güvensizlik, nüfusun farklı kesimleri arasında adaletsizlik ve saygısızlık duygularını arttırarak radikalleşmeye elverişli bir atmosfer yarattı. Turuncu Devrim'in ardından yaşanan toplumsal bölünme ve güvensizlik Oplot gibi gruplar için verimli bir zemin hazırladı. Oplot'un Rusya yanlısı ideolojisi, yeni hükümet tarafından dışlanmış veya saygısızlığa uğramış hissedenlere hitap ederek "biz ve onlar" zihniyetini daha da güçlendirdi. Oplot'un sokak çatışmaları ve hükümet karşıtı protestoları da içeren faaliyetleri, nüfusun Rusya yanlısı kesimindeki radikalleşme atmosferine katkıda bulundu.

Haysiyet Devrimi, vatanseverliğin artmasına ve Ukrayna'yı savunmak için radikal eylemlere istekli olunmasına neden oldu. Ancak aynı zamanda Rusya yanlısı bazı vatandaşların radikalleşmesine ve Donbas'ta silahlı çatışmalara yol açmasına da tanıklık etti. Bu dönem aynı zamanda ideolojik kutuplaşmanın karmaşıklığını yansıtan, örneğin Misanthropic Division hareketinin ortaya çıkışı gibi, Batı karşıtı ve Yahudi karşıtı duygularda kaygı verici bir artışa da tanıklık etti. Bu neo-Nazi grup, bazı Ukraynalıların artan vatanseverlik ve Rusya karşıtı duygularla beslenen radikalleşmesini temsil etmektedir. İdeolojileri aşırı milliyetçiliği, beyaz üstünlüğünü ve azınlıklara karşı nefreti teşvik etmektedir. Misanthropic Division Donbas'taki silahlı çatışmada rol oynamış, Ukrayna güçlerine ve Ukrayna yanlısı sivillere karşı şiddet eylemlerine katılmıştır. Bu durum çatışmayı daha da tırmandırdı ve gerilimi arttırdı. Bu grupların varlığı Ukrayna toplumu içindeki ideolojik bölünmeleri vurgulamakta, milliyetçilik ve öfke ile beslendiğinde radikalleşmenin potansiyel tehlikelerini ortaya koymaktadır.

Rus saldırganlığı Ukrayna'daki radikalleşme dinamiklerini daha da kö-rükledi. Rusya karşıtı duygulardaki artış ve radikal savunma önlemlerine hazır olma hali kayda değer tepkilerdi. Ukrayna nüfusunun bir kısmı radikalleşerek aşırı sağcı grupların ortaya çıkmasına neden oldu. Aynı zamanda bu dönem, jeopolitik olaylardan etkilenen radikalleşmenin çok yönlü doğasını gösterecek şekilde, çeşitli gruplara yönelik yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğün artmasına tanıklık etmiştir. Bu siyasi olaylar toplu olarak Ukrayna'nın toplumsal dokusu üzerinde silinmez bir iz bırakmış, radikalleşme

algılarını şekillendirmiş ve etkili müdahale ve önleme için incelikli yaklaşımlar gerektiren karmaşık dinamikleri beslemiştir.

Ukrayna'da hükümetin aşırıcılığa verdiği tepkinin algılanışı ve bunun radikalleşme üzerindeki etkisi karmaşık ve çok yönlü bir konudur. Ukrayna toplumunun farklı kesimleri, hükümetin aşırıcılığa verdiği tepki konusunda farklı görüşlere sahiptir. Bazıları bunu etkili ve gerekli olarak algılarken, diğerleri bunu eli ağır, ayrımcı ve hatta daha fazla radikalleşmeyi körükleyici olarak görebilir. Genellikle, kolluk kuvvetleri operasyonları, gözetim ve terörle mücadele mevzuatı da dahil olmak üzere güvenlik önlemlerine odaklanılır. Bu tedbirler anlık tehditleri engellemede etkili olarak algılanabilir ancak aynı zamanda sivil özgürlükler konusunda endişelere yol açabilir ve nüfusun bazı kesimlerini yabancılaştırabilir. Temel nedenlerin ve algılanan adaletsizliklerin ele alınmaması hükümete ve meşruiyetine olan güveni sarsabilir ve bireyleri alternatif çözümler sunan radikal söylemlere daha duyarlı hale getirebilir.

Dolayısıyla, radikalizmden toplumumuzu tehdit eden bir konu olarak bahseden tek resmi belge, Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın 15 Ekim 2021 tarihli Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi'nin "Bilgi Güvenliği Stratejisi" Kararı hakkındaki Emri'dir ve burada radikalizmden Küresel zorluklar ve tehditler (Küresel dezenformasyon kampanyalarının sayısındaki artış) bölümünde bahsedilmektedir. Bireylerin ve grupların zihinlerini manipüle etmek için otoriter hükümetlerden ve radikal aktivistlerden ilham alan küresel dezenformasyon kampanyaları, devletlerin demokratik gelişimini ve uluslararası istikrarı tehdit eden yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Bununla birlikte, Ukrayna toplumu tarafından algılanışı ile analiz edilebilecek başka bir kamusal hükümet tepkisi bulunmamaktadır.

Ukrayna'da, radikalleşmeye yol açan temel sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin hükümet tarafından yeterli düzeyde ele alınıp alınmadığına ilişkin süregiden bir tartışma bulunmaktadır. Bu tartışma, yalnızca güvenlik önlemleriyle değil, aynı zamanda radikalleşmenin yapısal nedenlerine yönelik bütüncül ve uzun vadeli politikaların gerekliliğine işaret etmektedir. Bu faktörler arasında yoksulluk, marjinalleşme, fırsat eksikliği ve tarihsel mağduriyetler yer almaktadır. Ukrayna'da devam eden savaş aşırıcılık ve

radikalleşme meselesini önemli ölçüde karmaşık hale getirmiştir. Yabancı aktörlerin, özellikle de Rusya'nın, aşırılık yanlısı propaganda ve aşırılık yanlısı grupların desteklenmesindeki etkisi göz ardı edilemez.

Ukrayna sosyo-politik çerçevesi içinde radikalizm ve tezahürlerinin analizi sırasında çeşitli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çeşitli türlerde radikal toplulukların çoğaldığı, ancak radikal hareketlerin devlet politikaları tarafından düzenlenmesinin büyük ölçüde eksik kaldığı tespit edilmiştir. Bunun yerine, bazı politikacılar bu tür grupları aktif olarak desteklemekte ve onları etki aracı olarak kullanmaktadır. Radikal grupların yarattığı toplumsal tehlike, daha aşırıcı oluşumlara evrilme potansiyelleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ukrayna henüz bu tür toplulukların tam olarak olgunlaşmasına tanıklık etmemiş olsa da, radikal hareketlerin çoğalması ve desteklenmesi, aşırılık yanlısı örgütlere dönüşme riskini artırmaktadır.

Ukrayna toplumunda radikalleşme sorununun ele alınması, halkı radikal ve aşırıcı etkilerden korumayı amaçlayan kapsamlı devlet politikalarının formüle edilmesini gerektirmektedir. Bu da çeşitli topluluk dinamiklerini düzenlemek ve böylece aşırılık yanlısı hareketlerin ortaya çıkmasını engellemek için yasal, bilgi ve kültürel yapıların güçlendirilmesini gerektirmektedir. Özellikle, radikal ve aşırılık yanlısı söylemlere karşı koymak için hedefe yönelik medya sansürüne acil ihtiyaç vardır. Yazar, radikal ideolojilerin toplum içinde yayılmasını engellemek amacıyla kamu görevlileri, siyasetçiler ve çeşitli siyasi oluşum, parti ve örgütlerin temsilcileri tarafından yapılan kamuya açık konuşmalar ve açıklamaları düzenleyen sansür normlarının oluşturulmasını savunmaktadır.

II.III.IV. Ukrayna'da Radikalleşmenin Nasıl Önlenebileceğine İlişkin Görüşler

II.III.IV.I. Kurumlara Güven:

Ukrayna kolluk kuvvetlerinin olumsuz radikalleşmeyi önleme çabaları ceza hukukuna dayanmaktadır. Ukrayna Ceza Kanunu'nun 161. Maddesi Ukrayna, vatandaşların ırksal, ulusal, bölgesel aidiyetlerine, dini inançlarına, engelliliklerine ve diğer gerekçelere bağlı olarak eşitliklerinin ihlali için kesin sorumluluk tesis etmektedir (Kriminalnij Kodeks Ukrayini, 2024).

Yasa, ulusal, bölgesel, ırksal veya dini düşmanlık ve nefreti kışkırtmayı, ulusal onur ve haysiyeti aşağılamayı veya dini inançlarıyla bağlantılı olarak vatandaşların duygularına hakaret etmeyi amaçlayan kasıtlı eylemlerin yanı sıra ırk, ten rengi, siyasi, dini ve diğer inançlar, cinsiyet, engellilik, etnik ve sosyal köken, mülkiyet durumu, ikamet yeri, dil veya diğer özelliklere dayalı olarak vatandaşların haklarının doğrudan veya dolaylı olarak kısıtlanması veya doğrudan veya dolaylı ayrıcalıklar tesis edilmesinin cezalandırılmasını öngörmektedir.

Ukraynalı kolluk kuvvetlerinin yerleşik bakış açısı, hoşgörüsüzlük nedeniyle işlenen suçların en değerli şey olan ifade özgürlüğüne, kişinin görüşleriyle birlikte olma özgürlüğüne, kişinin kimliğine tecavüz ettiği iddiasıdır. Dolayısıyla bu tür suçlar özel bir ilgiyi hak etmektedir. Bu nedenle Ukrayna'da hoşgörüsüzlükle ilgili mevzuatın uygulanmasını iyileştirmek için tedbirler alınmaktadır. Özellikle Ocak 2020'den bu yana Freedom House'un Ukrayna'da bir temsilciliği açıldı ve bu temsilcilik sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde "Ukrayna'da nefret suçlarına karşı mücadelede birlik" projesini yürütüyor. Bugün, nefret suçlarının izlenmesi de dahil olmak üzere çeşitli konularla ilgilenen dokuz kuruluştan oluşan bir ortaklar ağı bulunmaktadır. Mağdurlarla iletişim kuruyor, Ukrayna topraklarındaki nefret olayları hakkında bilgi topluyorlar.

2021 yılında, "Ukrayna'da hoşgörüsüzlük nedeniyle işlenen suçları soruşturma pratiği" çalışmasının sonuçları sunulmuştur (*Praktika rozsliduvannya v Ukrayini zlochiniv, vchinenih z motiviv neterpimosti. Zvit za rezultatami doslidzhennya*, 2021). Araştırma, Ukrayna Hukuki Yardım Vakfı, Başsavcılık Ofisi, Ukrayna Ulusal Polisi, Freedom House, Ukrayna Ulusal Topluluklar Kongresi, Roman İnsan Hakları Merkezi "Bizim Dünyamız", Truth Hounds, ZMINA, İnsan Hakları Uzman Merkezi ve Bölgesel İnsan Hakları Merkezi'nin işbirliği sayesinde mümkün olmuştur. 01.01.2015 tarihinden 30.06.2020 tarihine kadar olan dönem incelenmiştir. Araştırma sonuçları son beş yılda, Ukrayna Ceza Kanunu'nun hoşgörüsüzlük nedeniyle işlenen suçların cezalandırılmasını öngören maddelerinin ihlaline ilişkin kayıtlı davalarda artış yönünde bir eğilim olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda, elde edilen veriler, bu tür maddeler kapsamındaki suçların nitelendirilmesi sırasında yargılama öncesi soruşturma organlarının, müfettişlerin ve ulusal polisin

seçici bir yaklaşımının varlığına işaret etmektedir.

Özellikle, hoşgörüsüzlük nedeniyle işlenen tüm suçlar ilgili maddeler kapsamında sınıflandırılmamaktadır. Müfettişler ve savcılar bunları, kendi görüşlerine göre mahkemede dikkate alınma ihtimali olan diğer cinsiyetlere göre sınıflandırmaktadır. Bunun kanıtı, beş yıl içinde Ukrayna Ceza Kanunu'nun 161. Maddesinin ihlali nedeniyle 597 ceza davasının açılmış olması, ancak 372 davanın kapatılması, 9'unun durdurulması, 179'unun devam etmesi ve 21'inin mahkemeye gönderilmiş olmasıdır. Çalışmanın yazarları, savcılığın ve soruşturmacıların uzmanlaşmasının, hoşgörüsüzlük nedeniyle işlenen suçların soruşturulması sorununu çözmenin etkili bir yolu olduğuna inanmaktadır. Yazarlar, 2008-2009 yıllarında sadece nefret suçlarıyla mücadele etmek üzere birimler arası bir grup oluşturulduğunu belirtmişlerdir. O dönemde, arama ve güvenlik servisinde aşırı sağcı örgütlerle ilgilenen özel birimler vardı. Ancak daha sonra bu birimler tasfiye edildi, yasal dayanak ve bazı önlemlerin planı da iptal edildi.

Konuşmacının görüşüne göre, bölgesel savcılık düzeyinde bir veya iki savcı ve Devlet Soruşturma Bürosu ve Ulusal Polis Teşkilatı'nın bölgesel yönetiminde hoşgörüsüzlük nedeniyle işlenen suçlar konusunda uzmanlaşacak birer soruşturmacı yeterli olacaktır. Ayrıca, bu tür suçların soruşturulmasına ilişkin net yöntemlerin bulunmadığı dikkate alınarak, diğer birimlere de yaygınlaştırılabilecek uygun bir algoritma ve örnek vakaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Çalışma, hoşgörüsüzlük nedeniyle suç işleyen kişilerin belirli özelliklerini tanımlamaktadır. Hoşgörüsüzlük saikiyle işlenen suçların şüphelilerinin psikolojik ve psikiyatrik muayenesi uygulamasından, bu kişilerin özelliklerinin diğer suç türlerini işleyen kişilerin özelliklerinden önemli ölçüde farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişiler zayıf sosyal uyum ve toplumdaki konumlarından memnuniyetsizlik ile ayırt edilirler. Dürtüseldirler, özdenetimleri zayıftır, öngörülemeyen eylemlere eğilimlidirler, duygusal olarak olgunlaşmamış ve çocuksudurlar. Çoğu zaman bu kişiler toplumun kendilerinden talep ettiklerini anlamaz ya da bu talepleri yerine getirmek istemezler. Farklı bir ırkın, milliyetin ya da diğer sosyal grupların temsilcilerinin "farklı" ve kötü olduklarına dair kesin bir inançları vardır. Hoşgörüsüzlük

nedeniyle suç işlediklerinde bu kişiler kendilerini suçlu hissetmezler çünkü eylemlerinin haklı olduğunu düşünürler (Praktika rozsliduvannya v Ukrayini zlochyniv, vchynenih z motiviv neterpimosti). Zvit za rezultatami doslidzhennya, 2021). Şubat 2022'de Ukrayna topraklarında savaşın aktif aşamasının başlamasıyla birlikte, Ukraynalılara yönelik nefret ve hoşgörüsüzlüğün "iç alandan" "dış alana" yeniden yönlendirilmesi söz konusudur. Artık radikalleşmenin ana kaynağı saldırgan devlet ve onun savaşı destekleyen ve resmi hükümeti temsil eden vatandaşlarıdır (Kriminalnij Kodeks Ukrayini, 2024).

Devlet kurumlarına ve yetkililere güven konusu, bağımsızlık dönemi boyunca Ukrayna için önem arz etmiştir. Bir yandan bu durum, vatandaşların hükümet hakkında kendi görüşlerini ifade ettikleri süreçte, ifade özgürlüğü açısından toplumun demokratikleşmesinin mantıksal bir sonucudur. Öte yandan, Ukraynalıların devlet kurumlarına karşı geleneksel olarak yüksek düzeyde güvensizlik duyması, zihniyetin özgünlüğünden kaynaklanmaktadır. Bu da aile değerlerinin ve kişisel çıkarların geleneksel hakimiyeti anlamına gelmektedir. Buna ek olarak, tatmin edici olmayan yaşam kalitesi, sosyo-ekonomik sorunlar ve uygun sosyal güvencelerin eksikliği, yetkililere güvensizlik için ek bir temel oluşturmaktadır.

Şubat 2022'de savaşın aktif aşamasının başlamasından bu yana, varoluşsal tehditler nedeniyle yetkililere olan güven düzeyi artmıştır. Bu durumda insanlar yerel ve bölgesel yetkililere umut bağladı. Mayıs 2022'den Ekim 2023'e kadar, Ukrayna'daki merkezi hükümetin kurumlarına duyulan güvende bir başka düşüş aşaması gözlemlenebilir. Bu durum, Kiev Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü tarafından 30 Eylül - 13 Ekim 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen anket verileriyle kanıtlanmaktadır. (Dinamika sprijnyattya napryamku sprav v Ukrayini ta doviri do okremih institucij mizh travnem 2022 roku ta zhovtnem 2023 roku. Pres-reliz Kiyivskogo Mizhnarodnogo institutu sociologiyi, 2023). Cumhurbaşkanıya güvenenlerin oranı %91'den %76'ya, hükümete güvenenlerin oranı %74'ten %39'a, parlamentoya güvenenlerin oranı ise %58'den %21'e düşmüştür. Ukrayna Silahlı Kuvvetleri ve gönüllüler, devlet kurumları arasındaki güveni istikrarlı bir şekilde sürdürmektedir. Ukrayna Askeri İstihbarat Servisi'nin araştırma sonuçlarına

dayanarak yaptığı basın açıklamasına göre, "şu anda Ukraynalıların %94'ü Silahlı Kuvvetlere (Mayıs 2022'de - %98) ve %87'si gönüllülere (Mayıs 2022'de - %87) güveniyor". Bunun nedeni askerlerin ve gönüllülerin savaşta gösterdikleri cesaret ve fedakarlıktır. Yerel yönetime duyulan güven değişmedi: Mayıs 2022'de olduğu gibi, şu anda %50'si güveniyor, %46'sı ise güvenmiyor. Kurumlara duyulan güven seviyesi, şu anda vatandaşların eleştirilerinin öncelikle hükümete ve Verkhovna Rada'ya, daha az oranda da Ukrayna Cumhurbaşkanı'na odaklandığını göstermektedir.

Yerel makamlara duyulan güvensizlik, yerel bütçelerin verimsiz harcanmasından kaynaklanmaktadır. Şu anda, tam ölçekli bir savaş koşullarında yerel yönetimlerin çok sorumlu olmadığı imajının oluşması gibi tehlikeli bir eğilim vardır. Sonuç olarak, kamuoyu yerel yönetimleri olası bir yeniden merkezileşmeden ve adem-i merkezîyetçiliğin geriletilmesinden koruyamayabilir. Vatandaşlar arasında devlet yürütme erkine ve yerel özyönetim organlarına duyulan güvenin kritik derecede düşük olması, toplumdaki radikalleşme düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Ancak, söz konusu güven sorunlarıyla bağlantılı olarak pozitif ve negatif radikalleşme arasında ayırım yapmakta fayda vardır. Ukrayna'nın yakın tarihindeki olumlu radikalleşme toplumsal protesto eylemlerine yol açmış ve bu da olumlu dönüşümlere neden olmuştur. Yetkililere güven sorunu ile bağlantılı olarak negatif radikalleşmenin önlenmesi, devlet kurumlarının karar alma sürecini etkileme açısından sivil toplumun rolünün güçlendirilmesinde görülmektedir. Bu tür faaliyetler geleneksel sivil katılım yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilebilir.

Hükümete duyulan güveni artırmanın ikinci yolu, merkezi ve yerel yönetim kurumları nezdinde danışma ve istişare organlarının geliştirilmesidir. Özellikle, bölgesel askerî idareler bünyesindeki kamu konseylerinin ve yerel topluluk meclislerinin işleyişinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının, yerel toplulukların sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmasına yönelik projelerin geliştirilmesi ve uygulanması süreçlerine dâhil edilmesine yönelik önemli fırsatlar da bulunmaktadır (Hrushetsky, 2023).

T. I. Kucheriv'in adını taşıyan Demokratik Girişim Fonu'nun analisti

Tarasiuk, Ukrayna'da ideolojik gruplardan kaynaklanan tehdidin bugüne kadar nispeten düşük kaldığını düşünmektedir (Tarasyuk, 2023). Ukrayna Yüce Radası'nın Avrupa'da aşırı sağ ya da sağ-popülist grupların temsil edilmediği birkaç parlamento kurumundan biri olması dikkate değerdir. Genel olarak, bu tür siyasi güçlere yönelik seçim desteği nadiren nüfusun yüzde birini aşmaktadır. Rusya Federasyonu ile dokuz yıldır devam eden savaş bağlamında, bu hareketleri hafife almak sadece potansiyel tehditlerin yanlış yorumlanması değil, aynı zamanda düşman faaliyetlerine karşı koymak için önemli bir sosyal kaynağın israf edilmesi anlamına gelecektir. Uygulamada görüldüğü üzere, aşırı sağcı gruplar Ukrayna'nın düzenli askeri birliklerine giderek daha fazla entegre olmakta ve bu da bu grupların temsil edebileceği potansiyel tehditler üzerinde yüksek düzeyde bir kontrolün varlığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, Ukrayna toplumundaki radikalleşme sürecinin askeri çatışmanın beklenen bir yan etkisi olabileceği ve sadece tek bir ideolojik yönelimle sınırlı olmadığı vurgulanmalıdır. Ülke içinde yerinden edilmiş milyonlarca insanın yanı sıra Avrupa Birliği ülkelerinde göçmen veya mülteci olarak bulunan Ukraynalılar da oldukça hassas demografik kategoriler oluşturmaktadır. Bu grupların hem kendi aralarında hem de Ukrayna topraklarında kalanlarla güçlü bağlantıları var. Bu tür faktörler, radikal ve aşırı örgütler de dahil olmak üzere çeşitli siyasi aktörler için verimli bir zemin yaratmaktadır.

Ayrıca, Ukrayna'da terhis edildikten sonra toplumun özellikle hassas bir alt kategorisi olan savaş gazileri haline gelecek olan yaklaşık bir milyon savaşçının varlığı da göz ardı edilemez. Çatışmaların durması ve büyük bir insani krizin ardından, aşırılık yanlısı ve radikal sosyo-politik hareketlerin ortaya çıkma riski yüksektir. Bu durum özellikle ülke içinde yerinden edilmiş kişileri, gazileri ve çeşitli nedenlerle Rusya yanlısı tutumlara eğilimli vatandaşları etkileyebilir. Bu sorunları ele almaya yönelik mekanizmalar, özellikle son 8 yıldır Rusya Federasyonu'nun kontrolü altında bulunan Kırım ile Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bazı kısımlarının olası yeniden Ukrayna'nın denetimine geçmesi (de-occupation) bağlamında özel bir önem kazanmaktadır. Bu süreçte, radikalleşme riskini azaltmak ve toplumsal uyumu sağlamak adına kapsayıcı, katılımcı ve sürdürülebilir politikaların

hayata geçirilmesi kritik bir ihtiyaç hâline gelmiştir. Bu sorunların büyüklüğü Ukrayna için son yıllarda görülmemiş boyutlarda olabilir.

Bu örnekler önemli bir hususu açıkça ortaya koymaktadır: Ukrayna, AB ve ABD'deki uygulamaları kayıtsız şartsız benimseyemez. Sosyal ve siyasi zorlukların söylemi ve ideolojik bağlam, demokratik devletlerinkinden önemli ölçüde farklıdır. Ayrıca, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna üzerindeki sözde "hibrid" etkisine ilişkin yöntemleri, RF'nin farklı güvenlik yapılarının sorumlu olduğu AB veya NATO ülkelerindeki faaliyetlerinden önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu sorunlar sadece nüfusun gruplarını veya kategorilerini ilgilendirmekle kalmayıp, aynı zamanda "yalnız kurt" olarak bilinen ve radikalleşmenin askere alınma veya hareketlere veya gruplara herhangi bir katılım olmadan, rastgele yaşam olayları yoluyla sorun nedenlerinin bireysel algısına dayalı olarak gerçekleştiği fenomen mekanizmaları yoluyla bireysel radikalleşmede de ortaya çıkabilir.

Bunun Ukrayna için önemli bir sorun olmasının temel nedeni, Rusya Federasyonu'nun hassas nüfus gruplarını manipülasyon ve radikalleştirme amacıyla kullanacağını neredeyse kesin olması. Özellikle Rusya'nın 2022'deki yeni işgalinden sonra, Ukrayna toplumunda Rus söylemlerine sadık küçük grupların var olmaya devam edeceğini bekleyebiliriz. Dış tehdidin açık bir örneği Rusya Federasyonu tarafından desteklenen ayrılıkçılıktır. Bu yöntem Abhazya, Osetya, Transdinyester ve sözde "DNR" ve "LNR"deki durumlardan pek çok kişiye tanıdık geliyor. Uzun süren askeri çatışmalara rağmen bu tehdit Ukrayna için geçerliliğini korumaktadır.

Ukrayna'nın Avrupa Birliği adaylığı süreci, güvenlik alanında daha derin iş birliklerini ve AB'nin güvenlik stratejisinin Ukrayna'ya entegre edilmesini mümkün kılacağı için özel bir dikkat gerektirmektedir. Ukrayna'daki aşırılık ve terör tehdidinin içsel ve kendine özgü doğası, bu alanda yerli araştırma ve politika geliştirme ihtiyacını öne çıkarmaktadır; zira birçok uygulama doğrudan başka ülkelerden kopyalanarak aktarılamaz.

Mevcut programların işlevselleştirilmesi, toplumsal eğilimlerin analiz edilmesi ve demokratik ülkelerin tecrübelerinden yararlanılması, örneğin Birleşik Krallık'taki önleyici programlarda görülen derin denetim muğlaklığı

gibi hatalardan kaçınmayı mümkün kılacaktır. Bu çerçevede, yerel topluluklarla iş birliği içerisinde yürütülebilecek projelerin finanse edilmesi ve bu topluluklarda Şiddet İçeren Aşırılıkla Mücadele (CVE) uygulamalarının hayata geçirilmesi önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu alanlarda sivil toplumun kazandığı etkileşim deneyimi, yerel düzeyde güvenliği artırmak açısından son derece değerlidir. Sivil topluma dayalı uygulamalar, güvenlik ortamının iyileştirilmesi bakımından en etkili yöntemlerden biridir; zira bu tür uygulamalar, devlet finansmanından veya merkezi yönetimin –esas tehdide, yani Rusya'ya– odaklanmış olan dikkatinden bağımsız şekilde gelişme potansiyeline sahiptir.

Bu arada, kolluk kuvvetleri, yerel makamlar, topluluklar ve CVE uygulamaları konusunda uzmanlaşmış STK'lar arasında işbirliği yapılması tüm taraflar için faydalı olacaktır. Bu sayede kolluk kuvvetlerinin, özellikle de iç güvenlik birimlerinin üzerindeki yük azalacak ve Rusya'nın etkisi ve eylemleri birincil tehdit olmaya devam ettiği için doğrudan terörle mücadele faaliyetlerine daha fazla odaklanabileceklerdir. STK'lar ayrıca, özellikle işgal altındaki toprakların kurtarılması sırasında devletin kullanabileceği deradikalizasyon konusunda yetenekler kazanacak ve temel uygulamalar geliştirecektir. STK'ların girişimleri ek veri ve uygulamalar toplayarak Ukrayna'nın güvenlik organları için yerel bölgeler ve topluluklar hakkında bilgi ve enformasyonu önemli ölçüde artıracaktır. Önleyici uygulamalar Ukrayna'nın güvenliğinin önemli bir unsuru ve terörizm ve hibrid tehditlerle mücadelede yeni bir bileşendir. Tam ölçekli bir savaş, ülkenin insan kaynaklarının azalması, sosyal krizler ve AB ve NATO ile artan entegrasyon sırasında bile geçerliliklerini korumaktadırlar.

II.III.IV.II. Eğitim Yaklaşımları ve Müdahaleler

Ukrayna'nın eğitim alanındaki radikalleşme sorunu, ayrı eğitim faaliyetleri ve eğitim disiplinleri içinde izole edilmiş değildir. "Radikalleşme" terimi genellikle bazı insani eğitim disiplinlerinde, özellikle de "Tarih", "Siyaset Bilimi" ve "sosyoloji" disiplinlerinde "süreçlerin aktivasyonu", "aşırı görüşler", "aşırı eylemlere eğilim" anlamında kullanılmaktadır. Bu terim özellikle siyasi partilerin ve kamu derneklerinin, belirli siyasi liderlerin ve sosyal grupların faaliyetlerini tanımlamak için kullanılır. Doğrudan an-

lamıyla radikalleşme, "zorbalık", "aile içi şiddet", "terörizm", "aşırıcılık" kavramlarının kavramsal alanında temsil edilmektedir. Söz konusu faaliyet, UNICEF, "Kiddo" Hayırsever Vakfı, "Studena" Sivil Toplum Kuruluşu, Ukrayna Kadınlar Konsorsiyumu, "Çocuk Refahı" Ukrayna Vakfı, "La Strada-Ukrayna" Uluslararası Kadınları Koruma Merkezi ve "Güvenli Dünya" Sivil Toplum Kuruluşu tarafından desteklenmektedir.

Ukrayna üniversitelerinde radikalleşme sorunu, 2013 yılında Kiev'de yaşanan olaylar, Ukrayna'nın doğusundaki savaş, Ukrayna topraklarının işgali ve toplum içindeki siyasi çatışmalarla bağlantılı olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. O zamandan bu yana, ulusal eğitim sistemini radikalleşmenin önlenmesine ve olumsuz sonuçlarının en aza indirilmesine dönüştürmek için çaba sarf edilmektedir. Ukrayna üniversitelerinde radikalleşme ile ilgili akademik disiplinler, öğrencilerin radikalleşmenin özünü anlamalarını ve dünya ülkelerindeki radikalizmle mücadele mekanizmaları ve tekniklerine aşina olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Eğitim sürecinde, radikalleşmenin belirtileri, ortaya çıkma nedenleri ve ilgili örgütlerin oluşum ve işleyiş özellikleri ortaya çıkarılmaktadır. Eğitimciler, öğrencilere dünya ülkelerindeki radikalleşmenin özelliklerini ve tezahür biçimlerini bağımsız olarak analiz etmeyi öğretme; modern radikalleşme biçimlerinin karakteristiği olan eğilimleri belirleme becerilerini geliştirme; radikalleşmeye karşı koyma mekanizmalarını ve tekniklerini belirleme görevini üstlenirler. Radikalleşme kavramlarına, modern radikalleşmenin gelişiminin sorunlarına ve özelliklerine, radikalleşmeye karşı koyma mekanizmaları ve teknikleri hakkındaki bilgilere de dikkat edilir.

Özellikle, 2022/2023 akademik yılında, Lviv Ivan Franko Ulusal Üniversitesi'nde "Radikalizm, aşırıcılık ve terörizmle mücadele mekanizmaları ve teknikleri" akademik disiplini başlatılmıştır. Disiplin, Felsefe Fakültesi tarafından Siyaset Bilimi alanında uzmanlaşan birinci sınıf öğrencileri için hazırlanmıştır (Osadchuk, 2022). Eğitimin içeriği, ABD, Latin Amerika ülkeleri, Batı Avrupa, İsrail Devleti ve Ukrayna'da radikalizm, aşırıcılık ve terörizmden kaçınma mekanizmalarının ve tekniklerinin özelliklerinin analizinden oluşmaktadır. Disiplinin metodolojik yönü post-davranışçılık ve neo-kurumsalcılıktan oluşmaktadır. Bilimsel ve eğitsel bağlamda, söz

konusu ders, bilimsel siyasal analiz alanının çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi için bir mekanizma işlevi görmektedir.

Ukrayna üniversitelerinde radikalleşme sorunu, yabancı öğrencilerin eğitimiyle bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Bilimsel makalelerde, eğitim disiplinlerinde ve kamusal faaliyetlerde radikalleşme, "yabancı düşmanlığı" ve "hoşgörü" kavramsal alanının uluslararası ve dinler arası boyutlarında ele alınmaktadır. Özellikle Uluslararası Hoşgörü Günü, Ukrayna'da yabancı öğrencilerin eğitim gördüğü yüksek eğitim kurumlarında kutlanmaktadır. Kamu kuruluşlarının projeleri üniversitelerde yabancı düşmanlığına karşı koymayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, bu tür faaliyetlerin en yüksek tezahürü, özel eğitim disiplinlerinin uygulamaya konulmasıdır. Örneğin, 2019/2020 akademik yılında Sumy Devlet Üniversitesi, "Sosyo-Kültürel Faaliyetlerin Yönetimi" öğrencileri için "Etnik ve Dinler Arası Hoşgörü" dersini başlattı (Opanasyuk V., 2019).

Öğretim sürecinde kimlik, sosyo-kültürel çeşitlilik ve hoşgörü sorunu; etnisite, ulus, din ve inanç; klişeler ve önyargılar: tartışmada yargıların bağımsızlığı ve özeleştirme sorunu; hoşgörü, ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük kavramları incelenmektedir. Dolayısıyla, Ukrayna eğitiminde ayrı bir kavram olarak "radikalleşme", tarihsel, politik ve sosyolojik ve diğer bazı insani bilimler ve eğitim bileşenleri bağlamında sunulmaktadır. Okul eğitim alanında ise "zorbalık" ve "şiddet" kavramlarıyla bağlantılı olarak yer almaktadır. Bazı üniversite müfredatlarında, bir yandan terörizm ve aşırıcılık radikalleşme ile ilişkilendirilirken, diğer yandan radikalleşme yabancı düşmanlığı ve etnik ve dini hoşgörü sorunları ile bağlantılı olarak kastedilmektedir. Ancak radikalleşme Ukrayna eğitim alanında kendine özgü içeriği olan ayrı bir sorun olarak sunulmamaktadır.

Modern Ukrayna'nın eğitim alanında "radikalleşme" teriminin varlığının kritik derecede düşük olması, bu kavramın istikrarlı ve mantıklı bir tanımının olmamasından kaynaklanmaktadır. Genel bağlam ve güncel meseleler ışığında, kavramın daha fazla kullanılabilmesini sağlamak amacıyla böyle bir tanım sunmaya çalışacağız. Radikalleşme bir süreçtir. Bu nedenle süreç kavramı, "radikalleşme" ana teriminin anlamını tanımlayan genel bir kavramdır. Süreç, nesnelerin ve olguların sıralı bir değişimi, bir düzenliliğe

göre belirli eylemler dizisidir. Bu nedenle, radikalleşme çalışması sırasında, belirli bir ülkenin sosyal ve siyasi yaşamında neden-sonuç ilişkileri kurulur.

Ayrıca, "radikalleşme" kavramının temel özellikleri ideolojik yönler tarafından belirlenmektedir. Yani, istisnai kategoriklik ile karakterize edilen ve potansiyel olarak mevcut düzende bir değişikliğe yol açabilecek insan gruplarının ve bireylerin görüşleri. Bu bölüm, Ukrayna'nın anayasal sisteme yönelik tehditlerle bağlantılı sorumluluğa ilişkin ceza mevzuatı ile bağlantılıdır. Bu anlayış son olarak "şiddet içeren radikalleşme" terimiyle şekillenmektedir. Bu, insanların potansiyel olarak terör eylemlerine, aşırıcılığa, yabancı düşmanlığının aşırı tezahürlerine ve zorbalığa yol açabilecek fikirlerin taşıyıcısı olduğu bir olgudur. Bu olgular, yasallık karşıtı, bazı durumlarda da anayasa karşıtı işaretlerle birleşmektedir.

Ukrayna'da "radikalite" kavramının genellikle olumlu bir bağlamda, yani belirli bir aşırı faaliyeti, tutkuyu, aşırı kamusal aktivizm biçimlerini ifade etmek için kullanıldığı unutulmamalıdır. Bu tür bir kullanım tarihsel, siyasi ve sosyolojik bilgi içeriğinde gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, radikalleşmeyi olumsuz anlamda düşündüğümüzde, siyasi sistemin istikrarsızlaşmasına yol açabilecek sosyal açıdan tehlikeli ve yıkıcı gelişme ihtimallerine işaret etmek gerekir. Bu nedenle, negatif radikalleşmenin önemli bir özelliği, tutum ve eylemler açısından protestodur. Dolayısıyla, "radikalleşme" teriminin mantıksal tanımı şu anlama gelmektedir: radikalleşme, bireylerin ve sosyal grupların sosyal davranışlarını yasadışı ve sosyal açıdan tehlikeli şiddet, zorbalık, aşırıcılık ve terörizm olguları yönünde yoğunlaştırma sürecidir.

Bu tür bir tanımın kullanılması, radikalleşmenin olumsuz ve toplumsal açıdan tehlikeli bir olgu olarak açık bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayarak, eğitimciler açısından önemli bir etki yaratacaktır. Bu anlayıştan hareketle, olumsuz radikalleşmeyle ilişkili toplumsal olgu ve süreçlerin tanımlanmasına yönelik pratik çıkarımlar yapmak ve bunların önlenmesi ile sonuçlarının en aza indirilmesi için tedbirler geliştirmek mümkün hâle gelecektir. Bu tür faaliyetler, hükümetin stratejik programlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının –özellikle ilgili uzmanlaşmış STK'ların– geleceğe yönelik eylem planlarının da ayrılmaz bir parçası olabilir.

"Radikalleşme" kavramının uygulanmasını anlamak açısından eğitim çabalarının amacı, sosyal tehlikeyi önlemek ve bireylerin ve sosyal grupların sosyal faaliyetlerini olumlu yönde yönlendirmektir. Bu konuda başarının anahtarı, radikalleşme olgusunun disiplinler arası bir şekilde anlaşılmasıdır. Bu yaklaşım, etkili önlemlerin geliştirilmesinin önünü açacaktır. Radikalleşme sürecinin felsefi, tarihi, siyasi, sosyal, hukuki, psikolojik ve fizyolojik yönleri olduğu görülmektedir. Felsefi yönler, devlet yürütme ve yerel öz yönetim organlarının, siyasi partilerin, etkili sosyal grupların, sivil toplum kurumlarının ve siyasi liderlerin ideolojik içeriği ile ilgilidir. Radikalleşmenin tarihsel yönleri, fikirler düzeyinde ve yıkıcı protesto eylemleri, toplumsal devrimler ve savaşlar biçimindeki siyasi mücadele boyutlarındaki ulusal deneyimleri içerir. Radikalleşmenin siyasi tezahürleri modern siyasi öznelerin faaliyetlerinde görülebilir; sosyal tezahürler etkili grupların davranışlarında izlenebilir; ve yasal yönler negatif ve pozitif radikalleşme ile ilgili mevzuatın oluşumu ve gelişimi sürecinde görülebilir.

İlk bakışta bu paradoksal görünebilir, ancak radikalleşmenin en önemli yönleri psikolojik ve fizyolojik bağlamlarda görülmektedir. Radikalleşme psikolojisinin odak noktası, insan ruhunun hayal kırıklığı, kaybı kabullenme aşamalarından biri olarak öfke, çeşitli depresif durumlar gibi durumları olabilir. Radikalleşmenin fizyolojik yönleri, davranışı yönlendiren sinir merkezlerinin çalışmasını koşullandıran durumsal olarak geçici baskın bir refleks sistemine atıfta bulunan "baskın" terimiyle ilgilidir. "Radikalleşme" kavramının Ukrayna'nın eğitim alanına girmesinin önemi, savaş ve onunla ilişkili sorunlardır. Ukrayna için radikalleşmenin olumlu yönleri, varoluşsal tehditler konusu etrafında, yerel toplulukların harekete geçirilmesi ve sağlamlaştırılmasıdır. Bu da sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma projelerinin geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik etkili çalışmalara potansiyel olarak katkıda bulunabilir.

Bununla birlikte, kontrolsüz bir radikalleşme süreci söz konusu olduğunda, yıkıcı eylemler, kızgınlık tezahürleri ve toplumun parçalanması tehditleri ortaya çıkmaktadır. Bu tür sonuçlar küresel güvenlik sistemi üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir. Ukrayna'da radikalleşme şiddet içeren radikalleşme, aşırıcılık ve baskın protesto duyguları şeklinde olabilir. Bu

durumda Avrupa'nın merkezinde bir istikrarsızlık ve öngörülemezlik alanı ortaya çıkacaktır. Modern Ukrayna'nın eğitim alanındaki belirtilen koşullar, çok hızlı hareket eden süreçlerle ilişkili oldukları için müfredat dışı çalışma biçimlerinde sunulabilir.

Ukrayna'daki bilimsel araştırmalar radikalleşmeye katkıda bulunan altta yatan faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlamalıdır. Bu faktörlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılması, özellikle de devam eden savaş bağlamında elzemdir. En önemli faktörler arasında bombardıman, kayıplar ve yaralanmaların neden olduğu psikolojik stres gibi çatışma durumuyla ilgili olanlar yer almaktadır. Savaşla ilgili bu travmaların ruh sağlığı üzerinde derin etkileri vardır ve radikalleşmeye elverişli koşullar yaratır.

Sosyo-ekonomik ve statüyle ilgili faktörler de önemli bir rol oynamaktadır. Savaş iş kayıplarına, ücretlerin düşmesine ve pek çok kişinin kabul edilebilir bir yaşam standardını sürdürememesine yol açmıştır. Bu ekonomik istikrarsızlık, etkilenen bireyler arasında hayal kırıklığı ve kırılancılık duygularını artırmıştır. Buna ek olarak, savaşanlar ve savaşmayanlar gibi farklı gruplar arasında ve Ukrayna Silahlı Kuvvetleri askerlerinin akrabaları (özellikle eşleri) ile daha geniş "barışçıl" toplum arasında artan bir sosyal gerilim var. Bu bölünme, savaş sırasındaki yolsuzluklar ve hükümetin savaş zamanı harcamalarına yeterince dikkat etmemesi gibi konulardan kaynaklanan "halk-hükümet" çizgisindeki hem devlet hem de yerel düzeydeki çatışmalarla daha da şiddetleniyor. Profesyonel çevreler de artan gerilimlere tanık olmuş, kötü çalışma koşulları ve otokratik yönetim uygulamaları nedeniyle yönetim ve işçiler arasında çatışmalar ortaya çıkmıştır.

Radikalleşmenin ön koşullarını belirlemenin yanı sıra, Ukrayna'daki tezahürlerini keşfetmek de çok önemlidir. Önemli tezahürlerden biri, kitle iletişim araçları yoluyla yayılan anlatıların rolüdür. Radikalleşme sürecinin merkezinde yer alan bu anlatılar çeşitlidir ve genellikle belirli hedef gruplara göre uyarlanmıştır. Her biri farklı modifikasyonlara ve çağrışımlara sahip altı önemli anlatı ortaya çıkmıştır. İlk anlatı, Rus müdahalesine yönelik sempatiyi yansıtacak şekilde Rus barışını "bekleyenlere" odaklanmaktadır. İkincisi, şüphe ve bölünme ortamına katkıda bulunan "Kremlin ajanları" ve işbirlikçilerinin hikayelerini içeriyor. Üçüncü anlatı, Ukrayna'da bir

oligarşi kurulması ve yağmalanan malların iadesi talebi etrafında dönüyor. Dördüncü anlatı yolsuzluğa vurgu yaparak, yolsuzluk yapan kişilerin iktidara sızmasına, yolsuzluk eylemlerine ve cezaların tutarsızlığına odaklanıyor. Beşinci anlatı "Ukrayna'nın Rusya olmadığı" fikrini vurgulayarak ulusal kimliği ve Rusya'dan farklılığı pekiştiriyor. Son olarak, askerlik hizmetinden kaçmaya çalışan bireylerin hikayelerini içeren "cepheye giden yol" anlatısı var.

Radikalleşme süreci, özellikle şiddet içeren radikalleşme bağlamında, Ukrayna toplumunda derin yankı uyandıran belirli imge ve sembollerle de bağlantılıdır. Bu imgeler, etrafında radikalleşmenin gerçekleşebileceği odak noktaları olarak hizmet etmektedir. Örneğin, savaş zamanında hırsızlık yapan rüşvetçi bir kişinin görüntüsü öfke ve intikam arzusu uyandırmaktadır. Doğası gereği aldatıcı olarak algılanan "iyi Rus" kavramı da düşmanlığın pekiştirilmesinde rol oynamaktadır. Diğer sembolik imgeler arasında "Zhdu" (beklemeyi temsil eden bir imge), "işbirlikçi", kayıp veya düşmüş asker, yaralı savaşçı ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (IDP'ler) yer almaktadır. Sürekli bombardıman tehdidi altında yaşayan bireyler, savaş nedeniyle işlerini kaybedenler ve "cepheden gelen çocuklar" - "düzeni sağlamak" için geri dönecek olan erkekler - radikal bir adalet duygusunu temsil eden tuhaf bir "halkın intikamcısı" imgesini temsil ediyor.

Ukrayna'daki radikalleşme pratikleri de özellikle sosyal medya ve topluluk aktivizmi aracılığıyla belirgin hale gelmiştir. Örneğin, bazı blog yazarları, "halkın intikamcıları" kişiliğini benimseyerek, kendi radikal mesajları güçlendirmek için platformlar oluşturmuştur. Yerel topluluklardaki aktivistler genellikle radikal görüntülerin ve anlatıların taşıyıcısı olarak hareket ederek radikal ideolojileri daha da yaymaktadır. Sosyal ağlar, güçsüz kötülükten düpedüz düşmanlığa kadar uzanan hınç dolu içerikler için kanal görevi görmektedir. Yerel protestolar, özellikle de yerel otoriteler tarafından kaynakların yanlış tahsis edilmesiyle tetiklenenler - örneğin kaynakların savaş çabaları yerine onarım ve yeniden yapılanmaya yönlendirilmesi - radikalleşme eğilimlerini de yansıtmaktadır. Gayriresmi gençlik grupları radikal söylemlerin ve uygulamaların paylaşıldığı ve pekiştirildiği alanlar olarak ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte, olumsuz radikalleşmeyi önlemenin yollarına ilişkin bilimsel çalışmalar stratejik öneme sahiptir. Topluluklarda stratejik çalışma oluşturmanın en uygun yollarını bulmanın uygun olduğu düşünülmektedir. Yerel topluluklar sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma için bir stratejinin geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik çalışmalar organize ederlerse, ortak bir gelecek inşa etme görevleri etrafında birleşmiş hissedeceklerdir. Böyle bir durum nesnel olarak radikalleşmenin olumsuz tezahürlerini imkansız hale getirir. "İkinci Ukrayna Cumhuriyeti "ni "Üçüncü Ukrayna Cumhuriyeti "ne dönüştürme fikri de dikkate değerdir: "yozlaşmış uzlaşılı toplumu "ndan "sürdürülebilir kalkınma toplumu "na toplumsal dönüşüm.

Eğitim sürecinin formatlarında olumsuz radikalleşmenin önlenmesi için olumlu bir ideolojik ve psikolojik arka plan, medya alanında uyum, birlik ve çabaların birleştirilmesi fikrinin gerçekleştirilmesini amaçlayan yapıcı içeriğin oluşturulmasının bir sonucu olabilir.

II.III.IV.III. Akranların ve ailenin rolü

Gençler, çeşitli alanlarda birçok sürecin arkasındaki itici güç olarak hizmet etmekte ve genellikle radikal unsurlar içeren hareketlere katılmaktadır. Gençleri radikalleşme bağlamında ele alırken, grup üyeliğinin akran algılarını ve davranışlarını nasıl etkilediğini incelemek önemlidir. Bu etkinin dinamiklerini karakterize eden birkaç temel husus bulunmaktadır. Sosyal aidiyet, gençlerin davranış ve seçimlerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Etkileşim ve kabul görme arzusu genellikle gençleri ortak bir vizyonu, kültürel bağlamı veya amacı paylaşan gruplara entegre olmaya iter. Bu gruplar algılanan bir rakibe karşı veya ortak bir hedef etrafında birleşebilir ve bu da aidiyet duygusunu besleyebilir. Bununla birlikte, bu tür gruplar radikal fikirler etrafında inşa edildiğinde, gençlerin sosyal bağlılığı aşırılık yanlısı ideolojilerle daha derin bir bağ kurmalarına yol açabilir.

Grup dinamikleri de gençlerin radikalleşmesini önemli ölçüde etkiler. Gençler genellikle ortak bir kimliğin ortaya çıktığı, kolektif normları ve davranışları güçlendiren gruplar oluştururlar. Eğer bu ortak kimlik radikal inançlara dayanıyorsa, bu tür gruplara katılım daha aşırı fikirleri benimseme arzusunu güçlendirebilir. Bu dinamik akran etkisiyle daha da güçlenir,

çünkü genç bireylerin grup içinde güçlü bir birlik ve kabul duygusu hissettiklerinde radikal bakış açılarını benimsemeleri daha olasıdır. "Canlı" iletişim ihtiyacı, özellikle 2020'de COVID-19 pandemisinin başlamasından bu yana gençlerin davranışlarını etkileyen bir başka faktördür. Pandemi, yüz yüze etkileşimin önünde engeller yaratarak birçok genci çevrimiçi iletişime geçmeye veya küçük, benzer düşünen akran grupları içinde destek aramaya zorladı. Bu gruplar genellikle ekonomik durum, eğitim fırsatları veya çatışma nedeniyle yerinden edilme gibi benzer yaşam koşullarına göre oluşur. Bu küçük akran ağları çok ihtiyaç duyulan desteği sağlayabilirken, daha geniş toplumsal etkileşimlerden soyutlanma farklı bakış açılarına maruz kalmayı sınırladığından, radikal ideolojiler için üreme alanları haline de gelebilmektedir.

Çevrimiçi iletişim, özellikle pandemi ve Ukrayna'da devam eden savaşın ardından, son yıllarda gençlerin etkileşimi için baskın bir platform olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal ağlar ve çevrimiçi forumlar gençler arasında iletişimi ve bilgi alışverişini kolaylaştırırken aynı zamanda radikal gruplar için de merkez görevi görebiliyor. Çevrimiçi topluluklar genellikle protestoları, tacizi ve radikal eylemleri teşvik eden etkili kanaat önderleri ve blog yazarları etrafında oluşmaktadır. Çevrimiçi etkileşimler gençlerin iletişiminde giderek daha merkezi hale geldikçe, özellikle düzenlenmemiş dijital alanlarda radikalleşmeye maruz kalma potansiyeli de artmaktadır.

Son yıllarda, Ukraynalı gençlerin iletişim kalıpları hem pandemi kısıtlamaları hem de savaş nedeniyle önemli ölçüde değişti. Zira, akran etkileşimlerinin çoğu artık çevrimiçi olarak gerçekleşiyor. Bu değişim daha sınırlı ve zaman zaman olumsuz etkileşimlere yol açmıştır. Bunun en açık tezahürlerinden biri, gençler arasında yayılan bir tür negatif radikalleşme biçimi olan siber zorbalıktır. Bu tür radikalleşme genellikle bireylerin kişisel kusuraclarına dayalı olarak hedef alınması etrafında dönmekte ve bu da dijital iletişim ortamında izolasyon ve düşmanlık duygularını şiddetlendirebilmektedir.

Gençler arasındaki olumsuz radikalleşmeye karşı eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler öncülüğünde çalışmalar yürütülmektedir. Bu girişimler, güvenli iletişim ortamları yaratmaya, hoş-

görüğü teşvik etmeye ve hem salgından hem de devam eden çatışmalardan etkilenen gençlere psikolojik destek sunmaya odaklanmaktadır.

Ukrayna'da devam etmekte olan savaş, akranlar arasında radikalleşmeye yol açabilecek başlıca faktörlerden biridir. Savaşın gençler üzerindeki etkisi derin olmuştur; cephede bir yakının ölümü, yaralanma, konut kaybı, zorunlu yer değiştirme ve psikolojik stres gibi deneyimler kırılabilirliğin artmasına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, ortak çatışma deneyimi bölünmeden ziyade dayanışmayı teşvik etme eğiliminde olduğundan, Ukrayna'daki akranlar arasında yaygın bir olumsuz radikalleşme gözlemlenmemiştir.

Bununla birlikte, olumsuz radikalleşmenin aşırı biçimleri, saldırgan ülkeden akranlara yönelik tutumlarda belirgindir. Nefret ve intikam arzusu, düşman devletten gençlere yönelik radikal tutumların duygusal temelini oluşturmaktadır. Bu duygular genellikle "kayıp bir çocukluk" ya da bir evin kaybına ilişkin umutsuzluk duygularıyla beslenmektedir. Bu anlamda Ukrayna'daki radikalleşme içsel değil, dışsal bir odağa sahiptir. Ukraynalı gençler genellikle ülke içindeki akranlarını "silah arkadaşları" olarak görürken, düşmanlıkları öncelikle savaş halinde oldukları komşu devletteki akranlarına yöneliktir.

Aile içindeki ilişkilerin gelişimi ve aile üyeleri arasındaki etkileşimler, gençleri yetişkinliğe yönlendiren sosyal, kültürel ve ahlaki normları oluşturduğundan, aile dinamikleri gençlerin görüş ve değerlerinin şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Genç bireylerin bakış açılarının oluşumunda aile dinamiklerinin etkisi çok boyutludur; bu etki, davranışsal modelleme, çocukluk eğitimi, aile içi çatışmalar ile kültürel ya da dini etkileri kapsamaktadır. Gençlerin davranışları genellikle ebeveynleri, büyük kardeşleri veya diğer etkili aile üyeleri tarafından modellenir. Aile içinde karşılıklı anlayış ve saygı mevcut olduğunda, bu ortam gençleri olumlu görüş ve değerleri benimsemeye teşvik edebilir. Tersine, aile içinde radikal söylemlerin, ısrarlı eleştirilerin veya süregelen çatışmaların varlığı, genç bir kişinin radikal pozisyonlara olan eğilimini güçlendirebilir. Örneğin, ebeveynlerden biri Silahlı Kuvvetler'de görev yapıyorsa, genç bu örneği takip etmek için ilham alabilir. Alternatif olarak, ebeveynler hükümet eylemlerini sık sık eleştirdiğinde, gençler yerel otoritelere karşı çıkan radikal görüşlü akranlarıyla

daha kolay uyum sağlayabilir.

Aile içinde yetişme, bir gencin ideolojisi ve değerleri üzerinde birincil etkiye sahiptir. Aile ortamı, din, ahlak, etik ve sosyal normlar gibi hayatın çeşitli yönlerine ilişkin bakış açılarını şekillendirir. Bu temel inançlar genellikle bireylerin daha geniş sosyal meselelerle nasıl ilişki kuracaklarını belirler, hayata ve topluma bakışlarını şekillendirir. Çatışmalar, boşanma veya sınırlı iletişim gibi aile dinamiklerinin olumsuz yönleri de gençlerin görüşlerini etkileyebilir. Örneğin, ebeveyn boşanması yaşayan çocuklar, kişiler arası ilişkilere yönelik farklı tutumlar geliştirebilir ve bu da potansiyel olarak daha geniş sosyal etkileşimlerini etkileyebilir. Bu tür deneyimlerin etkisi gençlerin otorite, güven ve çatışma çözümü algılarını şekillendirebilir. Aileler, gençlerin dünya görüşlerini ve kimliklerini şekillendirmede önemli bir rol oynayan kültürel ve dini değerlerin aktarıldığı ana kanallardır. Kültürel gelenekler, dini inançlar ve etik normlar genellikle aile içinde aşılanır ve gençlerin çevrelerindeki dünyayı nasıl anladıklarını ve yorumladıklarını etkiler.

Son yıllarda Ukrayna'daki aile dinamikleri, hem pandemi hem de devam eden savaş nedeniyle ciddi biçimde etkilenmiştir. Yoğun duygusal baskı altında kalan Ukrayna aileleri, çatışmalar nedeniyle aile bireylerinin kaybı ya da kaybolması gibi travmatik deneyimlerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu tür durumlar, ailelerin psikoloji literatüründe tanımlanan yas sürecinin evrelerini –inkâr, öfke, pazarlık, depresyon ve kabullenme– yaşamasına yol açmaktadır. Savaş aynı zamanda yerinden edilme, fiziksel yaralanmalar, barınma ve iş kaybı gibi sonuçlara neden olmuş; aile gelirlerinde ciddi düşüşler yaşanmış ve pek çok aile farklı bölgelere ya da başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu zorlu koşullara tepki olarak, Ukraynalı ailelerde gözlemlenen radikalleşme eğilimi büyük ölçüde saldırgan devlete, yani Rusya'ya yönelmiştir. Nefret, öfke ve intikam arzusu gibi duygular, aile bireyleri arasında bir birlik hissi oluşturarak içsel çatışmaların önüne geçmekte ve aile içi dayanışmayı güçlendirmektedir.

Bununla birlikte, aile üyelerinin, özellikle de eşlerin ayrılması, sürekli bir belirsizlik duygusu ve yeterli ebeveyn bakımı eksikliği yaşayabilen çocuklar için psikolojik sıkıntıya neden olabilir. Savaş nedeniyle okumak

veya çalışmak için yurt dışına giden Ukraynalı gençler, sürekli stres ve baskı altında yaşayarak ek zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu gerginlik aile bağlarının gücünü olumsuz yönde etkilemekte ve genellikle saldırgan devlete yönelik radikalleşmiş duygulara yol açmaktadır. Aile üyeleri için mevcut iş ve eğitim talepleri de aile bağları üzerinde kritik bir etkiye sahiptir. Fiziksel yorgunluk, sürekli psikolojik stres ve gelecek kaygısı, Ukraynalı hanelerde radikal tutumların gelişmesine katkıda bulunmakta ve bu tutumlar öncelikle hayatlarını altüst etmekten sorumlu tutulan devlete karşı yönelmektedir. Bugün pek çok Ukraynalı aile hayatta kalmanın eşliğinde, son derece düşük gelirle ve temel ihtiyaçlarını karşılayamamakla mücadele ediyor. Bu ekonomik sıkıntı, insanlar mutluluk ve istikrar kayıplarını saldırganın eylemlerine bağladıkları için çatışmayı başlatan devlete yönelik radikal duyguları daha da güçlendiriyor.

Aile desteği ve akran ağları, gençler arasında sağlıklı psikososyal gelişimi ve genel refahı teşvik eden önemli koruyucu faktörlerdir. Bu sosyal ortamlar duygusal güvenlik, olumlu ilişki modelleri ve stres zamanlarında destek sağlayarak gençlerin dayanıklılığına katkıda bulunur. Aile içindeki duygusal destek, bir gencin gelişiminde temel bir rol oynar. Sevgi, anlayış ve destekle karakterize edilen olumlu bir aile ortamı, duygusal gelişimi ve istikrarı teşvik eder. Böyle bir ortam sadece gençlerin ruh sağlığını iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda hayata iyimser bir bakış açısını da teşvik eder ve istikrarlı bir psikolojik duruma katkıda bulunur. Bu duygusal güvenlik, gençler zorluklarla mücadele ederken onlar için kritik bir temel oluşturur. Aile aynı zamanda olumlu ilişkilerin modellendiği birincil ortamdır. Çocuklar ilk olarak bu sosyal birim içerisinde etkili etkileşim ve çatışma çözme yöntemlerini öğrenirler. Bu erken deneyimler, yetişkinlikte ilişkileri yönetme becerilerini şekillendirir ve onları sosyal ve duygusal esenliğe katkıda bulunan hayati kişilerarası becerilerle donatır. Çatışmaları yapıcı bir şekilde ele alma ve sağlıklı sosyal etkileşimlerde bulunma kapasitesi, gençlerin yaşamları boyunca ilişkileri nasıl yönetecekleri üzerinde kalıcı etkilere sahiptir.

Zor durumlarda, aile genellikle önemli bir destek kaynağı olarak hizmet eder. Stres veya kriz zamanlarında, aile üyelerinin hem duygusal hem de pratik desteği, ergenlerin bağımsızlıklarını geliştirmelerine ve engelleri

aşma yeteneklerine güvenmelerine yardımcı olabilir. Destekleyici bir aile ağının varlığı, çatışmanın psikolojik etkisinin şiddetli olabileceği Ukrayna'da devam eden savaş sırasında özellikle çok önemlidir. Bu bağlamda aile, istikrar, rasyonel düşünme ve duygusal güvenlik hissi sağlayarak olumsuz radikalleşme riskini toplu olarak en aza indiren önemli bir koruyucu faktör haline gelmektedir. Akran ağları da destek, anlayış ve deneyim paylaşımı için fırsatlar sunarak gençlerin gelişiminde önemli bir rol oynar. Akranlarla kurulan bağlantılar sosyalleşmenin ayrılmaz bir parçasıdır ve gençlerin bakış açılarını genişletmelerine ve olumlu bir gelecek tasavvur etmelerine yardımcı olur. Akranlarla etkileşim, iletişim, işbirliği, çatışma çözme ve girişkenlik gibi sosyal becerilerin gelişmesini sağlar. Bu beceriler, sosyal ortamlarda gezinmek ve kişisel gelişime katkıda bulunmak için hayati önem taşır.

Ukrayna'daki mevcut savaş koşulları, psikolojik sıkıntılara karşı bir tampon olarak aile desteğinin önemini daha da vurgulamıştır. Varoluşsal tehditler karşısında, aile üyeleri genellikle birincil sosyal topluluk olarak aile birimine daha derin bir takdir geliştirir. Ukraynalı askerler için aile, dış tehditlerden korunmayı gerektiren, direniş çabalarını motive eden ve Ukrayna topraklarını savunma kararlılıklarını doğrudan etkileyen bir varlığı temsil ediyor. Ukrayna medyasında aile hikayelerine yer veren içerikler giderek daha popüler hale geldi. Ölen askerler için düzenlenen veda törenleri, cephede vedalaşmalar, savaş alanından dönen haber spikerleri ile buluşmalar ve sosyal ağlar üzerinden yurt dışındaki akrabalarla iletişim gibi anlatılar kamuoyunda derin yankı uyandırıyor. Bu tür medya hikayeleri, görüntüleme, paylaşım, yorum ve duygusal tepkiler de dahil olmak üzere yüksek düzeyde etkileşim toplamaktadır. Bu medya varlığı, savaşın dramatik koşullarında bir destek kaynağı olarak ailenin hayati rolünün altını çizmektedir.

Aile ayrıca yoksulluk, hastalık veya savaştan kaynaklanan psikolojik sorunlar nedeniyle zor durumda olan akrabalarına maddi transferler şeklinde pratik destek de sağlar. Bu maddi katkılar genellikle zor durumların hafifletilmesinde belirleyici bir rol oynar. Aile üyelerinden gelen duygusal destek, zorluklara katlananlar için özellikle önemlidir. Doğrudan temaslar telefon görüşmeleri, sosyal medya yazışmaları ve dosya alışverişi yoluyla

sürdürülür. Aile tartışmaları sıklıkla güncel olaylar, özellikle de cephe hattı ve yerel bölgelerindeki güvenlik koşulları etrafında dönmektedir. Bu tür bir iletişimin varoluşsal önemi göz önüne alındığında, aile desteğinin şu anda Ukrayna toplumunda hayati bir öneme sahip olduğu açıktır.

Ukrayna'daki akran ağları, savaşla ilgili güvenlik endişeleri nedeniyle doğrudan yüz yüze etkileşimler sınırlı hale geldiğinden, şu anda esas olarak çevrimiçi platformlar aracılığıyla faaliyet gösteriyor. Bu kısıtlamalara rağmen akran ağları, her grubun yaşı, mesleki alanı ve yaşam öncelikleri ile tanımlandığı bir dayanışma duygusu sunmaya devam ediyor. Ancak devam eden savaş, tüm bu akran etkileşimlerinde baskın tema haline gelmiş ve iletişimin içeriğini ve doğasını şekillendirmiştir. Savaşın aktif aşamasından önce, farklı akran gruplarının iletişimsel içeriği kendi özel ilgi alanlarına ve bağlamlarına göre değişiyordu. Ancak son iki yıl içinde tüm akran gruplarındaki tartışmalar savaşla ilgili konular etrafında yoğunlaştı. Bu değişim, çatışmanın Ukrayna toplumu üzerindeki yaygın etkisini yansıtmakta ve hem aile hem de akran ağlarının bu zorlu zamanlarda gençler arasında destek sağlama ve dayanıklılığı sürdürmedeki kritik rolünün altını çizmektedir.

II.III.V. Ukrayna'daki Gençlik Çalışanları Arasında Radikalleşmeyle Mücadele için Öneriler

II.III.V.I. Eğitim ve farkındalık kampanyaları

Ukrayna'da radikalleşmenin araştırılması, duyarlı grupların karşılaştığı başlıca risklerin etkili bir şekilde tespit edilmesi ve azaltılması için yerel bir bakış açısı gerektirmektedir. Bu yaklaşım sadece aşırıcılığın önlenmesi için değil, aynı zamanda Rusya'nın ülke içindeki sosyal ve siyasi çekişmeleri yoğunlaştırma çabalarına karşı koymak için de hayati önem taşımaktadır. Potansiyel tehditlerin büyüklüğü göz önüne alındığında, özellikle de bu tür girişimler için hükümet kaynaklarının genel kıtlığı ışığında, kolluk kuvvetlerinin sağlayabileceğinin ötesinde daha geniş bir müdahale çerçevesine ihtiyaç olduğu açıktır. Sivil toplumun katılımı, Avrupa radikalleşmeyi önleme stratejilerini (CVE) uygulama ve uyarılama ve bunları hem Avrupa entegrasyon sürecine hem de insani yardım çabalarına entegre etme becerisi sunan uygun bir yol sunmaktadır. Bu strateji, risk altındaki gruplar için önleyici

ve radikalleşmeyi önleyici yöntemlerin doğrulanması ve zorlayıcı tedbirlere olan ihtiyacın en aza indirilmesi için veri tabanlarının oluşturulmasını içermektedir.

Ayrıca, Ukrayna'ya özgü radikalleşme süreçlerinin bilimsel olarak incelenmesi elzemdir. Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (NISD) tarafından yapılanlar gibi halihazırda kayda değer çalışmalar olsa da, sosyal grupların riskleri ve evrimine yönelik araştırmaların genişletilmesi yeni caydırıcılık metodolojilerinin geliştirilmesini teşvik edecektir. Bu görev, farklı sorunlarla karşı karşıya olan demokrasilerden stratejileri doğrudan nakletmenin zorluğu ve potansiyel tuzakları göz önüne alındığında aciliyet kazanmaktadır. Önleyici CVE tedbirleri, marjinalleşmiş ve dezavantajlı bireylerin kırılganlıklarını ele almada etkili olabilir, tırmanan sorunları vurgulamak ve ulusal düzeyde hızlı müdahaleleri kolaylaştırmak için bir erken uyarı sistemi olarak hizmet edebilir. Bu tür programların hazırlanması, araştırmacılar, sivil toplum ve hükümet organları arasında, siyaset sosyolojisinden kriminolojiye, kolluk kuvvetlerine, eğitime ve psikoterapiye kadar uzanan alanları kapsayan önemli bir işbirliği gerektirir. Çatışma sonrası toplumun ürkütücü beklentisine rağmen, bu çabalar Rusya'nın Ukrayna'ya karşı asimetrik savaş taktiklerini dengelemeye yönelik daha geniş stratejinin kritik bileşenlerini temsil etmektedir.

Özetle, Ukrayna'da radikalleşmeye adanmış kasıtlı eğitim programları, materyalin yazarları tarafından bilinmemektedir. Açık kaynak topluluğunda, araştırmacılar, gazeteciler veya müfettişler tarafından ara sıra yayınlar bulunabilir. Örneğin, Dnipro Devlet İçişleri Üniversitesi'nde düzenlenen "Avrupa'da Kapsamlı Güvenliğin Avital Temeli Olarak İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması" başlıklı bilimsel-pratik konferans için yapılan sunum şu konuya odaklanmıştır: "Ukrayna'daki ulusal azınlıkların hak ve özgürlüklerini sağlamanın bir aracı olarak gençler arasında radikalizmle mücadele." Bu materyal, ulusal eğitim platformu "Na Urok" tarafından 9-11. sınıflar için eğitim ders saatleri veya ders dışı etkinlikler için yararlı olarak okul öğretmenlerine sunulmaktadır. Bu tür konulara ara sıra erişimin bir başka örneği, akademi veya aktif gençlik temsilcilerinin uluslararası etkinliklere katılması olabilir, örneğin Ukrayna İçişleri Bakanlığı Polis

Faaliyetleri Dairesi Başkanı Yevhen Pysmenskyi E.O. Didorenko Luhansk Ulusal İçişleri Donetsk Üniversitesi Hukuk Üniversitesi, "Şiddet İçeren Aşırı-
rıcılığa Yol Açan Radikalleşmenin Önlenmesi ve Mücadele 42/2023/ONS"
eğitimine katıldı. Eğitim, Avrupa Birliği Kolluk Kuvvetleri Eğitim Ajansı
(CEPOL, Budapeşte, Macaristan) ve Çek Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı tara-
fından Çek Cumhuriyeti Polis Akademisi (Prag) işbirliğiyle düzenlendi. Av-
rupa-Atlantik İşbirliği Enstitüsü uzmanı T.Tarasiuk, maalesef Ukrayna'nın
şu anda kapsamlı bir terörle mücadele altyapısından yoksun olduğuna dikkat
çekiyor. Önleyici mekanizmalar bulunmamakta ve ağırlıklı olarak tehditleri
güç kullanarak çözmeye odaklanılmaktadır. Doğu Ukrayna'daki çatışmayla
ilgili olarak, özellikle de 27 Ocak 2015'te Verkhovna Rada tarafından kabul
edilen "L/DNR" yarı rejimlerinin terör örgütü olarak tanınması ihtiyacı ile
önemli ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, terörle mücadele meka-
nizmalarında daha sonra kaydedilen ilerleme sınırlı olmuştur.

Ukrayna, 1998 yılında kurulan Ukrayna Güvenlik Servisi (SBU) bünyesinde
ayrı bir Anti-Terör Merkezi'ne sahiptir, ancak bu merkez ancak 18 Şubat
2018 tarihinde sistemik terörle mücadelenin tam teşekküllü kurumsal bir
birimi haline gelmiştir. Şu anda SBU'nun Terörle Mücadele Merkezi, önleyici
aşırı-
rıcılık mekanizmalarına erişimi olmayan, yalnızca doğrudan eylem gücü
yapısı olarak hizmet vermektedir. Potansiyel tehditlerin önlenmesi ya da
analiz edilmesi için kullanılan mekanizmalara ilişkin ayrıntılı bilgi ya da
veriler kamuya açık değildir. Avrupa Birliği'nin mevcut altyapısına entegre
olmak Ukrayna'nın yeni bir Avrupa güvenlik mimarisinin kurucularından
biri olmasını sağlayacaktır. Bu, üç ana AB Güvenlik Stratejisi kurumunu
içermektedir: Radikalleşme Farkındalık Ağı (RAN), Şiddet İçeren Aşırı-
rıcılığa Karşı Avrupa Şehirleri İttifakı ve Avrupa Komisyonu'ndaki Radikalleşme
Üst Düzey Uzman Grubu. Ukrayna'nın bu yapılara herhangi bir sıfatla
katılımı, onu aşırı-
rıcılıkla mücadelede pan-Avrupa sistemine entegre edebilir. Bu, ayrı önleyici sistemler geliştirme ihtiyacını azaltacak ve işe alımlarla
mücadelede özellikle önemli olan sınır ötesi işbirliğini kolaylaştıracaktır
(Tarasyuk, 2021). Uluslararası deneyimin kullanılması ve uyarlanması, Uk-
rayna'nın kendi eğitim ve farkındalık yaratma kampanyalarını tasarlamasına
yardımcı olacaktır.

II.III.V.II. Çevrimiçi dayanıklılığın güçlendirilmesi

Devam eden savaş, halk arasında adaletsizlik, hayal kırıklığı ve yabancılaşma duygularını yoğunlaştırarak radikalleşme için verimli bir zemin yaratmıştır. Ekonomik zorluklar ve fırsat eksikliği, bireyleri algılanan mağduriyetlere çözüm vaat eden aşırılık yanlısı söylemlere daha duyarlı hale getirmiştir. Çatışma aynı zamanda aşırı sağcı duyguları ve özellikle "yabancı" olarak algılananlara veya etnik azınlıklara karşı yabancı düşmanı tutumları körüklemiştir. Radikal gruplar, taraftar toplamak ve harekete geçirmek için bu duyguları istismar ederek toplumu daha da kutuplaştırabilir. Bu koşullar altında, çevrimiçi dayanıklılık çok önemli bir rol oynamaktadır. Yukarıda belirtilen faktörlerin, Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi'nin 15 Ekim 2021 tarihli "Bilgi Güvenliği Stratejisi" kararına ilişkin UKRAYNA CUMHURBAŞKANI KARARNAMESİ ile kabul edilen Ukrayna Bilgi Güvenliği Stratejisi uyarınca Ukrayna'nın Bilgi Güvenliğinin bozulmasına katkıda bulunduğunun altını çizmek gerekir. Kirli enformasyon kampanyaları, Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi Sekreteri tarafından da belirtildiği üzere "hibrid savaşın" önemli bir parçasıdır (Turchinov, 2015).

Modern yaşamın giderek dijitalleşen doğası göz önüne alındığında, çevrimiçi platformlar gençlerin inanç ve davranışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Radikalleşmeyle etkin bir şekilde mücadele etmek için, genç bireylerle doğrudan iletişim kuran gençlik çalışanlarının dayanıklılığını artırmak çok önemlidir. Bu kapsamlı öneriler dizisi, Ukrayna'daki gençlik çalışanlarını radikalleşmeye karşı koymak için gerekli araç ve stratejilerle donatmayı amaçlamakta ve özellikle dijital alanda dayanıklılığı güçlendirmeye vurgu yapmaktadır. Bu çabanın önemli bir bileşeni radikalleşme konusunda eğitim ve farkındalıktır. Radikalleşmenin şiddet, aşırıcılık ve terörizm de dahil olmak üzere yasadışı ve sosyal açıdan zararlı olgulara yol açabilen bir süreç olduğu kabul edilerek radikalleşmeye ilişkin kapsamlı bir anlayış geliştirilmelidir. Toplumsal değişime yol açabilen pozitif radikal aktivizm ile potansiyel toplumsal tehlikeler arz eden negatif radikalleşme arasında ayırım yapmak önemlidir. Çeşitli felsefi, tarihi, siyasi, sosyal, hukuki, psikolojik ve fizyolojik boyutları kapsadığı için radikalleşmeyi an-

lamaya yönelik disiplinler arası bir yaklaşımın teşvik edilmesi de kritik önem taşımaktadır. Eğitimciler, farklı bakış açılarını öğretim metodolojilerine entegre etmeli ve öğrencilere radikalleşmenin temel nedenleri ve tezahürleri hakkında bütünsel bir anlayış sağlamalıdır.

Gençler arasında eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi radikalleşmeyle mücadelede bir diğer temel stratejidir. Gençleri internette karşılaştıkları anlatıları ve görüntüleri analiz etmeye ve sorgulamaya teşvik etmek, radikal ideolojilere olan duyarlılıklarını azaltabilir. Güvenilir bilgiyi yanlış bilgidan ayırmak için araçlar sağlamak, dijital kanallar aracılığıyla yayılan aşırılık yanlısı içeriğin etkisini azaltmanın anahtarıdır. Buna ek olarak, öğrenciler arasında radikalleşmenin erken belirtilerini tespit etmek için eğitim kurumları bünyesinde önleyici tedbirler geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Danışmanlık hizmetleri ve akran destek ağları gibi müdahale mekanizmalarının oluşturulması, radikalleşmeye katkıda bulunabilecek altta yatan şikayetlerin ve kırılganlıkların ele alınmasına yardımcı olabilir.

Aile dinamikleri de radikalleşmenin önlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Gençler arasında olumlu tutum ve davranışların teşvik edilmesinde ebeveynlerin ve bakıcıların katılımı esastır. Ebeveynlik atölyeleri ve destek programları aile içi iletişimi, çatışma çözümünü ve karşılıklı saygıyı geliştirebilir, ebeveynleri sivil hayatta ve demokratik süreçlerde yapıcı rol modelleri olarak hizmet etmeleri için güçlendirebilir. Savaştan etkilenen bireylere duygusal, finansal ve pratik yardım sağlayabilecekleri için aile destek ağlarının güçlendirilmesi de aynı derecede önemlidir. Çevrimiçi platformlar ve toplum temelli girişimler aracılığıyla akrabalar arasındaki iletişimin kolaylaştırılması, ailelerin sıkıntı ve travmalarla dirençli bir şekilde başa çıkmalarına yardımcı olabilir ve böylece olumsuz radikalleşme riskini azaltabilir. Kültürel ve dini faktörlerin aile dinamikleri ve gençlik gelişimi üzerindeki etkisi de kabul edilmelidir. Nesiller arası diyalogun teşvik edilmesi, aileler içindeki potansiyel nesilsel ve ideolojik bölünmeler arasında köprü kurabilir, hoşgörü, empati ve sosyal uyum ortamını teşvik edebilir. Bu yaklaşım, olumlu gençlik gelişimini teşvik eden ortak değerleri vurgularken farklı inanç sistemlerine saygı göstermelidir.

Akran etkisi ve çevrimiçi esneklik, gençler arasında radikalleşmeyle mücadelede kritik faktörlerdir. Dijital okuryazarlık programlarının okul müfredatına entegre edilmesi, öğrencileri çevrimiçi alanlarda güvenli ve sorumlu bir şekilde gezinme becerileriyle donatabilir. Siber zorbalık, nefret söylemi ve aşırılık yanlısı propaganda dahil olmak üzere çevrimiçi tehditlerin belirlenmesi ve ele alınmasına ilişkin eğitim, etik davranışı ve eleştirel katılımı teşvik eden bir dijital vatandaşlık kültürünü geliştirmek için gereklidir. Akran destek ağlarının güçlendirilmesi gençlere aidiyet, bağlantı ve dayanıklılık duygusu sağlayabilir. Çevrimiçi platformlar, gençler tarafından yönetilen girişimler ve toplum temelli projeler aracılığıyla olumlu akran etkileşimlerini ve kolektif sorun çözmeyi teşvik etmek, genç liderleri kendi akran grupları içinde barış, hoşgörü ve sosyal içerme elçileri olarak hareket etmeleri için güçlendirebilir. Aşırılık yanlısı ideolojilere meydan okumak ve alternatif bakış açılarını çevrimiçi ortamda teşvik etmek için karşı anlatılar geliştirmek ve yaymak bir diğer önemli stratejidir. Olumlu barış, çeşitlilik ve dayanışma mesajlarını güçlendirmek için influencer'lar, içerik oluşturucular ve dijital medya platformlarıyla işbirliği yapmak, gençleri kültürel çeşitliliği, sivil katılımı ve demokratik değerleri kutlayan içerikler oluşturmaya ve paylaşmaya etkili bir şekilde dahil edebilir.

II.III.V.III. Toplum temelli girişimler ve dinler arası diyalog

Çoklu grup kimliği ile bağlantılı olarak radikalleşme konusu, özellikle gayri resmi liderlerin ve grupların üniversite ortamında son zamanlarda özel bir önem kazanmıştır (Miconi, 2024). Ancak Ukrayna'da benzer süreçler, askeri koşulların neden olduğu özel bir özgüllükle karakterize edilmektedir. Yeni Ukrayna'nın tarihi boyunca sivil toplum kurumları, olumsuz radikalizmin önlenmesi yönünde sistematik çalışma yapabilecek gençlik çalışanlarının yetiştirilmesi için güçlü bir mekanizma haline gelmiştir. Ukrayna tarihinin son otuz yılında meydana gelen çok sayıda toplumsal çatışma, kamu kuruluşlarının radikalizmin tezahürleriyle çalışma becerisi sayesinde iç çatışmaya neden olmamıştır.

Halihazırda Ukrayna için kritik öneme sahip olan kamu sektörünün rolü artmakta olup bu rol gönüllü hareketinde, savunma süreçlerine katılımı,

sivil direnişte ve savaş mağdurlarına yardımda kendini göstermektedir. Bu yönler daha da geliştirilebilir. Bununla birlikte, çok yakın bir zamanda, sivil sektörden gençlik çalışanlarının doğrudan radikalizmin olumsuz tezahürlerinin önlenmesiyle ilgili süreçlere katılımının yeni bir biçimi ortaya çıkmıştır. Bu süreçler, katma değeri yüksek ticari kuruluşların kurulması açısından yerel ekonominin büyüme noktalarının belirlenmesine dayalı olarak işgalden kurtarılmış bölgesel toplulukların sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgilidir.

Şubat 2024'te, ISAR Ednannia'nın desteğiyle "Sumy Bölgesi Akıl Kamu Girişimleri Merkezi" adlı kamu kuruluşu "İşgalden kurtarılan Ukrayna topluluklarının istikrar ve sosyal uyumunun danışma, danışmanlık ve medya uygulamaları boyutlarında güçlendirilmesi" projesini başlattı. Proje faaliyetleri, işgalden kurtarılan Sumy Bölgesi'nin beş bölgesel topluluğunda yürütülmektedir. Projenin katılımcıları, gençlik çalışanları olan Sumy Devlet Üniversitesi'nin genç bilimsel ve pedagojik çalışanlarıdır. Proje topluluklarında yaşayan öğrenciler ve aktif gençler de projede yer almaktadır.

Bu projenin uygulanması, olumsuz radikalleşmenin önlenmesinin etkili biçiminin onaylanmasına yol açacaktır. Bu formun özü, üniversite öğretmenleri arasından gençlik çalışanlarının Ukrayna'nın modern bölgesel topluluklarının geleceği için sürdürülebilir bir ekonomi inşa etme yönündeki faaliyetleridir. Bölgesel kalkınma stratejileri, Sumy Devlet Üniversitesi gençlik çalışanlarından bir grup uzmanın liderliğinde yerel girişim grupları tarafından geliştirilecektir. Bu da potansiyel olarak geçişlilik işaretleri kazanabilir, yani diğer Ukrayna bölgesel topluluklarının stratejik faaliyetlerinin uygulamaya yayılmasını sağlayabilir.

Sonuçta radikalizmin kaynağı toplumsal katmanlar ve bireyler arasındaki ayrışma, karşıtlık ve yanlış anlamadır. Bu ayrışma nesnel olarak geçmişteki olaylara ve şimdiki süreçlere ilişkin farklı bakış açıları etrafında meydana gelir. İnsanları gerçekten birleştirebilecek tek şey, hem mevcut nesli hem de gelecek nesilleri ilgilendirdiği için gelecektir. Bu nedenle, gençlik çalışanlarının geleceğin en uygun ekonomik modellerinin oluşturulmasındaki

faaliyetleri, olumsuz radikalleşmeyi önlemenin en etkili yoludur.

Radikalleşmeyi önleme sürecinde dinler arası diyalog olanakları modern dünyada nesnel olarak oldukça umut vericidir (Widiyanto, 2023). Ukrayna'da bu tür fırsatlar özellikle güçlüdür çünkü bu devlette dinler arası hoşgörünün uzun bir geleneği vardır. Ukrayna'daki dini topluluklar çok çeşitli ve çok sayıdadır. Dini mezheplerin üyeleri, kendi aralarında yüzyıllar boyunca oluşmuş etkili bir diyalog deneyimine sahiptir. Dini mezhepler tarafından uygulanan her dini doktrinde şiddet ve düşmanlık kınanmaktadır. Bu da negatif radikalizmle mücadelenin temelini oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, Moskova Patrikliği Ortodoks Kilisesi'ni çevreleyen durum belli bir gerilim kaynağıdır. Örgütün üst düzey yöneticileri Ukrayna topraklarında askeri saldırganlığı kolaylaştırmakla suçlanıyor. Bununla birlikte, bu son derece stresli durumda bile Ukraynalılar aşağıdaki boyutlarda olumsuz radikalizmin aşırı tezahürlerinden kaçınmayı başarıyor. Ukrayna'da dinler arası diyalogun yeni ve yenilikçi biçimleriyle ilgili olarak, Ukrayna'nın savunmasını, güvenliğini ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmasını desteklemek için dinler arası konseylerin kurulmasını önermek mümkündür. Ayrıca çeşitli dini mezheplerin temsilcilerinin ulusal ve bölgesel devlet yürütme erki ve yerel özyönetim organlarındaki danışma ve istişare kurumlarına dahil edilmesinin umut verici olduğu düşünülmektedir. Askeri papazlık uygulaması özel bir ilgiyi ve kapsamlı bir gelişimi hak etmektedir. Bunlar doğrudan çatışmaların yaşandığı şehirlerde kilise ayinleri düzenleyen din adamlarıdır. İnanç temsilcileri sembolik aile etkinliklerinin aktif organizatörleridir. Ukrayna'da savaşın tırmandığı son iki yıl boyunca, tüm mezheplerin ortak sorunları vardır ve bu da olumsuz radikalizmin tezahürlerini önlemek için stratejik iletişim için bir alan yaratmaktadır.

II.III.V.IV. Kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon

Devam eden çatışmalar, sosyo-ekonomik zorluklar ve dış baskılar nedeniyle gençler şiddet, aşırıçılık ve terörizmi teşvik eden radikal ideolojilere açık hale gelmektedir. Bu karmaşık sorunun ele alınması, çeşitli hükümet ve hükümet dış kuruluşlar arasında kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu içeren kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir. Ukrayna'da radikalleşmeyle

mücadele öncelikli olarak Ukrayna Güvenlik Servisi'nin (SBU) sorumluluğundadır ve Terörle Mücadele Merkezi bu çabada merkezi bir rol oynamaktadır. Tarihsel olarak SBU, radikalleşme tehditlerine karşılık olarak doğrudan eylem ve kolluk kuvvetlerine odaklanmış, aşırılık yanlısı faaliyetleri engellemeye ve aşırılık yanlısı eylemlere karışan kişileri yakalamaya yönelik tedbirler almıştır. Bu çabalar güvenliğin ve kamu emniyetinin sağlanması için hayati önem taşısa da, daha önleyici tedbirlere ve çeşitli kurumlar ve paydaşlar arasında işbirliğinin artırılmasına yönelik bir kayma ihtiyacı olduğu kabul edilmiştir.

Radikalleşmeyle mücadeleden sorumlu birincil kurum olmasına rağmen, SBU'nun yaklaşımı genellikle önleyici stratejilere daha fazla vurgu yapma ihtiyacı ile karakterize edilmiştir. Bunun yerine, çabaları gözetim, istihbarat ve terörle mücadele gibi reaktif önlemler etrafında yoğunlaşmıştır. Bu taktikler kapsamlı bir radikalleşmeyle mücadele stratejisinin gerekli bileşenleri olmakla birlikte, radikalleşmenin temel nedenlerini ele almak ve bireylerin ilk etapta radikalleşmesini önlemek için tek başlarına yeterli değildir.

SBU'ya ek olarak, diğer ilgili kurumlar arasında Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve çeşitli sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bu kurumların her biri, eğitim girişimleri ve gençlik katılım programlarından toplum polisliği ve sosyal refah hizmetlerine kadar radikalleşmenin farklı yönlerini benzersiz bir şekilde ele almaktadır. Örneğin, Eğitim ve Bilim Bakanlığı, eleştirel düşünme becerilerini teşvik etmek, kapsayıcı sınıfları geliştirmek ve eğitimcilere aşırıcılık ve radikalleşme ile ilgili hassas konuları ele almaları için kaynak sağlamak gibi eğitim kurumlarında önleyici tedbirlerin uygulanmasında önemli bir rol oynayabilir. Öte yandan, Gençlik ve Spor Bakanlığı gençleri olumlu faaliyetlere dahil etmeye, sosyal uyumu teşvik etmeye ve gençlerin güçlendirilmesi ve katılımı için alternatif yollar sağlamaya odaklanabilir.

Benzer şekilde, İçişleri Bakanlığı, aşırılık yanlısı ideolojilerin yayılmasını önlemek ve toplum düzeyinde radikalleşmeyi ele almak için gerekli olan kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. İçişleri Bakanlığı yerel kolluk kuvvetleriyle yakın çalışarak toplum destekli polislik girişimlerini hayata geçirebilir, marjinal topluluklarla güven ve

işbirliği tesis edebilir ve radikalleşmeye katkıda bulunabilecek şikayetleri ele alabilir. Devlet kurumlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları da destek hizmetleri sunarak, hoşgörü ve çeşitliliği teşvik ederek ve insan hakları ve sosyal adaleti savunarak radikalleşmeyle mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşlar genellikle etkilenen topluluklarla daha yakın bağlara sahiptir ve radikalleşme riski altındaki bireylere özel müdahaleler ve destek ağları sunabilirler.

İleriye dönük olarak, Ukrayna radikalleşmeyle mücadelede daha bütüncül ve işbirliğine dayalı bir yaklaşım benimsemeli, hem önleyici hem de reaktif önlemler ve çeşitli kurum ve paydaşların uzmanlık ve kaynaklarından yararlanma. Ukrayna, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu artırarak radikalleşmenin karmaşık ve çok yönlü zorluklarını ele alma kapasitesini artırabilir ve barış, istikrar ve sosyal uyumu teşvik edebilir. Bu sorunla mücadele etmek için çaba sarf edilmiş olsa da, ülkenin kurumlar arası işbirliğini ve koordinasyonu geliştirmesi gerekmektedir. Bu zorluklar, kapsamlı bir terörle mücadele altyapısının olmaması, proaktif önleme stratejileri yerine reaktif tedbirlere odaklanılması ve sınırlı uluslararası işbirliği gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak, Ukrayna'da kurumlar arası işbirliğinin parçalı yapısı, radikalleşmeyle mücadele çabalarının etkinliğini engellemektedir. Radikalleşmeyle mücadelede birden fazla devlet kurumu ve sivil toplum kuruluşu yer alırken, bu kurumlar arasında koordinasyon ve iletişime sıklıkla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu parçalanmışlık bilgi paylaşımını, kaynak tahsisini ve radikalleşmeyi önlemek ve radikalleşmeyle mücadele etmek için uyumlu stratejiler geliştirilmesini engellemektedir. Kapsamlı bir terörle mücadele altyapısının yokluğu bu zorlukları daha da arttırmaktadır. Köklü terörle mücadele çerçevelerine sahip bazı Batı ülkelerinin aksine, Ukrayna'da radikalleşmeyle mücadele girişimlerini koordine etmek ve uygulamak için merkezi bir sistem bulunmamaktadır. Bu merkezi olmayan yaklaşım, kaynakların etkin bir şekilde bir araya getirilmesini, istihbaratın paylaşılmasını ve ortaya çıkan tehditlere verilecek yanıtların koordine edilmesini zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, sorumluluklarda boşluklar ve çakışmalar meydana gelebilir, bu da verimsizliğe ve müdahale için kaçırılan fırsatlara yol açabilir.

Başta Avrupa Birliği yapıları olmak üzere uluslararası işbirliği, Ukrayna'nın radikalleşmeyle mücadele kapasitesini arttırmak için değerli fırsatlar sunmaktadır. Avrupa Birliği, Radikalleşme Farkındalık Ağı (RAN) ve Şiddet İçeren Aşırıcılığa Karşı Avrupa Şehirleri (ECAVE) İttifakı da dâhil olmak üzere radikalleşme ve şiddet içeren aşırıcılığı ele almak için kapsamlı çerçeveler ve mekanizmalar geliştirmiştir. Ukrayna bu girişimlere katılarak kendi radikalleşmeyle mücadele çabalarını güçlendirmek için en iyi uygulamalardan, uzmanlıktan ve kaynaklardan faydalanabilir.

Ayrıca, Avrupalı ortaklarla işbirliği, bilgi paylaşımını, kapasite geliştirmeyi ve radikalleşmeyle ilgili ortak zorlukları ele almak için ortak girişimleri kolaylaştırabilir. Buna yabancı savaşçılar hakkında istihbarat paylaşımı, çevrimiçi radikalleşmeye karşı stratejiler geliştirme ve aşırılık yanlısı ideolojilere karşı toplum direncini teşvik etme de dâhildir. Ukrayna, çabalarını Avrupa standartları ve uygulamalarıyla uyumlu hale getirerek ulusal ve uluslararası radikalleşmeyle mücadelede güvenilirliğini ve etkinliğini artırabilir.

II.III.V.V. Erken müdahale programları

Ukrayna'da gençlerin radikalleşmesini hedef alan erken müdahale programları, parçalı ve merkezi olmayan bir yaklaşımla karakterize edilmektedir. Çeşitli devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve uluslararası ortaklar bu tür programların uygulanmasında yer alırken, paydaşlar arasında genellikle daha fazla koordinasyon ve işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Dikkate değer bir girişim, sivil toplum kuruluşlarının önleme ve müdahale faaliyetlerine katılımıdır. Bu kuruluşlar genellikle risk altındaki gençlere doğrudan erişmekte ve özel destek ve mentorluk sağlayabilmektedir. Ancak bu kuruluşların çabaları sınırlı kaynaklar, tutarsız finansman ve standartlaştırılmış metodolojilerin eksikliği nedeniyle engellenmektedir.

Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı gibi devlet kurumları da eğitim kurumları ve gençlik merkezleri aracılığıyla erken müdahale programlarının uygulanmasında rol oynamaktadır. Ancak bu çabalar genellikle geçici niteliktedir ve gençlik çalışanları arasında radikalleşmenin ele alınmasına yönelik kapsamlı bir stratejiden yoksundur. Özellikle Avrupa Birliği yapılarıyla olmak üzere uluslararası işbirliği, Ukrayna'daki erken müdahale

programlarının geliştirilmesi için fırsatlar sunmaktadır. Radikalleşme Farkındalık Ağı (RAN) ve Şiddet İçeren Aşırıcılığa Karşı Avrupa Şehirleri (ECAVE) İttifakı gibi kuruluşlar, mevcut girişimleri güçlendirmek için yararlanılabilecek değerli kaynaklar ve uzmanlık sunmaktadır.

Ukrayna'daki erken müdahale programları öncelikle dayanıklılık oluşturmaya, eleştirel düşünmeyi teşvik etmeye ve olumlu kimliği desteklemeye odaklanmaktadır. Bu programlar genellikle eğitim, ruh sağlığı desteği, sosyal içme ve toplum katılımı unsurlarını içeren çok disiplinli bir yaklaşım kullanır. Yaygın yaklaşımlardan biri, radikalleşme riski altında olabilecek bireylere psiko-sosyal destek ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanmasını içerir. Bu hizmetler, aşırılık yanlısı grupların savunmasız bireyleri saflarına katmak için sıklıkla istismar ettikleri altta yatan mağduriyetlerin, travmaların ve sosyal izolasyonun ele alınmasına yardımcı olmaktadır. Bu çabalara rağmen, erken müdahale programlarının uygulanmasında çeşitli zorluklar devam etmektedir:

Erken müdahale programlarında yer alan birçok kuruluş finansman, personel kapasitesi ve uzmanlık açısından kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Bu programların etkinliğini ve sürdürülebilirliğini güçlendirmek için eğitim, kapasite geliştirme ve altyapı yatırımlarının artırılması gerekmektedir. Ukrayna'da devam eden çatışmalar ve dış etkiler de dahil olmak üzere sosyo-politik bağlam, erken müdahale çabaları için benzersiz zorluklar ortaya koymaktadır. Programlar, gençlik çalışanlarının çatışmalardan etkilenen bölgelerdeki özel ihtiyaçlarına ve kırılğanlıklarına hitap edecek ve dış propaganda ve işe alma çabalarının etkisini azaltacak şekilde uyarlanmalıdır. Ukrayna'da erken müdahale programlarının etkisini ve etkililiğini değerlendirmek için sağlam değerlendirme mekanizmaları bulunmamaktadır. Sonuçları ölçmek, en iyi uygulamaları belirlemek ve kanıta dayalı karar alma sürecini bilgilendirmek için izleme ve değerlendirme çerçeveleri geliştirilmelidir. Bu zorlukları ele almak ve Ukrayna'daki erken müdahale programlarını geliştirmek için aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

Personel eğitimi, standart protokollerin geliştirilmesi ve kalite güvence mekanizmalarının kurulması da dahil olmak üzere erken müdahale programlarında yer alan kuruluşların kapasitesinin artırılması için daha fazla

yatırım yapılması gerekmektedir. Erken müdahale programlarının başarısı için toplum katılımı esastır. Yerel toplulukları, dini liderleri, eğitimcileri ve diğer paydaşları program tasarımı, uygulaması ve değerlendirmesine dahil etmek için çaba gösterilmelidir. Ukrayna'daki gençlik çalışanları arasında radikalleşmenin temel nedenlerini anlamak ve hedefe yönelik müdahalelerin geliştirilmesi için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Eğilimlerin izlenmesi ve radikalleşmenin nedenlerinin tespit edilmesi ve ortaya çıkan tehditler ve programın zaman içindeki etkisinin ölçülmesi için veri toplama sistemleri güçlendirilmelidir. Erken müdahale programları Ukrayna'daki gençlik çalışanları arasında radikalleşmenin önlenmesi ve ele alınmasında kritik bir rol oynamaktadır. Çok disiplinli bir yaklaşım benimseyerek, paydaşlar arasında işbirliğini teşvik ederek ve temel zorlukları ele alarak, bu programlar radikalleşme riskini etkili bir şekilde azaltabilir ve Ukrayna toplumunda sosyal uyumu, dayanıklılığı ve hoşgörüyü teşvik edebilir. Ortak çabalar ve sürekli yatırım yoluyla Ukrayna, savunmasız bireyleri koruyan ve ülkenin aşırılık yanlısı ideolojilere karşı direncini güçlendiren erken müdahale için sağlam bir çerçeve oluşturabilir.

II.IV. Fransa'da Gençlerin Radikalleşmesine İlişkin Farkındalık ve Anlayış

Fransa'da radikalleşme karmaşık ve çok faktörlü bir konudur. Fransa'da radikalleşmenin artmasına bir dizi faktör katkıda bulunmuştur: özellikle dezavantajlı **banliyölerde** olmak üzere belirli toplulukların sosyal ve ekonomik olarak marjinalleşmesi; ayrımcı politikalar ve yabancı düşmanı söylemlerle körüklenen kültürler arası gerilimler; Müslüman nüfusun bir kısmının mağduriyetini körükleyen uluslararası çatışmalar; internetteki aşırılık yanlısı propaganda ve başta eski Fransız sömürgelerinden gelen Müslüman aileler olmak üzere belirli bireylerin hissettiği dışlanma duygusu. Ancak radikalleşme Müslümanlarla sınırlı değildir ve sadece azınlıktaki bireyleri ilgilendirirken, güvensizlik ortamı kimliğin geri çekilmesini ve radikalleşmeyi teşvik etmektedir.

Suriye, Irak ve şimdi de Filistin'deki savaşlar gibi uluslararası çatışmalar da bazı bireylerin radikalleşmesinde rol oynamıştır. Savaş durumu ve çatışmaların acımasızlığı yabancı savaşçıları cezbedetti, ancak aynı zamanda

Fransa'daki bazı bireyler arasında hayal kırıklığı ve öfkeyi körükleyerek onları aşırılık yanlısı ideolojilere itti. Buna bir de radikalleşmede önemli bir faktör olan internetteki aşırılık yanlısı propaganda eklenmiştir. Terörist gruplar yeni üyeler bulmak, ideolojilerini yaymak ve şiddeti teşvik etmek için sosyal ağları ve çevrimiçi platformları kullanmaktadır. Böylece kullanıcılar radikalleştirici bir etkiye sahip olan aşırılıkçı içerik ve nefret söylemine maruz kalmaktadır. Dini aşırıcılık söz konusu olduğunda, motivasyonlar farklı olsa da aşırıcılığa yol açan süreçlerin genellikle ortak noktalara sahip olduğunu hatırlamak önemlidir. Aşırılık, yürürlükteki sisteme duyulan öfkeye dayanan radikal bir siyasi ideoloji olabileceği gibi dini ilkelerin aşırı bir versiyonu da olabilir.

Ekonomik cephede, işsizlik ve ekonomik krizin bazı etkileri, Fransa'nın bazı kentsel ve banliyö bölgelerinde bu marjinalleşme hissine katkıda bulunabilir. Özellikle işçi sınıfı mahallelerinden gelen gençler için işe alımlarda ayrımcılık ve işgücü piyasasına erişimde zorluklar, dışlanma hissini ve bazı durumlarda umutsuzluğu tetikleyerek toplumun ve dayandığı değerlerin sorgulanmasına ve başka bağlılık ve tanınma biçimleri aranmasına yol açabilir. Kültürel düzeyde, belirli etnik veya dini kültürlerde dolaşan radikal söylem, içe dönük bir topluluk kimliğini pekiştirebilir ve aşırılık yanlısı ideolojilere bağlılığa yol açabilir. Sosyal açıdan, belirli grupların ekonomik ve sosyal açıdan marjinalleştirilmesi dışlanma duygularını beslemekte ve topluma karşı kızgınlığı artırmaktadır. Fransa'daki laiklik, kültürel veya dini referans noktalarının kaybından kaynaklanan kimlik krizlerine yol açmıştır ki bu da radikalleşme sürecinde aynı derecede önemli bir rol oynamaktadır. Son olarak, Fransa'da radikalleşme için risk faktörlerini tanımlamak söz konusu olduğunda, büyük Fransız ulusal medyasının ve sosyal medyanın rolüne, nefret söylemini hızla yayma yeteneklerine ve sorumluluk paylarına çok yakından bakmamız gerekir. Fransa'da radikalleşme, aşırılık yanlısı ideolojilerin benimsenmesine zemin hazırlayan sosyal, siyasi, ekonomik ve uluslararası faktörlerin bir araya gelmesinin bir sonucudur. Her vakanın kendine özgü karmaşık dinamikleri olduğunu ve radikalleşme olgusuyla mücadeleye yönelik her türlü yaklaşımın bu çeşitliliği dikkate alması gerektiğini belirtmek önemlidir.

II.IV.I. Radikalleşmeye Katkıda Bulunan Faktörler

Radikalleşme, bireysel, toplumsal, ekonomik, siyasal, dinsel, psikolojik, kültürel, çevresel ve kuşaklar arası düzeylerde etkili olan çok boyutlu ve karmaşık bir süreçtir. Bu faktörler dinamik biçimde birbiriyle etkileşerek bireylerin algılarını, davranışlarını ve radikal ideolojilere karşı taşıdıkları potansiyel yatkınlığı şekillendirir. Bu etmenlerin derinlemesine anlaşılması, yalnızca bireysel kırılganlıkları değil, aynı zamanda yapısal sorunları da ele alan bütüncül önleme stratejilerinin geliştirilmesi açısından hayati öneme sahiptir.

II.IV.I.I. Bireysel Faktörler

Bireysel faktörler Fransa'daki gençler arasında radikalleşme sürecinin merkezinde yer almakta ve genellikle aşırılık yanlısı ideolojilere doğru yolculuğun ilk tetikleyicileri olarak hareket etmektedir. Bu faktörler arasında kişisel kimlik mücadeleleri, sosyal aidiyet ihtiyacı, duygusal kırılganlıklar ve psikolojik ihtiyaçlar yer almaktadır ve bunlar bir gencin radikalleşmeye giden yolunu önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Gençlik çalışmaları, destek sistemleri, olumlu rol modelleri ve sosyal entegrasyon fırsatları sağlayarak bu faktörlerin ele alınmasında hayati bir rol oynamaktadır.

Hem algılanan hem de fiili ötekileştirme, Fransa'daki gençler arasında radikalleşmenin önemli bir itici gücüdür. Sosyal dışlanma, ırkçılık ve kültürel yabancılaşma deneyimleri özellikle Kuzey Afrika ve Sahra Altı topluluklardan gelenler gibi göçmen kökenli gençler arasında yaygındır. Bu gençler genellikle eğitim, istihdam ve barınma konularında ayrımcılıkla karşılaşmakta, bu da derin bir "ötekilik" duygusunu ve ana akım Fransız toplumundan kopuşu beslemektedir (Khosrokhavar, 2017). Bu dışlanma hissi, gençlerin hem göçmen hem de vatandaş olarak reddedildiklerini hissettikleri "çifte marjinalleşme" ile daha da artmaktadır. Örneğin, Fransa'daki genç Müslümanlar sözlü taciz, dini kıyafetlere getirilen kısıtlamalar ve dini kimliklerini hedef aldığı düşünülen ayrımcı politikalar gibi İslamofobik olaylarla karşı karşıya kaldıklarını bildirmişlerdir (Roy, 2004). Bu ayrımcılık kırılganlık duygularını derinleştirebilir ve bazı gençleri kendilerini ötekileştirilenlerin savunucuları olarak sunan aşırılık yanlısı gruplara itebilir.

Kimlik krizi gençlerin radikalleşmesinde, özellikle de kimliklerinin çatışan yönlerini uzlaştırmakta zorlananlar arasında kritik bir faktördür. Fransa'daki birçok genç Müslüman için dini kimliklerini ülkenin katı laik değerleriyle (*laïcité*) dengelemek zorlayıcı olabilir. Bu iç çatışma psikolojik gerilim yaratarak bazı gençlerin güçlü bir aidiyet ve kimlik duygusu sunan radikal ideolojilerde netlik aramasına yol açabilir (Silke, 2008). Gençlik çalışanları, diyalog ve anlayış için alanlar yaratarak bu kimlik mücadelelerinin ele alınmasında önemli bir rol oynar. Okullardaki, gençlik merkezlerindeki ve toplum kuruluşlarındaki programlar genellikle kültürlerarası eğitime ve vatandaşlık tartışmalarına odaklanarak gençlerin dini ve kültürel kimliklerini Fransız kimlikleriyle bütünleştirmelerine yardımcı olur. Bu girişimler, kabul görme ve onaylanma duygusunu teşvik ederek, Fransız toplumunu dini ifadeye düşman olarak çerçeveleyen radikal anlatıların cazibesini azaltmaktadır (Neumann, 2013).

Karşılanmamış duygusal ihtiyaçlar veya travma gibi psikolojik kırıl-ganlıklar, gençler arasında radikalleşmeye önemli ölçüde katkıda bulunur. Örneğin, istikrarsız aile dinamikleri veya zayıf akran ağları nedeniyle sevgi, destek veya güvenlik eksikliği yaşayan gençlerin, aile, topluluk ve sevgi duygusu sunan aşırılık yanlısı ideolojilere yönelme olasılığı daha yüksektir. Aşırılık yanlılarını saflarına katanlar genellikle bu duygusal boşlukları istismar ederek kendilerini istikrar, amaç ve aidiyet duygusu sağlayıcıları olarak sunarlar (McCauley & Moskalenko, 2011). Danışmanlık hizmetleri ve mentorluk programları gibi gençlik çalışmaları müdahaleleri, duygusal destek, dayanıklılık geliştirme ve olumlu rol modelleri sunarak bu psikolojik ihtiyaçları karşılayabilir. Fransa'daki gençlik merkezleri genellikle, eğitilmiş gençlik çalışanlarının gençlerin kişisel zorlukları aşmalarına, öz saygı oluşturmalarına ve dışlanma veya savunmasızlık duygularıyla başa çıkmak için başa çıkma stratejileri geliştirmelerine yardımcı olduğu bire bir mentorluk sağlar. Bu programlar, kendilerini izole edilmiş gençler için "aile" veya "kardeşlik" olarak tanımlayan radikal grupların duygusal çekiciliğine karşı koymak için çok önemlidir (Kepel, 2015).

Yoksulluk ve işsizlik gibi sosyo-ekonomik faktörler daha geniş yapısal sorunlar olmakla birlikte, bireysel düzeyde de önemli bir rol oynamaktadır.

Ekonomik yoksunluk, banliyöler gibi ekonomik olarak dezavantajlı mahallelerdeki gençler arasında adaletsizlik ve dışlanma duygularını sıklıkla şiddetlendirmektedir (Laurent, 2016). Yüksek işsizlik oranları, yetersiz eğitim olanakları ve sınırlı sosyal hareketliliğin damgasını vurduğu bu mahalleler, radikal ideolojilerin gelişebileceği koşullar yaratmaktadır. Radikal gruplar genellikle kendilerini ekonomik güçlendirme sağlayıcıları olarak sunmakta, ekonomik güvensizlikle karşı karşıya olan gençlere mali teşvikler, yiyecek veya koruma vaat etmektedir. Örneğin, Fransa'daki bazı köktendinciler, ideolojilerini sadece manevi açıdan tatmin edici değil, aynı zamanda maddi açıdan da faydalı olarak çerçeveleyerek yoksul ailelere maddi destek teklif etmiştir (Vidino, 2017). Bu sosyo-ekonomik sıkıntıları ele alan gençlik çalışanları, gençlere ekonomik istikrara giden yolları sağlayan ve aşırılık yanlılarının örgüte katılma cazibesini azaltan mesleki eğitim, işe yerleştirme ve girişimcilik girişimlerini teşvik etmeye odaklanmaktadır.

Çeşitli psikolojik teoriler Fransa'daki gençlerin neden radikalleşmeye yatkın hale geldiklerini açıklamaya yardımcı olmaktadır:

- **Anlam Arayışı Teorisi** (Kruglanski vd., 2014) gençlerin genellikle aşışılma veya başarısızlık deneyimlerinden sonra kişisel anlamlarını yeniden kazanmanın bir yolu olarak radikalleşmeye yöneldiğini öne sürmektedir. Aşırılık yanlısı ideolojiler açık ve amaca yönelik bir misyon sunarak gençlere öz-değer ve amaç duygusunu yeniden kazanmaları için bir yol sağlamaktadır.
- **Sosyal Kimlik Teorisi** (Tajfel & Turner, 1979) gençlerin öz saygılarını artıran grup kimliklerini nasıl benimsediklerini göstermektedir. Radikal gruplar saygınlık, tanınma ve aidiyet sunduğunda, genç bireyler aşırılık yanlısı inançlar içerse bile bu kimlikleri benimseyebilir. Grup üyeliğinin psikolojik faydaları - artan öz değer ve duygusal destek gibi - genellikle radikalleşmenin algılanan risklerinden daha ağır basmaktadır.
- **Bilişsel Uyumsuzluk Teorisi** (Festinger, 1957) gençlerin kişisel değerleri ile yaşadıkları gerçekler arasındaki çatışmaları uzlaştırmak

için radikal inançları benimseyebileceklerini öne sürmektedir. Örneğin, Fransa'da sistematik ayrımcılığa maruz kalan Müslüman gençler, inançları ve seküler normlar arasındaki uyumsuzluğu, İslam'ın radikal bir yorumunu benimseyerek ve mücadelelerini ahlaki bir görev olarak çerçeveleyerek çözebilirler (Silke, 2008).

Fransa'da gençlerin radikalleşme sürecinde karizmatik liderler ve örgütleyiciler önemli bir rol oynamaktadır. Bu kişiler, kendilerini hem empatik hem de otoriter rehberler olarak sunarak yön arayışında olan ve hayatta anlam bulmak isteyen gençlere hitap etmektedirler. Mesajlarını kişiye özel biçimde uyarlayarak sosyo-ekonomik mağduriyetlere, kimlik krizlerine veya duygusal ihtiyaçlara yönelik söylemler geliştirmektedirler. Örneğin, radikal dinci örgütleyiciler, dışlanmış Fransız gençlerine kişisel sıkıntılarını daha geniş bir dini misyonun parçası olarak çerçeveleyerek yaklaşmakta ve bu yolla onları etkilemektedir (Sageman, 2004). Bu etkiye karşı koyabilmek adına, liderlik gelişimi ve eleştirel düşünme becerilerini temel alan gençlik çalışmaları programları önemli bir potansiyel taşımaktadır. Gençlerin liderlik becerileriyle donatılması, medya okuryazarlığı kazanmaları ve yurttaşlık temelli katılım fırsatlarına erişmeleri sayesinde, enerjilerini ve beklentilerini pozitif yönlerde kanalizetmeleri sağlanabilir. Bu tür programlar, karizmatik radikalleştiricilerin etkisini kırabilecek güçlü alternatif yollar sunmaktadır.

Radikalleşme sürecindeki bireysel faktörlerin ele alınması çok yönlü bir yaklaşım gerektirmektedir. Etkili önleme stratejileri sosyal içerme programları, psikolojik destek ve kişisel gelişim fırsatlarını içermelidir. Kültürlerarası diyalogu, duygusal refahı ve sosyo-ekonomik güçlenmeyi teşvik eden girişimler gençlerin aşırılık yanlısı ideolojilere karşı direnç kazanmalarına yardımcı olabilir. Gençlik çalışanları, radikalleşmenin kişisel cazibesini azaltarak ana akım toplum içinde aidiyet duygusunun geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynar. Gençlik çalışanları gençleri yapıcı faaliyetlere, mentorluğa ve eğitim programlarına dahil ederek gençlerin olumlu kimlikler ve anlamlı sosyal bağlantılar geliştirmelerine yardımcı olur. Bu yaklaşım sadece radikalleşmeyi önlemekle kalmaz, aynı zamanda daha kapsayıcı ve uyumlu bir Fransız toplumunu da teşvik eder.

II.IV.II. Sosyal Faktörler

Sosyal faktörler radikalleşmenin ortaya çıktığı ortamın şekillenmesinde temel bir rol oynamakta, özellikle Fransız gençleri arasında algıları, inançları ve davranışları derinden etkilemektedir. İster fiziksel ister sanal olsun sosyal ağlar, genç bireylerin radikal ideolojilerle uyumlu olabilecek normları, değerleri ve davranışları benimsedikleri kilit kanallardır. Akranların, topluluk dinamiklerinin ve daha geniş toplumsal etkileşimlerin etkisi radikalleşme sürecinde genellikle belirleyicidir, çünkü sosyal gruplar ortak inançları güçlendirebilir ve kolektif eylemleri motive edebilir. Fransa'da gençler için bu dinamikler genellikle sosyal çevrelerini nasıl yönlendirdiklerini etkileyen kültürel, sosyo-ekonomik ve sistemik faktörlerle birleşmektedir.

Akran etkisi ve grup dinamiklerinin etkisi, gençler arasında radikalleşmeye katkıda bulunan en önemli sosyal faktörlerden biridir. Ergenler ve genç yetişkinler, okullar, toplum merkezleri ve çevrimiçi alanlar da dahil olmak üzere yakın sosyal çevrelerinin görüş ve davranışlarına karşı özellikle savunmasızdır. Bir gruba ait olma ihtiyacı, kimlik oluşumunun kritik aşamalarında olan gençler için güçlü bir motivasyon kaynağıdır. Genç bireyler radikal inançları benimseyen gruplar içinde onay ve kabul gördüklerinde, bu inançları benimseme olasılıkları önemli ölçüde artmaktadır (Khosrokhavar, 2017). Fransa'da okullardaki ve toplum merkezlerindeki gençlik çalışması programları, sosyal içermeyi teşvik ederek ve aidiyet duygusunu geliştirerek akran gruplarının etkisini ele almayı amaçlamaktadır. Spor kulüpleri, sanat programları ve dinler arası diyaloglar gibi girişimler, gençlerin radikal grupların cazibesine karşı koyan olumlu akran ilişkileri kurmalarına yardımcı olmaktadır. Marjinalleşmiş mahallelerdeki birçok genç için bu tür programlar kendilerini ifade edebilecekleri, destek alabilecekleri ve anlamlı sosyal bağlar kurabilecekleri alternatif topluluklar sunmaktadır. Araştırmalar, Fransız gençleri arasında radikalleşmenin genellikle ortak şikayetleri ve ideolojik anlatıları sürekli olarak güçlendiren, ana akım toplumda elde edilmesi zor bir birlik ve amaç duygusu yaratan sıkı sıkıya bağlı gruplar içinde gerçekleştiğini göstermiştir (Kepel, 2015).

Dijital çağda, sosyal medya ve çevrimiçi platformlar gençler arasında radikalleşmeye katkıda bulunan sosyal faktörleri şekillendirmede çok önemli

hale gelmiştir. İnternet, aşırılık yanlısı gruplara potansiyel militanlara benzersiz bir erişim imkanı sunarak propaganda yapmalarına, militan kazanımını kolaylaştırmalarına ve radikal söylemleri güçlendirmelerine olanak sağlamaktadır. Facebook, YouTube gibi platformlar ve Telegram gibi şifreli mesajlaşma uygulamaları, savunmasız gençleri hedef alan kapsamlı çevrimiçi ağlar oluşturan ve yöneten aşırılık yanlısı gruplar için temel araçlar haline gelmiştir.

Kullanıcı etkileşimine göre içeriğe öncelik veren sosyal medya algoritmaları, genellikle bireylerin birbirleriyle etkileşim halinde olduğu "yankı odaları" yaratır. Alternatif bakış açılarını azaltırken radikal mesajları güçlendiren benzer içeriklere tekrar tekrar maruz kalmak. Bu olgu, birçoğu sürekli çevrimiçi etkileşimler yoluyla radikalleşen Fransız gençleri arasında özellikle belirgindir. Bu etkileşimler sadece ideolojik içerik değil, aynı zamanda sosyal izolasyon yaşayan gençler için kritik önem taşıyan duygusal destek de sağlamaktadır (Vidino, 2017).

Çevrimiçi etkileşimlerdeki anonimlik, fiziksel varlık ve sosyal hesap verebilirlik engellerini ortadan kaldırarak radikalleşmeyi kolaylaştırır. Bu da radikal grupların, aşırılık yanlısı fikirlerle kamusal alanda açıkça ilgilenmeyen ancak bunları dijital alanlarda özel olarak keşfetmeye istekli olan duyarlı bireylerle bağlantı kurmasına olanak sağlamaktadır. Dijital okuryazarlık ve eleştirel düşünceye odaklanan eğitim programları, Fransız gençleri arasında çevrimiçi radikalleşmenin önlenmesi için hayati önem taşımaktadır. Bu girişimler gençlere yanlış bilgileri tespit etmeyi, kaynakları değerlendirmeyi ve çevrimiçi içerikle eleştirel bir şekilde etkileşime geçmeyi öğreterek onları dijital üye toplamaya karşı koyacak araçlarla donatır (McCauley & Moskalenko, 2011).

Kimlik krizleri, Fransa'daki gençlerin radikalleşmesinde özellikle etkili olan sosyal faktörlerdir. Genç bireyler, özellikle de hem fırsatlar hem de zorluklar sunan çok kültürlü bir toplumda gezinirken, kimliklerinin çatışan yönleriyle mücadele etmektedir. Fransa'da bu mücadele, ülkenin katı laik politikaları (*laïcité*) nedeniyle daha da şiddetlenmekte ve özellikle Müslüman gençler arasında bazen dini ifadeye karşıt olarak algılanmaktadır. Bu iç çatışma varoluşsal belirsizliğe yol açarak kimlik, aidiyet ve amaç hakkında

net cevaplar sunan radikal ideolojileri daha cazip hale getirebilir (Silke, 2008). Radikal hareketler, tanımlanabilir bir "düşmana" karşı güçlü bir benlik duygusu sunarak kimlik mücadelelerini ele alan basit ve zorlayıcı anlatılar sunmaktadır. Örneğin, radikal köktendinci ideolojiler Fransa'daki genç Müslümanlar arasında sadece dini nedenlerle değil, aynı zamanda kültürel dışlanma ve algılanan ayrımcılığa karşı bir direniş biçimi olarak da ilgi görmüştür. Bu ideolojiler gurur, güçlenme duygusu ve sosyal marjinalleşme yaşayanlara hitap eden ahlaki bir çerçeve sunar (Kepel, 2015). Fransa'daki gençlik çalışanları genellikle kültürlerarası eğitime odaklanmakta ve gençlerin karmaşık yaşamlarında yollarını bulmalarına yardımcı olmaktadır. Bu programlar, diyalog ve anlayış için alanlar sağlayarak, kimlik mücadelelerini istismar eden radikal ideolojilerin cazibesini azaltmaya yardımcı olur.

Sosyo-ekonomik faktörler toplumsal dinamiklerle önemli ölçüde keşşerek gençler arasında radikalleşmeye karşı kırılganlığı güçlendirmektedir. Fransa'da marjinalleştirilmiş topluluklar –özellikle **banliyölerde** yaşayanlar– yüksek düzeyde işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma yaşamaktadır. Bu sosyo-ekonomik marjinalleşme, ırkçılık ve ayrımcılık deneyimleriyle birleşerek ana akım toplumdan yabancılaşma duygularına yol açmaktadır (Roy, 2004). Fransız şehirlerindeki Kuzey Afrika ve Sahra Altı kökenli gençler genellikle eğitim, istihdam ve sosyal hareketliliğin önünde engellerle karşılaşmakta, bu da onları sosyo-ekonomik mücadelelerine açıklamalar getiren radikal ideolojilere daha açık hale getirmektedir. Bu topluluklardaki birçok genç birey için radikal ideolojiler sadece kimliklerini savunmanın bir yolu değil, aynı zamanda sistemik adaletsizliklere karşı bir yanıtı da temsil etmektedir. Radikal gruplar, mücadelelerini baskıcı bir sisteme karşı daha geniş bir mücadelenin parçası olarak çerçeveleyerek gençlere bir amaç, saygınlık ve güçlenme duygusu sunmaktadır (Laurent, 2016). Mesleki eğitim, işe yerleştirme ve toplumsal kalkınmaya odaklanan gençlik çalışması programları, bu sosyo-ekonomik mağduriyetleri ele almayı amaçlamaktadır. Bu girişimler, kişisel gelişim ve ekonomik istikrar için fırsatlar sunarak aşırılık yanlısı grupların istismar ettiği kırılganlıkları azaltmaktadır. Toplum merkezleri, yerel STK'lar ve taban örgütleri, radikalleşmenin önlenmesi için gerekli olan sosyal bağların güçlendirilmesi ve kapsayıcılığın teşvik edilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır.

Kültürel izolasyon da Fransa'daki gençler arasında radikalleşmeyi etkileyebilir. Bireyler kendilerini kültürel olarak farklı veya ana akım toplumdan kopuk hissettiklerinde, derin yabancılaşma duyguları yaşayabilirler. Azınlık toplulukları için kültürel temsil ya da tanınma eksikliği bir "ötekilik" duygusuna yol açabilir. Bu kültürel marjinalleşme, sosyal izolasyonla birleştğinde, bireyleri kültürel kimliği vurgulayan ve bu farklılıkları kutlayan alternatif bir topluluk sunan radikal ideolojilere daha açık hale getirmektedir (Silke, 2008). Fransa'daki aşırı sağcı radikal hareketler, kimlik arayışında olan bireylerin yaşadığı içsel çatışmalara yönelik basit ve etkileyici anlatılar sunarak onları cezbetmektedir. Bu hareketler, tanımlanabilir bir “düşman” a karşı güçlü bir aidiyet ve benlik duygusu vadederek kimlik sorunlarına net ve yönlendirici çözümler önerir. Bu gruplar sosyal medyayı ve halka açık gösterileri milliyetçilik, yabancı düşmanlığı ve etnosentrizmle ilgili nedenler etrafında bireyleri toplamak ve harekete geçirmek için kullanmaktadır. Kültürel yabancılaşma yaşayan gençler için bu radikal ideolojiler, algılanan kültürel tehditlere karşı bir gurur, aidiyet ve direniş duygusu sunmaktadır (Khosrokhavar, 2017).

Yerel topluluklar, sağladıkları sosyal entegrasyon düzeyine bağlı olarak radikalleşmeye katkıda bulunabilir ya da radikalleşmeyi önlemeye yardımcı olabilir. Sosyal uyumu, kapsayıcılığı ve diyalogu aktif olarak teşvik eden topluluklar radikalleşmeye karşı tampon görevi görür. Okullar, toplum merkezleri, camiler, kiliseler ve diğer yerel kurumlar gençler arasında olumlu bağlılık ve sosyal bağların geliştirilmesinde kilit rol oynamaktadır. Buna karşılık, parçalanma, uyum eksikliği ve güvensizliğin damgasını vurduğu topluluklar radikal ideolojilerin gelişebileceği ortamlar yaratır (McCauley & Moskalenko, 2011). Eğitim, sosyal yardım ve katılım programları aracılığıyla sosyal entegrasyonu artıran gençlik çalışmaları girişimleri, radikalleşmeye katkıda bulunan sosyal faktörlerin ele alınmasında hayati önem taşımaktadır. Topluluklar ve kolluk kuvvetleri arasında güven inşa etme, dinler arası diyalogu teşvik etme ve taban aktivizmini destekleme çabaları, gençleri radikalleşmeye iten sosyal izolasyon ve marjinalleşmeyi azaltmak için gereklidir.

II.IV.I.III. Ekonomik Faktörler

Ekonomik faktörler, aşırılık yanlısı ideolojilerin istismar edebileceği bir sosyal ve kişisel kırılganlık ortamına katkıda bulundukları için radikalleşmenin önemli itici güçleridir. Yoksulluk, sosyal dışlanma, işsizlik ve ekonomik fırsatların eksikliği, bireylerin, özellikle de gençlerin kendilerini marjinalleşmiş, haklarından mahrum bırakılmış ve gelecekleri konusunda umutsuz hissettikleri koşullar yaratmaktadır. Bu ekonomik yoksunluk hissi genellikle diğer dışlanma biçimleriyle kesişerek yabancılaştırma duygularını derinleştirmekte ve radikal ideolojileri potansiyel çözümler olarak daha cazip hale getirmektedir.

Fransa'da yoksulluk özellikle standartların altında yaşam koşullarının, eğitime sınırlı erişimin ve yetersiz altyapının norm olduğu kentsel **banliyölerde** ve ekonomik açıdan dezavantajlı diğer bölgelerde yaygındır. Bu mahallelerde yaşayan gençler genellikle sosyal izolasyon yaşamakta, bu da devlet ve daha geniş toplum tarafından terk edilmişlik duygularına katkıda bulunan bir faktör olmaktadır. Bu tür ortamlarda radikal ideolojiler, kimliği savunmanın, sosyal statü elde etmenin veya ana akım sistem içinde ulaşılabilir görünen bir amaç duygusu bulmanın bir aracı olarak hizmet edebilir (Laurent, 2016). Varlıklı kent merkezleri ile ekonomik olarak yoksun banliyöler arasındaki sosyo-ekonomik uçurum, gençler arasındaki eşitsizlik duygularını daha da şiddetlendirmektedir. Nüfusun önemli bir kısmının Kuzey Afrika veya Sahra Altı kökenli olduğu **banliyölerde**, gençler sosyal hareketliliğin önünde sistemik engellerle karşılaşmaktadır. Bu engeller genellikle sınırlı eğitim ve iş fırsatlarına dönüşerek yoksulluk ve dışlanma döngüsünü devam ettirmektedir (Roy, 2004). Bu tür bağlamlarda radikal ideolojiler, radikalleşmeyi sadece ideolojik bir misyon olarak değil, aynı zamanda bir sosyal adalet biçimi olarak çerçeveleyen anlatılar sunabilir. Radikal gruplar, kendilerini ezilenlerin savunucuları olarak konumlandırarak ve radikalleşmeyi algılanan sistemik başarısızlıklara karşı bir direniş biçimi olarak sunarak bu ekonomik sıkıntıları istismar etmektedir (Khosrokhavar, 2017).

Genç işsizliği, özellikle ekonomik olarak dezavantajlı bölgelerde radikalleşme sürecinde kritik bir faktördür. Fransa'da genç işsizlik oranları,

ekonomik fırsatların az olduğu **banliyölerde** sürekli olarak daha yüksek olmuştur. İstikrarlı bir istihdamın olmaması gençler arasında genellikle amaçsızlık ve sosyal kopukluk hissine yol açmaktadır. Bu bağlamda, radikal ideolojiler, ana akım toplumda genellikle eksik olan bir kimlik, güçlenme ve aidiyet duygusu sundukları için cazip alternatifler haline gelmektedir (Vidino, 2017). Göçmen kökenli gençler, gerekli niteliklere sahip olsalar bile işgücü piyasasında ek engellerle karşılaşmaktadır. Sistemik ayrımcılık, ekonomik fırsatlarını daha da sınırlandırarak daha geniş bir marjinalleşme duygusunu pekiştirmektedir. Ekonomik dışlanmanın bu biçimi sadece kişisel gelişimi engellemekle kalmıyor, aynı zamanda hayal kırıklığı ve adaletsizlik duygularını da şiddetlendiriyor. Aşırılık yanlısı üye toplayıcılar, radikal faaliyetlere katılan gençlere burs, barınma veya nakit ödüller gibi mali teşvikler sunarak bu koşulları aktif bir şekilde istismar etmektedir. Bu şekilde, radikalleşme sadece ideolojik bir yol değil, aynı zamanda hayatta kalmak için ekonomik bir stratejidir (Neumann, 2013).

Ekonomik eşitsizlik, özellikle ırksal, etnik veya dini bölünmelerle keşiştiğinde radikalleşme için bir katalizör görevi görmektedir. Fransa'da, ekonomik eşitsizlikler genellikle sosyal ve etnik sınırlarla aynı hizaya gelerek azınlık toplulukları arasında kolektif bir mağduriyet duygusuna katkıda bulunur. Örneğin, **banliyölerde** yaşayan Kuzey Afrika kökenli birçok kişi, daha düşük gelir seviyeleri, daha yüksek işsizlik oranları ve sınırlı yukarı doğru hareketlilik dahil olmak üzere ekonomik zorluklardan orantısız bir pay almaktadır (Kepel, 2015). Bu ekonomik marjinalleşme, gençlerin sadece ekonomik olarak dezavantajlı değil, aynı zamanda ırksal veya etnik kimliklerine dayalı olarak sosyal olarak dışlanmış hissettikleri sistemik adaletsizlik algılarını güçlendirmektedir. Bu tür bağlamlarda radikal ideolojiler cazip hale gelmektedir çünkü eşitsizliğe net açıklamalar getirmekte ve sistemik baskıya karşı bir direniş biçimi olarak radikal değişimi savunmaktadırlar. "Adaletsizliğe karşı mücadele" mesajı, ekonomik eşitsizliklerin daha geniş sosyal ve siyasi başarısızlıkların tezahürü olarak görüldüğü toplumlarda güçlü bir yankı uyandırmaktadır (McCauley & Moskalenko, 2011).

Eğitim, ekonomik fırsatların şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır ve kaliteli eğitime sınırlı erişim, gençlerin radikalleşmesinde önemli bir

faktördür. Ekonomik olarak yoksun bölgelerde, okullar genellikle kaynaklardan, nitelikli öğretmenlerden ve yeterli altyapıdan yoksundur, bu da akademik başarının düşmesine ve istihdam edilebilirliğin azalmasına neden olur. Bu eğitim dezavantajı sosyo-ekonomik eşitsizliği sürekli hale getirmekte ve başarıya giden ana akım yolların tıkalı olduğunu düşünen gençler arasında umutsuzluk duygularına yol açmaktadır (Roy, 2004). Radikal gruplar genellikle kendilerini alternatif "eğitimciler" olarak konumlandırmakta, sosyal hareketlilik ve güçlendirme vaatlerini içeren ideolojik eğitimler vermektedir. Politika yapıcılar, marjinalleştirilmiş bölgelerdeki eğitim eşitsizliklerini hedefli programlar, mesleki eğitim ve yükseköğretime destek yoluyla ele alarak, eğitim yoksunluğunu istismar eden radikal ideolojilerin cazibesini azaltabilirler (Khosrokhavar, 2017).

Radikalleşmeyi önlemeye yönelik çabalar, gençlerin dışlanma duygularına katkıda bulunan alta yatan ekonomik eşitsizlikleri ele almalıdır. İş eğitimi programları, toplumsal kalkınma girişimleri ve küçük işletmelere destek gibi hedefe yönelik sosyo-ekonomik politikalar, ekonomik güçlendirme fırsatlarının yaratılmasına yardımcı olabilir. Mesleki eğitim, girişimcilik ve sosyal entegrasyona odaklanan toplum merkezleri ve yerel kuruluşlar, gençler arasındaki ekonomik yoksunluğun azaltılmasında çok önemli bir rol oynamaktadır (Vidino, 2017). İstihdam edilebilirlik becerilerini, eleştirel düşünmeyi ve sivil katılımı vurgulayan gençlik çalışması programları, gençleri ekonomik zorlukların üstesinden gelmek ve kırılganlıklarını istismar eden radikal ideolojilere direnmek için gereken araçlarla donatmaya yardımcı olabilir (McCauley & Moskalenko, 2011). Ekonomik adaleti, fırsat eşitliğini ve eğitime erişimi teşvik ederek radikalleşmenin sosyo-ekonomik nedenlerini azaltmak ve Fransa'daki savunmasız gençlik nüfusları arasında dayanıklılık oluşturmak mümkündür.

II.IV.IV. Siyasi Faktörler

Siyasi faktörler radikalleşme sürecinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamakta ve yabancılaşma, güvensizlik ve direniş duygularının ortaya çıktığı zemini oluşturmaktadır. Bu faktörler gençlerin devlet kurumlarını, siyasi söylemi ve daha geniş siyasi sistemi nasıl algıladıklarıyla ilgilidir. Siyasi kurumlar yozlaşmış, ayrımcı veya adaletsiz olarak görüldüğünde,

bireylerin - özellikle de marjinalleştirilmiş gençlerin- bir protesto veya direniş biçimi olarak radikal ideolojileri benimsemeleri daha olasıdır. Hem gerçek hem de algılanan siyasi mağduriyetler sistemik bir baskı hissi yaratabilir ve aşırılık yanlısı ideolojiler kendilerini tek geçerli çözüm olarak sunarak bunu istismar edebilir.

Siyasi ve sosyal kurumlara duyulan derin güvensizlik, Fransa'daki gençler arasında radikalleşmeyi tetikleyen başlıca siyasi faktörlerden biridir. Birçok genç, özellikle de Kuzey Afrika ve Sahra Altı topluluklarından gelenler için devlet genellikle tepkisiz, önyargılı ve hatta düşmanca olarak algılanmaktadır. Bu algı, kolluk kuvvetleri, yargı sistemi, eğitim ve istihdam alanlarında yaşanan sistematik ayrımcılık deneyimlerinden kaynaklanmaktadır (Laurent, 2016). Devlet kurumlarına duyulan güvensizlik, bireyleri alternatif adalet ve yönetim biçimleri aramaya itebilir. Polis şiddeti, ırksal profillemeye ve önyargılı gözetim uygulamaları güvensizliği daha da artırmakta ve azınlık topluluklarını orantısız bir şekilde etkilemektedir. 2016'da Adama Traoré'nin ve 2023'te Nahel Merzouk'un ölümü gibi yüksek profilli polis şiddeti vakaları, protestolara yol açmış ve marjinal geçmişlere sahip gençler arasında hükümet karşıtı duyguları artırmıştır. Bu tür olaylar devlet baskısı söylemlerini güçlendirerek topluluk haklarını ve kimliklerini koruma iddiasındaki radikal grupları daha cazip hale getirmektedir (Khosrokhavar, 2017). Ayrıca, 2015 Paris saldırılarından sonra ilan edilen olağanüstü hal gibi terörle mücadele tedbirlerinin yaygın kullanımı, Müslüman toplulukları orantısız bir şekilde hedef aldığı, dolayısıyla kızgınlığı beslediği ve devlet kaynaklı ayrımcılık algılarını güçlendirdiği için eleştirilmektedir (Roy, 2004).

Siyasi sistemdeki yolsuzluk ve algılanan adaletsizlik Fransa'da gençlerin radikalleşmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Siyasi liderler ve kurumlar yolsuzluğa bulaşmış ya da kendi çıkarlarını düşünen kişiler olarak görüldüğünde, demokratik süreçlere olan inanç azalmaktadır. Ekonomik olarak dezavantajlı bölgelerde, bölge sakinleri kamu fonlarının zimmete geçirilmesi, adam kayırma ve kamu görevlileri arasında hesap verebilirliğin olmaması gibi yolsuzluk uygulamalarının doğrudan sonuçlarını deneyimlediklerinden, bu algı daha da yoğunlaşmaktadır (Sageman, 2004). Bu deneyimler daha geniş bir siyasi hak mahrumiyeti duygusuna katkıda bulunarak

demokratik sistemi reddeden aşırılık yanlısı ideolojileri daha cazip hale getirmektedir. Adaletsizlik duyguları genellikle bazı Müslüman toplulukların dini ifadeye karşı ayrımcı olarak gördükleri Fransız devletinin laik politikalarıyla bağlantılıdır. Devlet okullarında dini sembollerin yasaklanması ve kamusal alanlarda burka giymenin yasaklanması gibi tedbirler, bazıları tarafından dini özgürlüğe saldırı olarak çerçevelenmekte ve etkilenen gençler arasında dışlanma ve adaletsizlik hissi yaratmaktadır (Vidino, 2017). Aşırılık yanlısı gruplar, kendilerini dini hakların savunucusu olarak sunarak, toplumsal bölünmeleri derinleştirerek ve siyasi kurumlara olan güveni sarsarak bu şikayetleri istismar etmektedir.

Fransa'daki siyasi söylemin doğası da, özellikle hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı veya dini önyargı unsurları içerdiğinde, gençlerin radikalleşmesine katkıda bulunmaktadır. Son yıllarda, Ulusal Miting (Rassemblement National) gibi aşırı sağcı partiler, özellikle Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerden gelen göçü Fransız kimliği ve güvenliğine yönelik bir tehdit olarak gösteren söylemler aracılığıyla popülerlik kazanmıştır (Kepel, 2015). Bu tür bölücü söylemler toplumsal bölünmeleri şiddetlendirmekte ve bu tür söylemlerin hedefi olduğunu düşünenler arasında radikal tepkileri meşrulaştırmaktadır. Aşırılık yanlısı gruplar bu kutuplaşmış ortamdan faydalanmakta ve söylemlerini marjinalleştirilmiş toplulukların sistemik düşmanlığa karşı savunulması olarak çerçevelemektedir. Örneğin köktendinci gruplar, İslam karşıtı siyasi söylemi devletin İslam'a karşı düşmanlığının kanıtı olarak kullanarak kendilerini Müslüman haklarının koruyucusu olarak konumlandırmaktadır (Roy, 2004). Bu durum, siyasi hoşgörüsüzlüğün radikal ideolojileri körüklediği, bunun da daha aşırı siyasi tepkilere yol açarak toplumu daha da kutuplaştırdığı bir kısır döngü yaratmaktadır.

Genellikle sosyo-ekonomik ve kültürel marjinalleşme ile iç içe geçen siyasi yabancılaşma, Fransız gençleri, özellikle de ikinci ve üçüncü nesil göçmenler arasında sistemik bir dışlanma anlatısını güçlendirmektedir. Bu kökenlerden gelen gençler genellikle seslerinin ana akım siyasette yeterince temsil edilmediğini düşünmekte, bu da seçmen ilgisizliğine, demokratik kurumlara güvensizliğe ve hatta demokratik normların reddine yol açmaktadır (Khosrokhavar, 2017). Siyasi katılım için geleneksel yollar kapalı veya etkisiz

göründüğünde, bazı gençler doğrudan, acil eylem biçimleri vaat eden radikal gruplara yönelebilir. Radikal örgütler genellikle kendilerini halkın çıkarlarının gerçek temsilcileri olarak sunmakta ve ana akım partilere veya kurumlara kıyasla daha katılımcı ve güçlendirici bir siyasi katılım biçimi sunmaktadır (Neumann, 2013). Bu cazibe özellikle siyasi süreçten dışlanmış hisseden gençler arasında güçlüdür ve radikal ideolojileri temsili demokrasinin algılanan başarısızlıklarını protesto etmenin bir biçimi haline getirmektedir.

Dış politika kararları ve uluslararası çatışmalar da Fransız gençleri arasında, özellikle de Müslüman topluluklar arasında radikalleşme sürecine katkıda bulunmaktadır. Fransa'nın Libya, Suriye ve Mali'deki askeri müdahaleler gibi Orta Doğu'daki çatışmalara müdahil olması, genellikle daha geniş bir "İslam'a karşı savaşın" parçası olarak algılanmaktadır. Birçok kişi bu eylemleri Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelere saldırı olarak yorumlamakta ve Batı'nın İslam'a karşı savaştığı söylemlerini güçlendirmektedir. İslam'a karşı düşmanlık (Sagman, 2004). Bu uluslararası çatışmalar yerel düzeyde mevcut şikayetleri artırarak aşırılık yanlısı grupların bireyleri saflarına katmasını kolaylaştırmaktadır. İç ve dış politika arasındaki etkileşim radikalleşme sürecini anlamada çok önemlidir, çünkü dış politikayla ilgili şikayetler genellikle Fransa içinde marjinalleşme ve adaletsizlik duygularını güçlendirmektedir (Vidino, 2017).

Gençler arasında radikal ideolojilerin cazibesini azaltmak için şeffaf yönetim, adil politika önlemleri ve kapsayıcı siyasi söylem yoluyla siyasi şikayetlerin ele alınması gerekir. Polis-toplum ilişkilerinin geliştirilmesi, hesap verebilirliğin artırılması ve kamu hizmetlerine eşit erişimin sağlanması devlete olan güvenin yeniden inşa edilmesine yardımcı olabilir (McCauley & Moskalenko, 2011). Marjinalleştirilmiş toplulukların siyasi temsilini artırmaya yönelik çabalar da dışlanma hissini azaltmada kritik öneme sahiptir. Seçmen kayıt kampanyaları, gençlik konseyleri ve toplum temelli savunuculuk programları gibi gençlerin sivil katılımını teşvik eden girişimler, gençleri siyasi süreçlere olumlu bir şekilde dahil olmaları için güçlendirerek radikalleşme olasılığını azaltabilir (Roy, 2004).

Özellikle marjinalleştirilmiş gençler arasında siyasi okuryazarlığın teşvik edilmesi bir başka etkili stratejidir. Demokratik süreçler, medeni

haklar ve siyasi katılım konularına odaklanan eğitim programları gençleri meşru kanallardan değişim arayışına girebilecekleri araçlarla donatabilir. Bu girişimler, siyasi süreçlerde sahiplik ve eylemlilik duygusunu teşvik ederek, şiddet veya yıkım yoluyla güçlenme vaat eden radikal ideolojilerin cazibesine karşı koyabilir (Khosrokhavar, 2017).

II.IV.IV. Dini Faktörler

Dini faktörler Fransa'da gençlerin radikalleşmesinde, özellikle de kişisel kimlik ve toplumsal inançların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Fransız gençleri arasında dini radikalleşme süreci karmaşıktır ve sadece kişisel manevi inançları değil aynı zamanda daha geniş kültürel, sosyal ve siyasi dinamikleri de içerir. Dinin aşırıcı yorumları genellikle radikalleşme için katalizör görevi görmekte ve dini doktrinler şiddeti, hoşgörüsüzlüğü ve dışlamayı meşrulaştırmak için manipüle edilmektedir. Bu manipülasyonlar ahlaki veya manevi bir yükümlülük hissi yaratarak radikal ideolojilerin hem meşru hem de belirli hedeflere ulaşmak için gerekli görünmesini sağlar.

Radikalleşme sürecinin merkezinde dinin aşırılıkçı yorumları yer almaktadır. Fransa'da bu tür yorumlar genellikle İslami öğretilerin katı anlayışlarına odaklanmakta ve diğer dinlere, kültürlere ve sosyal değerlere düşman dışlayıcı doktrinleri vurgulamaktadır. Örneğin, çeşitli yabancı istihbarat servisleriyle bağlantıları olan El-Kaide veya DAESH gibi köktendinci gruplar, cihadı inanmayanlara karşı savaş açma yükümlülüğü olarak çerçeveyen İslam yorumlarını yaymışlardır (Kepel, 2015). Bu anlatılar, dünyayı inananlar ve inanmayanlar arasında bir savaş olarak tasvir eden basit, ikili bir mantık kullanmaktadır ve bu da özellikle kimlik krizleri veya sosyal yabancılaşma yaşayan genç bireylere çekici gelebilmektedir. Kişisel kimlikle mücadele eden gençler için bu anlatılar, aksi takdirde karmaşık ve kafa karıştırıcı bir sosyal ortamda net ahlaki kesinlikler sunar. Sonuç olarak, radikalleşme sadece kişisel bir seçim olarak değil, şiddet eylemlerinin dini kurtuluş için gerekli görüldüğü ahlaki bir görev olarak çerçevelenmektedir (Roy, 2004).

Radikal dini liderler Fransa'da gençlerin radikalleşmesinin şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu karizmatik figürler, dini öğretileri

ideolojik gündemlere uyacak şekilde manipüle etmek için yetkilerini kullanarak aşırılık yanlısı yorumların bekçileri olarak hareket etmektedir. Genellikle resmi olmayan camilerde, toplum merkezlerinde veya çevrimiçi platformlarda faaliyet gösteren bu liderler, marjinalleşmiş mahallelerdeki savunmasız gençleri hedef almaktadır. Fransa'da, radikal figürlerin sosyo-ekonomik şikayetleri ve kimlik mücadelelerini, birçok gencin hissettiği dışlanmışlık duygusunu istismar ederek, üye kazanma aracı olarak kullandığı çeşitli vakalar ortaya çıkmıştır (Khosrokhavar, 2017). Bu tür liderlerin varlığı, özellikle resmi dini gözetim eksikliğinin ve sosyo-ekonomik zorlukların aşırılık yanlılarının örgüte katılımı için verimli bir zemin oluşturduğu banliyölerde belirgindir. Radikal dini liderler, sosyal dışlanma veya kişisel krizler yaşayan gençler için kritik ihtiyaçlar olan aidiyet duygusu, amaç ve manevi rehberlik sağladıkları için etkilidirler. Örneğin, bazı durumlarda, daha önce dini pratiklerden kopmuş olan genç bireyler, öncelikle dindarlıkları nedeniyle değil, radikal vaizlerin sağladığı duygusal ve psikolojik destek nedeniyle radikal çevrelere çekilmiştir (Sageman, 2004).

Seküler değerlerin reddi, Fransa'daki gençler arasında dini radikalleşmede önemli bir faktördür. Ülkenin, devlet okullarında dini sembollerin yasaklanmasını ve dini kıyafetlere getirilen kısıtlamaları içeren katı laikliği (*laïcité*), bazı genç Müslümanlar arasında devletin dini kimliklerine düşman olduğu algısına katkıda bulunmuştur. Bu algılanan düşmanlık, belirli bir dinin radikal yorumlarının, algılanan devlet baskısına karşı bir direniş biçimi olarak benimsendiği savunmacı bir duruşa yol açabilir (Laurent, 2016). Devlet okullarında başörtüsünün 2004 yılında yasaklanması gibi seküler politikaların katı bir şekilde uygulanması, Müslüman gençler arasında yabancılaşmanın bir nedeni olarak gösterilmektedir. Bazıları için bu önlemler sadece bireysel dini özgürlüğe değil, aynı zamanda kültürel kimliklerine de bir saldırı anlamına gelmekte ve direniş ve meydan okumayı vurgulayan radikal ideolojileri daha cazip hale getirmektedir.

Din, özellikle sosyal ve ekonomik olarak marjinalleşmiş topluluklardan gelen gençler arasında kimliğin kilit bir bileşeni olarak hizmet etmektedir. Fransa'da ikinci ve üçüncü kuşak genç göçmenler, atalarının mirası ile baskın seküler Fransız kimliği arasında sıkışıp kaldıklarını hissederek sıklıkla

bir kültürel yerinden edilme duygusu yaşamaktadır. Bu bağlamda, radikal dini söylemler, dini farklılığı kutlarken kültürel asimilasyonu reddeden açık ve net bir kimlik sunmaktadır (Roy, 2004). Radikal gruplar küresel bir dini toplulukla dayanışmayı vurgulamaktadır; bu da bir amaç ve kolektif aidiyet duygusu arayan gençler için özellikle cazip olabilir. Bu kolektif kimlik, algılanan kültürel dışlanmaya karşı bir gurur ve güçlenme duygusu sağladığından, Fransız toplumu içinde kendilerini marjinalleşmiş hisseden gençler için özellikle güçlü olabilir (McCauley & Moskalenko, 2011).

Fransa'da gençler arasında dini radikalleşmeyle mücadele çabaları, ılımlı dini liderlerle işbirliğini, dinler arası diyalogu ve eleştirel düşünme, hoşgörü ve empatiyi teşvik eden eğitimi içeren çok yönlü bir yaklaşımı içermelidir. İlimli dini figürlerin katılımı çok önemlidir çünkü bu figürler barış, bir arada yaşama ve çeşitliliğe saygıyı vurgulayan inandırıcı karşı söylemler sunabilirler (Laurent, 2016). Bu liderler aynı zamanda topluluklar ve devlet arasında arabulucu bir rol oynayarak güven inşa etmeye ve sosyal uyumu teşvik etmeye yardımcı olabilirler.

Farklı dini toplulukları bir araya getiren dinler arası diyalog girişimleri gerginliklerin azaltılmasına ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu tür programlar gençlerin deneyimlerini paylaşabilecekleri, yanlış anlamaları ele alabilecekleri ve dini farklılıkları aşan bir dayanışma duygusu geliştirebilecekleri alanlar yaratır (Roy, 2004). Ayrıca, eleştirel düşünme, medya okuryazarlığı ve empatiye odaklanan eğitim programları, gençleri aşırılık yanlısı anlatıları sorgulama ve daha incelikli bir din anlayışı geliştirme konusunda güçlendirebilir. Dini okuryazarlığı teşvik ederek, dini metinlerin basit ve şiddet içeren yorumlarına karşı koymak ve gençlerin inançlarındaki çeşitli ve barışçıl yorumları tanımalarına yardımcı olmak mümkündür (Sageman, 2004).

II.IV.I.VI. Psikolojik Faktörler

Psikolojik faktörler, Fransa'daki gençlerin radikalleşmesini anlamak ve genç bireyleri aşırılık yanlısı inanç ve davranışlara yönlendirebilecek zihinsel ve duygusal etkenleri ele almak açısından kritik öneme sahiptir. Radikalleşme süreci çok yönlüdür ve genellikle sosyal, ekonomik ve siyasi

boyutlarla kesişir, ancak aynı zamanda kişisel deneyimlere ve kırılganlıklara da derinlemesine dayanır. Gençler için temel psikolojik motivasyonlar arasında aidiyet ihtiyacı, tanınma arayışı ve bir amaç ve öz-değer duygusu arzusu yer almaktadır. Karizmatik ve manipülatif liderler genellikle radikal ideolojileri kişisel dönüşüm, güçlenme ve kahramanlığa giden yollar olarak sunarak bu psikolojik ihtiyaçları istismar etmektedir.

Aidiyet ihtiyacı, gençler arasında radikalleşmenin en güçlü psikolojik itici güçlerinden biridir. Gençler genellikle dayanışma, ortak kimlik ve kabul görme duygusu sunan topluluklar ararlar. Dini, siyasi veya ideolojik olsun, radikal gruplar "biz" ve "onlar" arasında net sınırlar sağlayarak güçlü bir grup içi kimlik duygusunu pekiştirir. Bu cazibe özellikle sosyal dışlanma, kültürel marjinalleşme veya kimlik krizleri yaşamış gençler arasında güçlüdür. Genç bireyler radikal bir gruba katılarak, ana akım toplumda genellikle eksik olan kabul görme, yoldaşlık ve onaylanmayı bulabilirler (McCauley & Moskalenko, 2011). Fransa'da, genellikle yüksek sosyo-ekonomik yoksunluk düzeyleriyle karakterize edilen banliyöler, hem sistemik ayrımcılıkla hem de kültürel yabancılaşmayla karşı karşıya kalan, göçmen kökenli birçok gence ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda radikal gruplar, daha geniş Fransız toplumunda yaşanan reddedilme ile keskin bir tezat oluşturan bir topluluk ve kimlik duygusu sağlamaktadır. Örneğin, hem Fransız toplumu hem de yerel toplulukları tarafından damgalandıklarını hisseden Kuzey Afrika veya Sahra Altı kökenli bazı gençler, dini veya etnik kimliklerine alternatif bir aidiyet ve gurur biçimi sunan köktenci ideolojilere yönelebilmektedir (Roy, 2004).

Kimlik oluşturma süreci gençlerin radikalleşmesinde merkezi bir öneme sahiptir, zira bireyler genellikle sosyal veya kişisel yerinden edilmenin ortasında tutarlı kimlikler inşa etmeye çalışırlar. Fransa'daki ikinci veya üçüncü nesil göçmenler için bu süreç, kültürel mirasları ile baskın Fransız kültürü arasında kalmış hissederek melez kimlikler arasında gezinirken özellikle karmaşık olabilir. Radikal ideolojiler, genellikle dini veya etnik temellere dayanan açık ve net kimlikler sunarak gençlere güçlü bir amaç ve yön duygusu sağlamaktadır (Kepel, 2015). Fransa'daki pek çok genç için istikrarlı bir kimlik arayışı ırkçılık, kültürel ayrımcılık ve ana akım toplum

tarafından kabul görmeme deneyimleri nedeniyle karmaşık bir hal almaktadır. Aşırı gruplar radikalleşmeyi bir direniş ve güçlenme eylemi olarak çerçeveleyerek bu deneyimleri istismar etmektedir. Örneğin, Fransa'da İslamofobiyle karşılaşan genç Müslümanlar, kimliklerini savunmak ve asimile olmaya yönelik algılanan baskılara direnmek için İslam'ın radikal yorumlarını benimseyebilmektedir (Laurent, 2016).

Tanınma ve öz-değer arayışı gençleri radikal ideolojilere yönelten güçlü bir psikolojik faktördür. Radikalleşen birçok genç birey ana akım toplumda kendilerini değersiz, görünmez ya da ayrımcılığa uğramış hissetmektedir. Bu duygular genellikle yüksek işsizlik veya fırsat eksikliği gibi sosyo-ekonomik mücadelelerle birleşerek yetersizlik veya önemsizlik duygularına yol açar. Radikal gruplar statü, saygı ve önem duygusu sağlayan roller sunarak bu duygulardan faydalanmaktadır (Khosrokhavar, 2017). Örneğin, Fransa'daki köktendinci üye toplayıcılar, davalarına katılımı genellikle baskıya karşı kahramanca bir mücadele olarak çerçeveleyerek, yeni katılanları "savaşçılar" olarak konumlandırmaktadır. Bu kahramanlık anlatısı özellikle erkeklik, güç ve onaylanma duygusu arayan genç erkekler için çekicidir. Radikal gruplar cesaret, fedakarlık ve şehitliği vurgulayan sembolik bir dil kullanarak, değerlerini kanıtlamak veya sosyal kabul görmek isteyen genç bireylerde yankı uyandırmaktadır (Roy, 2004). Benzer şekilde, radikal gruplar devrimci bir davaya katılım yoluyla güçlenme önererek veya "saf" bir toplum yaratmada roller vaat ederek genç kadınları hedef almaktadır.

Travma, akıl sağlığı sorunları veya kişisel krizler gibi psikolojik kırıl-ganlıklar gençleri radikalleşmeye daha yatkın hale getirmektedir. Doğrudan şiddet, istismar ya da çatışmaya tanıklık gibi travma deneyimleri öfkeye, intikam arzusuna ya da adalet arayışına yol açabilir. Aşırılık yanlısı anlatılar genellikle bu duyguları algılanan bir düşmana yönlendirerek şiddeti kişisel veya kolektif mağduriyetlerin giderilmesi için meşru bir araç olarak çerçeveler (Sageman, 2004). Depresyon veya anksiyete gibi ruh sağlığı sorunları da gençleri net çözümler, aidiyet veya daha yüksek bir amaç duygusu sunan aşırılık yanlısı anlatılara karşı daha savunmasız hale getirebilir. Örneğin, düşük benlik saygısı veya umutsuzluk duygularıyla mücadele eden genç bireyler, manevi tatmin veya ahlaki netlik vaat eden radikal ideolojilerde

teselli bulabilirler. Fransa'da yapılan bir araştırma, radikalleşmiş birçok gencin yabancılaşma, öfke veya varoluşsal kafa karışıklığı gibi psikolojik sıkıntı belirtileri gösterdiğini ve aşırılık yanlılarının bu duyguları istismar etmekte hızlı davrandığını ortaya koymaktadır (Vidino, 2017).

Karizmatik liderler, gençleri örgüte katmak ve radikalleştirmek için psikolojik faktörlerin istismar edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu liderler genellikle kendilerini kurtarıcı, akıl hocası veya koruyucu olarak sunmakta, rehberlik, kabul görme ve bir amaç duygusu sunmaktadır. Fransa'da ideolojik liderler, radikalleşmeyi kişisel dönüşüme yönelik ahlaki veya manevi bir yolculuk olarak çerçeveyerek genç takipçileri çekmek için etkilerini kullanmışlardır. Bu liderler disiplini, bağlılığı ve davaya sadakati vurgulayarak radikal grubu, biyolojik ailelerinden veya ana akım toplumdan kopuk hisseden bireyler için vekil bir aile olarak sunmaktadır (Kepel, 2015). Radikal liderler tarafından psikolojik manipülasyon süreci genellikle aşamalıdır. İdeolojik endoktrinasyonla başlayıp protestolara katılım, üye toplama faaliyetleri ve hatta şiddet eylemleri gibi aktif katılımlara dönüşmektedir. Manipülatif teknikler sıklıkla bir aciliyet veya kriz duygusu yaratmayı içerir ve bu da gençleri algılanan varoluşsal tehditlerle başa çıkma mekanizması olarak radikal inançları benimsemeye zorlar (Roy, 2004).

Bilişsel uyumsuzluk, yani kişisel inançlar ile yaşanmış deneyimler arasındaki iç çatışma, gençlerin radikalleşmesine katkıda bulunan bir diğer psikolojik faktördür. Radikal ideolojiler, kişisel şikayetleri daha geniş ideolojik mücadelelerle uyumlu hale getiren tutarlı anlatılar sunarak bu uyumsuzluğu çözmenin bir yolunu sunar. Örneğin, Fransa'da sistematik ayrımcılığa maruz kalan genç Müslümanlar, inançlarını Fransız toplumunun seküler baskılarıyla uzlaştırmak için radikal yorumları benimseyebilirler. Mücadelelerini ilahi bir misyonun parçası olarak çerçeveyerek psikolojik tutarlılık ve ahlaki doğruluk duygusu elde ederler (McCauley & Moskalenko, 2011).

Psikolojik faktörleri etkili bir şekilde ele almak için, önleme stratejileri ruh sağlığı desteği, danışmanlık hizmetleri ve toplum temelli müdahaleleri içermelidir. Psikolojik destek sağlanması, altta yatan ruh sağlığı sorunlarının ele alınmasına, dayanıklılık oluşturulmasına ve duygusal refahın teşvik

edilmesine yardımcı olabilir. Örneğin travma danışmanlığı, bilişsel-davranışçı terapi ve sosyal destek ağları radikalleşmeye katkıda bulunan psikolojik kırılğanlıkların etkisini azaltabilir (Sageman, 2004). Diyalog, güven inşası ve sosyal uyuma odaklanan toplum temelli müdahaleler, gençler arasındaki izolasyon ve yabancılaşma duygularını azaltabilir. Eleştirel düşünme, medya okuryazarlığı ve empatiyi vurgulayan eğitim programları da gençleri manipülatif anlatılara direnmek ve daha incelikli bir kimlik ve aidiyet anlayışı geliştirmek için gereken becerilerle donatmada etkilidir (Neumann, 2013).

II.IV.I.VII. Kültürel Faktörler

Kültürel faktörler, Fransa'daki gençlerin radikalleşmesini şekillendirmede önemli bir rol oynamakta, kimlik, aidiyet ve sosyal dinamikleri nasıl algıladıklarını etkilemektedir. Genç bireyler için kültürel kimlik çoğu zaman radikalleşmelerinin merkezinde yer almaktadır. Benlik algısı, onları kültürel gerilimlere, marjinalleşmeye ve dışlanmaya karşı özellikle hassas hale getirmektedir. Kültürel kimlik tehdit altında algılandığında, gençler kültürel savunma, direniş veya güçlenme biçimi olarak radikal ideolojilere yönelebilir. Bu faktörler sosyo-ekonomik ve siyasi şikayetlerle etkileşime girerek kültürel meselelerin radikalleşme sürecinin merkezinde yer aldığı karmaşık bir manzara yaratır.

Kültürel kimliğe yönelik algılanan tehditler, Fransa'da gençlerin radikalleşmesine neden olan başlıca kültürel faktörler arasındadır. Ulusal kimlik, göç ve laiklikle ilgili tartışmalar özellikle Kuzey Afrika, Sahra Altı ve Orta Doğu kökenli azınlık gençleri için kültürel bir gerilim ortamı yaratmaktadır. Bu gençlerin birçoğu kültürel kimliklerinin ana akım Fransız toplumunda tam olarak kabul görmediğini veya saygı duyulmadığını düşünmektedir. Örneğin, Fransa'nın okullarda ve kamusal alanlarda dini sembollere yönelik yasaklar da dahil olmak üzere laikliğe sıkı sıkıya bağlı olması, özellikle genç Müslümanlar arasında bir tartışma kaynağı olmuştur. Bu politikalar kültürel ve dini ifadeyi bastırmaya yönelik girişimler olarak algılanabilmekte ve bazı gençleri kültürel miraslarını korumak ve savunmak için radikal ideolojileri görmeye sevk etmektedir (Kepel, 2015). Radikal ideolojilerin kültürel kimliğin savunucuları olarak çerçevelenmesi, kendilerini kültürel olarak ötekileştirilmiş hisseden gençlerde güçlü bir yankı uyandırmaktadır. Mücadelelerini açıklamak

için sıklıkla "medeniyetler çatışması" retoriğine başvurulmakta ve radikalleşme, algılanan tehditlere karşı kültürel kimliğin daha geniş bir savunmasının parçası olarak konumlandırılmaktadır (Roy, 2004).

Genellikle sosyo-ekonomik yoksunlukla iç içe geçen kültürel marjinalleşme, Fransa'da gençlerin radikalleşmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Banliyöler gibi ekonomik açıdan dezavantajlı mahallelerde yaşayan göçmen kökenli gençler, genellikle hem kültürel hem de sosyo-ekonomik dışlanma yaşamaktadır. Bu dışlanma, gençlerin kültürel geçmişlerini yalnızca farklı olarak değil, aynı zamanda ana akım Fransız toplumu tarafından değersizleştirilmiş veya damgalanmış olarak algıladıkları bir "ötekilik" duygusunu pekiştirmektedir (Khosrokhavar, 2017). Kültürel marjinalleşme deneyimi gençleri alternatif güçlenme, tanınma ve gurur kaynakları aramaya itebilir ki radikal gruplar genellikle bunu sağlar. Örneğin, köktendinci "Dini değerlere dönüşü" teşvik eden anlatılar, kültürel kimliklerinin Batılı etkiler tarafından sulandırıldığını veya tehlikeye atıldığını düşünen genç Müslümanlara hitap etmektedir. Bu bağlamda radikalleşme, saygınlığı, statüyü ve kültürel özgünlüğü geri kazanmanın bir yolu olarak çerçevelenmektedir (Laurent, 2016).

Fransa'daki aşırı sağ, çok kültürlülük ve göç nedeniyle kendilerini tehdit altında hisseden gençlere hitap eden aşırı sağcı ve etnosentrik söylemleri teşvik ederek kültürel şikayetleri de istismar etmektedir. Örneğin, Ulusal Miting (Rassemblement National) gibi aşırı sağ gruplar geleneksel Fransız kültürünün korunmasını vurgulamakta ve göçü ulusal bütünlüğe yönelik bir tehdit olarak çerçevelemektedir. Bu aşırı sağ söylem, kültürel çeşitlilikten kopuk veya bu çeşitliliğin tehdidi altında hisseden bazı Fransız gençlerinde yankı bulmakta ve bu gençlerin bir kültürel direniş biçimi olarak aşırı sağ ideolojileri benimsemelerine yol açmaktadır (Vidino, 2017).

Aşırı sağ ve etnosentrik söylem, Fransa'daki gençler arasında kültürel radikalleşmenin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kültürel yerrinden edilme veya kimlik krizi yaşayan gençler için etnosentrizm ve kültürel gururu vurgulayan radikal ideolojiler net bir aidiyet duygusu sunuyor. Örneğin aşırı sağ gruplar, Fransız kimliğinin korunmasını vurgulamak için göçmen karşıtı retoriği kullanmakta ve göçmenleri -özellikle de Müslü-

manların çoğunlukta olduğu ülkelerden gelenleri- kültürel tehditler olarak resmetmektedir (Kepel, 2015). Bu söylem sadece kültürel kutuplaşmayı teşvik etmekle kalmıyor, aynı zamanda kendilerini geleneksel Fransız değerlerinin koruyucuları olarak algılayan gençler arasında radikalleşme için verimli bir zemin yaratıyor. Buna karşılık, marjinalleştirilmiş topluluklar içinde, etnosentrik anlatılar radikal gruplar tarafından Kuzey Afrika'daki Fransız sömürgeciliğinin mirası gibi tarihsel şikayetleri vurgulamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Bu anlatılar Fransız Müslüman gençler arasında mağduriyet ve direniş duygusunu beslemekte ve radikalleşmeyi Batı egemenliğine karşı kültürel kimliğin savunulması olarak çerçevelemektedir (Sageman, 2004).

Fransa'da medya anlatıları kültürel algıların şekillenmesinde önemli bir rol oynamakta ve çoğu zaman kültürel kutuplaşmaya katkıda bulunmaktadır. Göç, laiklik ve Müslüman toplulukların entegrasyonu gibi konuların ele alınışı, ortak kültürel farklılıklardan ziyade kültürel farklılıkları vurgulama eğilimindedir. Bu tür medya tasvirleri, stereotipleri ve kültürel çatışma algısını güçlendirerek kültürel savunmayı vurgulayan radikal ideolojileri gençler için daha cazip hale getirmektedir (Laurent, 2016). Özellikle sosyal medya, radikal söylemlerin gençler arasında yayılması için güçlü bir araç haline gelmiştir. Facebook, Instagram ve TikTok gibi platformların yanı sıra Telegram gibi şifreli mesajlaşma uygulamaları, gençlerin benzer içeriklere tekrar tekrar maruz kaldığı "yankı odaları" yaratmaktadır. Kültürel şikayetlerin bu şekilde çoğaltılması, alternatif bakış açılarına maruz kalmayı azaltmakta ve kültürel kuşatma hissini beslemektedir. Örneğin, aşırı sağcı gruplar sosyal medyayı göçmen karşıtı propaganda yaymak için kullanırken, köktendinci gruplar algılanan Batı emperyalizmine karşı kültürel direnişi teşvik etmektedir (Vidino, 2017).

Kültürel tehlike duygusu, gençler arasındaki daha geniş kapsamlı aidiyet ve kimlik ihtiyacıyla derinden bağlantılıdır. Radikal ideolojiler gençlere güçlü bir grup içi kimlik sunmakta, kültürel dayanışma ve gururu vurgulamaktadır. Bu aidiyet duygusu, özellikle kimlik ve kültürel kabul sorunlarıyla mücadele eden genç bireyler için caziptir. Radikal gruplar açık ve net bir kültürel kimlik duygusu sağlayarak gençlere kültürel miraslarını savunmaları

ve algılanan tehditlere direnmeleri için bir yol sunar (Roy, 2004). Örneğin, kültürel olarak ana akım toplumdan kopuk hisseden bazı Fransız gençleri, geleneksel Fransız değerlerinin korunmasını vurgulayan aşırı sağcı gruplara yönelmektedir. Bu gruplar genellikle radikalleşmeyi bir "kültürel vatanseverlik" biçimi olarak çerçeveleyerek çok kültürlülüğe, göçe veya küreselleşmeye karşı bir savunma olarak konumlandırmaktadır (Neumann, 2013).

Fransız gençleri arasında kültürel radikalleşmeye karşı koyma çabaları kültürel kapsayıcılığı, diyalogu ve karşılıklı saygıyı teşvik etmeye odaklanmalıdır. Kültürel çeşitliliği kutlayan ve kültürlerarası anlayışı teşvik eden girişimler radikal ideolojilerin cazibesini azaltmaya yardımcı olabilir. Örneğin, farklı kültürel geçmişlerden gelen gençleri diyalog, ortak projeler ve kültürel değişim için bir araya getiren toplum temelli programlar aidiyet duygusunu geliştirebilir ve kültürel gerilimleri azaltabilir (Khosrokhavar, 2017). Kültürel okuryazarlığın teşvik edilmesi, kültürel radikalleşmeyle mücadelede bir başka etkili stratejidir. Eğitim programları farklı kültürlerin tarihini, değerlerini ve katkılarını vurgulamak, çeşitlilik için daha fazla empati, anlayış ve takdir geliştirebilir. Gençlere içeriği eleştirel bir şekilde nasıl değerlendireceklerini öğreten medya okuryazarlığı girişimleri, bölücü anlatılara direnmelerine ve kültürel meselelere dair daha incelikli bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olabilir (Sageman, 2004).

Eğitim, istihdam ve sosyal hizmetlere eşit erişim sağlayan politikalar da kültürel ötekileştirmeyi ele almak için çok önemlidir. Tüm kültürel grupların sosyal, ekonomik ve siyasi hayata tam katılım fırsatlarına sahip olmalarını sağlamak, kültürel dışlanma duygularını azaltabilir ve sosyal uyumu teşvik edebilir. Kültürel açıdan daha kapsayıcı bir toplumu teşvik ederek, radikal ideolojilerin cazibesini yitirdiği ve gençlerin kültürel kimliklerini savunmak için anlamlı yollar bulabildiği bir ortam yaratmak mümkündür (Roy, 2004).

II.IV.I.VIII. Çevresel Faktörler

Fransa'da gençlerin radikalleşmesinin şekillenmesinde çevresel faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Bu faktörler gençlerin çatışma, kriz ve sosyal istikrarsızlığa nasıl tepki verdiklerini etkilemekte ve genellikle sosyo-eko-

nomik, siyasi ve kültürel şikayetlerle kesişmektedir. Fransız gençleri için şiddet, istikrarsızlık veya insani krizlerin damgasını vurduğu ortamlara maruz kalmak, radikal ideolojilerin kişisel ve kolektif şikayetlere uygulanabilir yanıtlar olarak görüldüğü koşullar yaratabilir. Bu faktörlerin etkisini anlamak, radikalleşmeyi önlemeye yönelik genç odaklı etkili stratejiler geliştirmek için elzemdir.

Fransa'daki gençler için çatışma ve şiddet deneyimi uzaktaki savaş bölgeleriyle sınırlı olmayıp, banliyöler gibi marjinal mahallelerde çete çatışmaları, polis çatışmaları veya sosyal huzursuzluk şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Bu bölgelerde genellikle yüksek düzeyde sosyal gerilim, uyuşturucuya bağlı şiddet ve kolluk kuvvetleri ile bölge sakinleri arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Bu ortam gençler arasında güvensizlik, öfke ve intikam alma arzusuna katkıda bulunabilir. Bazıları için radikal gruplar bu duyguları daha büyük bir amaca kanalize etmenin bir yolunu sunmakta, bir amaç ve kimlik duygusu sağlamaktadır (Roy, 2004). Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki uluslararası çatışmaların etkisi, Fransız gençleri arasındaki radikalleşme sürecinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Fransa'nın Libya ve Suriye'deki operasyonlar gibi askeri müdahalelere katılımı, aşırılık yanlısı gruplar tarafından dinlerine karşı bir "Batı haçlı seferi"nin kanıtı olarak gösterilmektedir. Bu anlatı, bu çatışmaları kültürel veya dini topluluklarına yönelik saldırılar olarak gören bazı genç Fransız Müslümanlar arasında güçlü bir yankı uyandırmaktadır. Bu algı, küresel köktendinci hareketlerle dayanışmayı teşvik edebilir ve gençleri yurt içinde veya yurt dışında radikal eylemlere katılmaya motive edebilir (Kepel, 2015).

Mülteci krizinin Fransa'daki gençlerin radikalleşmesi üzerinde, özellikle de göçmen kökenli veya mültecilerin yoğun olduğu bölgelerde yaşayan gençler arasında kayda değer bir etkisi olmuştur. Suriye, Irak ve Afganistan gibi çatışma bölgelerinden gelen mülteciler, entegrasyon sorunları, sınırlı kaynaklar için rekabet ve kültürel ayarlamalar gibi ek zorluklar yaratmıştır. Mültecilerin karşılaştığı zorluklara tanık olan veya bunları deneyimleyen gençler dayanışma duygusu geliştirebilir, ancak aynı zamanda Batı'yı bu krizlerin sorumlusu olarak gösteren radikal anlatılara da duyarlı hale gelebilirler (Khosrokhavar, 2017). İnsani krizler, özellikle yeterli sosyal hizmet,

eğitim veya istihdam olanaklarının bulunmadığı durumlarda, marjinalleştirilmiş gençler arasında umutsuzluk ve hayal kırıklığı duygularını şiddetlendirebilir. Bu tür bağlamlarda, radikal gruplar gıda, tıbbi yardım veya barınma gibi temel hizmetleri sağlarken aynı zamanda ideolojilerini de destekleyerek bu krizleri istismar edebilir. Bu yaklaşım sadece acil ihtiyaçları karşılamakla kalmaz, aynı zamanda savunmasız gençler arasında güven ve sadakat oluşturarak onları radikal gruplara katılmaya daha açık hale getirir (Sageman, 2004).

Fransa'da, özellikle Kuzey Afrika veya Sahra Altı kökenli marjinal toplulukların yaşadığı kentsel alanlarda sosyal ve etnik gerilimler yaygındır. Bu topluluklar genellikle yüksek işsizlik, aşırı kalabalık konutlar ve kaliteli eğitime sınırlı erişim gibi sosyo-ekonomik zorluklar yaşamaktadır. Bu mahallelerdeki gençler için bu deneyimler kızgınlık ve güvensizliği besleyebilir. Ana akım topluma karşı, algılanan adaletsizliğe karşı güçlenme ve direniş vaat eden radikal ideolojiler için verimli bir zemin yaratmaktadır (Laurent, 2016). Fransa'da popülist ve göçmen karşıtı söylemlerin yükselişi bu gerilimleri daha da şiddetlendirmiştir. Yabancı düşmanı söylem veya ayrımcı uygulamalar tarafından hedef alındığını hisseden gençler, kültürel veya siyasi bir direniş biçimi olarak radikal ideolojileri benimseyebilmektedir. Örneğin, Fransız banliyölerindeki aşırılık yanlıları, radikalleşmeyi düşman bir devlete karşı meşru bir direniş biçimi olarak çerçeveleyerek genç Müslümanlara hitap etmek için sıklıkla sistemik ırkçılık ve ayrımcılık anlatılarını kullanmaktadır (Kepel, 2015).

Fransa'da gençlerin radikalleşmesine katkıda bulunan çevresel faktörleri etkili bir şekilde ele almak için çok yönlü bir yaklaşım gereklidir. Temel stratejiler arasında çatışma çözümü, hedefe yönelik insani yardım, sosyal uyum girişimleri ve gençlerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış eğitim programları yer almalıdır.

- **Çatışma Çözümü ve Barışın İnşası:** Marjinalleştirilmiş mahallelerde şiddeti azaltmayı ve çatışmaları çözmeyi amaçlayan girişimler çok önemlidir. Diyalog, arabuluculuk ve uzlaşmayı teşvik eden gençlik odaklı programlar, şikayetlerin ele alınmasına ve farklı gruplar arasında işbirliğinin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Gençleri toplum

öncülüğündeki barış inşası çabalarına dahil etmek, sahiplenme ve dahil olma duygusu yaratarak radikalleşmeye yönelme olasılığını azaltabilir (Roy, 2004).

- **İnsani Yardım ve Sosyal Hizmetler:** Gıda, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin sağlanması, radikal grupların istismar ettiği kırılğanlıkların azaltılması açısından kritik öneme sahiptir. Gençleri hedef alan müdahaleler, krizlerin zihinsel ve duygusal etkilerini ele almak için travma danışmanlığı ve psikolojik destek de içermelidir, böylece intikam veya ceza vaat eden aşırılık yanlısı anlatıların çekiciliğini azaltır (Sageman, 2004).
- **Sosyal Uyum ve Entegrasyon Programları:** Sosyal uyumu ve kültürlerarası anlayışı teşvik etme çabaları aşağıdakiler için hayati önem taşımaktadır. Sosyal ve etnik gerilimlerin gençlerin radikalleşmesi üzerindeki etkisine karşı koymak. Farklı geçmişlerden gelen gençleri ortak projeler, kültürlerarası diyalog ve ortak sivil katılım için bir araya getiren girişimler güveni artırabilir ve bölünmeleri azaltabilir (Khosrokhavar, 2017). Gençlerin eğitim sistemine, işgücü piyasasına ve toplum hayatına entegrasyonunu destekleyen programlar, dışlanma duygularını azaltabilir ve aidiyet duygusunu teşvik edebilir.
- **Eğitim Programları ve Kamu Farkındalığı:** Eğitim, gençler arasında radikalleşmenin önlenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Eleştirel düşünme, medya okuryazarlığı ve çatışma çözme becerilerini vurgulayan programlar gençleri aşırılık yanlısı söylemlere direnmeleri için güçlendirebilir. Hoşgörü, çeşitlilik ve barış içinde bir arada yaşamayı teşvik eden kamusal farkındalık kampanyaları, sosyal ve etnik gerilimlerin kutuplaştırıcı etkilerine karşı koyabilir ve gençler için daha kapsayıcı bir ortam yaratabilir (Vidino, 2017).

II.IV.II. Dini ve Dini Olmayan Aşırılık Arasındaki Ayrım

İster dini ister din dışı olsun, aşırıcılık, ideolojik hedeflere ulaşmak için genellikle şiddet kullanımını veya diğer aşırı önlemleri haklı çıkaran radikal inançların benimsenmesini içerir. Dini ve dini olmayan aşırıcılık arasındaki

ayrım, bu hareketleri yönlendiren temel ideolojilerin ve otorite kaynaklarının doğasında yatmaktadır. Özellikle dini aşırıcılık, dini ideolojilere dayanan ve genellikle kutsal metinlerin radikal yorumlarını, dini doktrinleri ve köktenci görüşleri içeren inanç ve uygulamalarla karakterize edilir. Dini aşırıcılığın özelliklerini anlamak, onu diğer aşırıcılık biçimlerinden ayırmaya yardımcı olarak daha hedefe yönelik müdahale ve önleme stratejilerine olanak sağlar.

II.IV.III. Gençler Arasında Dini Aşırıcılığın Özellikleri

Fransa'daki gençler arasında görülen dinsel aşırılık, genellikle dini inançların, dini, siyasi veya toplumsal hedeflere ulaşmak amacıyla aşırı eylemleri meşrulaştırmak için kullanılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu tür aşırılık; dini fundamentalizm, kutsal metinlerin radikal yorumları ve ilahi hukukun beşerî hukukun üzerinde olduğu inancı gibi özelliklerle karakterize edilir. Bu özellikler, özellikle marjinalleşmiş topluluklarda yaşayan gençlerde belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Sosyo-ekonomik zorluklar, kültürel dışlanmışlık ve kimlik krizlerinin kesiştiği bu bağlamlar, bazı gençleri aşırılık yanlısı anlatılara karşı daha savunmasız hâle getirmektedir.

Fransa'da gençler arasında dini köktendincilik, dini öğretilerin modern yeniden yorumlanmasını veya uyarlanmasını reddeden katı ve harfi harfine yorumlanmasıyla kendini göstermektedir. Aşırılığın bu biçimi genellikle sosyo-ekonomik zorluklarla karşılaşan ve seküler değerleri dini kimliklerine karşıt olarak algılayan genç Müslümanlar arasındaki yabancılaşma duygularıyla bağlantılıdır. Fransa'nın devlet okullarında dini sembollerin yasaklanması gibi katı laiklik (*laïcité*) politikaları bu dışlanma hissine katkıda bulunmakta ve genellikle kişisel inanca saldırı olarak yorumlanmaktadır (Kepel, 2015). Fundamentalizm genellikle algılanan ötekileştirmeye karşı bir direniş biçimi haline gelmektedir. Örneğin, bazı Fransız gençleri, inancın "saf" formuna dönüşü savunan aşırı muhafazakar bir İslam yorumu olan Selefilğe yönelmektedir. Bu cazibe, dini doktrinlerin ötesinde, ayrımcılık ve ana akım Fransız toplumundan dışlanma gibi sosyal ve kültürel şikayetlere kadar uzanıyor. Fundamentalist inançlar ahlaki bir üstünlük duygusu ve net bir kimlik sunarak gençleri düşman olarak algıladıkları seküler toplumdan

ayırmaktadır. Köktendinciliğin cazibesi özellikle ekonomik olarak yoksun bölgelerden gelen ve bunu bir güçlenme ve kimlik iddiası aracı olarak gören gençler arasında güçlüdür (Roy, 2004).

Dini metinlerin radikal yorumları, özellikle yüksek işsizlik ve sosyal dışlanmanın yaşandığı mahallelerde, Fransız gençleri arasında dini aşırıcılığın temel unsurlarından biridir. Bu bölgelerdeki aşırılık yanlıları, ideolojilerini algılanan adaletsizliklere karşı ilahi emirler olarak çerçevelemek için Kuran gibi kutsal metinleri çarpıtarak sosyo-ekonomik kırılganlıkları istismar etmektedir. Bu radikal yorumlar genellikle ikili bir dünya görüşünü vurgulamakta, mücadeleyi inananlar ve inanmayanlar arasında bir mücadele olarak sunmakta ve şiddet içeren direnişi dini görevin meşru bir biçimi olarak tasvir etmektedir (Khosrokhavar, 2017). Gençler bu radikal yorumlarla genellikle gayriresmi ortamlarda faaliyet gösteren karizmatik dini liderler aracılığıyla karşılaşmaktadır. Bu liderler dini öğretileri manipüle ederek şiddeti bir şehitlik eylemi ya da ilahi bir amaç uğruna kendini feda etme olarak teşvik etmektedir. Sosyal medya kullanımı radikal mesajları daha da güçlendirmekte, Telegram, YouTube ve TikTok gibi platformlar genç kitleleri hedef almak için kullanılmaktadır. Aşırı gruplar genellikle cihadı ve şehitliği yücelten duygu yüklü içerikler kullanmakta, bu da güçlü bir kimlik ve amaç duygusu arayan gençlere özellikle cazip gelmektedir (Vidino, 2017).

Fransa'daki gençler arasında dini aşırıcılığın belirleyici bir özelliği, ilahi yasanın laik, demokratik yasalardan üstün olduğu inancıdır. Bu inanç, laiklik, cinsiyet eşitliği ve ifade özgürlüğüne ilişkin yasalar gibi dini ilkelerle çeliştiği düşünülen Fransız yasal ilkelerinin reddedilmesinde kendini göstermektedir. Bazı gençler için bu reddediş sadece ideolojik değil aynı zamanda pratiktir ve genellikle okul kurallarına karşı gelme, cinsiyetlerin karıştırıldığı alanlara karşı çıkma veya Müslüman karşıtı olarak algılanan politikalara karşı protestolara katılma şeklinde ifade edilir (Roy, 2004). Aşırı durumlarda bu inanç, radikalleşmiş Fransız gençleri tarafından gerçekleştirilen terör saldırılarında görüldüğü gibi şiddet eylemlerine yol açmıştır. İlahi hukukun üstünlüğü söylemi, seküler yönetime karşı hem pasif direnişi hem de aktif isyanı meşrulaştıran bir çerçeve sunmaktadır (Kepel, 2015).

Fransa'da gençler arasında dini aşırıcılığı ele alma çabaları, radikalleşmeyi tetikleyen sosyo-ekonomik, psikolojik ve ideolojik faktörleri göz önünde bulundurmalıdır. Gençlik çalışanları, eğitimciler ve ılımlı dini liderler, gençlerin aşırıcı etkilere direnmelerine yardımcı olabilecek alternatif anlatılar ve destek sistemleri sağlayarak bu çabalarda kritik rol oynamaktadır.

- **Gençlik Çalışmaları Yoluyla Katılım:** Fransa'daki gençlik merkezleri ve toplum kuruluşları risk altındaki gençlerle diyalog, spor, sanat ve eğitim yoluyla etkileşim kurmak için programlar başlatmıştır. Bu programlar, aşırılıkçı etkilerden farklı bir aidiyet ve kimlik duygusu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Gençlik çalışanları genellikle akıl hocası olarak hareket ederek gençlerin olumlu kimlikler ve sosyal beceriler geliştirmelerine yardımcı olmakta ve zorluklarla yapıcı bir şekilde başa çıkmalarını sağlamaktadır (Khosrokhavar, 2017).
- **Alternatif Dini Yorumların Teşvik Edilmesi:** ılımlı dini liderlerle işbirliği yapmak, İslam'ın ve diğer inançların barışçıl öğretilerini vurgulayan karşı anlatılar sağlamak için çok önemlidir. Okullardaki, camilerdeki ve toplum merkezlerindeki programlar genellikle gençlere kutsal metinlerin tarihsel ve bağlamsal yorumlarını öğreten dini okuryazarlık derslerini içerir. Bu yaklaşım, aşırılık yanlılarının yaydığı seçici ve radikal yorumlara karşı daha geniş ve kapsayıcı bir inanç anlayışı sunmaya yardımcı olur (Roy, 2004).
- **Eğitim ve Eleştirel Düşünme:** Okullar eleştirel düşünmeyi, medya okuryazarlığını ve kültürlerarası anlayışı teşvik ederek dini radikalleşmeyi önlemede kilit rol oynamaktadır. Eğitimciler, radikalleşmenin erken belirtilerini tanımak ve öğrencileri aşırılık yanlısı anlatıları sorgulamaya teşvik eden rehberlik sağlamak üzere eğitilmiştir. Okullar laiklik, vatandaşlık ve ortak Fransız değerleri gibi konuları tartışarak gençlerin dini kimliklerini laik bir toplumdaki rolleriyle uzlaştırmalarına yardımcı olabilir (Neumann, 2013).
- **Dinlerarası Diyalog ve Topluluk Programları:** Fransa'daki dinler arası diyalog girişimleri, karşılıklı anlayışı başarılı bir şekilde teşvik etmiş ve dini topluluklar arasındaki gerilimleri azaltmıştır. Bu prog-

ramlar, diyalog, işbirliği ve ortak toplum hizmeti projelerine katılmak üzere farklı inanç geçmişlerinden gelen gençleri bir araya getirmektedir. Merhamet, hoşgörü ve sosyal adalet gibi ortak değerleri vurgulayan bu girişimler, dışlayıcı ve bölücü ideolojilerin cazibesini azaltmayı amaçlamaktadır (Vidino, 2017).

Fransa'da gençler arasında dini aşırıcılık köktencilik, kutsal metinlerin radikal yorumları ve ilahi hukukun beşeri hukuktan üstün olduğu inancı ile öne çıkmaktadır. Dine katılım ve radikalleşme sosyo-ekonomik sıkıntılar, dışlanma hissi ve kimlik ve amaç arayışından kaynaklanmaktadır. Dini aşırıcılığın ele alınması gençlik çalışanlarını, eğitimcileri, ılımlı dini liderleri ve toplum temelli programları içeren kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir. Eleştirel düşüncüyü, alternatif dini yorumları ve dinler arası diyalogu teşvik ederek dini aşırıcılığın cazibesini azaltmak ve Fransız toplumu içerisinde daha kapsayıcı ve barışçıl bir kimlik duygusu geliştirmeleri için gençleri desteklemek mümkündür.

II.IV.II.II. Gençler Arasında Dini Olmayan Aşırıcılığın Özellikleri

Fransa'daki gençler arasında dini olmayan aşırıcılık, dini inançlardan ziyade siyasi, sosyal veya ekonomik hedeflere dayanan çeşitli ideolojileri kapsamaktadır. Bu aşırıcılık biçimleri, radikal inançlara güçlü bir bağlılık, yerleşik sistemlerin reddi ve şiddet kullanma isteği gibi özellikleri dini aşırıcılıkla paylaşmaktadır. Bununla birlikte, esas olarak sosyo-ekonomik zorluklar, kimlik mücadeleleri ve ana akım siyasetten hayal kırıklığı yaşayan gençlere hitap eden radikal siyasi inançlar, milliyetçilik ve anarşizm gibi seküler ideolojiler tarafından yönlendirilmektedirler.

Fransız gençleri arasındaki dini olmayan aşırıcılığın temelinde, toplumu belirli inançlar temelinde dönüştürmeyi amaçlayan radikal siyasi ideolojiler yer almaktadır. İster aşırı sol, ister aşırı sağ veya anarşist olsun, bu ideolojiler çoğulculuğu reddetmekte ve "biz onlara karşı" zihniyetini benimsemektedir. Siyasi elitler, etnik azınlıklar veya ekonomik sınıflar gibi belirli grupları, hedeflerine ulaşmak için yenilmesi gereken düşmanlar olarak tanımlarlar (Neumann, 2013). Fransa'daki aşırı sağcılık, göçmenleri, özellikle de Müslümanları Fransız kültürü ve kimliğine yönelik tehditler olarak gösteren

aşırı sağ söylemleri teşvik ederek gençleri giderek daha fazla hedef almaktadır. Bu gündem yabancı düşmanlığı ve ekonomik korumacılık tarafından yönlendirilmekte ve genellikle işsizlik, konut sıkıntısı ve sosyal yardımların kısıtlanması gibi sosyo-ekonomik sorunlardan göçü sorumlu tutmaktadır. Marine Le Pen gibi liderlerin yönetimindeki Ulusal Ralli (eski adıyla Ulusal Cephe), algılanan küreselci ve çok kültürlü tehditlere karşı Fransız kültürünün korunmasını vurgulayarak bu söylemi gençler arasında popüler hale getirmiştir (Roy, 2004). Aşırı sağcı gruplar sosyal medya, sokak protestoları ve yerel ağlar aracılığıyla genç bireyleri aktif olarak saflarına katmış ve Fransız milliyetçiliğini genellikle bir kültürel savunma biçimi olarak yüceltmıştır (Kepel, 2015).

Öte yandan, Fransa'da gençler arasındaki aşırı sol aşırılık, anti-kapitalist ve küreselleşme karşıtı ideolojiler tarafından yönlendirilmektedir. *Gilets Jaunes* (Sarı Yelekliler) gibi sosyo-ekonomik şikayetlerden ortaya çıkan hareketler, ekonomik eşitsizlik, yüksek genç işsizliği ve artan yaşam maliyetleri nedeniyle hayal kırıklığına uğrayan gençlerde yankı buldu. Bu gruplar, taleplerini dile getirmek için protestoları, mala zarar vermeyi ve kolluk kuvvetleriyle çatışmaları kullanarak sistemik değişimi savunmaktadır. Aşırı sol aşırıcılığa yönelen gençler genellikle bu eylemleri ekonomik adaletsizliğe karşı mücadele etmenin meşru bir yolu olarak görüyor (Vidino, 2017).

Fransa'da hem aşırı sağ hem de aşırı sol aşırıcılık, devlet kurumlarına ve yerleşik otoritelere karşı derin bir güvensizlik içermekte olup, bu güvensizlik özellikle hayal kırıklığına uğramış gençler arasında belirgindir. Aşırı sağcı gençler genellikle çok kültürlülüğü veya göçü desteklediğini düşündükleri hükümet politikalarına direnmekte ve bu politikaları Fransız kimliğine ihanet olarak nitelendirmektedir. Bu düzen karşıtı duygu, devletin ulusal çıkarlardan ziyade küresel çıkarlara hizmet ettiğine dair komplo teorilerine de yansımaktadır (Neumann, 2013). Bu retorik, devlet kurumlarına duyulan güvensizliğin kültürel erozyon ve sosyo-ekonomik marjinalleşme korkularıyla bağlantılı olduğu çevrimiçi forumlarda ve gençlik ağlarında sıklıkla ilgi görmektedir. Gençler arasındaki aşırı solcular, devlet kurumlarını kapitalist yapıların koruyucusu ve eşitsizliğin uygulayıcısı olarak görerek merkezi otoriteyi reddediyor. Örneğin, genç anarşistler ve aşırı sol aktivistler

tarihsel olarak, işçi reformu protestoları veya 1 Mayıs gösterilerinde görüldüğü gibi, protestolar sırasında polisle çatışmalar da dahil olmak üzere doğrudan eylemi kullanmışlardır. Bu meydan okuma eylemleri sadece protesto biçimleri olarak değil, algılanan baskıya karşı devrimci mücadeleler olarak görülmektedir (Roy, 2004).

Şiddet, Fransa'daki dini olmayan aşırı gençlik grupları arasında yaygın bir taktiktir ve siyasi amaçlara ulaşmak için gerekli görülmektedir. Aşırı sağcı gençler etnik azınlıkları, göçmenleri ve siyasi muhalifleri hedef alan şiddet eylemlerinde bulunmakta ve bu saldırıları genellikle ulusal kimliği savunmak olarak çerçevelemektedir. Kayda değer olaylar arasında mülteci kamplarında göçmenlere yönelik saldırılar, camilere yönelik vandalizm ve Yahudi ve Roman topluluklarına yönelik nefret suçları yer almaktadır (Kepel, 2015). Aşırı solcu gençler ise bankalar, şirket ofisleri ve hükümet binaları gibi kapitalizmin sembollerini hedef aldı. Gösteriler sırasında genç aktivistler ekonomik eşitsizliğe ve sistemik yolsuzluğa karşı direniş olarak gerekçelendirilen kundaklama, vandalizm ve sokak şiddeti gibi taktikler kullanmıştır. Örneğin, Gilets Jaunes protestolarına katılan aşırı sol unsurlar, daha geniş sosyo-ekonomik hayal kırıklıklarının ifadesi olarak mülke zarar verme ve şiddet içeren çatışmalara başvurmuştur (Neumann, 2013).

Sosyal medya, Fransız gençleri arasında dini olmayan aşırıcılığın teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Aşırı sağ ve aşırı sol gruplar propaganda yaymak, destekçilerini harekete geçirmek ve doğrudan eylemleri koordine etmek için çevrimiçi platformları kullanmaktadır. Örneğin aşırı sağcılar sosyal medyayı göçmen karşıtı söylemleri yaymak ve ani protestolar düzenlemek için kullanırken, aşırı sol hackerlar yolsuzluğu ifşa etmek ve kamu hizmetlerini aksatmak için hükümet web sitelerini hedef almıştır (Laurent, 2016).

Fransız gençleri arasında din dışı aşırıcılığın ele alınması, ideolojik yapıpısöküm, siyasi katılımın teşviki ve sosyo-ekonomik kalkınmayı içeren kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir.

- **Radikal İdeolojilerin Yapısını Bozmak:** Eğitim programları, medya kampanyaları ve gençlik diyalogları aşırıcılığa yol açan temel inançlara meydan okumaya odaklanmalıdır. Okullar ve gençlik merkezleri demokratik değerleri, çoğulculuğu ve barışçıl siyasi katılımı vurgulamalı, gençleri aşırılık yanlısı söylemleri tanımaları ve bunlara direnmeleri için eleştirel düşünme becerileriyle donatmalıdır (Khosrokhavar, 2017).
- **Siyasi Katılımın Teşvik Edilmesi:** Gençlere demokratik süreçlere katılmaları için platformlar sağlamak aşırıcılığın cazibesini azaltabilir. Aktif vatandaşlığı, yurttaşlık eğitimini ve gençlerin karar alma süreçlerine katılımını teşvik eden programlar, şikayetlerin ele alınması için şiddet içermeyen yollar sunabilir. Gençlik konseyleri, tartışma forumları ve toplum temelli projeler gibi girişimler siyasi katılımı ve yapıcı diyalogu teşvik eder (Neumann, 2013).
- **Sosyo-Ekonomik Şikâyetlerin Ele Alınması:** Sosyo-ekonomik marjinalleşme, gençler arasında dini olmayan aşırıcılığı tetikleyen önemli bir faktördür. Eğitim, mesleki eğitim, ve iş fırsatlarını teşvik eden hedefli politikalar; ekonomik olarak dezavantajlı bölgelerde aşırılık yanlısı grupların istismar ettiği kırılğanlıkları azaltabilir. Gençlere sosyo-ekonomik hareketlilik yolları sunan toplumsal kalkınma girişimleri radikalleşmeye karşı anlamlı alternatifler sağlayabilir (Vidino, 2017).

Fransa'da gençler arasında dini olmayan aşırıcılık, radikal siyasi ideolojiler, otoritenin reddi ve siyasi hedeflere ulaşmak için şiddet kullanımı tarafından yönlendirilmektedir. Dini aşırıcılıkla aynı özellikleri paylaşa da milliyetçilik, anti-kapitalizm ve anarşizm gibi seküler motivasyonlara dayanmaktadır. Dini olmayan aşırıcılıkla mücadele, demokratik katılımı, sosyo-ekonomik kapsayıcılığı ve ideolojik esnekliği teşvik eden çok yönlü bir yaklaşım gerektirir. Demokratik değerleri, kapsayıcı yönetimi ve fırsat eşitliğini teşvik ederek din dışı aşırıcılığın cazibesini azaltmak ve gençleri daha barışçıl ve uyumlu bir toplum inşa etme konusunda desteklemek mümkündür.

II.IV.III. Fransa'da Gençlerin Radikalleşmesi için Potansiyel Risk Faktörlerinin Belirlenmesi

Radikalleşmeye katkıda bulunan faktörlerin anlaşılması, etkili önleme stratejileri için kritik önem taşımaktadır. Gençler arasında radikalleşme, bireysel, sosyal, ekonomik, siyasi ve psikolojik faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşan karmaşık bir süreçtir. Bunlar arasında, gençlerin algılarını, davranışlarını ve etkileşimlerini şekillendirdikleri için sosyal faktörler özellikle etkilidir. Bu dinamiklerin tanınması, genç bireyleri aşırı ideolojilere yönlendirebilecek risk faktörlerinin belirlenmesi için çok önemlidir. Bu analiz üç temel konuya odaklanmaktadır: akran etkisi ve sosyal gruplar, çevrimiçi propaganda ve üye kazanma ve kimlik krizleri.

Akranlar ve sosyal gruplar, gençlerin davranış ve kimliklerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde bireyler sosyal kabul arayışına girmekte ve kimliklerini oluşturmakta, bu da onları akran etkisine karşı oldukça duyarlı hale getirmektedir. Bu etki yapıcı veya yıkıcı olabilir; sosyal uyumu ve paylaşılan değerleri teşvik edebilir veya özellikle akran çevrelerinde aşırılık yanlısı ideolojiler yaygın olduğunda radikal inançları destekleyebilir (Khosrokhavar, 2017).

Radikalleşme bağlamında, gençlerin sosyal ağları genellikle aşırılık yanlısı inançlar için kuluçka işlevi görmektedir. Gençler radikal gruplara sadece ideolojik uyum nedeniyle değil, aynı zamanda aidiyet, tanınma ve onaylanma gibi duygusal faydalar için de katılabilirler. Fransa'da göçmen kökenli marjinalleştirilmiş gençler genellikle kendilerini ana akım toplumdan dışlanmış hissetmekte, bu da ister aşırı sağ, ister aşırı sol veya dini olsun radikal grupları bir topluluk ve kimlik duygusu sağladıkları için cazip hale getirebilmektedir (Kepel, 2015). Bu ortamlarda, üyeler grup içinde onay, statü veya tanınma kazanmak için çabaladıklarından, akran baskısı radikal görüşleri yoğunlaştırabilir.

Radikal gruplar içinde, genellikle grup düşüncesini içeren, uyum arzusunun eleştirel düşüncüyü ve muhalif görüşleri bastırdığı bir sosyalleşme süreci meydana gelir. Bu dinamik radikalleşmeyi hızlandırmakta, gençler inançlarında daha da kökleşmekte, bazen bağlılıklarını kanıtlamak ve grubun

onayını kazanmak için şiddet eylemlerine katılmaktadır (Sageman, 2004).

Dijital platformların yükselişi, gençlerin radikalleşme manzarasını değiştiren çevrimiçi propaganda ve üye kazanmayı önemli risk faktörleri haline getirmiştir. İnternet, aşırılık yanlısı grupların ideolojilerini yaymak, üye toplamak ve sanal topluluklar oluşturmak için kullandıkları sürekli bir bilgi akışı sağlamaktadır. Çevrimiçi alanlar genellikle gençlerin alternatif bakış açılarına maruz kalmayı azaltırken radikal inançları güçlendiren tekrarlayan, benzer içeriklere maruz kaldığı yankı odaları olarak işlev görür (Neumann, 2013). Çevrimiçi propaganda, belirli şikayetlere ve duygulara hitap etmesi nedeniyle etkilidir. Aşırılık yanlısı içerikler genellikle mağduriyet, adaletsizlik ve varoluşsal tehditler gibi temaları vurgulayarak kendilerini dışlanmış veya hayal kırıklığına uğramış hisseden gençlerde yankı bulmaktadır. Örneğin, Fransa'daki aşırı sağcı gruplar sosyal medyayı göçmen karşıtı söylemleri yaymak için kullanmış ve göçmenleri Fransız kimliği ve kültürüne yönelik tehditler olarak göstermiştir. Benzer şekilde, köktendinci gruplar da dijital platformları kullanarak Müslümanları zulmün hedefi olarak göstermekte ve kendilerini inanç savunucuları olarak konumlandırmaktadır (Vidino, 2017).

Gençler arasında çevrimiçi radikalleşme, anonimlik ve erişilebilirlik sayesinde hızlı ve yoğun olma eğilimindedir. Radikal içeriklerle yüz yüze ilişki kurmakta isteksiz olabilen gençlerin bu içerikleri çevrimiçi ortamda keşfetme olasılığı daha yüksektir. Buna karşı koymak için, gençler arasında dijital okuryazarlığı ve eleştirel düşüncüyü teşvik etmek, onları aşırılık yanlısı içerikleri tespit etmek ve bunlara direnmek için donatmak çok önemlidir. Çevrimiçi dayanıklılığı, sorumlu dijital davranışı ve inandırıcı karşı anlatıları teşvik eden girişimler dijital radikalleşmeyi önlemek için gereklidir (Khosrokhavar, 2017).

Kimlik krizleri ve istikrarlı referans noktalarının erozyona uğraması gençlerin radikalleşmesi için önemli risk faktörleridir. Geleneksel normların ve değerlerin sıklıkla tartışıldığı hızla değişen bir dünyada gençler kimlikleri, amaçları ve toplumdaki yerleri konusunda kafa karışıklığı yaşayabilirler. Bu kafa karışıklığı onları, aşırılık yanlısı ideolojilerin sıklıkla sağladığını

iddia ettiği net ve kesin cevaplar aramaya yönlendirebilir. Radikal hareketler bir aidiyet duygusu, açıkça tanımlanmış bir grup kimliği ve gerçek ya da algılanan belirgin bir düşman sunarak bu kimlik krizlerini istismar etmektedir (Roy, 2004). Fransa'da, özellikle ikinci ve üçüncü nesil göçmenler arasında, gençlerin kimlik krizleri sıklıkla entegrasyon zorlukları, kültürel marjinalleşme ve sosyo-ekonomik dışlanma ile bağlantılıdır. Bu genç bireyler genellikle kültürel miraslarını Fransız toplumunun seküler değerleriyle uzlaştırmakta zorluk çekmekte, bu da yabancılaşıma ve reddedilme duygularına yol açmaktadır. Bu mücadele onları güçlendirme, gurur ve topluluk duygusu sunan radikal ideolojilere karşı savunmasız hale getirmektedir (Kepel, 2015). Benzer dinamikler, net bir amaç ve aidiyet sağlayan aşırı sol veya aşırı sağ ideolojilere yönelen haklarından mahrum bırakılmış gençler arasında da gözlemlenmektedir (Neumann, 2013).

İstikrarlı referans noktalarının kaybı kültürel faktörlerle sınırlı olmayıp, ekonomik istikrarsızlık, siyasi belirsizlik veya sosyal çözülmeden de kaynaklanabilir. Örneğin, işsizlik veya yoksullukla karşı karşıya kalan gençler sosyal statü ve özdeğer kaybı yaşayabilir ve bu da onları mücadeleleri için açıklamalar ve eylem çağrısı sunan radikal ideolojilere duyarlı hale getirebilir (Sageman, 2004). Bu risk faktörlerini ele almak üzere, gençlerin radikalleşmesini önlemek için hedefe yönelik stratejilere ihtiyaç vardır. Etkili önleme, kapsayıcılığı, dayanıklılığı ve eleştirel düşünciyi teşvik ederken sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutları dikkate alan çok yönlü yaklaşımlar gerektirir.

- **Psikososyal Destek Programları:** Ruh sağlığı ve sosyal destek sağlanması, risk altındaki gençlerin duygusal ihtiyaçlarının karşılanması için çok önemlidir. Danışmanlık hizmetleri, toplum temelli müdahaleler ve gençlik merkezleri bireylerin kimlik krizleri, travma ve sosyal izolasyonla başa çıkmalarına yardımcı olabilir ve başa çıkma mekanizması olarak radikal ideolojilere yönelme eğilimlerini azaltabilir (Vidino, 2017).
- **Nefret ve Ayrımcılığa Karşı Farkındalık Kampanyaları:** Hoşgörü, çeşitlilik ve sosyal uyumu teşvik eden kamu kampanyaları, radikalleşmeyi körükleyen nefret söylemlerine karşı koyabilir. Bu kam-

panyalar, gençleri aşırı cılığın tehlikeleri konusunda eğitmeye odaklanırken, ötekileştirme duygularına katkıda bulunan yapısal adaletsizlikleri de ele almalıdır (Khosrokhavar, 2017).

- **Ekonomik Fırsatların ve Sosyal Kapsayıcılığın Geliştirilmesi:** Ekonomik yoksunluk ve sosyal dışlanma gençlerin radikalleşmesinde önemli etkenlerdir. İş yaratma, mesleki eğitim, eğitim ve kaynaklara eşit erişimi teşvik eden girişimler bu risk faktörlerinin azaltılmasına yardımcı olabilir. Sosyo-ekonomik beklentileri arttırarak, gençlerin şikayetlerini istismar eden radikal ideolojilerin cazibesini azaltmak mümkündür (Roy, 2004).
- **Yönetişim ve Sosyal Adaletin Geliştirilmesi:** Siyasi mağduriyetlerin giderilmesi, yönetişimin iyileştirilmesi ve sosyal adaletin desteklenmesi radikal ideolojilerin cazibesinin azaltılması için hayati önem taşımaktadır. Şeffaflığı, hesap verebilirliği ve vatandaş katılımını arttırmaya yönelik çabalar kurumlara olan güvenin yeniden tesis edilmesine ve aşırılık yanlısı alternatiflerin cazibesinin azaltılmasına yardımcı olabilir (Neumann, 2013).

Akran etkisi, çevrimiçi propaganda ve kimlik krizleri gibi gençlerin radikalleşmesine yönelik potansiyel risk faktörlerinin belirlenmesi, etkili önleme stratejilerinin geliştirilmesi için elzemdir. Bu faktörleri psikososyal destek, farkındalık kampanyaları, ekonomik kalkınma ve iyileştirilmiş yönetişim yoluyla ele alarak gençlerin aşırılık yanlısı ideolojilere yönelme olasılığını azaltmak mümkündür. Etkili önleme, dayanıklılığı, kapsayıcılığı ve yapıcı katılım fırsatlarını teşvik eden kapsamlı bir yaklaşım gerektirir.

III. Gençlik Çalışanlarının Genç Radikalleşmesine Yönelik Algılarına Dair Ampirik Bir Çalışma

Gençlerin radikalleşmesi, sosyo-ekonomik, siyasi, kültürel ve psikolojik unsurlar da dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenen karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Farklı topluluklardaki risk altındaki bireylerle doğrudan ilişki kuran gençlik çalışanları için hem zorluklar hem de fırsatlar sunmaktadır. Bu ampirik çalışma, gençlik çalışanlarının Fransa, Türkiye ve Ukrayna'daki gençler arasında radikalleşmeye ilişkin algılarını araştırmayı

amaçlamaktadır. Gençlik çalışanlarının bakış açılarına odaklanan bu araştırma, radikalleşmeye katkıda bulunan faktörlerin yanı sıra radikalleşmeyi önlemede etkili olduğu düşünülen stratejileri de ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, radikalleşmeyi çoklu düzeylerde etkileşim halinde olan faktörler tarafından şekillendirilen dinamik bir süreç olarak kabul eden çok boyutlu bir kavramsal çerçeveye dayanmaktadır. Bireysel, sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel faktörlerin gençler arasında radikalleşmeyi nasıl etkilediğine dair bütüncül bir anlayış sağlamak için psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve çatışma çalışmalarından teorileri entegre etmektedir.

Çerçeve, radikalleşmeyi daha iyi anlamak için bağlantılı unsurları dikkate almaktadır. İlk olarak radikalleşmeye katkıda bulunan faktörlere üç açıdan bakmaktadır. Unsurlar, sosyal etkiler ve yapısal faktörler. Bir düzeyde deneyimler, psikolojik ihtiyaçlar, kimlik krizleri ve şikayetler gibi faktörler bireyleri radikalleşmeye karşı savunmasız hale getirmeye katkıda bulunur. Bu bireyler genellikle bu faktörleri adaletsizliklere veya sosyal olarak dışlanmış hissetmeye verilen tepkiler olarak yorumlamakta ve radikal söylemleri bir güçlenme veya kendini keşfetme aracı olarak cazip hale getirmektedir. Akranların, dinamiklerin, toplulukların ve çevrimiçi etkileşimlerin etkisi bu düzeyde rol oynamaktadır. Sosyal bağlantılar, grup dinamiklerini ve paylaşılan kimlikleri etkileyerek davranış ve inançları güçlü bir şekilde etkileyerek hem gerçek hayatta hem de sanal ortamlarda fikirlerin teşvik edilmesinde rol oynamaktadır. Ekonomik eşitsizlik, siyasi marjinalleşme ve kültürel izolasyon radikalleşme için zemin hazırlamaktadır. Altta yatan bu sorunlar sıklıkla adaletsizlik ve kopukluk algılarını arttırarak aşırı ideolojileri bireyler için cazip hale getirmektedir.

Gençlik çalışanlarının rolü bu kavramsal çerçevenin merkezinde yer almaktadır. Gençlik çalışanları radikalleşmenin tespit edilmesi, önlenmesi ve radikalleşmeyle mücadelede ön saflarda yer alan aktörler olarak hizmet vermektedir. Okullarda, toplum merkezlerinde, mülteci kamplarında ve dijital alanlarda gençlerle doğrudan iletişim kurarak erken müdahalede önemli paydaşlar haline gelirler. Gençlik çalışanları, gözlemin ötesinde, sosyal uyumu, eleştirel düşüncüyü ve dayanıklılığı teşvik etmeyi amaçlayan danışmanlık, eğitim faaliyetleri ve topluluk programlarına aktif olarak ka-

tılırlar. Onların algıları, radikalleşmenin topluluklar içinde nasıl deneyimlendiği, algılandığı ve ele alındığına dair değerli içgörüler sağlamaktadır.

Bu ampirik çalışma, radikalleşme açısından benzersiz ancak birbiriyle bağlantılı bağlamlara sahip üç ülke olan Fransa, Türkiye ve Ukrayna'daki gençlik çalışanlarına odaklanmaktadır. Fransa'da radikalleşme sorunları özellikle Kuzey Afrika, Sahra Altı ve Orta Doğu kökenli marjinalleştirilmiş gençler arasında belirgindir. Fransa'daki gençlik çalışanları bir yandan sosyo-ekonomik dışlanmayı ele alırken bir yandan da dini ve kültürel kimlik ifadeleriyle zaman zaman çatışan seküler bir çerçevede yol almak gibi ikili bir zorlukla karşı karşıyadır. Birçok gençlik çalışanı sosyo-politik şikâyetleri, kimlik mücadelelerini ve toplumun marjinalleşmesini radikalleşmenin temel nedenleri olarak tanımlamaktadır.

Türkiye'de siyasi ve sosyo-ekonomik faktörler daha belirgindir. Gençlik çalışanları sıklıkla sosyo-ekonomik zorlukların ve siyasi istikrarsızlığın ideolojik motivasyonlarla nasıl kesiştiğini vurgulamaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve karmaşık siyasi manzarası radikalleşme dinamiklerine daha fazla katkıda bulunmakta, gençlik çalışanları ekonomik yoksunluk, etnik gerilimler ve kutuplaşmış siyasi söylemin önemli etkiler olduğuna işaret etmektedir.

Ukrayna'da süregelen çatışma ve siyasi istikrarsızlık, özellikle savaştan etkilenen gençler arasında radikalleşme için verimli bir zemin yaratmıştır. Gençlik çalışanları medya propagandasını, kimlik arayışlarını ve savaşla ilgili travmaları radikalleşme sürecini şekillendiren kritik unsurlar olarak tanımlamaktadır. Aşırı sağ ideolojiler, sosyo-ekonomik zorluklar ve kesintiye uğrayan eğitimle birleştiğinde Ukraynalı gençlerin radikal söylemlere duyarlılığını arttırmaktadır.

Bu ampirik çalışmanın amaçları üç yönlüdür. İlk amaç, Fransa, Türkiye ve Ukrayna'daki gençler arasında gençlik çalışanlarının gençlik sorunlarına katkıda bulunan faktörlere ilişkin algılarını anlamaktır. Bu çalışma, gençlik çalışanlarıyla doğrudan iletişime geçerek, her ülkenin kendine özgü bağlamlarını göz önünde bulundurarak, radikalleşmenin ana etmenlerini onların bakış açısından belirlemeyi amaçlamaktadır. İkinci amaç, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi önleme ve radikalleşmeye karşı koymada kullandıkları stra-

tejileri değerlendirmektir. Bu kapsamda eğitim programları, danışmanlık, toplumsal katılım ve dijital müdahaleler de dâhil olmak üzere hem resmi hem de gayri resmi yaklaşımlar incelenerek bunların gençler arasındaki radikal eğilimleri engellemedeki etkinliği değerlendirilecektir. Üçüncü hedef, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi önleme ve risk altındaki gençler arasında dayanıklılığı teşvik etme çabalarında karşılaştıkları zorlukları ve sınırlamaları belirlemektir. Bu, etkili müdahaleyi engelleyebilecek sosyo-politik kısıtlamaları, kaynak sınırlamalarını ve operasyonel engelleri incelemeyi içerir.

Bu çalışmada, gençlik çalışanlarının incelikli algılarını ve deneyimlerini yakalamak için yarı yapılandırılmış görüşmeler, odak grupları ve vaka çalışmaları dahil olmak üzere nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemler, radikalleşme dinamiklerinin ön saflardaki aktörlerin bakış açısından daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Veri to plama sürecinde bağlamsal farklılıklar göz önünde bulundurularak bulguların her ülkenin farklı sosyo-politik gerçeklerini yansıtmayı sağlanmıştır. İlerleyen bölümlerde araştırma metodolojisi, veri analizi ve ampirik bulgular detaylandırılarak gençlik çalışanlarının karmaşık gençlik radikalleşmesi olgusunu nasıl algıladıkları ve bu olguya nasıl tepki verdiklerine dair kapsamlı bir bakış açısı sunulacaktır. Bu analiz, gençlerin radikal ideolojilere karşı direncini güçlendirmeyi amaçlayan gelecekteki politika önerileri ve müdahale stratejileri hakkında bilgi verecektir.

III.I. Veriler ve Metodoloji

21. yüzyılın gelişiyle birlikte terörizm ve aşırıcı eylemler ulusların ortak kaygılarından biri haline gelmiş ve radikalleşme eğilimlerini ulusal ve toplumsal güvenlik meselesi haline getirmiştir. Özellikle son dönemde terör tehdidiyle karşı karşıya kalan İspanya, Fransa, Ukrayna ve Türkiye radikal eğilimler konusunda ortak kaygıları paylaşmaktadır. Radikalleşmeye karşı nispeten daha savunmasız olduğu düşünülen genç nüfus, bu ülkeler için özel bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma bu dört ülkedeki radikalleşme süreçlerini derinlemesine anlamayı ve hem toplumsal hem de ulusal güvenliğe katkıda bulunmak için radikalleşmenin nasıl önlenebileceğine dair öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle çalışma, radikalleşmenin

ulusal düzeyde nasıl algılandığını, ele alındığını ve potansiyel olarak nasıl önlendiğini araştırmaktadır.

Bu araştırma, gençler arasındaki radikalleşme süreçlerini ve bu süreçleri etkileyen faktörleri anlamayı amaçlayan yorumlayıcı paradigma çerçevesinde yürütülmüştür. Yorumlayıcı paradigma, sosyal gerçekliğin tek bir nesnel doğrusu olmadığını ve bireylerin deneyimleri aracılığıyla kendi anlamlarını inşa ettiklerini öne sürer (Schwandt, 1994). Bu paradigma, bireylerin içinde yaşadıkları sosyal dünyayı nasıl algıladıkları ve yorumladıklarına odaklanır. Yorumlayıcı paradigma, sosyal gerçekliğe dinamik, ilişkisel ve bağlamsal olarak yaklaşır, her bireyin deneyimlerinin benzersiz olduğunu kabul eder ve bu deneyimlerin anlaşılmasına odaklanır (Denzin & Lincoln, 2018).

Araştırmada kullanılan nitel metodoloji, insanların deneyimlerini, algılarını ve bu deneyimlerin altında yatan anlamları derinlemesine keşfetmek için tasarlanmış esnek bir yaklaşım sunmaktadır (Creswell, 2013). Nitel metodoloji, araştırmacılara insan davranışlarının ve sosyal olguların karmaşıklığını anlamak için daha geniş bir kapsam sunmakta ve çoklu bakış açılarının keşfedilmesine olanak tanımaktadır. Bu yaklaşım, radikalleşme gibi karmaşık ve çok yönlü sosyal süreçlerin daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunur.

Araştırmanın tasarımı fenomenolojik bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Fenomenoloji, bir olguyu bireylerin deneyimleri ve algıları aracılığıyla keşfetmeyi ve olgunun özünü anlamayı amaçlar (Moustakas, 1994). Bu yöntemde araştırmacılar, katılımcıların belirli bir olguyu nasıl deneyimlediklerini ve bu deneyimlerin dünya görüşlerine nasıl yansıdığını anlamaya çalışır. Fenomenolojik araştırma, bireylerin yaşadıkları deneyimlere odaklanır ve bu deneyimlerin zihinlerinde ve sosyal dünyalarında nasıl anlaşıldığını inceler. Bu bağlamda çalışma, katılımcıların radikalleşmeye ilişkin öznel algılarını ve deneyimlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Veri toplama sürecinde katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacıya belirli bir dizi soruyu takip etme imkânı verirken katılımcılara da düşünce ve deneyimlerini açıklama esnekliği tanır (Kvale, 2007). Bu yöntem, katılımcıların radikalleşmeyle ilgili düşünce ve deneyimlerini kendi sözcükleriyle ifade

etmelerini sağlayarak derinlemesine ve zengin veriler elde edilmesine olanak tanımıştır. Toplamda 15 katılımcı ile görüşülmüştür. Bu sayının seçilmesinin nedeni, nitel araştırmalarda veri doygunluğuna ulaşma konusundaki yaygın fikir birliğine dayanmaktadır (Guest, Bunce & Johnson, 2006). Nitekim Bertaux (1981), nitel araştırmalarda kabul edilebilir bir örneklem büyüklüğünün en az 15 katılımcı olması gerektiğini öne sürmüştür. Morse (1994: 255) fenomenolojik çalışmalar için en az altı katılımcı önerirken, Creswell (2013) fenomenolojik bir örneklemin 5 ila 25 görüşme ile oluşturulabileceğini öne sürmüştür. Veri doygunluğu üzerine bir deney yapan Guest, Bunce ve Johnson (2006: 78), araştırmada güvenilir sonuçlar elde etmek için 12 görüşmenin yeterli olduğu sonucuna varmıştır. Sonuç olarak, nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün yeterliliği sıklıktan ziyade verinin derinliğine göre değerlendirilir. Bu nedenle, katılımcılar araştırma konusunu en iyi temsil edecek şekilde seçilmelidir (Reilly ve Parker, 2013). Bu bağlamda, katılımcı seçimi için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırma sorusu hakkında derinlemesine veri sağlamak için en uygun katılımcıları seçmek üzere tasarlanmış bir stratejidir. Bu strateji, belirli bir olguyu deneyimlemiş ya da bu olgunun anlaşılmasına katkıda bulunabilecek bireylerin bilinçli olarak seçilmesini içerir. Bu çalışmada katılımcı seçimi için ölçüt örnekleme kullanılmıştır (Miles & Huberman, 1994; Patton, 2002). Ölçüt örnekleme, belirli ölçütleri karşılayan bireylerin araştırmaya dahil edilmesini sağlar. Katılımcılar arasında ortaokul öğretmenleri, gençlikle ilgili kurumlarda çalışan kamu sektörü çalışanları, STK çalışanları ve akademisyenler yer almıştır ve hepsi de gençlikle çalışma konusunda en az iki yıllık deneyime sahiptir. Bu seçim, katılımcıların gençlerle etkileşimleri ve radikalleşme olgusuna ilişkin gözlemleri konusunda değerli içgörü kaynakları olmalarını sağlamak için yapılmıştır.

Görüşme soruları sekiz temaya ayrılmış ve 21 soru hazırlanmıştır (Ek 1). En az bir yapılandırılmış soru diğer sorular ise açık uçlu ve alt açık uçlu olarak düzenlenmiştir. Bu sorular, katılımcıların radikalleşmeyi nasıl gördükleri, bu süreci etkileyen faktörlerin neler olduğu ve gençler üzerindeki etkileri gibi temel konular etrafında yapılandırılmıştır. Bu sorular aracılığıyla çalışma, katılımcıların radikalleşmeye ilişkin algılarını derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır. 2024 yılında mülakatlar, katılımcıların kendilerini mümkün olan en iyi şekilde ifade edebilmelerini sağlamak amacıyla ilgili

ülkelerdeki yerel saha çalışanları tarafından katılımcıların ana dillerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların tercihlerine bağlı olarak çevrimiçi ya da yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Sadece izin veren katılımcıların görüşmeleri kaydedilmiş ve bu görüşmelerin Microsoft Word'de kelimesi kelimesine yazıya dökülmesi için saha çalışanları tarafından standart bir transkripsiyon protokolü (McLellan, MacQueen ve Niedig, 2003) kullanılmıştır. Daha sonra, çalışmanın İngilizce yürütülmesi nedeniyle, belgeler Ankara Hacı Bayram Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nun profesyonel ekibi tarafından İngilizceye çevrilmiştir.

Nitel içerik analizi, öznel yorumlama yoluyla metin verilerindeki tema ve örüntüleri sistematik olarak sınıflandıran ve tanımlayan bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntem, konuşmaları veya metinleri ve bunların özel bağlamlarını incelemeye yönelik bütüncül bir yaklaşımı vurgular. Nitel içerik analizi, yalnızca kelimeleri saymanın veya metinlerden nesnel bilgi çıkarmanın ötesine geçer; verilerdeki açık veya örtük anlamları, temaları ve örüntüleri ortaya çıkarmaya çalışır. Bu yaklaşım, araştırmacıların sosyal gerçekliği öznel ancak bilimsel bir şekilde anlamalarını sağlar (Hsieh ve Shannon, 2005: 1279; Krippendorff, 2018). Bu çalışmada veriler temalar ve alt temalar oluşturularak analiz edilmiştir. Kodlama süreci MAXQDA 2024 yazılımı (VERBI, 2021) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. MAXQDA, nitel verileri düzenlemek, kodlamak ve analiz etmek için kullanılan ve verilerin daha sistematik bir şekilde incelenmesini sağlayan bir yazılım programıdır. Araştırma boyunca "Radikalleşmeyi Anlamak", "Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler", "Radikalleşme ile Mücadele" ve "Radikalleşmeyi Önlemek ve Mücadele Etmek için Öneriler" başlıkları altında ana ve alt kodlar oluşturulmuş ve toplam 59 kod belirlenmiştir (Ek 2'de).

Kodlama sürecinde Corbin ve Strauss (1990) tarafından geliştirilen kodlama paradigması uygulanmıştır. Bu kodlama paradigması, verileri anlamlı bir şekilde düzenlemek için üç aşamalı bir süreç sunmaktadır: açık, eksenel ve seçici kodlama. Açık kodlama aşamasında verilerdeki anahtar kavramlar belirlenmiş, eksenel kodlama aşamasında ise bu kavramlar arasındaki ilişkiler tespit edilmiştir. Son olarak, seçici kodlama aşamasında temalar bütünlleştirilmiş ve bir bütün olarak analiz edilmiştir. Bu kodlama süreci, verilerin sistematik bir şekilde yorumlanmasını sağlayarak araştırma

bulgularını sağlam bir temele oturtmuştur. Ayrıca, verilerden genel temaların ortaya çıkmasını sağlayan tümevarımcı bir yaklaşım benimsenmiştir (Mihas, 2022: 141-142). Kodlama tabloları, Creswell'in (2015) ana kod, alt kod, açıklama ve örnek başlıkları içeren tekniği takip edilerek hazırlanmıştır. Araştırmanın bir alanın teorisi veya pratiği üzerinde etkili olabilmesi için titizlikle yürütülmesi ve bulgularının okuyucular, uygulayıcılar ve diğer araştırmacılar için güvenilirlik sağlayacak şekilde sunulması gerekir. Bu nedenle, çoğu sosyal araştırmanın uygulamalı niteliği, araştırmacılara herhangi bir çalışmanın sonuçlarının güvenilir olarak algılanmasını sağlama sorumluluğu yüklemektedir (Merriam, 2009: 210). Araştırmanın güvenilirliği Lincoln ve Guba (1985) tarafından belirlenen dört ana kriter temelinde sağlanmıştır: inandırıcılık, aktarılabilirlik, güvenilirlik ve teyit edilebilirlik.

Güvenilirlik, araştırmacı üçgenlemesi kullanılarak artırılmıştır; üç yazar verileri analiz etmek için birlikte çalışarak bulguların doğruluğunu ve tutarlılığını sağlamıştır. Ayrıca, doğrudan alıntılarla desteklenen analiz, katılımcıların deneyimlerinin güvenilir bir şekilde yansıtılmasına katkıda bulunmuştur. Araştırmacı üçgenlemesi yoluyla da güvenilirlik sağlanmış, MAXQDA yazılımı aracılığıyla kodlama da dahil olmak üzere sistematik ve şeffaf analiz süreçleri tutarlılığı temin etmiştir. Aktarılabilirlik, amaçlı örnekleme ve araştırma bağlamı ile katılımcıların demografik özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi sağlanmasıyla sağlanmış ve bulguların diğer bağlamlara uygulanabilirliği artırılmıştır. Son olarak, teyit edilebilirlik, veri analiz sürecinin ayrıntılı bir şekilde belgelenmesi ve araştırmacılar arasında karşılaştırmalı analiz yapılmasıyla sağlanmıştır. Bu kriterlerin her biri araştırmanın güvenilirliğinin sağlanmasında kritik bir rol oynamıştır.

III.II. Ampirik Bulgular ve Tartışmalar

Çalışmanın pratik bulguları, gençlik çalışanlarının Fransa, Türkiye ve Ukrayna'da gençlerin radikalleşmesi gibi çok yönlü bir meseleye nasıl baktıkları hakkında fikir vermektedir. Bu sonuçlar, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede yaşadıkları deneyimleri, karşılaştıkları zorlukları ve kullandıkları yaklaşımları anlamak amacıyla mülakatlardan, odak gruplarından ve vaka çalışmalarından elde edilen gözlemlere dayanmaktadır. Bu bölümde, radikalleşmeye ve etkilerine neden olan altta yatan faktörleri

keşfetmek için gerçek dünya verileri incelenirken, aynı zamanda bununla etkili bir şekilde mücadele etmek ve yönetmek için alınan önlemler tartışılmaktadır. Konuşma, toplanan gerçek hayat bilgilerinden ortaya çıkan fikirleri yansıtacak şekilde yapılandırılmıştır ve çalışmanın fikir çerçevesine iyi bir şekilde uymaktadır. Ön planda yer alanlara göre radikalleşmeye yol açan unsurların bir perspektifini sunmak için deneyimlerden elde edilen keşifler ile toplumsal ve örgütsel inceleme düzeylerini birleştirmektedir. Sonuçlar, Fransa, Türkiye ve Ukrayna'daki koşullarla bağlantılı olarak, her bir ülkedeki siyasi atmosferin yanı sıra gençlerin radikalleşmesini etkileyen ekonomik ve kültürel farklılıklar da dikkate alınarak açıklanmaktadır.

Gerçek dünya bulgularının analizi, gençlik çalışanlarının bireylerde radikalleşmeyi etkileyen faktörleri, sosyal ve ekonomik dışlanma, kimlik mücadeleleri, siyasi şikayetler ve kültürel yabancılaşma gibi konuları nasıl gördüklerini araştırmakla başlar. Gençlik çalışanları sürekli olarak bu unsurların nasıl bir araya gelerek aşırılık yanlısı örgütlerin faydalandığı ve radikalleşmeye giden yollarla sonuçlanan kırılganlıklar oluşturduğunu vurgulamaktadır. Tartışma daha sonra gençlik çalışanlarının bu faktörleri hafifletmek için kullandıkları stratejilere geçmektedir. Okullardaki ve toplum merkezlerindeki resmi programlardan dijital alanlardaki gayri resmi katılımlara kadar çeşitli önleme ve müdahale tedbirleri incelenmektedir. Bu yaklaşımların etkililiğinin yanı sıra gençlik çalışanlarının karşılaştığı kaynak sınırlamaları, sosyo-politik kısıtlamalar ve yerel toplulukların direnci gibi zorluklara da özel vurgu yapılıyor. Bulgular ayrıca gençlik çalışanlarının stratejilerini her ülkenin kendine özgü bağlamlarına nasıl uyarladıklarını da ortaya koymaktadır. Örneğin Fransa'da stratejiler genellikle sosyal içermeyi ve kültürlerarası etkileşimi teşvik etmeye odaklanıyor. Türkiye'de ise kültürel marjinalleşmeye karşı diyalog, sosyo-ekonomik güçlendirme ve toplumsal dayanıklılığa öncelik verilmektedir. Ukrayna'da, devam eden çatışma nedeniyle travma bilgilendirmeli yaklaşımlar ve çatışma çözümü stratejileri merkezi bir rol oynamaktadır.

Bu konuşma, gençlik çalışanlarının deneyimlerine bir bakış sunmayı ve aynı zamanda mevcut önleme ve müdahale stratejilerinin etkinliğini ve kısıtlamalarını eleştirel bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu inceleme, geliştirilmesi gereken alanları saptayarak ve iyileştirme için boşlukları be-

lirleyerek, gençlerin dayanıklılığını artırmanın ve aşırı ideolojilere karşı savunmasızlığı azaltmanın yollarının anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu raporun bölümlerinde, incelenen ülkelerdeki gençlik çalışanlarının gençlerin radikalleşmesiyle uğraşırken karşılaştıkları karmaşık görüşleri, yaklaşımları ve engelleri analiz eden gerçek dünya verilerinden elde edilen konuları inceleyeceğiz. Bu konuşma, radikalleşmeyle toplum düzeyinde mücadele eden girişimleri geliştirmek isteyen politika yapıcılar, öğretmenler ve yerel liderler için perspektifler sunmayı amaçlamaktadır.

III.II.I. Türkiye'de Gençlik Çalışanlarının Gençlerin Radikalleşmesine İlişkin Algıları

Gençlik çalışanlarına yöneltilen açık uçlu 21 soruda, radikalleşme olgusuna ilişkin deneyimleri ve gözlemleri derinlemesine araştırılmıştır. Yapılan analize göre sonuçlar dört tema altında incelenmiştir: "Radikalleşmeyi Anlamak", "Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler", "Radikalleşme ile Mücadele" ve "Radikalleşmeyi Önleme ve Mücadele için Öneriler" olmak üzere dört tema altında incelenmiş ve ana kodlar ve alt kodlar (N=59) oluşturulmuştur.

Tablo 1: Örnek Kodlama Tablosu

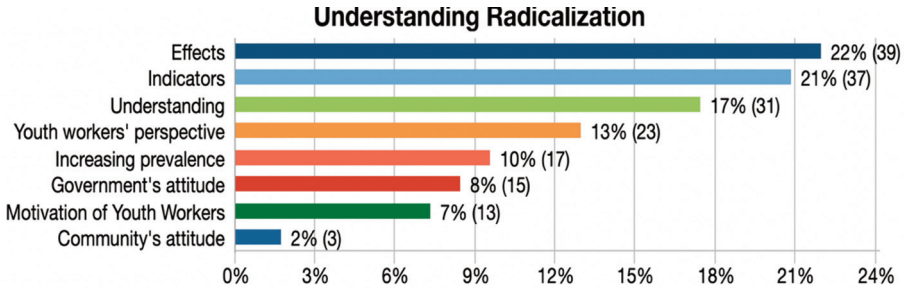
Main Code	Sub code	Description	Example
Indicators	Sympathy for radical tendencies	Interest in and involvement with radical actions, ideas, and groups	Students showing interest in political or religious ideas that may be radical, participation in open or closed online communities, the use of radical rhetoric or the escalation of language on specific issues, and interest in radical literature or materials. (P. 32)
Indicators	Isolation	Individual and social isolation, withdrawal	According to my observations, this usually starts with withdrawal and isolation, followed by a shift toward radicalization fueled by resentment. (P. 51)
Indicators	Changes	Changes in individuals' beliefs, religious views, ideologies, social environment, and appearance	In my work with young people, I define "radicalization" as an extreme and rapid change in an individual's beliefs, attitudes and behavior influenced by a political, religious, or ideological framework. (P. 24)
Indicators	Discriminatory tendencies	Exclusionary and marginalizing approaches on any issue (such as religion, race, sect, gender, appearance, etc.)	Strict adherence to one's personal lifestyle, and the clear othering and rejection of alternative lifestyles and clothing styles. For example, forming an attack against different nationalities and symbols of different religions. If, during a dialogue, they display an exclusionary attitude, it becomes apparent. We can observe this in students. (P. 68)
Indicators	Aggressive tendencies	Aggression, anger, tendency toward violence, intolerance, manifestation of aggression in discourse and actions, peer bullying, general state of dissent, and becoming closed off to communication	Indicators to watch for include tendencies towards various forms of violence (verbal, physical, psychological, etc.) and instances of peer bullying. (P. 1)

III.II.I.I. Ampirik Bulgular

III.II.I.I.I. Radikalleşmeyi Anlamak

Bu tema altında, radikalleşmenin gençlik çalışanları tarafından nasıl algılandığı ve farkındalıklarının nasıl yorumlandığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışmada ayrıca, gençlik çalışanlarının ulusal toplumların ve hükümetlerin radikalizme yaklaşımını nasıl değerlendirdikleri araştırılmaktadır. Bu bağlamda gençlik çalışanlarının radikalizm algısı derinlemesine incelenmiştir. Bu tema altında sekiz ana kod oluşturulmuştur. Bu temaya ilişkin ana kodların dağılım yüzdeleri Şekil 1'de gösterilmiştir. Buna göre, katılımcıların radikalleşmenin etkileri, göstergeleri ve anlayışı konusunda daha fazla içgörüyü sahip oldukları görülmektedir. Bu kodlar radikalleşmenin nasıl algılandığına odaklanırken, diğer kodlar ülkenin duruşunu ve gençlik çalışanlarının yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Şekil 8: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Tablo 2'de tüm alt kodların frekansları verilerek analiz genişletilmiştir. Bu sonuçlara göre, "artan yaygınlık" kodu (f=17) Türkiye'de radikalleşme eğilimlerinin varlığına işaret etmektedir. Nitekim hükümet bunun farkındadır ve bu nedenle kayıtsız kalmayarak "mücadeleci" (f=10) tedbirler uygulamaktadır. Ancak bu önlemlerin yeterli olup olmadığı "yetersiz" (f=5) kodu ile tartışılabilir. Gençlik çalışanları toplumun radikalleşmeye karşı olumlu bir yaklaşımı olmadığı konusunda hemfikir olmakla birlikte, toplumun yaklaşımına ilişkin yeterli gözlemleri bulunmamaktadır. Gençlik çalışanları çalışma süreçlerinde algısal "değişimler" (f=10) ve farkındalık artışı (f=13) yaşamışlardır ve radikalleşme konusundaki çalışmalarına genellikle genç odaklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadırlar (f=7).

Tablo 2: Alt Kodların Frekansları

✓	Understanding Radicalization	
	Increasing prevalence	17
✓	Youth workers' perspective	
	Increased awareness	13
	Perceptual change	10
✓	Community's attitude	
	Positive approach	
	Negative approach	3
✓	Government's attitude	
	Combative approach	10
	Inadequate approach	5
	Uninterested	
✓	Effects	
	Emotional negativity	5
	Shallow thinking	3
	Structural problems	6
	Insecurity	6
	Separation	10
	Social conflict	9
✓	Indicators	
	Sympathy for radical tendencies	6
	Isolation	6
	Changes	9
	Discriminatory tendencies	5
	Aggressive tendencies	11
✓	Understanding	
	Non-normative	3
	Demand for change	4
	Rigid beliefs	7
	Aggression	6
	Threat	3
	Limited positivity	2
	Process	6
✓	Motivation of Youth Workers	
	Youth-focused	7
	Community-focused	2
	Values-driven	4

Gençlik çalışanları radikalleşmeyi öncelikle "katı inançlar", "saldırganlık" ve bir "süreç" olarak tanımlamıştır. Tablo 3, "Anlayış" alt kodlu metinlerdeki ilk iki terimin sıklığını göstermektedir. "Katı inançlar" kodunun "siyasi" ve "ideoloji" gibi terimlerle ilişkilendirilmesi, radikalleşmenin siyasi ve ideolojik bir temelde geliştiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde, "öğrenciler" ve "şiddet" gibi terimlerin "saldırganlık" koduyla öne çıkması, özellikle öğrenciler arasında radikal eğilimlerin şiddetle yakından bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgular, radikalleşme sürecinde siyasi, ideolojik ve şiddet eğilimlerinin ne ölçüde etkili olduğunu vurgulamaktadır. "Süreç" alt kodu radikalleşmenin aşırı, siyasi ve sosyal bir süreç olarak tanımlandığına dikkat çekmektedir.

"Normatif olmayan" kodu, gençlerin radikal süreçlere katılımlarında yasal süreçler ve yasadışı yapılarla kurdukları bağlantılara işaret etmektedir. Bu da gençlerin mevcut sosyal ve siyasi yapılarla uyumsuzluk yaşadıklarında normatif olmayan davranışlara daha fazla yöneldiklerini göstermektedir. Benzer şekilde, "değişim talebi" kodu altında yer alan siyasi değişim talebi de gençlerin radikal düşüncelerle ilişkisini güçlendiren bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular, radikalleşmenin ardındaki motivasyon faktörlerinin sosyal ve siyasi yapılarda değişiklik arzusu tarafından nasıl şekillendirildiğini anlamak açısından kritik önem taşımaktadır.

Tablo 3: Anlayış Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Normatif olmayan	-Dernekler, Yasadışı, Yasal, Süreç (f=2)
Değişim talebi	-Genellikle, Siyasi, Yapılar (f=3)
Katı inançlar	-Politik (f=5) -İdeoloji (f=4)
Saldırganlık	-Öğrenciler (f=5) -Şiddetli (f=4)
Tehdit	-Bireyler (f=3) -Darbe, İdeoloji, Pozlar, Araçlar, Tanıklık (f=2)
Sınırlı pozitiflik	-Form (f=4) -Normlar (f=3)
Süreç	-Aşırı, Siyasi, Sosyal (f=4) -Tanımlı (f=3)

"Göstergeler" alt kodlarında, Tablo 4'te gösterildiği gibi, radikalleşme belirtileri çeşitli toplumsal ve ideolojik dönüşümlerle ilişkilendirilmiştir. "Radikal eğilimlere sempati" kodunun "sosyal", "gruplar" ve "medya" gibi terimlerle yüksek frekansı, radikalleşmenin önemini vurgulamaktadır. Sosyal medya ve grup dinamiklerinin radikal düşüncelerin yayılması ve tezahür etmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca, "izolasyon" ve "ayırıcı eğilimler" kodları, bireylerin sosyal kopukluk ve ayırıcı düşüncelerin benimsenmesi yoluyla radikalleşme sürecine daha yatkın hale geldiklerini göstermektedir. Bu bulgular, radikalleşmenin sosyal izolasyon, ayrımcılık ve medya etkisi yoluyla nasıl şekillendiğine dair önemli bilgiler sağlamaktadır.

Tablo 4: Göstergelerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Radikal eğilimlere sempati	-Sosyal (f=5) -Gruplar, Medya (f=4)
İzolasyon	-Aile, Arkadaş, Gruplar, Geri Çekilme (f=2)
Değişiklikler	-İdeolojik (f=5) -Radikalleştirilmiş (f=4)
Ayırıcı eğilimler	-Emek, öğrenciler, tema (f=4)
Agresif eğilimler	-Gün, Dil, Kullanım (f=5)

-Emek, Şiddet (f=4)Gençlik çalışanlarının gözlemlerine göre radikalleşmenin etkileri (Tablo 5) ağırlıklı olarak "ayrışma" ve "toplumsal çatışma" olarak ortaya çıkmaktadır. "Ayrışma" olarak kodlanan alanlarda öne çıkan "toplumsal" ve "kutuplaşma" terimleri radikalleşmenin toplumsal parçalanmaya yol açtığına işaret etmektedir. Benzer şekilde, "sosyal çatışma" ile kodlanan alanlarda da topluma vurgu yapılmaktadır. "Duygusal olumsuzluk" olarak kodlanan alanlarda "farklı", "gruplar", "ideolojiler", "sosyal" ve "öfke" gibi terimlerin sıklığı, radikalleşmenin gençler üzerindeki duygusal

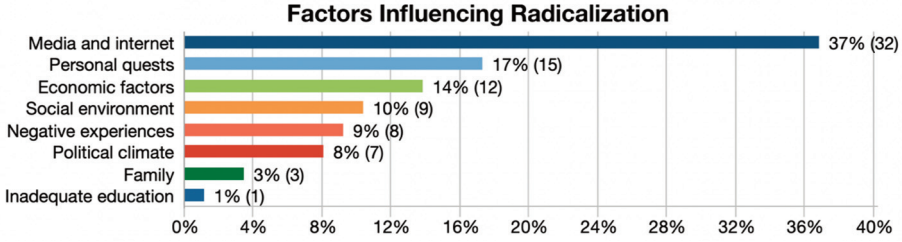
etkilerini vurgulamakta ve bu etkilerin yönetilmesinin öneminin altını çizmektedir. Buna ek olarak, kodlanan diğer alanların incelenmesi radikalleşmenin demokratik ve sosyal normlara yönelik bir tehdit oluşturabileceğini göstermektedir.

Tablo 5: Etkilerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Duygusal olumsuzluk	-Farklı, Gruplar, İdeolojiler, Sosyal (f=3) -Anger (f=2)
Sığ düşünce	-Kabiliyet, gelişme, bireysel (f=2), -Çok boyutlu olarak, Başarmak (f=1)
Yapısal sorunlar	-Demokrasi, Sosyal (f=5), -Toplum (f=4)
Güvensizlik	-Sosyal (f=8) -Demokratik (f=4)
Ayrılık	-Sosyal (f=9) -Polarizasyon (f=8)
Sosyal çatışma	-Sosyal (f=12) -Toplum (f=7)

III.II.II.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler

Bu temadan elde edilen veriler, radikalleşme sürecini etkileyen çeşitli faktörlerin gençlik çalışanları tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaktadır. Bulgular ekonomik faktörlerin radikalleşme sürecinde kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Ekonomik zorluklar sosyal ilişkiler ve aile dinamikleri üzerinde önemli bir baskı yaratmakta, bu da gençlerin radikal ideolojilere yönelmesine zemin hazırlayabilmektedir. Ayrıca, olumsuz siyasi deneyimlerin ve toplumsal kutuplaşmanın da radikalleşmeye önemli ölçüde katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, gençlerin karşı karşıya kaldığı zorlu siyasi iklimin aile bağları ve sosyal yapılar üzerinde olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 9: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Radikalleşme sürecinde medya ve internetin etkisi en çok öne çıkan bulgulardan biridir. Medya ve internetin radikal ideolojilerin yayılmasında merkezi bir rol oynadığı ve gençlerin sosyal medya aracılığıyla radikal gruplarla daha kolay etkileşime geçebildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, kişisel arayışlar ve kimlik arayışı çabaları da gençlerin radikal gruplara katılımını artıran diğer önemli faktörler olarak tespit edilmiştir. Bu faktörler toplu olarak gençlerin radikalleşme sürecine nasıl dahil olduklarına dair anlayışımızı geliştirmektedir. Ancak, yetersiz eğitim Türkiye'deki gençlik çalışanları tarafından vurgulanan bir faktör olarak ortaya çıkmamıştır. Bu alanın daha derinlemesine araştırılması gerekmektedir.

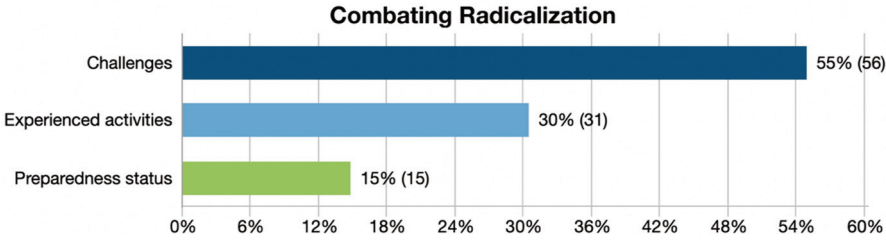
Tablo 6: Kodlanmış Alanlarda Öne Çıkan Terimler

Ana Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Ekonomik faktörler	-Sosyal (f=11) -Aile (f=5)
Yetersiz eğitim	-
Olumsuz deneyimler	-Siyaset, Toplum (f=5) -Polarizasyon (f=4)
Siyasi iklim	-Aile (f=5) -Toplum (f=4)
Aile	-Krizler, Ekonomik, Kimlik (f=2)
Kişisel görevler	-Gruplar (f=9) -Kimlik (f=8)
Medya ve internet	-Sosyal (f=57) -Fikirler (f=19)
Sosyal çevre	-Sosyal (f=10) -Ekonomik (f=4)

III.II.I.I.III. Radikalleşme ile Mücadele

Bu temayla ilgili veriler radikalleşmeyle mücadelede karşılaşılan zorlukları ve kullanılan yöntemlerin etkinliğini detaylandırmaktadır. Şekil 10'da görüldüğü gibi, gençlik çalışanları faaliyetlerden daha fazla zorlukla karşılaşmaktadır. Tablo 7'deki alt kodların sıklığı, gençlik çalışanlarının karşı önlemler söz konusu olduğunda genellikle tam hazırlıktan ve kaynaklardan yoksun olduğunu ortaya koymaktadır. En yaygın olarak deneyimlenen faaliyet kurumlar arası programlar ve işbirliklerini içerirken, tespit edilen en önemli zorluk yeterli eğitim eksikliğidir.

Şekil 10: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Tablo 7: Alt Kodların Frekansları

Combating Radicalization	
Preparedness status	
Prepared	4
Developing	3
Changeable	1
Unprepared	7
Experienced activities	
Inter-institutional programs and collaborations	14
Training for youth workers	8
Surveys and feedback	4
Raising awareness among young people	5
Challenges	
The nature radicalism	7
Communication issues	11
Lack of education	20
Insufficient financial resources	5
Legal and structural deficiencies	9
Approach	4

Tablo 8 radikalleşmeyle mücadelede karşılaşılan zorlukları değerlendirmektedir. "Radikalizmin doğası" kodu, radikalleşme sürecinin karmaşıklığını ve belirtilerini anlamadaki zorlukları vurgulamaktadır. "Zor" ve "işaretler" gibi terimlerin sıkça kullanılması, radikalizmin doğasını kavramanın ve erken göstergelerini tespit etmenin ne kadar zor olduğunun altını çizmektedir. Bu, gençlerle çalışanların erken müdahale çabalarını zorlaştıran temel faktörlerden biridir.

"İletişim sorunları" kodu, genç bireylerle etkili iletişimin önündeki engelleri ortaya koymaktadır. "Öğrenci/ler" ve "zorluk" gibi terimlerin yüksek frekansı, gençler radikalleşmeye yatkın olduğunda iletişimin daha zor hale geldiğini ve bunun da müdahale çabalarını engellediğini göstermektedir. Bu bulgu, radikalleşmeyle mücadelede daha etkili iletişim stratejileri geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna ek olarak, "eğitim eksikliği" kodu, eğitimdeki eksikliklerin radikalleşmeyle mücadelede önemli bir engel olduğunu göstermektedir. "Eğitim" den sıkça bahsedilmesi, eğitim eksikliğinin gençleri radikal ideolojilere karşı nasıl daha savunmasız hale getirdiğini vurgulamaktadır. Bu bulgu, eğitim programlarının radikalleşmenin önlenmesindeki kritik rolünün ve bu programların daha yaygın bir şekilde uygulanması gerektiğinin altını çizmektedir. Son olarak, "yetersiz mali kaynaklar" ve "yasal ve yapısal eksiklikler" kodları radikalleşmeyle mücadelede diğer önemli engellere işaret etmektedir. Bu eksiklikler, sınırlı kaynaklar ve yasal çerçevelerdeki boşluklar nedeniyle gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle etkin bir şekilde mücadele etmelerini engellemektedir.

Tablo 8: Zorlukların Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Doğa radikalizmi	-Zor (f=6) -İşaretler (f=5)
İletişim sorunları	-Öğrenci/ler (f=7) -Zorluk, Önemli (f=3)
Eğitim eksikliği	-Eğitim (f=17) -Alındı (f=10)
Yetersiz mali kaynaklar	-Gruplar (f=6) -Zor (f=4),
Yasal ve yapısal eksiklikler	-Öğrenci, Eğitim (f=4) -Gruplar, Önemli (f=3)
Yaklaşım	-Toplumsal (f=4) -Sosyal (f=3)

Tablo 9, radikalleşmeyle mücadelede mevcut girişimlerin alt kodlarını detaylandırmaktadır. Öne çıkan "kurumlar arası programlar ve işbirliği" kodu, girişimlerin üniversiteler ve çeşitli kuruluşların dahil olduğu projeler aracılığıyla uygulandığını göstermektedir. Gençlik çalışanlarının eğitiminde farkındalık programlarının yürütüldüğü görülmektedir. Gençlerin farkındalığını artırmaya yönelik çalışmalarda hukuki ve siyasi unsurlar özellikle vurgulanmaktadır.

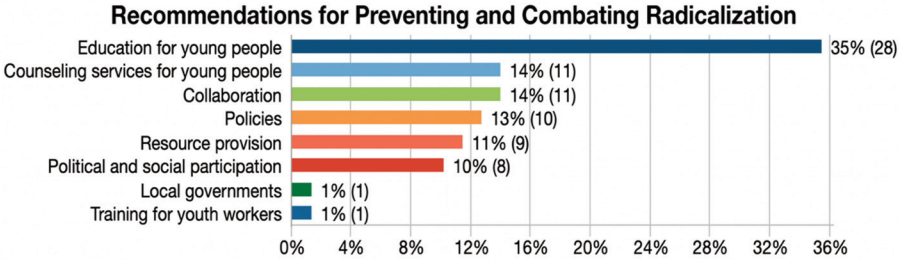
Tablo 9: Deneyimlenen Faaliyetlerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Kurumlar arası programlar ve işbirliği	-Projeler, Üniversiteler (f=9) -Organizasyon (f=7)
Gençlik çalışanları için eğitim	-Farkındalık (f=6) -Programlar (f=5)
Anketler ve geri bildirim	-Etki, Proje (f=5) -Katılımlar (f=4)
Gençler arasında farkındalığın artırılması	-Yasal (f=5) -Eğitim, Siyasi (f=3)

III.III.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler

Bu tema altında gençlik çalışanlarının radikalleşmenin önlenmesi ve radikalleşmeyle mücadeleyle ilişkin ihtiyaçları ve önerileri incelenmiştir. Şekil 11'deki dağılıma göre, tespit edilen en kritik ihtiyaç gençlerin eğitimidir. Bunu takiben, gençlere yönelik danışmanlık hizmetleri de önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, radikalleşmeyle mücadelede gençlik merkezli bir yaklaşım geliştirilmesini önermektedir. Ayrıca, bu çabaların politikalar ve işbirliği ile desteklenmesinin önemi vurgulanmıştır.

Şekil 11: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Tablo 10'a göre, "Gençlik Çalışanlarına Yönelik Eğitim" kodu, gençlik çalışanlarının radikal eğilimleri tanınmaları ve etkili bir şekilde ele almaları için eğitilmelerinin önemini vurgulamaktadır. Bu kod altında "Eğitim" ve "önemli" terimlerinin öne çıkması, gençlik çalışanlarına verilen eğitimin radikalleşmeyle mücadelede oynadığı kritik rolün altını çizmektedir. Gençlik çalışanlarının yetkinliklerinin artırılması, bu süreçte önleyici tedbirlerin etkinliğini doğrudan etkilemektedir.

Benzer şekilde, "kaynak temini" ve "işbirliği" kodları da radikalleşmeyle mücadelede kurumlar arası işbirliğinin ve yeterli kaynakların sağlanmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. "Kaynak" ve "destek" terimlerinin sık sık tekrarlanması, radikal ideolojilerle başarılı bir mücadele yürütmek için kaynakların etkin bir şekilde kullanılması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda, işbirliği ve kaynak paylaşımı radikalleşmeyle mücadele programlarının başarısını belirleyen temel faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 10: Kodlanmış Alanlarda Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Gençlik çalışanları için eğitim	-Eğitim (f=4) -Önemli (f=3)
Kaynak sağlama	-Kaynaklar (f=10) -Destek (f=9)
Gençler için danışmanlık hizmetleri	-Programlar (f=8) -Destek (f=7)
Yerel yönetimler	-Konseyler (f=4) -Hükümet, Temsil Edilen (f=3)
Siyasi ve sosyal katılım	-Sosyal (f=7) -İletişim, Etkili (f=5)
İşbirliği	-Destek (f=9) -Organizasyonlar, Kaynaklar (f=5)
Politikalar	-Kaynak (f=4) -Eğitim, Önemli, Gerekli (f=3)
Gençler için eğitim	-Farkındalık (f=14) -Medya (f=12)

En öne çıkan kod olan "gençler için eğitim" gençlik eğitiminde farkındalık yaratmanın ve medya okuryazarlığının önemini vurgulamaktadır. "Farkındalık" ve "medya" terimlerine yapılan vurgu, gençlerin eğitimlerinin bir parçası olarak medya ile ilgili konularda farkındalık geliştirmeye ve eğitmeye önemli ölçüde odaklanıldığını göstermektedir. "Politikalar" kodunda öne çıkan "kaynaklar", "eğitim", "önemli" ve "gerekli" gibi ifadeler gençlik çalışanlarının politika yapıcılardan bu alanda kaynak tahsisini ve eğitimin uygulanmasını kurumsallaştırmalarını beklediklerini göstermektedir. Bu öneriler radikalizmle mücadelede önemli ve gerekli görülmektedir.

III.II.I.II. Tartışmalar ve Politika Önerileri

III.II.I.II.I. Radikalleşmeyi Anlamak

Türkiye'de gençlik çalışanları gençlerle yaşadıkları deneyimlere dayanarak radikalleşmeyi "katı inançlar", "saldırganlık" ve "süreç" ile ilişkilendir-

mişlerdir. Katı inançlar kodu altında "siyasi" ve "ideoloji" terimleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu bulgu, radikalleşmenin ideolojik temeller üzerine inşa edildiğini ve siyasi süreçlerle iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de PKK gibi gruplar, gençlerin siyasi ve ideolojik arayışlarını manipüle ederek onları radikalleşmeye yönlendirmektedir (Köse & Coşkun, 2019). Radikalleşmeyi ideolojik bir süreç olarak tanımlamak, bireylerin kademeli olarak daha radikal görüşlere doğru kaymasını açıklamaktadır.

Saldırganlık kodu altında "öğrenciler" ve "şiddet" terimleri öne çıkmaktadır. Bu bulgu, saldırganlık ve şiddetin özellikle okul ve üniversite ortamlarında radikalleşme süreciyle yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Literatür, Türkiye'deki öğrenci hareketlerinin genellikle radikal ideolojilere açık olduğuna ve bazen şiddet yanlısı gruplarla ilişkilendirildiğine işaret etmektedir (Ünüvar, 2007). Özellikle üniversite yıllarında radikal ideolojilere maruz kalan gençlerin saldırgan davranışlarda bulunma olasılığı daha yüksektir.

Gençlik çalışanları, hükümetin radikalleşmeye karşı aldığı önlemler konusunda genellikle olumsuz görüş bildirmektedir. Kodlanan verilerde "yetersiz" ve "sınırlı" terimlerinin sıkça kullanılması, hükümetin radikalleşmeye karşı hükümetin politikaları radikalleşmeyle mücadelede yetersiz olarak algılanmaktadır. Türkiye'de güvenlik temelli tedbirler eğitim ve sosyal projelerin önüne geçmiştir ve bu durum gençlik çalışanları tarafından eleştirilmektedir.

Toplumun radikalleşmeye karşı tutumu pasiflik ve farkındalık eksikliği ile karakterize edilmektedir. "Farkındalık eksikliği" ve "yetersiz toplumsal destek" gibi terimler farklı bağlamlarda sıklıkla dile getirilmektedir. Türkiye'de radikalleşmenin sosyal ve ideolojik boyutlarına yeterince dikkat edilmeksizin genellikle sadece terörizmle ilişkilendirilmesi, gençlik çalışanlarının daha fazla toplumsal farkındalık çağrısında bulunmasına yol açmaktadır. Toplumun radikalleşme süreci üzerindeki etkisi daha derinlemesine incelenmeli ve farkındalık yaratma çabaları yoğunlaştırılmalıdır.

Radikalleşmenin toplum üzerindeki etkisine ilişkin bulgular, radikalleşmenin toplumsal bağları nasıl zayıflattığını ve toplumsal kutuplaşmayı

nasıl artırdığını göstermektedir. "Bölünme" ve "toplumsal çatışma" terimlerinin sıklıkla kullanılması, Türkiye'de radikalleşmenin toplumsal kutuplaşmayı körüklediğini ve toplumsal barışı tehdit ettiğini vurgulamaktadır (Bozarslan, 2007). Bu bulgu, Türkiye'de radikalleşmenin sadece bireysel bir mesele değil, daha geniş bir toplumsal sorun olduğunu göstermektedir.

III.II.II.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler

Bu tema altında en çok öne çıkan kodlardan biri ekonomik faktörlerdir. Kodlanan verilerde "aile" ve "sosyal" kelimelerinin sıkça geçmesi, ekonomik zorlukların aile yapılarını zayıflattığını ve gençleri radikal gruplara yönlendirdiğini göstermektedir. Türkiye'de özellikle gençler arasında ekonomik zorluklar radikal ideolojilere yönelimi artırmaktadır (Köse ve Coşkun, 2019). İşsizlik, düşük gelir seviyesi ve fırsat eksikliği gençleri radikal ideolojilere karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Aile bağlarının zayıflaması gençleri sosyal destekten mahrum bırakmakta ve radikal grupların etkisine maruz bırakmaktadır.

Siyasi ortam radikalleşmeyi etkileyen bir diğer önemli faktördür. Kodlanan verilerde "siyasi" ve "kutuplaşma" terimlerinin sıklıkla kullanılması, Türkiye'deki siyasi kutuplaşmanın gençler üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. PKK ve benzeri örgütler gençleri kendi saflarına katmak için bu kutuplaşmadan faydalaniyor. Türkiye'nin iç siyasi sorunlar ve bölgesel çatışmalar ayrıca radikalleşme süreçlerini yoğunlaştırmaktadır (Bozarslan, 2007).

Ayrıca, kişisel arayışlar kodu altında "kimlik" ve "gruplar" kelimelerinin sıkça geçmesi, kimlik arayışının gençleri radikal gruplara katılmaya iten önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye'de, özellikle Kürtçü ayrılıkçı hareket ve PKK gibi gruplarda, gençlerin kimlik mücadelelerinin manipüle edilmesi onların radikalleşmesine yol açmaktadır. Bu süreç, gençlerin kendilerini sosyal ve siyasi alanda var edemediklerini hissettiklerinde hızlanmakta ve onları radikal gruplar içinde bir aidiyet duygusu aramaya itmektedir.

Medyanın rolü de bu temada önemli bir rol oynamaktadır. "Sosyal medya" ve "propaganda" terimlerinin sıklıkla kullanılması, sosyal medyanın

radikal ideolojilerin yayılmasında oynadığı kritik rolü vurgulamaktadır. Literatür ayrıca sosyal medyanın gençlerin radikal gruplarla etkileşimini kolaylaştırdığına işaret etmektedir (Pauwels & Hardyns, 2018). Özellikle terör örgütleri, gençleri radikal ideolojilere çekmek için sosyal medya platformlarını propaganda aracı olarak kullanmaktadır (Sevinç ve Babahanoğlu, 2019).

III.II.II.III. Radikalleşme ile Mücadele

Radikalleşme ile mücadelede gençlik çalışanlarının karşılaştığı en büyük zorluklar arasında eğitim eksikliği, kaynak yetersizliği ve iletişim güçlükleri yer almaktadır. Eğitim eksikliği kodu altında "eğitim" ve "yetersizlik" terimlerinin sıklıkla kullanılması, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle etkili bir şekilde mücadele etmek için yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını göstermektedir. Literatür de Türkiye'de radikalleşmeyle mücadele için uygulanan eğitim programlarının gençleri radikal ideolojilerden korumada genellikle sınırlı ve yetersiz olduğunu vurgulamaktadır (Köse & Coşkun, 2019). Gençlik çalışanlarının bu süreçte daha etkin bir rol oynayabilmesi için kapsamlı eğitim ve farkındalık artırma programlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kodlanan verilerde kaynak yetersizliğinin sıkça görülmesi, mücadelede mali ve yapısal kaynakların sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. "Destek" ve "kaynaklar" gibi terimler gençlik çalışanlarının yeterli mali destek ve kaynaklara erişemediğini ifade etmektedir. Bu durum, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin radikalleşmeyle mücadelede daha aktif rol almaları gerektiğine işaret etmektedir. Türkiye'de sosyal projelere ve sivil toplum girişimlerine daha fazla kaynak ayrılmadığı takdirde gençlik çalışanlarının radikalleşmeye karşı etkin bir mücadele yürütemeyecekleri anlaşılmaktadır.

Ayrıca, iletişim zorlukları kodu altında "öğrenci" ve "iletişim zorlukları" gibi terimler sıklıkla yer almaktadır. Gençlerle etkili iletişim kurmanın zorluğu radikalleşmeyi önlemenin önündeki bir diğer önemli engel olarak görülmektedir. Özellikle radikal ideolojilere yönelmiş gençlerle doğru ve etkili iletişim kurmanın zorluğu, bu gençlere erişimi kısıtlamakta ve erken müdahaleyi zorlaştırmaktadır. Türkiye'de bu iletişim zorluklarının üstesinden

gelebilmek için gençlerle çalışan profesyonelleri etkili iletişim becerileriyle donatacak eğitim programlarına daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir.

Bulgular ayrıca hükümet politikaları kodu altında "yetersiz" ve "göstergeler" terimlerinin sıklıkla kullanıldığını göstermektedir. Bu da gençlik çalışanlarının hükümetin radikalleşmeyle mücadele için daha geniş ve uzun vadeli politikalar geliştirmesi gerektiğine inandıklarını göstermektedir. Türkiye'de radikalleşmeyle mücadelede güvenlik temelli stratejilere öncelik verilmekte, ancak sosyal projelere ve eğitim programlarına yeterince önem verilmediği görülmektedir. Bu da güvenlik temelli tedbirlerin uzun vadede radikal ideolojilerin temel nedenlerini ele almada yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Gençlik çalışanları, hükümetin bu süreçte eğitim ve önleyici tedbirlere daha fazla yatırım yapması gerektiğini vurgulamaktadır.

III.III.III.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler

Bulgulara göre, radikalleşmeyi önlemek için önerilen en önemli çözüm, eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve farkındalık yaratma projelerinin yaygınlaştırılmasıdır. "Eğitim" ve "bilinçlendirme" terimleri "farkındalık" kodlanmış verilerde sıklıkla dile getirilmiştir. Gençlik çalışanları radikalleşmeyi önlemenin en etkili yolunun gençlere yönelik eğitim programlarının artırılması ve gençlerin radikal ideolojilere karşı bilinçlendirilmesi olduğuna inanmaktadır. Türkiye'deki literatür de eğitimi radikalleşmeyle mücadelede en kritik faktörlerden biri olarak vurgulamaktadır (Köse & Coşkun, 2019). Eğitim programları, gençlerin radikal ideolojilere karşı direnç geliştirmelerine yardımcı olmakta ve topluma entegrasyonlarını desteklemektedir.

Ayrıca, gençlik çalışanları radikalleşmenin önlenmesinde medya okuryazarlığı ve sosyal medya farkındalığının önemini vurgulamaktadır. Kodlanan verilerde "sosyal medya" ve "medya" terimlerinin sıkça geçmesi, sosyal medya platformlarının radikal ideolojilerin yayılmasında oynadığı önemli rolün altını çizmektedir (Pauwels & Hardyns, 2018). Terör örgütleri ve radikal gruplar, gençleri radikal ideolojilere çekmek için sosyal medya platformlarını kullanmaktadır. Gençlerin sosyal medyada radikal içeriklere maruz kalmalarının önlenmesi ve medya okuryazarlıklarının artırılması,

radikalleşmenin önlenmesinde önemli stratejiler olarak görülmektedir (Sevinç ve Babahanoğlu, 2019).

Kaynak temini ve sivil toplum kuruluşlarının rolü ile ilgili kodlar, radikalleşmeyle mücadelede daha fazla mali ve yapısal desteğe duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. "Destek" ve "kaynak" gibi terimlerin sıklıkla kullanılması, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle etkili bir şekilde mücadele edebilmek için daha fazla kaynağa ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'deki yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları radikal ideolojilere karşı farkındalık yaratmak için gençleri hedef alan projeleri artırmalıdır.

Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği kodu altında "projeler" ve "farkındalık" terimleri öne çıkmaktadır. Bu bulgular, gençlere yönelik projelerin yerel düzeyde daha fazla desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin gençlere yönelik farkındalık projeleri yürütmek üzere işbirliği yapmaları radikalleşme ile mücadelede etkili bir yöntem olabilir. Ayrıca, bu tür projelerin gençler arasında sosyal uyumu artırmada ve onları radikalleşmeden uzak tutmada kilit bir rol oynadığı literatürde vurgulanmaktadır (Köse & Coşkun, 2019). Sonuç olarak, Türkiye'deki gençlik çalışanları, deneyim ve gözlemlerine dayanarak, radikalleşmenin önlenmesi için eğitim programlarının genişletilmesini, sosyal uyum projelerinin desteklenmesini, medya okuryazarlığının artırılmasını, yerel yönetimler ve sivil toplum arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesini ve gençlerle etkili iletişim stratejilerinin geliştirilmesini içeren geniş ve uzun vadeli bir vizyon önermektedir.

III.II.II. Ukrayna'da Gençlik Çalışanlarının Gençlerin Radikalleşmesine İlişkin Algıları

Gençlik çalışanlarına yöneltilen açık uçlu 21 soruda, radikalleşme olgusuna ilişkin deneyimleri ve gözlemleri derinlemesine araştırılmıştır. Yapılan analize göre sonuçlar dört tema altında incelenmiştir: "Radikalleşmeyi Anlamak", "Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler", "Radikalleşme ile Mücadele" ve "Radikalleşmeyi Önleme ve Mücadele için Öneriler" olmak üzere dört tema altında incelenmiş ve ana kodlar ve alt kodlar (N=52) oluşturulmuştur.

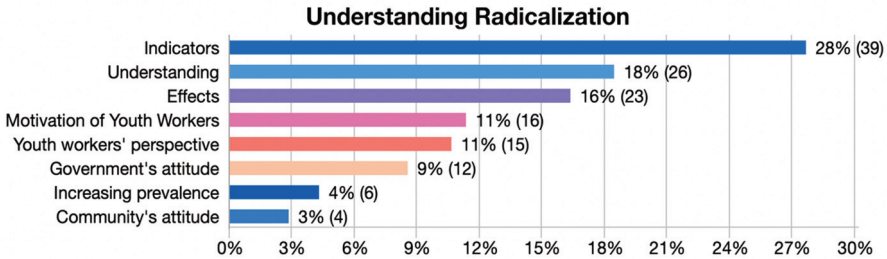
Tablo 11: Örnek Kodlama Tablosu

Main Code	Sub code	Description	Example
Indicators	Sympathy for radical tendencies	Interest in and involvement with radical actions, ideas, and groups	Students showing interest in political or religious ideas that may be radical, participation in open or closed online communities, the use of radical rhetoric or the escalation of language on specific issues, and interest in radical literature or materials. (P. 32)
Indicators	Isolation	Individual and social isolation, withdrawal	Refusal to interact with family and friends, especially when accompanied by seclusion and self-isolation. (P. 17)
Indicators	Changes	Changes in individuals' beliefs, religious views, ideologies, social environment, and appearance	In my work with young people, radicalization can be defined as a process or phenomenon that involves a change in young people's ideological, political, religious, or socio-cultural beliefs and attitudes towards radical, extremist, or violent ideas or actions. (P. 36)
Indicators	Discriminatory tendencies	Exclusionary and marginalizing approaches on any issue (such as religion, race, sect, gender, appearance, etc.)	When a youth worker talks about manifestations of radicalism, these are indicators of discrimination, especially gender, age, religious, and political discrimination. (P. 50)
Indicators	Aggressive tendencies	Aggression, anger, tendency toward violence, intolerance, manifestation of aggression in discourse and actions, peer bullying, general state of dissent, and becoming closed off to communication	A more aggressive reaction to words, and nervousness when discussing a certain topic. (P. 28)

III.II.III.I. Ampirik Bulgular

III.II.III.I.I. Radikalleşmeyi Anlamak

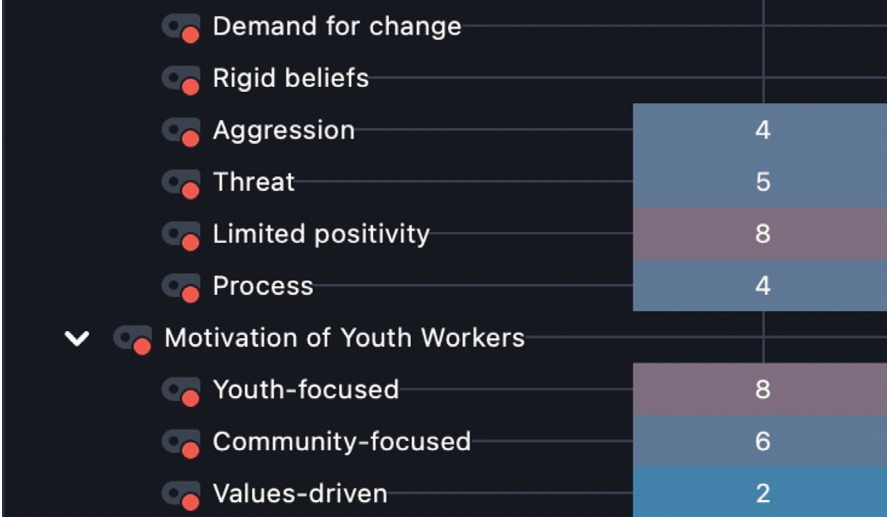
Bu tema altında, radikalleşmenin gençlik çalışanları tarafından nasıl algılandığı ve farkındalıklarının nasıl yorumlandığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışmada ayrıca, gençlik çalışanlarının ulusal toplumların ve hükümetlerin radikalizme yaklaşımını nasıl değerlendirdikleri araştırılmaktadır. Bu bağlamda gençlik çalışanlarının radikalizm algısı derinlemesine incelenmiştir. Bu tema altında sekiz ana kod oluşturulmuştur. Bu temaya ilişkin ana kodların dağılım yüzdeleri Şekil 12'de gösterilmiştir.

Şekil 12: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Şekil 12 Ukrayna'daki gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi nasıl anladıklarını ve hangi unsurların öne çıktığını göstermektedir. Göstergeler kodu en yüksek yüzdeyle (%28) en önemli faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da belirli göstergelerin belirlenmesinin radikalleşmenin anlaşılmasında çok önemli olduğunu göstermektedir. Gençlik çalışanları, radikalleşmenin açık işaretlerini tanımanın süreci izlemek ve etkili bir şekilde müdahale etmek için kritik öneme sahip olduğuna inanmaktadır. Anlama ve Etkiler de sırasıyla %18 ve %16 olarak kodlanmıştır. Bu da gençlik çalışanlarının radikalleşme süreçlerini ve bunun bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini daha iyi anlamaya odaklandıklarını göstermektedir. Radikalleşmenin nedenlerini ve etkilerini anlamak, sürecin derinliğini kavramak için önemli bir adım olarak görülmektedir. Gençlik Çalışanlarının Motivasyonu ve Gençlik Çalışanlarının Bakış Açısı %11 ile öne çıkmakta ve gençlik çalışanlarının kendi motivasyonlarını ve bakış açılarını sürece dahil ettiklerini göstererek gençleri radikalleşmeden korumadaki rollerini nasıl algıladıklarının önemini vurgulamaktadır. Daha düşük yüzdeler için Hükümetin Tutumu, Artan Yaygınlık, ve Toplumun Tutumu, hükümetin ve toplumun radikalleşmeyle mücadeledeki rollerinin sınırlı görüldüğünü ve gençlik çalışanlarının bu alanlarda daha fazla farkındalık yaratılması gerektiğini düşündüklerini ortaya koymaktadır. Özetle, gençlik çalışanları radikalleşmeye yaklaşımlarında göstergeleri belirlemeye ve süreçleri anlamaya öncelik verirken; aynı zamanda hükümetin ve toplumun bu çabada oynaması gereken roller konusunda farkındalık yaratma ihtiyacını vurgulamaktadır.

Tablo 12: Alt Kodların Frekansları

▼	Understanding Radicalization	
	Increasing prevalence	6
▼	Youth workers' perspective	
	Increased awareness	10
	Perceptual change	5
▼	Community's attitude	
	Positive approach	2
	Negative approach	2
▼	Government's attitude	
	Combative approach	7
	Inadequate approach	
	Uninterested	5
▼	Effects	
	Emotional negativity	3
	Shallow thinking	
	Structural problems	
	Insecurity	7
	Separation	6
	Social conflict	7
▼	Indicators	
	Sympathy for radical tendencies	6
	Isolation	3
	Changes	10
	Discriminatory tendencies	7
	Aggressive tendencies	13
▼	Understanding	
	Non-normative	5

Tablo 12'de gençlik çalışanları radikalleşmeyi anlama sürecinde çeşitli unsurları vurgulamışlardır. Gençlik Çalışanlarının Bakış Açısı kategorisinde, Artan Farkındalık ve Algısal Değişim en sık kodlanan unsurlar olmuştur. Gençlik çalışanları radikalleşme süreçlerine ilişkin farkındalıklarının arttığını ve bu süreçler boyunca algılarının değiştiğini belirtmiştir. Hükümetin tutumu gençlik çalışanları tarafından hem yetersiz hem de mücadeleci olarak değerlendirilmiştir. En sık kodlanan unsurlar olan Mücadeleci Yaklaşım ve Yetersiz Yaklaşım, hükümetin radikalleşmeyle mücadele için etkili politikalar geliştirmede yaygın görüşü yansıtmaktadır. Bu durum, hükümetin radikalleşmeyi ele almak için daha kapsamlı stratejilere ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Etkiler kategorisi altında Duygusal Olumsuzluk, Yapısal Sorunlar ve Sosyal Çatışma gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Gençlik çalışanları radikalleşmenin bireyler için ciddi duygusal sorunlara ve toplum içinde derin sosyal çatışmalara neden olduğunu belirtmiştir. Göstergeler kategorisinde, Agresif Eğilimler ve Ayrımcı Eğilimler en belirgin olanlarıdır. Radikalleşmenin temel göstergeleri olan bu eğilimler, radikalleşme sürecindeki bireylerin giderek daha saldırgan ve ayrımcı tutumlar sergilediğini göstermektedir. Ayrıca, Değişim ve İzolasyon gibi faktörler de radikalleşme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Son olarak, Gençlik Çalışanlarının Motivasyonu hem gençlik odaklı hem de toplum odaklı yaklaşımlara odaklanılarak kodlanmıştır. Bu bulgu, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin

önlenmesinde sadece gençlerin ihtiyaçlarına odaklanmadığını, aynı zamanda daha geniş toplumsal yapının bu süreçteki rolünü de vurguladığını göstermektedir.

Tablo 13: Anlayış Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Normatif olmayan	-Eylem (f=4) -Extreme (f=3)
Saldırganlık	-Agresif (f=4) -Eylemler, değişim, tanımlanmış, aşırılık yanlısı (f=2)
Tehdit	-Putlar, sosyal, toplum, tehdit (f=2) -Eylem (f=1)
Sınırlı pozitiflik	-Pozitif (f=9) -Negatif (f=5)
Süreç	-Extremist, görüşler (f=3) -Agresif, inançlar (f=2)

Tablo 13'de normatif olmayan kod altında en sık kullanılan terimler "eylem" ve "aşırı" terimleridir. Bu da gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi normlardan sapan ve aşırı eylemlerle karakterize edilen bir süreç olarak algıladıklarını göstermektedir. Onlara göre radikalleşme, olağan kalıpların ötesine geçen, aşırı ve normatif olmayan eylemleri içeren davranışlarla ilişkilidir. Saldırganlık alt kodunda "saldırgan" ve "eylemler" terimlerinin öne çıkması, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi saldırgan eylemler üzerinden tanımladığını göstermektedir. Radikalleşme sadece ideolojik bir süreç olarak değil, aynı zamanda fiziksel olarak saldırgan eylemlerle ifade edilen bir süreç olarak görülmektedir. Gençlik çalışanları radikalleşmenin saldırganlık güdümlü davranışlarla yakından bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Tehdit alt kodu altında yer alan "sosyal", "toplum" ve "tehdit" gibi terimler gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi topluma yönelik bir tehdit olarak gördüklerini göstermektedir. Onların bakış açısına göre radikalleşme sadece bireyler için değil, aynı zamanda sosyal doku ve toplumun geneli için de bir tehlike oluşturmaktadır. Sınırlı Olumluluk kodunda "olumlu" ve "olumsuz" gibi terimler gençlik çalışanlarının radikalleşme konusundaki

karışık görüşlerini yansıtmaktadır. "Olumlu" daha sık kodlanırken, "olumsuz" un neredeyse eşit sıklıkta kodlanması bir fikir birliği olmadığını göstermektedir. Bu da toplumun radikalleşme konusunda homojen bir bakış açısına sahip olmadığını ve gençlik çalışanlarının da radikalleşmenin potansiyel olumlu ve olumsuz etkileri arasında bölündüğünü göstermektedir. Birçok kişi radikalleşmeyi olumlu değişim için potansiyel bir katalizör olarak görse de, bu bakış açısı olumsuz etkilerin güçlü varlığı nedeniyle kısıtlanmaktadır. Son olarak, Süreç kodunda "aşırı görüşler" ve "saldırgan inançlar" terimleri gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi devam eden bir süreç olarak algıladıklarını vurgulamaktadır. Bu süreç, aşırı görüşlerin ve saldırgan inançların kademeli olarak gelişmesi ve bireylerin giderek radikal fikirlere doğru çekilmesiyle tanımlanmaktadır. Gençlik çalışanları için radikalleşme tek bir olay değil, sürekli bir dönüşüm yolculuğudur.

Tablo 14: Göstergelerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Radikal eğilimlere sempati	-Fikirler, ilgi, katılım (f=3) -Dil, retorik (f=2)
İzolasyon	-Arkadaşlar, sosyal (f=2) -Kendini soyutlama, yokluk (f=1)
Değişiklikler	-Tutumlar, inançlar (f=5) -Sudden (f=4)
Ayrımcı eğilimler	-Temelli, ayrımcılık, nefret, sadece, söylem (f=2)
Agresif eğilimler	-Eylemler, güç, dil (f=3) -Anger (f=2)

Tablo 14'te gençlik çalışanlarının radikalleşme göstergelerine ilişkin yanıtlarında birkaç ana alt kod ortaya çıkmıştır. Radikal eğilimlere sempati kodu altında en sık kullanılan terimler "fikirler, ilgi, katılım" ve "dil, retorik" olmuştur. Bu bulgular, radikalleşmenin temel göstergelerinden birinin gençlerin radikal fikirlere olan ilgileri, bu fikirlere katılımları ve dil ve retorik kullanımları olduğunu göstermektedir. Gençlik çalışanlarına göre,

radikal eğilimlere sempati duyan gençler kendilerini bu fikirleri destekleyen dil ve söylemlerle ifade etmektedir. İzolasyon kodu altında "arkadaşlar, sosyal" ve "kendini soyutlama, yokluk" gibi terimler öne çıkmıştır. Bu durum, radikalleşmenin bir diğer göstergesinin de gençlerin sosyal ilişkilerden çekilme ve kendilerini izole etme eğilimi olduğunu göstermektedir. Gençlik çalışanları, sosyal geri çekilme ve yalnızlığın gençler arasında radikalleşmenin erken belirtileri olduğunu gözlemlemiştir. Değişiklikler kodunda aşağıdaki gibi terimler yer almaktadır "tutumlar, inançlar" ve "ani" ifadeleri sıklıkla kullanılmıştır. Bu da gençlerin tutum ve inançlarındaki ani değişikliklerin radikalleşme sürecinin önemli göstergeleri olduğunu göstermektedir. Gençlik çalışanları, tutumlardaki bu tür ani değişimlerin gençlerin radikal gruplara katılma olasılığını artırdığına inanmaktadır. Ayrımcı eğilimler kodu altında en sık kullanılan terimler "temelli, ayrımcılık, nefret, söylem" olmuştur. Bu bulgular, ayrımcı söylem ve nefret söyleminin de radikalleşmenin göstergeleri arasında yer aldığını düşündürmektedir. Gençlik çalışanları radikal eğilimler geliştiren gençlerin sıklıkla ayrımcılık ve nefret dolu bir dil kullandıklarını belirtmiştir. Son olarak, Agresif eğilimler kodu altında "eylemler, güç, dil" ve "öfke" gibi terimler öne çıkmaktadır. Gençlik çalışanlarına göre radikalleşmenin bir diğer önemli göstergesi de saldırgan davranışlar sergileme, güç kullanma ve öfke ifadesidir. Bu bulgular, radikal eğilimleri olan gençlerin saldırganlıklarını dil ve davranış yoluyla ifade etme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Tablo 15: Etkilerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

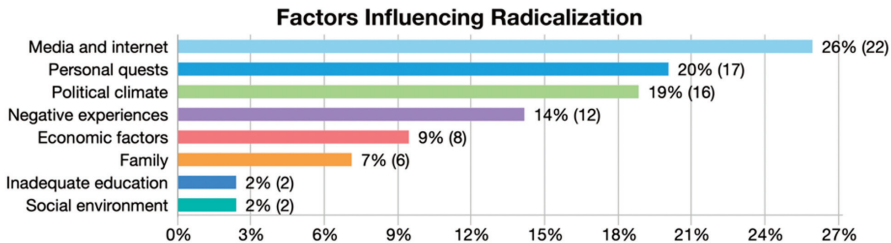
Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Duygusal olumsuzluk	-Psikolojik, stres (f=2) -Kaygı, neden, çatışmalar (f=1)
Güvensizlik	-Topluluklar (f=4) -Sosyal, toplum, istikrar (f=3)
Ayrılık	-Dini, sosyal (f=3) Olur, topluluklar, ayrımcılık (f=2)
Sosyal çatışma	-Topluluklar (f=4) Çatışmalar, etki, liderlik, olumsuz (f=3)

Tablo 15'te, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin etkilerine ilişkin yanıtları birkaç ana alt koda ayrılmıştır. Duygusal olumsuzluk alt kodu altında sıklıkla kullanılan terimler arasında "psikolojik, stres" ve "kaygı, neden, çatışmalar" yer almaktadır. Bu bulgular, radikalleşmenin toplumda psikolojik stres ve kaygı yarattığını ve bunun da çatışmanın başlıca nedenlerinden biri haline geldiğini göstermektedir. Gençlik çalışanlarına göre radikalleşme bireylerde önemli duygusal rahatsızlıklar yaratmakta ve kaygı düzeylerini artırmaktadır. Güvensizlik alt kodunda en sık kullanılan terimler "topluluklar" ve "sosyal, toplum, istikrar" olmuştur. Bu bulgular, radikalleşmenin topluluklar ve sosyal yapılar içindeki güvenliği zayıflattığını göstermektedir. Sosyal gruplar arasında istikrarsızlık ve güvensizlik hissi yaratmaktadır. Ayrışma alt kodu altında en çok öne çıkan terimler "dini, toplumsal" ve "olur, topluluklar, ayrımcılık" olmuştur. Bu da radikalleşmenin dini ve toplumsal ayrışmanın yanı sıra ayrımcılığa da yol açtığını göstermektedir. Radikalleşme sürecindeki bireyler topluluklarından kopabilmekte, ayrışma ve ötekileştirme süreçlerine girebilmektedir. Sosyal çatışma alt kodunda "topluluklar, çatışmalar, etki, öncülük, olumsuz" gibi terimler sıklıkla dile getirilmiştir. Bu terimler radikalleşmenin toplumsal çatışmaya yol açtığını ve toplum üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir. Gençlik çalışanlarına göre radikalleşme topluluklar arasındaki çatışmaları derinleştirmekte, bölünmeleri şiddetlendirmekte ve sosyal uyum üzerinde kalıcı olumsuz etkiler yaratmaktadır.

III.II.II.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler

Bu temadan elde edilen veriler, radikalleşme sürecini etkileyen çeşitli faktörlerin gençlik çalışanları tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaktadır.

Şekil 13: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Şekil 13'e göre medya ve internet faktörü en yüksek oranla (%26) öne çıkmaktadır. Gençlik çalışanlarına göre medya ve internet, gençleri radikal ideolojilere maruz bırakan ve bu ideolojilerin içine çeken en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Sosyal medya platformları radikal grupların propaganda yapmaları ve gençleri kendi davalarına çekmeleri için güçlü araçlar olarak hizmet etmektedir. İkinci sırada (%20) kişisel arayışlar faktörü yer almaktadır. Gençler kimlik, kişisel anlam veya aidiyet arayışları nedeniyle radikal gruplara çekilmektedir. Bu kişisel arayışlar genç bireylerin radikal ideolojilere ilgi duymasına ve kendilerini bu gruplar içerisinde tanımlamasına yol açmaktadır. Üçüncü sırada (%19) siyasi iklim faktörü yer almaktadır. Siyasi ortam gençlerin radikalleşme süreçleri üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Özellikle siyasi çatışma dönemlerinde, genç bireylerin radikal gruplara çekilme olasılığı daha yüksektir. Siyasi kutuplaşma ve çatışmaların ortasında kendi kimliklerini oluşturmaya çalışırken radikal fikirlere yönelmektedirler. Dördüncü faktör (%14) olumsuz deneyimlerdir. Gençlerin hayatlarındaki travmatik veya olumsuz deneyimler onları radikal grupların etkisine daha açık hale getirmektedir. Bu deneyimler topluma olan güvenlerini sarsmakta ve radikal grupların sunduğu "alternatif" dünyaya yönelmelerine neden olmaktadır. Ekonomik faktörler (%9), aile (%7), yetersiz eğitim (%2) ve sosyal çevre (%2) gibi diğer faktörler de radikalleşmeyi etkilemektedir. Ekonomik zorluklar gençlerin gelecekle ilgili kaygılarını artırmakta ve bu kaygılar radikal grupların sunduğu çözümlerin sıkıntılarını hafifletebileceğine dair inançlarını güçlendirmektedir. Aile desteğinin olmaması gençlerin radikal gruplara katılımını kolaylaştırırken, yetersiz eğitim ve olumsuz sosyal çevre radikalleşme sürecini hızlandırmaktadır.

Tablo 16: Kodlanmış Alanlarda Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Ekonomik faktörler	- Finansal, sosyal (f=5)-Durum (f=4)
Yetersiz eğitim	-Eğitim, okuryazarlık (f=3) -Topluluklar, eksiklik, sistem (f=2)
Olumsuz deneyimler	-Toplum (f=4) -Hoşgörüsüzlük, reddetme, eylemler, bilinçli olarak (f=2)
Siyasi iklim	-Savaş (f=8) -Sosyal (f=4)
Aile	-Absorbe etme, saldırganlık, tutum, araç kullanma (f=2)
Kişisel görevler	-Arzu, kimlik, anlam (f=7) -Arama, toplum (f=4)
Medya ve internet	-Sosyal (f=28) -Etki (f=13)
Sosyal çevre	-Sistem (f=2) -Alternatif, sporcu, kötü, blog yazarı (f=1)

Tablo 16'ya göre, gençlik çalışanları radikalleşme sürecini etkileyen çeşitli faktörler tanımlamıştır. Ekonomik faktörler kodu altında en sık kullanılan terimler "finansal" ve "sosyal" olmuştur. Gençler ekonomik zorluklar nedeniyle radikal gruplara yönelmekte ve bu grupların sunduğu finansal çözümleri bir çıkış yolu olarak görmektedir. Ayrıca, ekonomik zorluklar gençlerin sosyal statülerini etkilemekte ve kendilerini toplumdan dışlanmış hissetmelerine neden olmaktadır. Yetersiz eğitim kodu altında en sık kullanılan terimler "eğitim, okuryazarlık" ve "topluluklar, eksiklik, sistem" olmuştur. Eğitim eksikliği radikalleşmeye katkıda bulunan önemli bir faktör olarak görülmektedir. Eksik bir eğitim sistemi gençleri radikal ideolojilere karşı savunmasız bırakmakta ve radikal gruplar tarafından devşirilmelerini kolaylaştırmaktadır. Olumsuz deneyimler kodunda en sık kullanılan terimler "toplum" ve "hoşgörüsüzlük, reddedilme, eylemler" olmuştur. Sosyal dışlanma ve reddedilme yaşayan gençlerin radikalleşme sürecine girme olasılığı daha yüksektir. Bu olumsuz deneyimler gençlerin toplumla bağlarını zayıflatarak onları radikal grupların etkisine daha açık hale getirmektedir. Siyasi iklim kodu altında en sık kullanılan terimler "savaş" ve "toplumsal"

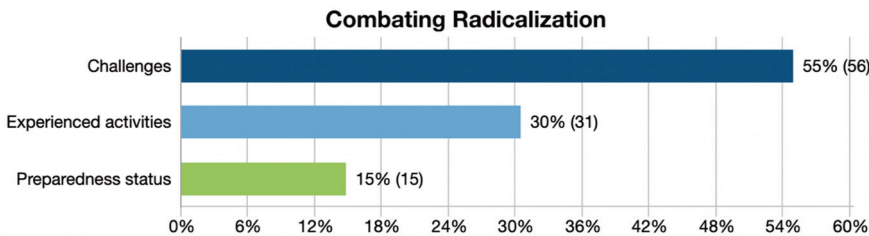
olmuştur. Özellikle çatışma bölgelerindeki siyasi ortam, gençler arasında radikalleşmeyi tetikleyen en önemli faktörlerden biridir. Savaş ve sosyal istikrarsızlık gençlerin radikal gruplara katılma eğilimini artırmaktadır.

Siyasi çatışmaların yaşandığı bölgelerde gençler kimliklerini ve aidiyet duygularını bulmak için radikal gruplara yöneliyor. Aile kodunda öne çıkan terimler "özümseme, saldırganlık, tutum" olmuştur. Radikalleşme sürecinde aile çok önemli bir rol oynamaktadır. Agresif tutumlar ve zayıf aile bağları gençlerin radikal gruplara katılma olasılığını artırmaktadır. Aile içindeki kopukluklar ve destek eksikliği gençleri radikal ideolojilere itebilir. Kişisel arayışlar kodu altında en sık kullanılan terimler "arzu, kimlik, his" ve "arayış, toplum" olmuştur. Gençler kimlik ve anlam arayışı içinde radikal gruplara katılmaktadır. Bu kişisel arayışlar gençlerin kendilerini radikal ideolojiler üzerinden tanımlamalarına ve bu gruplar içerisinde bir aidiyet duygusu bulmalarına yol açmaktadır. Medya ve internet kodu radikalleşme sürecinde en etkili faktörlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. En sık kullanılan terimler "sosyal" ve "etki" olmuştur. Medya ve internet gençlerin radikalleşmesinde kilit bir rol oynamaktadır. İnsanları radikal ideolojilerle tanıştırmakta ve bu fikirlere olan ilgilerini arttırmaktadır. Özellikle sosyal medya, radikal grupların gençlere erişimini kolaylaştıran bir araç haline gelmiştir. Son olarak, sosyal çevre kodu altında "sistem, alternatif, sporcu, kötü" ve "alternatif, sporcu, kötü, blogger" gibi terimler vurgulanmıştır. Sosyal çevrenin etkisi radikalleşme sürecini hızlandırabilir. Özellikle alternatif bakış açıları sunan sosyal çevreler gençleri radikal grupların cazibesine çekebilir.

III.II.II.III. Radikalleşme ile Mücadele

Bu temayla ilgili veriler, radikalleşmeyle mücadelede karşılaşılan zorlukları ve kullanılan yöntemlerin etkinliğini ayrıntılı olarak ele almaktadır.

Şekil 14: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Şekil 14'teki verilere göre, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede en belirgin deneyim alanı karşılaştıkları zorluklar olmuştur. Bu alan %67 ile gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele çabalarında önemli engellerle karşılaştıklarını yansıtmaktadır. Hazırlık durumu ise %17 olarak bildirilmiştir. Radikalleşmeyle mücadeleye ne kadar hazır olduklarını değerlendirirken, gençlik çalışanları hazırlık düzeylerinin genellikle sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Hazırlık düzeyinin düşük olması, gençlik çalışanlarının yeterli destek ve kaynaklardan yoksun olduğunu ve bu durumun çabalarında etkili olmalarını zorlaştırdığını göstermektedir. Deneyimlenen faaliyetler %16 olarak bildirilmiştir, bu da gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele etmek için bazı faaliyetlerde bulunduklarını, ancak bu faaliyetlerin kapsamının sınırlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 17: Alt Kodların Frekansları

▼	Combating Radicalization	
▼	Preparedness status	
	Prepared	4
	Developing	3
	Changeable	1
	Unprepared	7
▼	Experienced activities	
	Inter-institutional programs and collaborations	14
	Training for youth workers	8
	Surveys and feedback	4
	Raising awareness among young people	5
▼	Challenges	
	The nature radicalism	7
	Communication issues	11
	Lack of education	20
	Insufficient financial resources	5
	Legal and structural deficiencies	9
	Approach	4

Tablo 17'deki verilere göre, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede hazır olma durumları incelendiğinde, bazıları kendilerini hazır hissettiklerini belirtirken, daha büyük bir kısmı hala gelişmekte olduklarını, çoğunluğu ise hazırlıksız olduklarını ifade etmiştir. Bu bulgu, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele konusunda kendilerini tam donanımlı hissetmediklerini ve genel olarak hazırlık düzeylerinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Yürüttükleri faaliyetler arasında kurumlar arası programlar ve işbirlikleri ile gençler arasında farkındalık yaratma en çok öne çıkanlar olmuştur. Gençlik çalışanları, gençler arasında farkındalık yaratmayı ve işbirliği çabaları yoluyla radikal ideolojileri benimsemelerini önlemeyi amaçlayan çeşitli projelere katılmışlardır. Gençlik çalışanlarına verilen eğitim, radikalleşmeyle mücadele konusunda bilgi ve becerilerini artırmalarına yardımcı olmuştur. Zorluklar söz konusu olduğunda, en sık dile getirilen sorun eğitim eksikliği olmuştur. Gençlik çalışanları eğitim eksikliğinin radikalleşmeyle mücadelede önemli bir engel olduğuna inanmaktadır. Yetersiz eğitim programları gençleri radikal ideolojilere karşı savunmasız bırakmaktadır. Ayrıca, iletişim sorunları ile yasal ve yapısal eksiklikler de önemli zorluklardır. İletişim sorunları gençlerle etkili diyalog kurmanın önündeki en büyük engellerden biridir. Yasal ve yapısal eksiklikler ise gençlik çalışanlarının bu süreci yönetirken karşılaştıkları bürokratik engelleri vurgulamaktadır. Ayrıca, yetersiz mali kaynaklar ve radikalizmin doğası da radikalleşmeyle mücadelede karşılaşılan diğer önemli zorluklardır.

Tablo 18: Zorlukların Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Doğa radikalizmi	-Davranış, belki, gerçek, nedenler, haklar (f=2)
İletişim sorunları	-Öğretmenler (f=4) -Zor, bulmak, gençler (f=3)
Eğitim eksikliği	-Eğitim (f=9) -Lack (f=5)
Yetersiz mali kaynaklar	-Topik (f=3) -Sonuçlar (f=2)
Yasal ve yapısal eksiklikler	-Açık, ilgili, dahil, bilgi, araçlar (f=2)
Yaklaşım	-Etki (f=4)

-Tablo 18'de gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede karşılaştıkları zorluklar birkaç ana tema altında kategorize edilmiştir. Radikalizmin doğası kodu altında en sık kullanılan terimler "davranış" ve "nedenler" olmuştur. Bu, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin karmaşık doğasıyla mücadele ettiklerini ve gençlerin bu süreçte nasıl davrandıklarını anlamakta zorlandıklarını göstermektedir. Radikalizmin doğası, sürecin yönetimini zorlaştıran bir faktör olarak görülmektedir. İletişim sorunları kodu altında en sık kullanılan terimler "öğretmenler" ve "zor, bulmak, gençler" olmuştur. Bu da en büyük zorluklardan birinin gençlerle etkili iletişim kurmak olduğunu göstermektedir. Gençlik çalışanları, radikalleşmeye eğilimli gençlerle diyalog kurmanın zor olduğunu ve gençlerle etkili iletişim kurmada özellikle zorluklarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Eğitim eksikliği kodunda en çok öne çıkan terimler "eğitim" ve "eksiklik" olmuştur. Gençlik çalışanları eğitim programlarının yetersizliğini radikalleşmeyle mücadelede büyük bir engel olarak görmektedir. Eğitim eksikliği gençleri radikal ideolojilere karşı savunmasız bırakmakta ve gençlik çalışanlarının sorunu ele almadaki etkinliğini engellemektedir.

Yetersiz mali kaynak kodu altında en sık kullanılan terimler "konu" ve "sonuçlar" olmuştur. Gençlik çalışanları, radikalleşmeyle mücadele için

mevcut mali kaynakların yetersizliği konusunda endişelerini dile getirmektedir. Finansman yetersizliği projelerin etkinliğini azaltmakta ve radikalleşmeye karşı uzun vadeli çözümler geliştirmeyi zorlaştırmaktadır. Yasal ve yapısal eksiklikler kodunda en sık kullanılan terimler "açıklık, katılım, bilgi, araçlar" olmuştur. Bu da yasal ve yapısal engellerin radikalleşme ile mücadelede önemli zorluklar teşkil ettiğini göstermektedir. Gençlik çalışanları, mevcut yasal çerçevelerin ve yapısal sistemlerin sorunu ele almak için yeterli desteği sağlamadığına inanmaktadır. Son olarak, Yaklaşım kodu altında en sık kullanılan terimler "etki" ve "siyasi" olmuştur. Gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadele için daha etkili bir stratejiye ihtiyaç duyulduğunu ve mevcut yaklaşımların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Siyasi yaklaşımların gençler üzerinde istenilen etkiyi yaratmadığı, bu alanda yeni stratejilere ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.

Tablo 19: Deneyimlenen Faaliyetlerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Kurumlar arası programlar ve işbirliği	-Yerel (f=3) -Ülkeler, farklı, uluslararası, yasal (f=2)
Anketler ve geri bildirim	-Değişiklikler, geri bildirim, programlar (f=2) -Uzun vadeli, izin verir (f=1)
Gençler arasında farkındalığın artırılması	-Kamp/s (f=4)

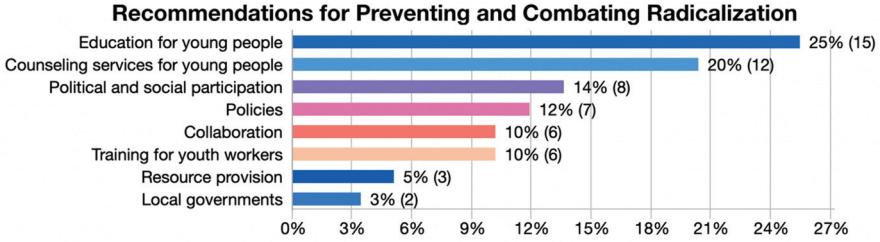
- Tablo 19'da kurumlar arası programlar ve işbirliği kodu altında en çok öne çıkan terimler "yerel" ve "ülkeler, farklı, uluslararası, yasal" olmuştur. Gençlik çalışanları hem yerel hem de uluslararası kurumlar arası işbirliklerine katıldıklarını ve bu ortaklıklar sayesinde radikalleşmeyle mücadelede daha etkili stratejiler geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Anketler ve Geri Bildirim kodu altında en sık kullanılan terimler "değişiklikler" ve "geri bildirim, programlar" olmuştur. Gençlik çalışanları, anketler ve gençlerden toplanan geri bildirimler yoluyla radikalleşme konusunda değerli veriler

topladıklarını belirtmişlerdir. Bu bilgiler, yaklaşım ve stratejilerini şekillendirmelerine yardımcı olmuştur. Gençler Arasında Farkındalık Yaratma kodunda öne çıkan terimler "kamplar" ve "yerel, yaz" olmuştur. Gençlik çalışanları, yaz kampları ve yerel faaliyetler yoluyla gençler arasında farkındalık yaratma çabalarını deneyimlemiş ve gençleri radikalleşmeyi önleme konusunda eğitmeyi ve katılımlarını sağlamayı amaçlamıştır.

III.II.III.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler

Bu tema altında, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin önlenmesi ve radikalleşmeyle mücadeleyle ilişkin ihtiyaçları ve önerileri incelenmiştir.

Şekil 15: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Şekil 15'e göre en çok vurgulanan öneri gençlere yönelik eğitimidir. Gençlik çalışanları, gençlere yönelik eğitimin radikal ideolojilere karşı direnç oluşturma en etkili yollarından biri olduğuna inanmaktadır. Eğitim, gençlerin bilinçlendirilmesinde ve radikal grupların etkisinden korunmalarında önemli bir rol oynamaktadır. En çok vurgulanan ikinci öneri ise gençlere yönelik danışmanlık hizmetleridir. Gençlik çalışanları, gençlerin duygusal ve psikolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını ve danışmanlık hizmetlerinin radikalleşmeyi önlemede önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Bu hizmetler gençlere radikal grupların etkisi altına girmeden önce gerekli desteği sağlamaktadır. Üçüncü öneri ise siyasi ve sosyal katılım. Gençlik çalışanları sosyal ve siyasi süreçlere aktif katılımın radikalleşmeye karşı koruyucu bir faktör olduğunu savunmaktadır. Gençler kendilerini ifade edebildiklerinde ve topluma katkıda bulunduklarında radikal ideolojilere yönelme olasılıkları azalmaktadır. Politikalar ve İşbirliği de öne çıkan öneriler arasındadır. Gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadele için etkili politikalar geliştirilmesini önermekte ve farklı kurumlar arasında işbirliğinin

artırılmasının önemini vurgulamaktadır. Gençlik çalışanlarına göre bu iş-birlikleri radikalleşmeye karşı daha geniş kapsamlı ve daha etkili stratejilerin uygulanmasına yardımcı olacaktır.

Gençlik çalışanlarına yönelik eğitim, gençlerle doğrudan çalışan bireylerin radikalleşmeyle mücadele için gerekli araçlarla donatılmasını amaçlayan bir diğer kilit öneridir. Gençlik çalışanları, kendilerine sağlanan eğitimin daha kapsamlı olması gerektiğini belirtmektedir. Son olarak, kaynak sağlama ve yerel yönetimler, mali kaynak sağlanması gereken alanlar olarak vurgulanmaktadır. Gençlik çalışanları, yerel yönetimlerin radikalleşmeye karşı koruma amaçlı projelere kaynak ve destek sağlama konusunda daha aktif bir rol üstlenmelerini tavsiye etmektedir.

Tablo 20: Kodlanmış Alanlarda Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Gençlik çalışanları için eğitim	-Uzmanlaşmış, konular (f=3) -Kurs, mevcut (f=2)
Kaynak sağlama	-İlginç, yaşam (f=2) -Etki, davranış, iş (f=1)
Gençler için danışmanlık hizmetleri	-Psikolojik (f=6) -Destek (f=4)
Yerel yönetimler	-Yetkililer, yerel (f=2) -Farkındalık, vurgulanmış, politika (f=1)
Siyasi ve sosyal katılım	-İletişim, topluluk, işbirliği, diyalog, grup (f=2)
İşbirliği	-Fayda, işbirliği, gelişme, deneyim, kültürlerarası (f=2)
Politikalar	-Gruplar, güçlü (f=3) -Kalkınma, ekonomik, eğitim (f=2)
Gençler için eğitim	-Bilgi, eğitim (f=5) -Eleştirel, okuryazarlık (f=4)

Gençlik çalışanlarına yönelik eğitim önerisi altında en sık kullanılan terimler "uzmanlık" ve "konular" olmuştur. Gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadele edenlerin daha fazla uzmanlık eğitimine ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Bu eğitimler, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi daha iyi anlamaları ve bu alana daha etkili müdahale edebilmeleri için gerekli görülmektedir. Kaynak sağlama tavsiyesinde "ilginç, hayat" ve "cezbedici, davranış" gibi terimler vurgulanmıştır. Bu da gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle etkin bir şekilde mücadele etmek için daha fazla mali ve yapısal kaynağa ihtiyaç olduğuna inandıklarını göstermektedir. Gençlere yönelik danışmanlık hizmetleri kodunda öne çıkan terimler "psikolojik" ve "destek" olmuştur. Gençlik çalışanları, gençler için psikolojik desteğe duyulan ihtiyacı vurgulamakta ve danışmanlık hizmetlerinin radikalleşmenin önlenmesinde kritik bir araç olduğunu belirtmektedir. Gençlere radikal ideolojilere kapılmadan önce gerekli yardımı sağlamak için psikolojik danışmanlık ve destek hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını öneriyorlar. Yerel yönetimler kodunda "yetkililer" ve "yerel" terimleri kullanılmıştır. Gençlik çalışanları, yerel yönetimlerin radikalleşme ile mücadelede daha aktif bir rol oynamasını önermektedir. Yerel düzeyde farkındalığın artırılması ve politikaların uygulanması, gençlerin radikal ideolojilerden korunmasında kritik olarak görülmektedir. Siyasi ve sosyal katılım tavsiyesi altında "iletişim" ve "topluluk, işbirliği" gibi terimler vurgulanmıştır.

Gençlik çalışanları, gençlerin topluma katılımını artırmanın radikalleşmeyi önlemede kilit bir strateji olduğuna inanmaktadır. Gençler siyasi ve sosyal süreçlere dahil olduklarında radikal ideolojilere yönelme olasılıkları azalmaktadır. İşbirliği tavsiyesi, kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. "Fayda" ve "işbirliği" gibi terimler, farklı kurumların birlikte çalışmasının radikalleşmeyle mücadelede daha etkili olabileceğini göstermektedir. Son olarak, gençlere yönelik politikalar ve eğitim kodları altında, eğitim ve politika geliştirmenin önemi vurgulanmıştır. Gençlik çalışanları güçlü politikaların geliştirilmesini ve gençlere yönelik eğitim programlarının yaygınlaştırılmasını önermektedir. Bu programlar radikal ideolojiler hakkında farkındalık yaratmaya ve gençler arasında eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yardımcı olacaktır.

III.II.II.II. Tartışmalar ve Politika Önerileri

III.II.II.II.I. Radikalleşmeyi Anlamak

Ukrayna'daki radikalleşme süreci, tarihsel ve sosyo-politik bağlamı içinde incelendiğinde karmaşık bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bulgular, gençlik çalışanlarının radikalleşmeye ilişkin farkındalık ve algılarını açıkça ortaya koymaktadır. Gençlik çalışanları radikalleşmeyi çeşitli göstergeler ve etkiler üzerinden değerlendirmekte, özellikle de bu sürecin toplumda nasıl derin sosyal çatışmalara yol açtığını vurgulamaktadır. Gençlik çalışanları radikalleşmeyi belirli göstergeler üzerinden tanımlamaktadır; saldırgan ve ayrımcı eğilimler en belirgin olanlarıdır. "Saldırgan eğilimler" ve "dışlanma" ile ilgili kodların yüksek sıklığı, bu sürecin bireylerin davranışsal ve sosyal çevrelerini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Bu bulgular, dış etkilerin tarihsel olarak radikal hareketleri tetiklediği Ukrayna'nın tarihsel bağlamıyla uyumludur. Zasenkov ve diğerlerinin (2024) çalışması, Ukrayna'nın uzun süredir radikal hareketlerin ortaya çıkmasında rol oynayan dış etkiler altında olduğunu vurgulamaktadır. Gençlik çalışanları tarafından saldırgan davranışların ve sosyal dışlanmanın tespit edilmesi, radikalleşmenin toplumsal etkisini anlamının önemini daha da vurgulamaktadır.

Gençlik çalışanları, hükümetin radikalleşmeyle mücadele yaklaşımını yetersiz ve çatışmacı olarak görmektedir. Bulgulara göre, radikalleşmeyi ele almak için daha kapsamlı stratejilere ihtiyaç vardır. Tarasyuk'un (2023) araştırması da Ukrayna'daki hükümet politikalarının radikalleşmeyle mücadele çabalarında sınırlı kaldığını ve dış etkilerin önemli bir rol oynamaya devam ettiğini göstermektedir. Gençlik çalışanlarının hükümetten daha etkili politikalar beklentileri literatürde yer alan analizlerle tutarlıdır.

Radikalleşmenin duygusal ve sosyal etkileri de bulgulara açıkça görülmektedir. Gençlik çalışanları radikalleşmenin önemli ölçüde psikolojik stres ve kaygıya neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgular, radikalleşmenin toplum içinde derin sosyal bölünmelere ve çatışmalara yol açtığı fikrini desteklemektedir. Ekonomik krizler ve sosyal adaletsizliklerin gençleri daha fazla radikalleştirdiği görülmektedir (Bortnik, 2012). Gençlik çalışanlarının gözlemleri, bu sürecin sadece bireyleri etkilemediğini, aynı zamanda

toplumsal düzeyde güvensizlik ve çatışma yarattığını ortaya koymaktadır.

Motivasyonlarına bakıldığında gençlik çalışanlarının radikalleşmenin önlenmesinde hem gençleri hem de toplumu hedef alan bir yaklaşım benimsedikleri görülmektedir. Bulgular, farkındalık yaratmanın ve toplumu bu konulara karşı daha duyarlı hale getirmenin önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, literatürde de belirtildiği gibi, daha kapsayıcı ve eğitim temelli politikaların geliştirilmesinde toplum ve hükümet arasındaki işbirliği esastır (Tarasyuk, 2023; Farinelli & Marinone, 2021).

Gençlik çalışanlarının radikalleşmeye ilişkin algıları Ukrayna'nın tarihsel ve sosyal bağlamıyla yakından ilişkilidir. Bulgular, radikalleşme sürecinin hem gençler hem de toplum üzerinde derin etkileri olduğunu ve hükümetin bu sorunu ele almak için daha etkili politikalar geliştirmesi gerektiğini göstermektedir. Gençlik çalışanlarının gözlemleri, radikalleşmenin toplumsal doku üzerindeki yıkıcı etkisini ortaya koymakta ve bu süreci önlemek için farkındalığın ve kapsayıcı stratejilerin artırılması ihtiyacını vurgulamaktadır.

III.II.II.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler

Ukrayna'daki gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi etkileyen faktörlere ilişkin bulguları, mevcut literatürle karşılaştırıldığında hem uyum hem de farklılıklar ortaya koymaktadır. Verilere göre, gençlik çalışanları medya ve interneti en önemli faktör olarak tanımlamış ve %26'lık bir oranla gençleri radikal ideolojilere maruz bırakma ve bu hareketlerin içine çekme rolüne vurgu yapmıştır. Bu, benzer şekilde radikal ideolojilerin yayılmasında medyanın, özellikle de sosyal medyanın rolünü vurgulayan daha geniş literatürle yakından uyumludur. Örneğin, Farinelli ve Marinone (2021) radikal grupların kendi söylemlerini yaymak ve gençleri saflarına katmak için medya platformlarından yararlandıklarını belirtmektedir ki bu husus Avrupa Radikalleşme Ağı'nın bulgularında da vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, hem bulgular hem de literatür tutarlı bir şekilde medyanın modern radikalleşme süreçlerindeki merkeziliğinin altını çizmektedir.

Bununla birlikte, gençlik çalışanlarının kişisel arayışların etkisini nasıl algıladıkları konusunda bir ayrışma alanı ortaya çıkmaktadır. Bulgular,

gençlerin kimlik, anlam veya aidiyet arayışının bir parçası olarak radikal ideolojilere yöneldiklerini göstermektedir ve bu oran yanıtların %20'sini oluşturmaktadır. Literatür, radikalleşme sürecinde kişisel faktörleri kabul etmekle birlikte, genellikle siyasi istikrarsızlık veya ekonomik zorluklar gibi dış faktörleri daha baskın tetikleyiciler olarak vurgulamaktadır (Tarasyuk, 2023). Bulgularda kişisel arayışlara yapılan vurgu, Ukraynalı gençlik çalışanlarının radikalleşmenin ardında daha bireyselleştirilmiş bir motivasyon algılayabileceklerini, özellikle de radikalleşmenin daha geniş analizlerinde çok fazla ağırlık verilmeyen kimlik oluşumu bağlamında.

Siyasi iklim, siyasi çatışma ve istikrarsızlığın gençleri radikal fikirlere daha duyarlı hale getirdiğine işaret eden gençlik çalışanları tarafından vurgulanan bir diğer önemli faktördür. Bu, özellikle Rus saldırganlığı gibi dış baskıların tarihsel olarak radikalleşmeyi körüklediği Ukrayna gibi çatışma bölgelerinde siyasi ortamların etkisini vurgulayan mevcut literatürün çoğuyla tutarlıdır (Zasenko vd., 2024). Hem bulgular hem de literatür, siyasi istikrarsızlığın radikalleşmeyi teşvik etmedeki önemli rolü konusunda hemfikir olsa da, gençlik çalışanları siyasi kutuplaşmanın gençlerin kimliğini doğrudan nasıl şekillendirdiği ve onları aşırıcılığa nasıl ittiği konusuna biraz daha fazla vurgu yapıyor gibi görünmektedir.

İlginç bir şekilde, olumsuz deneyimler gençlik çalışanları tarafından bir faktör olarak vurgulanmış ve yanıtların %14'ü travma veya sosyal dışlanmanın radikalleşmeye karşı savunmasızlığı artırdığını belirtmiştir. Bu gözlem, Bortnik'in (2012) marjinalleştirilmiş veya dışlanmış hisseden bireylerin radikal ideolojilere yönelme ihtimalinin daha yüksek olduğunu gösteren araştırmasıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte, Ukrayna'daki gençlik çalışanları itici faktörler olarak özellikle toplumsal reddedilme ve hoşgörüsüzlükten bahsettiğinden, bulgular konuya daha yerel bir bakış açısı getirmektedir. Bu durum, dış işgal ve iç sosyal bölünmelerin dışlanma duygusunu artırdığı Ukrayna'nın kendine özgü sosyo-politik bağlamını yansıtır olabilir.

Ayrıca, ekonomik faktörler gençlik çalışanları tarafından kabul edilmekle birlikte, radikalleşme üzerinde tespit edilen etkilerin sadece %9'unu oluşturmaktadır. Bu durum, özellikle uzun vadeli ekonomik istikrarsızlıkla karşı

karşıya olan bölgelerde, radikalleşmenin önemli bir itici gücü olarak ekonomik zorlukların altını sık sık çizen daha geniş literatürle biraz tezat oluşturmaktadır. Örneğin Tarasyuk (2023) ekonomik yoksunluğun genellikle diğer sosyal sıkıntıları artırarak bireyleri radikalleşmeye daha yatkın hale getirdiğini savunmaktadır. Gençlik çalışanlarının yanıtlarında ekonomik faktörlere nispeten daha az vurgu yapılması, yerel aktörlerin radikalleşmenin temel nedenlerini algılama biçimlerindeki bir farklılığa işaret edebilir; bu da Ukrayna'da ekonomik meselelerin sosyal veya kişisel tetikleyicilerden daha az etkili olarak görüldüğünü düşündürmektedir.

Ancak Ukrayna'nın şu anda savaşın damgasını vurduğu olağanüstü bir dönemden geçtiği de göz ardı edilmemelidir. Bu gibi durumlarda, radikalleşmeyi etkileyen faktörler genel literatürün ötesine geçebilir ve savaş veya çatışma durumlarının zorluklarına göre şekillenebilir. Çatışma bölgelerine ilişkin literatürün de işaret ettiği üzere, bu sorunların ele alınması, önleme stratejilerinin sadece eğitime değil, aynı zamanda savaşın neden olduğu duygusal ve sosyal bozulmalara da odaklandığı daha incelikli bir yaklaşım gerektirmektedir (Bartlett, Birdwell & King, 2010)

III.II.II.II.III. Radikalleşme ile Mücadele

Ukrayna'daki gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede karşılaştıkları en büyük zorluklar arasında eğitim eksikliği, yetersiz mali kaynaklar ve yapısal engeller yer almaktadır. Bulgular, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin karmaşık doğasını ele alırken önemli zorluklarla karşılaştıklarını göstermektedir. Vurgulanan temel konulardan biri, radikalleşmeye eğilimli gençlerle etkili iletişim kurmanın zorluğudur; diyalog kurmada yaşanan güçlükler tekrarlanan bir temadır. Literatürde belirtildiği üzere, radikalleşme çok katmanlı bir süreçtir ve genellikle sosyal dışlanma, travma ve güvensizlik duygularıyla şekillenir (Farinelli & Marinone, 2021). Bu bağlamda, gençlik çalışanlarının iletişim ve eğitim zorluklarına yaptıkları vurgu, bu faktörlerin radikalleşme sürecini yönetmedeki öneminin altını çizmektedir.

Dahası, Ukrayna'da devam eden savaş bu zorlukları daha da kötüleştirmiştir. Çatışmanın getirdiği travma ve istikrarsızlık, Ukrayna'da Gençlerin radikal ideolojilere daha açık olduğu bir ortam, gençlik çalışanlarının

çabalarını daha da zorlaştırmaktadır. Bulgular, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi ele alma konusundaki hazırlık düzeylerinin yetersiz kaldığını ve bu durumun etkili müdahaleler geliştirmelerini zorlaştırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, kurumlar arası işbirliklerinin ve farkındalık yaratma faaliyetlerinin sınırlı olması da radikalleşmeyle mücadele çabalarını engellemektedir.

Gençlik çalışanlarının deneyimlerindeki en çarpıcı unsurlardan biri radikalleşmenin doğasının anlaşılmasındaki güçlük ve mevcut stratejilerin buna yönelik yetersizliğidir. Gençlik çalışanları radikalleşmenin nedenlerinin ve gençlerin bu sürece nasıl dahil olduklarının daha derinlemesine anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Literatür de benzer şekilde, radikalleşmeyle mücadelenin sadece eğitim ve farkındalık yaratma yaklaşımlarından daha fazlasını gerektirdiğini; kapsamlı, toplum temelli stratejilere ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır (Tarasyuk, 2023).

Mevcut savaş ve çatışma bağlamında, radikalleşmeyle mücadelede kullanılan yöntem ve stratejiler genel literatürden sapma eğilimindedir. Savaşın sosyo- psikolojik etkileri gençleri radikal ideolojilere karşı daha savunmasız hale getirerek radikalleşme sürecinin hızlanmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak, gençlik çalışanlarının karşılaştığı zorluklar savaş ve çatışmanın kendine özgü koşulları ışığında anlaşılmalıdır. Bu bağlamda radikalleşmeyle etkin bir şekilde mücadele etmek için daha fazla kaynağa, desteğe ve daha kapsamlı eğitim programlarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

III.II.II.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler

Gençlik çalışanları tarafından radikalleşmeyle mücadele için sunulan öneriler literatürdeki birçok bulguyla örtüşmektedir. Özellikle eğitim ve psikolojik danışmanlık hizmetleri, gençlerin radikal ideolojilere karşı dayanıklılık geliştirmelerine yardımcı olacak önemli araçlar olarak vurgulanmaktadır. Literatür benzer şekilde eğitim programlarının gençler arasında farkındalık yaratma ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmedeki rolünü vurgulamaktadır (Gielen, 2017). Bu bulgu, radikalleşmenin önlenmesinde hem eğitim temelli programların hem de bireysel psikolojik desteğin önemini altını çizmektedir.

Bulgulardan elde edilen bir diğer önemli öneri de gençlerin sosyal ve siyasi katılımlarının artırılması ihtiyacıdır. Gençlik çalışanları, gençler toplumda aktif olarak yer aldıklarında radikal ideolojilere yönelme olasılıklarının azaldığını savunmaktadır. Bu, gençlerin kendilerini ifade edebilecekleri sosyal alanlar yaratmanın radikalleşmeye karşı koruyucu bir faktör olarak önemini vurgulayan literatürde güçlü bir şekilde yankılanan bir noktadır (Dalgaard-Nielsen, 2010). Gençlere topluma katkıda bulunabilecekleri yollar sunmak aidiyet duygularını güçlendirir ve radikal grupların cazibesini azaltır.

Kurumsal işbirliği ve politikaların geliştirilmesine ilişkin öneriler de gençlik çalışanları tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Farklı kurumlar arasında daha fazla işbirliği yapılmasını ve bu süreçlerin radikalleşmeyle mücadele üzerindeki etkilerini en üst düzeye çıkaracak şekilde koordine edilmesini savunmaktadırlar. Literatür de bu tür işbirliklerinin önemini vurgulamakta ve çok paydaşlı yaklaşımların radikalleşmeyi ele almak için daha kapsamlı bir strateji sunabileceğini belirtmektedir (Schmid, 2013). Politika geliştirmeye ilgili olarak, hem bulgular hem de literatür, önleme stratejilerinin sadece güvenlik tedbirlerine odaklanmaması, aynı zamanda sosyal ve ekonomik programları da içermesi gerektiği konusunda hemfikirlerdir.

Gençlik çalışanlarının eğitim, danışmanlık, toplumsal katılım ve kurumsal işbirliğine ilişkin önerileri radikalleşmeyle mücadeleye yönelik geniş ve çok boyutlu bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu anlamda, literatürde eğitim ve farkındalık artırma programlarına yapılan vurgu, gençlik çalışanlarının sahadaki pratik deneyimleri tarafından doğrulanmaktadır.

Önleme önerileri bağlamında, Ukrayna'da devam eden çatışmanın bu stratejilerin etkinliğini nasıl şekillendirdiğini göz önünde bulundurmak önemlidir. Gençlik çalışanları eğitim, psikolojik danışmanlık ve sosyal katılımın önemini vurgularken, savaştan zarar görmüş bir toplumun kendine özgü zorlukları göz ardı edilemez. Ukrayna'daki gibi çatışma durumları, sosyal ve psikolojik kırılganlıkları artırarak gençleri radikalleşmeye daha açık hale getirmektedir. Literatürde de belirtildiği üzere, çatışmanın neden olduğu travma, yerinden edilme ve güvensizliğin etkisi, daha kapsamlı bir

yaklaşım gerektirmektedir. Eğitim programları ve psikolojik destek, savaştan etkilenen gençlerin özel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uyarlanmalı ve bu stratejilerin radikalleşmenin hem önlenmesinde hem de etkilerinin azaltılmasında etkili olması sağlanmalıdır (Bartlett, Birdwell & King, 2010). Bu nedenle, gençlik çalışanlarının bu önleyici tedbirleri uygularken çatışmanın getirdiği karmaşıklıkların üstesinden gelebilmek için ek kaynaklara ve özel eğitime ihtiyaçları vardır.

III.II.III. Fransa'da Gençlik Çalışanlarının Gençlerin Radikalleşmesi-ne İlişkin Algıları

Gençlik çalışanlarına yöneltilen açık uçlu 21 soruda, radikalleşme olgusuna ilişkin deneyimleri ve gözlemleri derinlemesine araştırılmıştır. Yapılan analize göre sonuçlar dört tema altında incelenmiştir: "Radikalleşmeyi Anlamak", "Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler", "Radikalleşme ile Mücadele" ve "Radikalleşmeyi Önleme ve Mücadele için Öneriler" olmak üzere dört tema altında incelenmiş ve ana kodlar ve alt kodlar (N=56) oluşturulmuştur.

Tablo 21: Örnek Kodlama Tablosu

Main Code	Sub code	Description	Example
Indicators	Sympathy for radical tendencies	Interest in and involvement with radical actions, ideas, and groups	Over time, they began engaging with extremist content online and connected with radical groups on social media. (P. 48)
Indicators	Isolation	Individual and social isolation, withdrawal	Isolation. That's really the biggest problem. (P. 29)
Indicators	Changes	Changes in individuals' beliefs, religious views, ideologies, social environment, and appearance	The early signs were subtle, but paying close attention to changes in their behavior and attitudes helped us intervene before the situation escalated. (P. 48)
Indicators	Discriminatory tendencies	Exclusionary and marginalizing approaches on any issue (such as religion, race, sect, gender, appearance, etc.)	The exact definition would be racism (P. 10)
Indicators	Aggressive tendencies	Aggression, anger, tendency toward violence, intolerance, manifestation of aggression in discourse and actions, peer bullying, general state of dissent, and becoming closed off to communication	Being always nervous, being unsocial, having hate speech, Inexplicable absents (P. 40)

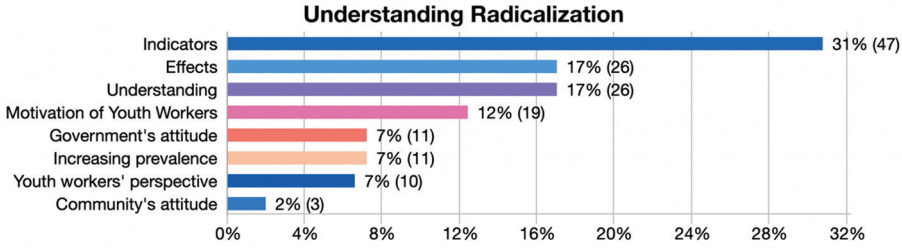
III.II.III.I. Ampirik Bulgular

III.II.III.I.I. Radikalleşmeyi Anlamak

Bu tema altında, radikalleşmenin gençlik çalışanları tarafından nasıl algılandığı ve farkındalıklarının nasıl yorumlandığı anlaşılmaya çalışıl-

maktadır. Ayrıca, gençlik çalışanlarının radikalleşmeye yaklaşımı nasıl değerlendirdikleri araştırılmaktadır. Bu bağlamda, gençlik çalışanları arasındaki radikalizm algısı derinlemesine incelenmiştir. Bu tema altında sekiz ana kod oluşturulmuştur. Bu temaya ilişkin ana kodların dağılım yüzdeleri Şekil 16'da gösterilmiştir.

Şekil 16: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Radikalleşmeyi anlamaya yönelik analizde gençlik çalışanları öncelikle radikalleşme göstergelerine odaklanmıştır. Bu bulgu, Fransa'daki gençlik çalışanlarının radikalleşmenin göstergeleri konusunda oldukça bilinçli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, radikalleşmenin etkileri ve anlaşılması %17 oranında kodlanarak en çok vurgulanan ikinci alan olmuştur. Bir diğer önemli bulgu da gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele motivasyonudur. Kodlanan alanların %12'sinde gençlik çalışanları bu konuyu ele almak için kişisel sorumluluk duygularını ve motivasyonlarını vurgulamıştır. Radikalleşmenin artan yaygınlığı ve hükümetin tutumu %7 oranında kodlanmıştır, bu da bu konuların da gençlik çalışanları için endişe verici olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, toplumun tutumu en az vurgulanan konu olmuş ve sadece %2 oranında kodlanmıştır; bu da gençlik çalışanlarının radikalleşmeye yönelik toplumsal algı ve yaklaşıma daha az odaklandıklarını göstermektedir.

Tablo 22: Alt Kodların Frekansları

▼	Understanding Radicalization	
	Increasing prevalence	11
▼	Youth workers' perspective	
	Increased awareness	6
	Perceptual change	4
▼	Community's attitude	
	Positive approach	1
	Negative approach	2
▼	Government's attitude	
	Combative approach	2
	Inadequate approach	8
	Uninterested	1
▼	Effects	
	Emotional negativity	3
	Shallow thinking	
	Structural problems	3
	Insecurity	7
	Separation	4
	Social conflict	9
▼	Indicators	
	Sympathy for radical tendencies	7
	Isolation	17
	Changes	7
	Discriminatory tendencies	8
	Aggressive tendencies	8
▼	Understanding	
	Non-normative	4
	Demand for change	
	Rigid beliefs	9
	Aggression	7
	Threat	2
	Limited positivity	
	Process	4
▼	Motivation of Youth Workers	
	Youth-focused	10
	Community-focused	7
	Values-driven	2

Gençlik çalışanları farkındalıklarının arttığını ve radikalleşme süreçlerine ilişkin daha derin bir algısal değişim yaşadıklarını bildirmişlerdir. Toplumun radikalleşmeye karşı olumsuz bir tutum benimseme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Olumlu yaklaşımlar sınırlı kalırken, toplumun radikalleşmeye karşı daha güçlü tepki verdiği anlaşılmaktadır. Hükümetin tutumu ise hem çatışmacı hem de yetersiz olarak kodlanmıştır. Radikalleşmenin etkileri arasında en çok öne çıkanlar toplumsal çatışma, bölünme ve güvensizliktir. Bu bağlamda, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi sosyal güvenliğe etkisi açısından değerlendirdikleri açıktır. Göstergeler teması altında en çarpıcı bulgu "izolasyon"dur. İzolasyon radikalleşmenin en önemli göstergesi olarak ortaya çıkmıştır. Bireylerin toplumdan uzaklaşması ve sosyal bağlantılarını kaybetmesi radikalleşme sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra radikal eğilimlere sempati duyma, ayrımcı davranışlar ve saldırgan tutumlar da önemli göstergeler olarak kodlanmıştır. Ancak izolasyon tüm göstergeler arasında öne çıkmakta ve gençlik çalışanları tarafından en sık gözlemlenen radikalleşme belirtilerinden biri olmaktadır.

Tablo 23: Anlayış Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Normatif olmayan	-Değerler (f=3) -İnançlar, tanım, demokratik, aşırı (f=2)
Katı inançlar	-Extreme (f=6) -Süreç (f=4)
Saldırganlık	- Aşırı (f=4) -Fikirler, süreç, bazen, şiddet (f=3)
Tehdit	-Toplum (f=3)
Süreç	-Extreme (f=4) -Benimseme, fikirler, ideolojiler (f=2)

Normatif olmayan alt kodu altında en çok öne çıkan terim "değerler" olmuştur. Gençlik çalışanları radikalleşmenin sosyal normların dışında var olan değerlere dayandığını belirtmiştir. Ayrıca, inançlar ve demokratik ol-

mayan, aşırı tutumlar gibi kavramlar da radikalleşmenin normatif olmayan eğilimlerini tanımlamada önemli görülmüştür. Katı inançlar alt kodunda "aşırı" terimi en sık kullanılan terim olmuştur. Radikalleşmenin değişime dirençli, aşırı ve esnek olmayan inançlardan kaynaklandığı sıklıkla vurgulanmıştır. "Süreç" terimi ise bu katı inançların zaman içinde nasıl geliştiğini tanımlamak için kullanılmıştır. Saldırganlık alt kodunda "fikirler", "süreç" ve "şiddet" gibi terimler vurgulanmıştır. Gençlik çalışanları radikalleşmenin fikir ve süreçlerin şiddetle birleştiği bir olgu olduğunu açıklamıştır. Tehdit alt kodu radikalleşmenin topluma yönelik bir tehdit olarak algılandığını göstermektedir. Süreç alt kodu altında "aşırı", "fikirler" ve "ideolojiler" gibi terimler öne çıkmaktadır. Gençlik çalışanları radikalleşmeyi ideolojilere bağlı, bireylerin daha radikal fikirleri benimsemesiyle gelişen bir süreç olarak tanımlamıştır.

Tablo 24: Göstergelerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Radikal eğilimlere sempati	-Değişiklikler (f=6) -Davranış, aşırılık yanlısı gruplar, çevrimiçi (f=4)
İzolasyon	-Değişiklikler, sosyal (f=6) -Davranış (f=5)
Değişiklikler	-Davranış, işaretler (f=5)
	-Extreme, gruplar (f=4)
Ayrımcı eğilimler	-Aşırı, ırkçılık (f=2)

Tablo 24 gençlik çalışanlarının radikalleşme göstergelerine ilişkin yanıtlarını analiz etmektedir. Radikal eğilimlere sempati alt kodu altında en sık kullanılan terimler "değişim" ve "davranış" idi. Bu bulgular radikal

ideolojilere sempati duyan gençlerin düşünce ve davranışlarında kayda değer değişiklikler olduğunu göstermektedir. Gençlik çalışanları, aşırılık yanlısı gruplara katılımın ve çevrimiçi platformlarda radikal içeriklerle ilgilenmenin bu sürecin önemli göstergeleri olduğunu vurgulamıştır. İzolasyon alt kodu altında öne çıkan terimler "değişiklikler" ve "sosyal" olmuştur. Bu durum, radikalleşme sürecinde gençlerin sosyal ilişkilerden uzaklaşmaya ve kendilerini toplumdan soyutlamaya başladıklarını göstermektedir. Değişimler alt kodu altında en sık "davranış" ve "işaretler" terimleri dile getirilmiştir. Gençlik çalışanları gençlerin tutum ve davranışlarında ani değişimler gözlemlemiş ve bu değişimlerin genellikle radikalleşmenin başlangıcına işaret ettiğini belirtmiştir. Ayrımcı eğilimler alt kodu altında en dikkat çekici terimler "aşırıcılık" ve "ırkçılık" olmuştur. Bu bulgular, gençlerin radikalleştikçe giderek daha ayrımcı ve ırkçı söylemler benimseme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Son olarak, saldırgan eğilimler alt kodu altında "şiddet" ve "şiddet yanlısı" terimleri öne çıkmıştır. Gençlik çalışanları, radikal eğilimleri olan gençlerin genellikle saldırganlık sergilediklerini ve dillerinde ve davranışlarında şiddet kullanma eğilimi gösterdiklerini belirtmiştir.

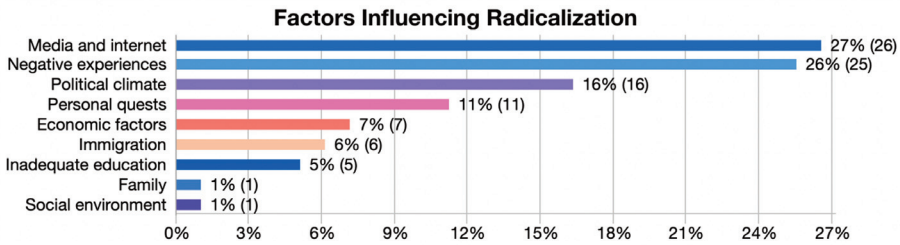
Tablo 25: Etkilerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Duygusal olumsuzluk	-Birey (f=3)
Yapısal sorunlar	-Sosyal, toplumsal, ekonomik (f=3),
Güvensizlik	-Sosyal (f=6) - Topluluk (f=5)
Ayrılık	-Topluluklar (f=3) -Bölünme, korku (f=2)
Sosyal çatışma	-Topluluk, toplum (f=3) -Kötü, uyum (f=2)

Tablo 25'te gençlik çalışanlarının radikalleşmenin etkilerine ilişkin verdikleri yanıtlar temelinde çeşitli anlamlı alt kodlar sunulmaktadır. Duygusal olumsuzluk alt kodu altında en sık kullanılan terimler "birey" ve "kurumlar" olmuştur. Bu, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin bireyler üzerinde olumsuz bir duygusal etkisi olduğuna inandıklarını göstermektedir. Yapısal sorunlar alt kodu altında öne çıkan terimler "sosyal", "toplumsal" ve "ekonomik" olmuştur. Bu bulgular radikalleşmenin toplum içinde önemli yapısal sorunlar yarattığını, sosyal uyumu, topluluk ilişkilerini ve ekonomik istikrarı olumsuz etkilediğini göstermektedir. Güvensizlik alt kodu altında en sık geçen terimler "sosyal" ve "toplum" olmuştur. Gençlik çalışanları radikalleşmenin sosyal güvensizlik yarattığını ve toplumdaki güven duygusunu zayıflattığını ifade etmiştir. Bölünme alt kodunda en çok dikkat çeken terimler "topluluklar", "bölünme" ve "korku" olmuştur. Gençlik çalışanları radikalleşmenin topluluklar arasında bölünmeye ve korkuya yol açtığını gözlemlemiştir. Sosyal çatışma alt kodunda en sık kullanılan terimler "toplum", "topluluk" ve "uyumsuzluk" olmuştur. Bu bulgular, radikalleşmenin sosyal çatışmaya ve topluluklar içinde sosyal entegrasyon sorunlarına katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

III.II.III.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler

Şekil 17: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Şekil 17'de gösterildiği gibi, gençlik çalışanları medya ve interneti radikalleşmeyi etkileyen en önemli faktör olarak tanımlamıştır (%27). Gençler radikal ideolojilerle medya ve internet aracılığıyla karşılaşmaktadır ve bu platformlar radikal grupların propagandalarını yaymaları için güçlü araçlar haline gelmiştir. Gençlik çalışanlarına göre ikinci en önemli faktör, gençlerin kimlik, anlam ve aidiyet arayışlarını temsil eden kişisel arayışlardır (%16).

Kişisel tatmin arayışında olan gençler kendilerini tanımlayabilecekleri radikal gruplara yönelme eğilimindedir. Bu kişisel arayışlar radikal ideolojilere olan ilgilerini arttırmakta ve onları bu grupların bir parçası olmaya yönlendirmektedir. Üçüncü faktör ise siyasi iklimdir (%16). Siyasi çatışmaların yoğun olduğu ve politikaların sorgulandığı dönemlerde radikal gruplara katılma olasılığı daha yüksektir. Bu da gençlerin kutuplaşmış ve çatışmalı bir siyasi ortamda kendi kimliklerini bulma çabası içinde radikal ideolojilere yönelebileceğini göstermektedir. Dördüncü faktör olumsuz deneyimlerdir (%11). Gençlerin hayatlarındaki travmatik, kişisel veya toplumsal olumsuz deneyimler onları radikal grupların etkisine karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Bu deneyimler topluma olan güvenlerini sarsmakta ve onları radikal grupların sunduğu "alternatif dünyaları" aramaya yöneltmektedir. Diğer faktörler arasında ekonomik faktörler (%7), göç (%6), yetersiz eğitim (%5), aile (%1) ve sosyal çevre (%1) yer almaktadır. Ekonomik zorluklar gençlerin gelecek kaygılarını artırarak radikal grupların önerdiği çözümleri daha cazip hale getirmektedir. Göçmenlik deneyimleri veya toplumun göçmenlere yönelik tutumu ve yetersiz eğitim gençleri radikalleşmeye daha yatkın hale getirmektedir. Öte yandan Fransa'daki gençlik çalışanlarına göre aile ve sosyal çevrenin radikalleşme üzerinde daha az etkisi olduğu düşünülmektedir.

Tablo 26: Kodlanmış Alanlarda Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Ekonomik faktörler	-Sosyal (f=4) -Aidiyet, kimlik (f=2)
Yetersiz eğitim	-eksik (f=3) -Sürüş, güç, cehalet (f=2)
Olumsuz deneyimler	-Dışlanma, sosyal (f=8) -Toplum (f=4)
Siyasi iklim	-Medya (f=5) -Hükümet, politikacılar (f=4)
Aile	-
Kişisel görevler	-Kimlik (f=9) -Bağlılık (f=5)
Medya ve internet	-Sosyal (f=14) -Online (f=8)
Sosyal çevre	-
Göçmenlik	-Sürüş, kuvvet, göç, sorun (f=2)

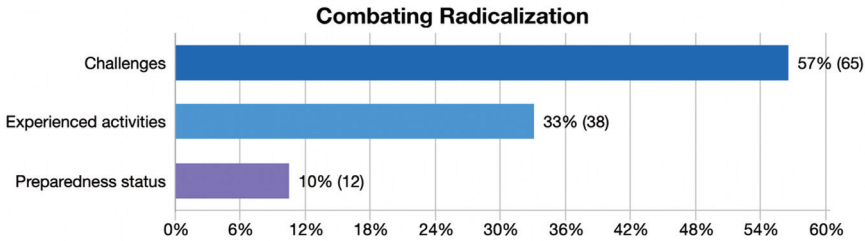
Bulgular, gençlerin ekonomik faktörler nedeniyle yaşadıkları zorlukların "sosyal" yaşamlarını olumsuz etkilediğini ve "aidiyet" ve "kimlik" duygularında zorluklar yarattığını ortaya koymaktadır. Bu da ekonomik zorlukların radikalleşme sürecine katkıda bulunabileceğini düşündürmektedir. Eğitime erişimin yetersiz olması bu sorunları daha da kötüleştirmektedir, zira gençler eğitim fırsatlarından "yoksun" kalmakta ve bu da "cehalet" ile birlikte radikalleşme için bir "itici güç" görevi görmektedir. Olumsuz deneyimler bağlamında "dışlanma" ve "sosyal" gibi terimlere sıkça değinilmesi, "toplumdan" soyutlanmanın radikalleşme koşullarını nasıl beslediğini vurgulamaktadır. Siyasi iklim bağlamında, "medya" ve "hükümet" terimleri, gençlerin radikal ideolojilere karşı savunmasızlığını şekillendirmede hem medyanın hem de siyasi aktörlerin etkisine işaret etmektedir. Kişisel arayışlar bağlamında "kimlik" vurgusu, gençlerin kendilerini tanımlama arayışlarının

onları radikal gruplara yönlendirebileceğine işaret etmektedir. "Medya" ve "internet" in rolü, radikal ideolojilerin yayılması için kilit yollar olarak hizmet eden "sosyal" ve "çevrimiçi" etkileşimlerden sıkça bahsedilmesiyle vurgulanmaktadır. Son olarak, göç bağlamında, "itici güç" ve "sorun" gibi terimler, göçmenlerin karşılaştığı ve radikalleşmeye yatkınlıklarını artırabilecek zorlukları yansıtmaktadır. Buna ek olarak, göçün bir "sorun" olarak görüldüğü algısı da çıkarılabilir.

III.II.III.I.III. Radikalleşme ile Mücadele

Gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele deneyimlerini yansıtan bu temada, en çok zorlukların öne çıktığı görülmektedir. Gençlik çalışanları süreç boyunca çeşitli faaliyetlerde bulunduklarını belirtirken, hazırlıklı ilgili kodlanan alanların görece az olması, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle etkin bir şekilde mücadele etme çabalarında eksikliklerle karşılaştıklarını düşündürmektedir.

Şekil 18: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Tablo 27: Kodların Frekansları

Combating Radicalization	
Preparedness status	
Prepared	2
Developing	1
Changeable	3
Unprepared	6
Experienced activities	
Inter-institutional programs and collaborations	18
Training for youth workers	5
Surveys and feedback	10
Raising awareness among young people	5
Challenges	
The nature radicalism	8
Communication issues	11
Lack of education	20
Insufficient financial resources	10
Legal and structural deficiencies	6
Approach	10

Tablo 27'deki verilere göre, hazırlıksız kategorisi gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadeleye hazır olma durumları açısından en sık kodlanan kategori olmuştur. Bu bulgu, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele konusunda kendilerini yeterince donanımlı hissetmediklerini ve genel olarak hazırlık düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Katıldıkları faaliyetler arasında en öne çıkan ise kurumlar arası programlar ve işbirlikleridir. Gençlik çalışanları radikalleşmeyi önlemek için çeşitli kurumlarla işbirliği yapmış ve bu programlarda yer almışlardır. Gençlik çalışanlarına yönelik eğitimler de bir diğer önemli faaliyettir. Bu eğitimler, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele konusundaki bilgi ve becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, anketler ve geri bildirimler ile gençler arasında farkındalık yaratma girişimleri de diğer önemli faaliyetlerdir. Zorluklar açısından, en sık dile getirilen sorun eğitim eksikliğiydi. Gençlik çalışanları, yetersiz eğitim programlarının gençleri radikal ideolojilere karşı savunmasız

bıraktığını belirtmiştir. Ayrıca, iletişim sorunları ile yasal ve yapısal eksiklikler de önemli zorluklar olarak tanımlanmıştır. Gençlik çalışanları gençlerle etkili diyalog kurmakta zorlandıklarını ve yasal engellerle karşılaştıklarını bildirmiştir. Bunlara ek olarak, yetersiz mali kaynaklar ve radikalleşmenin doğası da radikalleşmeyle mücadelede önemli zorluklar olarak belirtilmiştir.

Tablo 28: Zorlukların Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Doğa radikalizmi	-Kişi, işaretler (f=4) -Endişeler (f=3)
İletişim sorunları	-Eksiklik, güven (f=5)
Eğitim eksikliği	-Eğitim (f=16) -Spesifik (f=7)
Yetersiz mali kaynaklar	-Eğitim (f=6) -Eksik (f=5),
Yasal ve yapısal eksiklikler	-Çaba, eksiklik, eğitim (f=3) -Yüz (f=2)
Yaklaşım	-Engeller (f=4) -Hükümet, önlemler (f=3)

Tablo 28, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede karşılaştıkları zorluklara ilişkin öne çıkan alt kodları vurgulamaktadır. Radikalleşmenin doğası alt kodu altında en sık kullanılan terimler "kişi" ve "işaretler" olmuştur. Gençlik çalışanları, bireylerdeki radikalleşme belirtilerini takip etmekte zorlandıklarını ve bu sürecin karmaşıklığının mücadeleyi zorlaştırdığını ifade etmiştir. Buna ek olarak, "endişeler" terimi radikalleşmenin doğasının gençlik çalışanları için bir endişe kaynağı olduğunu göstermektedir. İletişim sorunları alt kodu altında en çok öne çıkan terimler "eksiklik" ve

"güven" olmuştur. Gençlik çalışanları gençlerle etkili diyalog kurmakta zorlandıklarını ve güven eksikliğinin iletişim süreçlerini sekteye uğrattığını belirtmiştir. Eğitim eksikliği alt kodu altında en sık dile getirilen terim "eğitim" olmuştur. Gençlik çalışanları, yeterli eğitimin olmamasının radikalleşmeyle mücadelede önemli bir zorluk olduğunu vurgulamıştır. "Spesifik" terimi, bu eğitim çabalarının radikalleşmeyi spesifik olarak ele almak için daha fazla uyarlanması gerektiğine işaret etmektedir. Yetersiz mali kaynaklar alt kodunda "eğitim" ve "eksiklik" terimleri vurgulanmıştır. Gençlik çalışanları, eğitim programlarını desteklemek için yeterli mali kaynak olmadığını belirtmiştir. Yasal ve yapısal eksiklikler alt kodunda "çabalar" ve "eksiklik" terimleri sıklıkla dile getirilmiştir. Gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadelede yasal ve yapısal desteğin yetersiz olduğuna dikkat çekmiştir. Son olarak, yaklaşım alt kodu altında "engeller" ve "hükümet" terimleri öne çıkmıştır. Gençlik çalışanları, radikalleşme ile mücadele konusunda hükümetin yaklaşımının yetersiz olduğunu ve bu süreçte çeşitli yapısal engellerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

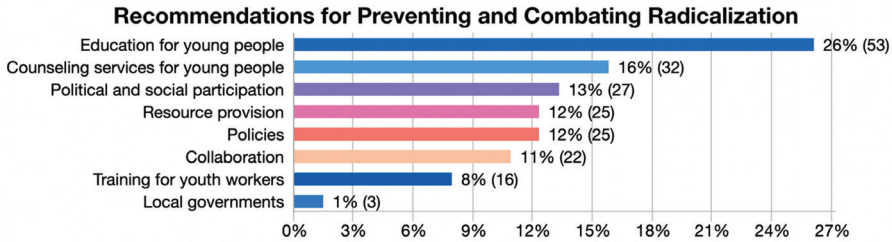
Tablo 29: Deneyimlenen Faaliyetlerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Kurumlar arası programlar ve işbirliği	-Topluluk (f=5) -Yerel, organizasyon, dini (f=4)
Gençlik çalışanları için eğitim	-Özellikle, alınan, kaynaklar, uzmanlaşmış (f=2)
Anketler ve geri bildirim	-Etki (f=7) -Davranış, değişiklikler (f=4)
Gençler arasında farkındalığın artırılması	-Topluluk (f=4) -Ekstremist, teşvik edici, atölye çalışmaları (f=3)

Kurumlar arası programlar ve işbirlikleri alt kodu altında en sık kullanılan terimler "topluluk" ve "yerel" olmuştur. Gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadele etmek için yerel topluluklar ve dini kuruluşlarla aktif olarak işbirliği yapmıştır. Bu işbirlikleri radikalleşme karşıtı çabalarda önemli bir deneyim alanı olarak ortaya çıkmıştır. Gençlik çalışanlarına yönelik eğitim alt kodunda "özellikle" ve "kaynaklar" terimleri dikkat çekmektedir. Gençlik çalışanları, aldıkları eğitimin radikalleşmeyle mücadeledeki rollerini geliştirmeye nasıl yardımcı olduğunu vurgulamıştır. Anketler ve geri bildirim alt kodu altında en sık kullanılan terim "etki" olmuştur. Gençlik çalışanları, gerçekleştirdikleri anketler ve geri bildirimler aracılığıyla gençlerin davranışlarında değişiklikler gözlemlemiştir. "Davranış" ve "değişim" terimleri bu süreçte anahtar bulgular olarak belirlenmiştir. Gençler arasında farkındalık yaratma alt kodu altında "toplum ve "aşırılık" kavramları öne çıkmıştır. Gençlik çalışanları, aşırılık yanlısı ideolojilerin önlenmesi ve gençler arasında farkındalığın artırılması amacıyla çalıştaylar düzenlemiştir. Bu girişimler radikalleşmeye karşı önemli önleyici tedbirler olarak görülmüştür.

III.II.III.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi ve Radikalleşmeyle Mücadele için Öneriler

Şekil 19: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Şekil 19'a göre, radikalleşmenin önlenmesi ve radikalleşmeyle mücadele için en çok tavsiye edilen alan %26 ile gençlere yönelik eğitimidir. Gençlik çalışanları, eğitim yoluyla gençlerin radikal ideolojilere karşı daha dirençli hale gelebileceğini vurgulamaktadır. Gençlere yönelik danışmanlık hizmetleri %16 ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu öneri, gençlere radikalleşme eğilimi göstermeden önce profesyonel destek sağlamanın süreci önlemeye yardımcı olabileceğini düşündürmektedir. Siyasi ve sosyal katılım %13 ile öne çıkan

bir diğer öneri olmuştur. Siyasi ve sosyal süreçlere aktif katılımın gençleri radikal gruplara katılmaktan alıkoyabileceği belirtilmiştir. Kaynak temini ve politikalar %12 olarak kodlanmış ve gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadelede daha fazla mali ve lojistik desteğe ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. İşbirliği %11 olarak kodlanmıştır ve gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadelede farklı kurumlar ve paydaşlar arasında işbirliğinin güçlendirilmesini savunmaktadır. Son olarak, gençlik çalışanlarına yönelik eğitim %8 oranında tavsiye edilmiş ve gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele becerilerini geliştirmek için daha fazla eğitime ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.

Tablo 30: Kodlanmış Alanlarda Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Gençlik çalışanları için eğitim	-Çabalar, destek (f=3) -Eylem, farkındalık (f=3)
Kaynak sağlama	-Destek (f=7) -Eğitim (f=5)
Gençler için danışmanlık hizmetleri	-Topluluk (f=5) -Destek (f=4)
Siyasi ve sosyal katılım	-Diyalog (f=7) -Eğitim, karşılıklı, açık, önleme (f=2)
İşbirliği	-Dernekler, toplum, eğitim, çabalar (f=2)
Politikalar	-Hükümet (f=3) -Destek, anlayış (f=2)

Gençlik çalışanlarına yönelik eğitim alt kodunda en sık kullanılan terimler "çabalar" ve "destek" olmuştur. Bu bulgular, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede daha fazla çaba göstermesi ve bu çabaların desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Buna ek olarak, "farkındalık" terimi bu eğitimin gençlik çalışanlarının farkındalığını artırmada önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Kaynak sağlama alt kodu altında "destek" ve "eğitim" terimleri öne çıkmaktadır. Gençlik çalışanları, yeterli kaynakların sağlanmasının ve eğitimin yaygınlaştırılmasının radikalleşmeyle mücadelede

kritik bir rol oynadığını vurgulamıştır. Gençlere yönelik danışmanlık hizmetleri alt kodunda "toplum" ve "destek" terimleri sıklıkla dile getirilmiştir. Bu bulgu, gençlere yönelik danışmanlık hizmetlerinin toplum temelli destekle güçlendirilmesi gerektiğini ve bu desteğin gençleri radikalleşmeden korumada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Siyasi ve sosyal katılım alt kodunda "diyalog" ve "eğitim" kavramları öne çıkmıştır. Gençlik çalışanları, gençlerin siyasi ve sosyal süreçlerde daha aktif bir rol oynayabilmeleri için açık ve karşılıklı diyalogun teşvik edilmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. İşbirliği alt kodu altında "dernekler" ve "topluluklar" en sık kullanılan terimler olmuştur. Bu bulgular, radikalleşmeyle mücadelede farklı topluluklar ve dernekler arasında işbirliğinin artırılmasının önemini vurgulamaktadır. Politikalar alt kodu altında "hükümet" ve "destek" terimleri öne çıkmıştır. Gençlik çalışanları, hükümetin radikalleşmeyle mücadeleye yönelik politikalara daha fazla destek sağlaması gerektiğini belirtmiştir. Gençlere yönelik eğitim alt kodunda "toplum", "medya" ve "çabalar" terimleri en sık kullanılan terimler olmuştur. Bu da gençlerin radikalleşme konusunda eğitilmesi, bilinçlendirilmesi ve bu eğitimin toplum desteği ile pekiştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

III.II.III.II. Tartışmalar ve Politika Önerileri

III.II.III.II.I. Radikalleşmeyi Anlamak

Radikalleşmenin anlaşılması, etkileri ve gençler üzerindeki etkileri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde karmaşık olgulardır. Bu çalışma gençlik çalışanlarının radikalleşme sürecine ilişkin farkındalık ve algılarını analiz etmektedir. Bulgular, gençlik çalışanlarının radikalleşme belirtileri konusunda yüksek düzeyde farkındalık sergilediklerini göstermektedir. Bu gözlem, radikalleşme süreçlerinin sosyal izolasyon, davranış değişiklikleri ve aşırı ideolojilerin benimsenmesi gibi belirtilerle ortaya çıktığını sıklıkla vurgulayan mevcut literatürle uyumludur (Khosrokhavar, 2017; McCauley & Moskalenko, 2011). Özellikle sosyal izolasyon, gençlik çalışanları tarafından en sık gözlemlenen gösterge olarak öne çıkmaktadır. Bu bulgu, literatürde bireylerin sosyal bağlarının zayıflamasının ve sosyal hayattan çekilmelerinin radikalleşme sürecini hızlandırdığı düşüncesiyle tutarlıdır (Roy, 2004). Bireyler radikalleştikçe sosyal çevrelerinden koptuklarında radikal ideolojilere karşı daha savunmasız hale gelmektedirler.

Radikalleşmeyi anlama teması altında "anlam" kodu önemli bir rol oynamaktadır. Gençlik çalışanları radikalleşme sürecini toplumsal normlardan ve katı inançlardan sapan değerler açısından tanımlamaktadır. Bulgulara göre, "değerler" teriminin "anlam" kodu altında en sık kullanılan terim olması, radikalleşmenin toplumsal normlardan sapan değerlere dayanan bir süreç olarak algılandığını göstermektedir (Khosrokhavar, 2017). Literatür ayrıca bireylerin değerleri ana akım toplumun normlarından uzaklaştıkça radikal ideolojilere daha açık hale geldiklerini vurgulamaktadır (Silke, 2008). Gençlik çalışanlarının bu süreçle ilişkin sergiledikleri farkındalık, bireylerin radikal inançları zaman içinde nasıl benimsediklerine dair önemli içgörüler sağlamaktadır.

Radikalleşmenin etkileri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde geniş çaplı sorunlar yaratmaktadır. Bulgular, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin toplum üzerindeki etkilerine ilişkin çeşitli gözlemlerini ortaya koymaktadır. Tespit edilen en önemli etkiler arasında "duygusal olumsuzluk", "yapısal sorunlar", "güvensizlik" ve "toplumsal bölünme" yer almaktadır. Duygusal olumsuzluk, bireylerin radikalleşme süreci boyunca yaşadıkları psikolojik gerilimleri ve duygusal zorlukları ifade etmektedir. Yapısal sorunlar ise radikalleşmenin olumsuz sosyal, toplumsal ve ekonomik sonuçlarını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, radikalleşmenin sadece bireyler için değil, aynı zamanda toplumun genel yapısı için de geniş kapsamlı etkileri vardır (McCauley & Moskalenko, 2011). Sosyal güvensizlik ve bölünme, radikalleşmenin sosyal uyumu zayıflattığını ve topluluklar içinde parçalanmaya yol açtığını gösteren diğer önemli etkilerdir (Vidino, 2017). Literatürde sıklıkla vurgulanan bu etkiler, radikalleşmenin toplumun bütünlüğünü tehdit eden bir süreç olduğunu doğrulamaktadır (Sageman, 2004).

Fransa'da radikalleşmenin yükselişi hem sosyal hem de siyasi faktörlerle ilişkilendirilmektedir. Literatür, radikalleşmenin son yıllarda sosyal eşitsizlikler, ekonomik sorunlar ve hükümetin entegrasyon politikalarındaki yetersizlikler nedeniyle arttığını göstermektedir (Khosrokhavar, 2017; Kepel, 2015). Gençler, özellikle de banliyölerde yaşayanlar, marjinalleşme ve ayrımcılık deneyimleri nedeniyle radikal ideolojilere daha yatkındır. Ayrıca, Fransa'nın Orta Doğu'daki askeri müdahaleleri radikal gruplar tarafından

"Batı karşıtı" duyguları körüklemek için kullanılmış ve radikalleşme sürecine katkıda bulunmuştur (Roy, 2004). Dolayısıyla Fransa'da radikalleşmedeki artış hem iç dinamiklerin hem de uluslararası gelişmelerin bir sonucu olarak anlaşılabilir.

III.II.III.II.II. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler

Radikalleşmeye katkıda bulunan faktörler arasında en dikkat çekici olanı medya ve internetin rolüdür. Gençler, radikal grupların propagandalarını yaymak için güçlü araçlar haline gelen bu platformlar aracılığıyla radikal ideolojilerle sıklıkla karşılaşmaktadır. Gençlik çalışanlarına göre medya ve internetin radikalleşmeye katkısı %27'lik oranla en önemli unsurdur. Bunu takiben kişisel arayışlar %16 ile ikinci sırada yer almaktadır. Kimlik, anlam ve aidiyet arayışı gibi faktörler gençlerin radikal gruplara yönelmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Genç bireyler kendilerini tanımlayabilecekleri ve kişisel tatmin elde edebilecekleri bu gruplara yönelme eğilimindedir. Buna ek olarak, siyasi iklim de gençlerin radikal gruplara yönelmesini etkileyen önemli bir faktör olarak tanımlanmakta ve %16'lık bir orana karşılık gelmektedir. Siyasi çatışmaların yoğun olduğu ve politikaların sorgulandığı dönemlerde radikal gruplara katılma olasılığı artmaktadır. Bu tür kutuplaşmış ve çatışmalı ortamlarda, gençler kimlik arayışlarını siyasi olarak yüklü bir atmosferde gerçekleştirmeye çalışmaktadır (McCauley & Moskalenko, 2011; Roy, 2004).

Olumsuz yaşam deneyimleri ise radikalleşmeye katkıda bulunan faktörlerin %11'ini oluşturmaktadır. Gençler travmatik, kişisel veya toplumsal olumsuz olaylar yaşadıklarında, bu deneyimler toplumdan uzaklaşmalarına ve radikal gruplar tarafından sunulan "alternatif dünyalara" yönelmelerine neden olmaktadır. Bu deneyimler topluma olan güvenlerini sarsarak onları radikal grupların etkisine karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Ekonomik zorluklar, göç, yetersiz eğitim ve aile gibi diğer faktörler de radikalleşme sürecine katkıda bulunmaktadır. Özellikle ekonomik zorluklar, gençlerin gelecekle ilgili kaygılarını artırarak radikal grupların sunduğu çözümleri daha cazip hale getirmektedir (Vidino, 2017).

Sonuç olarak, radikalleşme süreci çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Sosyal, siyasi, ekonomik ve kişisel arayışların hepsi gençlerin radikal ideolojilere yönelmesinde önemli rol oynamaktadır. Gençlik çalışanlarının bulguları radikalleşmenin sadece bireyleri değil toplumun genelini de etkilediğini ve uzun vadede ciddi sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Toplumsal güvenin zayıflaması, bölünme ve güvensizlik radikalleşmenin toplum üzerindeki olumsuz etkileri arasındadır (Kepel, 2015; Neumann, 2013).

III.II.III.II.III. Radikalleşme ile Mücadele

Radikalleşmeyle mücadele çok sayıda zorluk ve engelle dolu karmaşık bir süreçtir. Bulgulara göre, gençlik çalışanları radikalleşmeyi önleme çabalarında önemli zorluklarla karşılaşmakta ve %67'si karşılaştıkları zorlukların altını çizmektedir. Bu zorluklar arasında eğitim eksikliği, iletişim sorunları, yasal ve yapısal eksiklikler yer almaktadır. Yeterli eğitimin olmaması gençleri radikal ideolojilere karşı savunmasız bırakırken, iletişim kopuklukları ve gençler arasındaki güvenin azalması radikalleşmeyi önleme çabalarını daha da zorlaştırıyor. Ayrıca, gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadele girişimlerinin önündeki en büyük engel olarak yetersiz mali kaynaklara işaret etmektedir. Bu bulgular, radikalleşmenin sadece bireysel düzeyde değil, yapısal ve kurumsal çabalarla da ele alınması gerektiğini vurgulayan literatürle uyumludur (McCauley & Moskalenko, 2011; Neumann, 2013).

Pratik deneyim açısından, gençlik çalışanları belirli programların ve işbirliklerinin radikalleşmeye karşı mücadelede olumlu sonuçlar verdiğini tespit etmişlerdir. Yerel topluluklar ve dini kuruluşlarla yapılan işbirlikleri özellikle etkili olmuş ve radikal ideolojilerin topluluk düzeyinde yayılmasının önlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, gençlik çalışanlarına yönelik eğitim programları, gençlik çalışanlarının bilgi ve becerilerini artırarak radikalleşmeyle mücadeledeki rollerinin geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, radikalleşmeyi ele almak üzere özel olarak tasarlanmış eğitim programlarının eksikliği, gençlik çalışanları tarafından tespit edilen en büyük zorluklardan biri olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadele çabalarında çok sayıda zorluk ve engelle karşılaşmaktadır, ancak yerel işbirlikleri ve

eğitim programları aracılığıyla önemli adımlar atmışlardır. Eğitim eksikliği, yapısal eksiklikler ve yetersiz mali kaynaklar bu süreci zorlaştırsa da, gençlik çalışanları toplum temelli ortaklıklar yoluyla radikalleşmeye karşı önemli bir direnç geliştirmiştir. Radikalleşmenin karmaşık ve çok yönlü doğası göz önüne alındığında, gençlik çalışanlarının bu süreçteki rolü giderek daha kritik hale gelmektedir (Kepel, 2015; Vidino, 2017).

III.II.III.II.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi ve Radikalleşmeyle Mücadele için Öneriler

Bulgular, radikalleşmeyle mücadelede eğitim, danışmanlık hizmetleri ve siyasi katılımın önemini vurgulamaktadır. Gençlik çalışanlarının %26'sı eğitimin radikal ideolojilere karşı direnç oluşturmada en kritik araçlardan biri olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, eğitim programlarının eleştirel düşünme becerilerini geliştirmedeki ve gençleri radikal ideolojilerden korumadaki önemini kapsamlı bir şekilde tartışan literatürle uyumludur (McCauley & Moskalenko, 2011; Roy, 2004). Eğitim sadece radikalleşmeyi önlemek için farkındalık yaratmaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda gençlerin topluma katılımını artırmada da kilit bir rol oynar.

Danışmanlık hizmetleri %16 ile ikinci sırada yer alarak gençlere radikalleşme belirtileri göstermeden önce profesyonel destek sağlamanın kritik rolünü vurgulamaktadır. Bu bulgu, kişisel destek sunmanın gençlerin sosyal olarak izole olmalarını ve radikal gruplara yönelmelerini önleyebileceğini öne süren literatürle tutarlıdır (Neumann, 2013).

Siyasi ve sosyal katılım, gençlerin radikal gruplara katılmasını engelleyen bir diğer önemli faktör olarak tanımlanmıştır (%13). Bulgular, siyasi süreçlere aktif katılımın gençlerin radikal ideolojilere yönelme olasılığını azaltmaya yardımcı olduğunu göstermektedir. Literatür de benzer şekilde, gençlerin radikal ideolojilere kendilerini ifade etme ve topluma katkıda bulunma fırsatı bulduklarında radikalleşmeye yatkınlıkları azalmaktadır (Vidino, 2017).

Bu bulgular literatürle büyük ölçüde örtüşmekle birlikte, gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadeleye özel olarak odaklanan daha yaygın ve hedefe yönelik eğitim programlarına duyulan ihtiyacı da vurgulamışlardır.

Eğitim önemli bir önleyici araç olarak kabul edilmekle birlikte, bulgular mevcut eğitim programlarının yeterince yaygın olmadığını veya radikalleşmeyi ele almak için özel olarak tasarlanmadığını ortaya koymaktadır. Bu gözlem, radikalleşmeyle mücadele için daha kapsamlı eğitim çabalarının gerekliliği konusunda literatürde var olan geniş mutabakatla uyumludur (Kepel, 2015).

Sonuç olarak, radikalleşmeyle mücadelede eğitim, danışmanlık hizmetleri ve siyasi katılımın önemi vurgulanırken, gençlik çalışanlarının karşılaştığı yapısal ve mali eksiklikler büyük engeller olmaya devam etmektedir. Eğitim programlarının genişletilmesi, devlet desteğinin artırılması ve gençlere daha fazla danışmanlık hizmeti sağlanması radikalleşmenin etkili bir şekilde önlenmesi için kritik çözümler olarak görülmektedir (Khosrokhavar, 2017; Roy, 2004).

III.II.IV. İspanya'da Gençlik Çalışanlarının Gençlerin Radikalleşmesine İlişkin Algıları

Gençlik çalışanlarına yöneltilen açık uçlu 21 soruda, radikalleşme olgusuna ilişkin deneyimleri ve gözlemleri derinlemesine araştırılmıştır. Yapılan analize göre sonuçlar dört tema altında incelenmiştir: "Radikalleşmeyi Anlamak", "Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler", "Radikalleşme ile Mücadele" ve "Radikalleşmeyi Önleme ve Mücadele için Öneriler" olmak üzere dört tema altında incelenmiş ve ana kodlar ve alt kodlar (N=54) oluşturulmuştur.

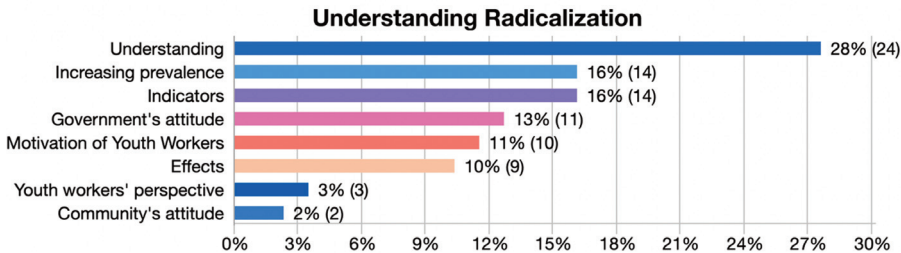
Tablo 31: Örnek Kodlama Tablosu

Main Code	Sub code	Description	Example
Indicators	Sympathy for radical tendencies	Interest in and involvement with radical actions, ideas, and groups	They have us. Well. They have done training for the entire faculty. And yes, they have introduced us. We have done some practical cases. For example, Pass This. How would I act? Then I. With these Practical Cases I have already seen that we have Well... Things Like Very armored. Because at the institute there is no flag. It doesn't matter if it's the Chinese one, the one from Japan, right? From Morocco. No. No. In high school. We don't have flags. So. Already Here, if someone Manifests This With a flag Now... It is already a... A warning sign. Well, yes, They Have Put Us... Some Practical Cases. And let's see where we go. About... Well. Above all. No? Interviews with families to see where they are going. And in the event that we see that it is a family that does not accept this, that we do not get it to understand any regulations of the center... It could be... Yes... An indication. (P. 88)
Indicators	Isolation	Individual and social isolation, withdrawal	I believe that the risk is more towards social isolation that leads to radicalism of any kind. Well, I mean, I believe that the risk is more towards social isolation that leads to radicalism of any kind. (P. 2)
Indicators	Changes	Changes in individuals' beliefs, religious views, ideologies, social environment, and appearance	Oh well, a change in discourse that is quite sudden, perhaps in aesthetics, in the way of dressing or this type of hair, if perhaps it is radicalization, then extreme right or politics, shaving one's hair, they start wearing symbols of certain things, they stop getting along with certain people they have gotten along with before, they perhaps isolate themselves from their usual group. (P. 110)
Indicators	Discriminatory tendencies	Exclusionary and marginalizing approaches on any issue (such as religion, race, sect, gender, appearance, etc.)	Well, young people go back a little to my parents' time, so to speak, right? From 50 years ago, many, by having... wanting... what happens is that the control mechanisms are what are changing, okay? Wanting to control the opposite sex, wanting to... say, well, I don't like this sweater you're wearing because you show your legs a lot, you show your body a lot. The mobile control issue is also occurring. Sometimes: "Give me your password, I want to know who you are communicating with, what you are saying." Those types of things are happening, they are happening now. And: "Who do you go with, who... I don't like that person because he has a bad influence on you." These kinds of things are working. And submissive behavior on the part of girls is also occurring. (P. 59)
Indicators	Aggressive tendencies	Aggression, anger, tendency toward violence, intolerance, manifestation of aggression in discourse and actions, peer bullying, general state of dissent, and becoming closed off to communication	Aggressive way of doing, not wanting to hear about anything else, readiness to change things people don't like but in a proper way. (P. 119)

III.II.IV.I. Ampirik Bulgular

II.II.IV.I.I. Radikalleşmeyi Anlamak

Bu tema altında, radikalleşmenin gençlik çalışanları tarafından nasıl algılandığı ve farkındalıklarının nasıl yorumlandığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışmada ayrıca, gençlik çalışanlarının ulusal toplumların ve hükümetlerin radikalizme yaklaşımını nasıl değerlendirdikleri araştırılmaktadır. Bu bağlamda gençlik çalışanlarının radikalizm algısı derinlemesine incelenmiştir. Bu tema altında sekiz ana kod oluşturulmuştur. Bu temaya ilişkin ana kodların dağılım yüzdeleri Şekil 20'de gösterilmiştir.

Şekil 20: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

"Radikalleşmeyi Anlamak" temasının analizinde, gençlik çalışanları öncelikle bu olguyu anlamamanın önemini vurgulamıştır. Bu alan kodlanan verilerin %28'ini oluşturmuş ve en çok vurgulanan konu olarak ortaya çıkmıştır. Bunu takiben, radikalleşmenin artan yaygınlığı ve göstergeleri de önemli endişe alanları olarak belirlenmiş ve her biri %16 oranında kodlanmıştır. Bu bulgular, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin giderek yaygınlaşmasına ve görünür işaretlerine özellikle dikkat ettiklerini göstermektedir. Ayrıca, hükümetin radikalleşmeye karşı tutumu %13, gençlik çalışanlarının bu konuyu ele alma motivasyonu ise %11 olarak kodlanmıştır. Radikalleşmenin etkileri de %10 oranında belirtilmiştir. Buna karşılık, gençlik çalışanlarının bakış açısı ve toplumun radikalleşmeye karşı tutumu sırasıyla %3 ve %2'lik kodlamalarla daha az vurgulanmıştır.

Tablo 32: Alt Kodların Frekansları

Understanding Radicalization	
Increasing prevalence	14
YOUTH WORKERS' PERSPECTIVE	
Increased awareness	2
Perceptual change	1
COMMUNITY'S ATTITUDE	
Positive approach	1
Negative approach	1
GOVERNMENT'S ATTITUDE	
Combative approach	
Inadequate approach	8
Uninterested	3
EFFECTS	
Emotional negativity	1
Shallow thinking	2
Structural problems	1
Insecurity	2
Separation	2
Social conflict	1
INDICATORS	
Sympathy for radical tendencies	1
Isolation	4
Changes	5

Tablo 32'ye göre, radikalleşmeyi anlamaya yönelik analizde gençlik çalışanları birkaç kilit faktörü vurgulamıştır. Radikalleşmeyi Anlamak kategorisinde, artan yaygınlık 14 kez ortaya çıkarak en sık kodlanan tema olmuştur. Bu da gençlik çalışanlarının radikalleşmenin giderek büyüyen bir sorun olduğunun özellikle farkında olduklarını göstermektedir. Gençlik çalışanlarının bakış açısı da önemli bir rol oynamış, farkındalığın artması (2 kez kodlanmıştır) ve algısal değişim (bir kez kodlanmıştır) gibi unsurlar vurgulanmıştır. Bu bulgular, gençlik çalışanlarının radikalleşme anlayışının zaman içinde geliştiğini, farkındalıkta bir artış ve algılarda bir değişim olduğunu göstermektedir. Hükümetin tutumu açısından, en sık kodlanan unsur 8 kez ortaya çıkan Yetersiz yaklaşım olmuş, bunu İlgisizlik (3 kez kodlanmıştır) izlemiştir. Bu sonuçlar, gençlik çalışanlarının hükümetin radikalleşmeye verdiği tepkiyi yetersiz ve katılımdan yoksun olarak algıladığını göstermekte ve daha etkili ve proaktif politikalara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Etkiler kategorisi altında, temel unsurlar arasında Duygusal olumsuzluk (bir kez kodlanmıştır), Sığ düşünme (iki kez kodlanmıştır) ve Güvensizlik (iki kez kodlanmıştır) yer almaktadır. Bu bulgular radikalleşmenin bireyler üzerinde yarattığı önemli duygusal yükü ve toplumsal istikrarsızlığı beslemedeki rolünü yansıtmaktadır. Ayrıca, radikalleşmenin daha geniş toplumsal sonuçlarını gösteren Sosyal çatışma ve Ayrılık da kaydedilmiştir. Göstergeler kategorisinde, İzolasyon (4 kez kodlanmıştır) ve Değişimler (5

kez kodlanmıştır) radikalleşmenin en belirgin göstergeleri olmuş, bunları Ayrımcı eğilimler ve Agresif eğilimler (her ikisi de 2 kez kodlanmıştır) izlemiştir. Bu göstergeler, radikalleşmenin genellikle bireyin artan izolasyonu, davranışlarındaki değişimler ve daha saldırgan veya ayrımcı tutumların ortaya çıkması ile belirginleştiğini göstermektedir. Son olarak, Gençlik Çalışanlarının Motivasyonu başlığı altında hem Gençlik odaklı (3 kez kodlanmıştır) hem de Değer odaklı (7 kez kodlanmıştır) yaklaşımlar vurgulanmıştır. Bu da gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede sadece gençlerin ihtiyaçlarından hareket etmediklerini, aynı zamanda önleme ve müdahale sürecinde daha geniş toplumsal değerlerin önemini vurguladıklarını göstermektedir. Genel olarak, veriler radikalleşmenin artan yaygınlığını, duygusal ve sosyal etkilerini, etkili hükümet politikalarının eksikliğini ve bu sorunları ele almak için daha kapsamlı yaklaşımlara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Gençlik çalışanları radikalleşmenin tespitinde önemli bir rol oynamaktadır. Güçlü bir sorumluluk duygusuyla hareket eden ve hem kişisel değerler hem de gençleri destekleme taahhüdü tarafından yönlendirilen radikalleşmeyi anlamak.

Tablo 33: Anlayış Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Normatif olmayan	-public (f=8) -sağ (f=6)
Katı inançlar	-fikirler, diyelim ki (f=4) -become, ideologies, let (f=3)
Saldırganlık	-toplum, okul (f=4) -merkez, yoğunlaşma, Müslüman, ombudsman, olup olmadığı (f=3)
Tehdit	-bkz (f=5) -alan, diyelim ki (f=4)
Süreç	-bkz (f=5) -alan, diyelim ki (f=4)

Tablo 33'e göre, İspanya'daki gençlik çalışanlarının radikalleşme anlayışının analizi, en sık vurgulanan kodları ve bu kodlar içinde öne çıkan terimleri incelemiştir. En sık kullanılan terimlerin kamu ve sağ olduğu

normatif olmayan kod, katılımcıların radikalleşmeyi tipik olarak toplumsal normlarla çelişen ideolojilerle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Bu bulgu, radikalleşmenin genellikle yerleşik sosyal geleneklere meydan okuyan davranışlar ve ideolojilerle ilişkili olarak algılandığını göstermektedir. Katı inançlar kodu altında fikirler ve sözler en sık kaydedilen terimler olmuştur. Bu durum, radikalleşmenin büyük ölçüde bireylerin daha sonra ifade ettikleri veya savundukları katı, genellikle aşırı inançların geliştirilmesini içerdiğine dair bir anlayışa işaret etmektedir. Buna ek olarak, Saldırganlık kodu toplum ve okulu anahtar terimler olarak vurgulayarak radikalleşmenin hem toplum hem de eğitim ortamlarında saldırgan davranışların ortaya çıkmasına neden olabileceğini düşündürmektedir. Tehdit kodunda, radikalleşmenin sosyal tehdit algılarını artırdığını ve daha geniş bir bağlamda ortaya çıkabileceğini ima eden görmek ve alan terimleri yaygındı. Benzer şekilde, Süreç kodunda da, radikalleşme sürecinin çeşitli alanlarda gözlemlendiğini ve çoklu perspektiflerden değerlendirilebileceğini düşündüren görmek ve alan terimleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Son olarak, Değişim Talebi kodu yol terimini vurgulayarak gençlik çalışanlarının radikalleşmenin öncelikle değişim veya dönüşüm arayan bireyler tarafından yönlendirildiğini algıladıklarını göstermektedir. Bu da radikalleşmenin genellikle kişisel veya toplumsal yapılarda radikal değişimler arzusundan kaynaklandığı fikrinin altını çizmektedir.

Tablo 34: Göstergelerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Radikal eğilimlere sempati	-zaten, vakalar, pratik, bkz (f=3) -flag (f=2)
İzolasyon	-inanmak, belki (f=3) -grup, saç, tür, lider, risk, sosyal (f=2)
Değişiklikler	-örnek (f=4) -bilmek, belki, bazen, şeyler, yolculuk, yol (f=3)
Ayrımcı eğilimler	-kontrol, isteyen (f=3) -kızlar, gitmek, oluyor, çok, meydana gelen, göstermek, şeyler (f=2)
Agresif eğilimler	-way (f=3)

- Tablo 34'teki verilere göre, "Radikal Eğilimlere Sempati" kodu altında "zaten", "vakalar", "pratik" ve "görmek" gibi terimler sıklıkla yer almaktadır. Bu da gençlik çalışanlarının radikal eğilimleri gözlemlenebilir vakalar ve gerçek dünya uygulamaları ile ilişkilendirdiğini göstermektedir. Ayrıca, radikal ideolojilere veya sembolizme bağlılıkla bir bağlantıya işaret edebilecek "bayrak" terimi de ortaya çıkmıştır. "İzolasyon" kodu altında "inanmak", "belki", "grup", "saç" ve "tür" gibi terimler kaydedilmiştir. Bu, radikalleşmenin sosyal veya psikolojik izolasyonla ilişkili olduğu algısını yansıtmaktadır. Bu terimler gençlik çalışanlarının izolasyonu radikalleşmenin hem nedeni hem de sonucu olarak gördüklerini göstermektedir, özellikle de bireyler sosyal veya ideolojik olarak izole edilmiş grupların bir parçası olduklarında. "Değişimler" kodunda "örnek", "bilmek" ve "belki" gibi terimler öne çıkmaktadır. Bu durum, gençlik çalışanlarının davranış veya tutum değişikliklerini radikalleşmenin önemli göstergeleri olarak gördüklerini vurgulamaktadır. "Yolculuk", "yol" ve "şeyler" gibi terimlerin varlığı, bu değişikliklerin seyahat veya kişisel değerler ve eylemlerdeki değişimler gibi belirli bağlamlarda meydana gelebileceğini göstermektedir. "Ayrımcı Eğilimler" kodu altında "kontrol", "istemek", "kızlar", "gitmek" ve "olmak" gibi terimler kaydedilmiştir. Bu terimler radikalleşmenin kontrol arzusu ve

ayırıcı tutumların geliştirilmesiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Gençlik çalışanları radikalleşmiş bireylerin özellikle kadınlar veya diğer azınlık grupları gibi belirli gruplara karşı ayırıcı davranışlar sergileyebildiklerini gözlemlemiştir. Son olarak, "Agresif Eğilimler" kodunda "yol", "faaliyetler", "örnek" ve "bayraklar" gibi terimler ortaya çıkmıştır. Bu, radikalleşmenin sembollerin sergilenmesi veya şiddet içeren faaliyetlere katılım gibi çeşitli şekillerde ifade edildiğini göstermektedir. Bu da gençlik çalışanlarının saldırganlık ve ideolojik bağlılığın açık bir şekilde sergilenmesini radikalleşmenin önemli göstergeleri olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.

Table 35: Prominent Terms in the Sub-Codes of Effects

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Duygusal olumsuzluk	-organizasyon (f=2)
Sığ düşünce	-etki (f=2)
Yapısal sorunlar	-kapalı (f=3) -kötü, esnek, gidiyor, grup, olur, anlatıyor (f=2)
Güvensizlik	-know (f=3)
Ayrılık	-Müslüman (f=2)
Sosyal çatışma	-kapalı (f=3)

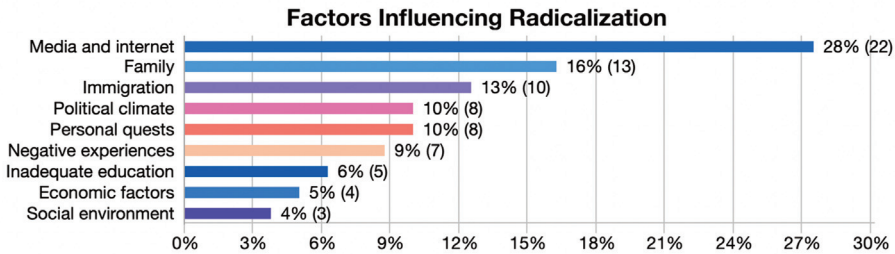
- Tablo 35'teki verilere göre Duygusal Olumsuzluk kodu altında "örgüt" ve "etki" terimleri sıklıkla yer almaktadır. Bu bulgu, radikalleşmenin belirli örgütlerle ve toplumsal düzeydeki etkilerle ilişkilendirilen duygusal olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Sığ Düşünme kodunda "kapalı" terimi öne çıkmaktadır. Bu, radikalleşmenin bireylerin bilişsel esnekliklerini kaybetmelerine ve kapalı görüşlü bir yaklaşım benimsemelerine neden olabi-

leceğine işaret etmektedir. Yapısal Sorunlar kodu altında "kötü" ve "esnek" terimleri öne çıkmaktadır. Bu, radikalleşmenin toplumsal yapıları olumsuz etkileyebileceği ve esnek düşünme kapasitesini zayıflatabileceği görüşünü yansıtmaktadır. Güvensizlik kodunda, radikalleşme sürecindeki bireylerin kimliklerini ve toplumsal güvenliklerini anlama eğiliminde olabileceklerini ve bunun da güvensizliğin derinleşmesine yol açabileceğini öne süren "bilmek" terimi yer almaktadır. Ayrışma kodu altında, radikalleşmenin sosyal gruplar arasındaki bölünmeyi derinleştirebileceğini ve belirli dini kimlikleri ön plana çıkarabileceğini gösteren "Müslüman" terimi yer almaktadır. Son olarak, Sosyal Çatışma kodunda "kapalı" terimi yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu da radikalleşmenin sosyal çatışmaları körükleyebileceğini ve topluluklar arasında daha fazla bölünmeye yol açabileceğini göstermektedir.

III.II.IV.III. Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler

Bu temadan elde edilen veriler, radikalleşme sürecini etkileyen çeşitli faktörlerin gençlik çalışanları tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaktadır.

Şekil 21: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Şekil 21'e göre, İspanya'daki gençlik çalışanları tarafından yürütülen radikalleşmeyi etkileyen faktörler analizinde, medya ve internet %28'lik bir frekansla (22 atıf) en sık kodlanan faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, medya ve internetin radikalleşme sürecinde önemli bir rol oynadığını, gençlerin özellikle radikal ideolojiler için kanal olarak çevrimiçi içerik ve sosyal medyaya yöneldiğini göstermektedir. Aile faktörü %16'lık bir sıklık ile (13 değinme) ikinci sırada yer almaktadır. Gençlik çalışanları, aile ilişki-

lerinin radikalleşme üzerindeki önemli etkisinin altını çizmiştir. Aile içi dinamikler ve bireylerin ailelerinden aldıkları değerler radikal fikirlerin gelişiminde kilit etkindir. Göçmenlik %13'lük bir sıklık ile üçüncü sırada yer almaktadır (10 değinme).

Göçün, özellikle de göçmen kimliklerinin ve toplumsal kabulün radikalleşme üzerindeki etkisi vurgulanmıştır. Sosyal entegrasyon süreçlerinde zorluklarla karşılaşan göçmenler radikalleşmeye daha yatkın olabilmektedir. Ayrıca, göçmenlere yönelik tutumlar ve göçmenlerin toplumdaki varlığı İspanya'da radikalleşmeyi etkileyebilir. Siyasi iklim %10'luk bir sıklık ile dördüncü sırada yer almıştır (8 atıf). Gençlik çalışanları, siyasi kutuplaşma ve radikal siyasi söylemin bireyleri radikalleşmeye iten kilit faktörler olduğunu belirtmiştir. Siyasi iklim aynı zamanda siyasi liderlerin politikalarının radikalleşme üzerindeki etkisini de yansıtmaktadır. Kişisel arayışlar ve kimlik arayışı da %10'luk bir frekansla (8 atıf) önemli faktörler arasında yer almıştır. Gençlik çalışanları gençlerin kimlik arayışlarında radikal ideolojilere yönelebildiklerini gözlemlemiştir. Olumsuz deneyimler de %9'luk bir sıklıkta (7 kez) bir diğer önemli faktör olarak tanımlanmıştır.

Kişisel veya toplumsal olumsuz deneyimler, bireylerin radikalleşmeye yatkınlığını artıran faktörler olarak belirtilmiştir. Yetersiz eğitim ve ekonomik faktörler ise sırasıyla %6 (5 kişi) ve %5 (4 kişi) oranlarında belirtilmiştir. Bu faktörler, eğitim ve ekonomik fırsatlara erişim eksikliğinin bireyler arasında radikalleşme riskini artırabileceğini göstermektedir. Son olarak, sosyal çevre

%4'lük bir frekansla (3 değinme) en az etkili faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu da sosyal çevrenin radikalleşme sürecinde bir rol oynayabileceğini ancak etkisinin diğer faktörlere kıyasla daha sınırlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 36: Kodlanmış Alanlarda Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Ekonomik faktörler	-sağlıklı (f=12) -diazepam, zihin, dünya (f=9)
Yetersiz eğitim	-lot (f=5) -elemanlar, git, bilgi (f=3)
Olumsuz deneyimler	-çocuklar (f=7) -become, course, feel (f=6)
Siyasi iklim	-çocuklar, okul (f=17) -yıl (f=16)
Aile	-say (f=23) -görmek, söylemek (f=15)
Kişisel görevler	-grup (f=11) -sağ (f=9)
Medya ve internet	-ağlar (f=28) -sosyal (f=26)
Sosyal çevre	-elbise, ebeveynler (f=6) -let (f=5)
Göçmenlik	-sağ (f=27) -çocuklar (f=14)

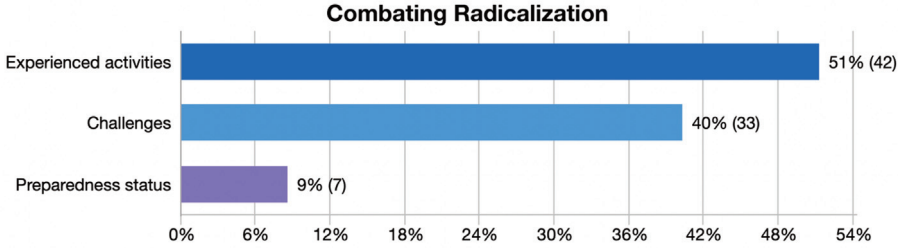
Tablo 36'daki verilere göre, radikalleşmeyi etkileyen kodlanmış alanlarda en sık geçen terimler incelenmiştir. "Ekonomik faktörler" kodu altında sağlıklı zihin, dünya terimleri öne çıkmıştır. Bu durum, ekonomik koşulların ve bunun sonucunda bireylerin ruh sağlığı ve genel refahı üzerindeki etkilerin radikalleşme sürecinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ekonomik zorluklar da radikalleşme riskinin artmasına katkıda bulunan potansiyel bir faktör olarak değerlendirilmektedir. "Yetersiz eğitim" kodu altında, çok ve unsurlar, git, bilgi terimleri sıklıkla dile getirilmiştir. Bu durum, radikalleşmenin eğitimdeki eksikliklerden kaynaklanabileceğine işaret etmekte ve yeterli eğitim olanaklarından yoksun bireylerin radikalleşme riskinin daha yüksek olabileceğini vurgulamaktadır. "Olumsuz deneyimler" kodunda çocuk ve olmak, kurs, hissetmek terimleri kaydedilmiştir. Bu bulgu, olumsuz sosyal veya kişisel deneyimlerin radikalleşme üzerindeki

etkisinin altını çizmektedir, özellikle de bu deneyimlere karşı daha savunmasız olabilecek ve sonuç olarak radikalleştirici etkilerden etkilenme olasılığı daha yüksek olan çocuklar arasında. "Siyasi iklim" kodu, çocukların ve okulun sıkça görülmesi ile dikkat çekmektedir.

Bu durum, özellikle siyasi kutuplaşma ve radikal siyasi söylemlerin eğitim sistemlerini ve bu bağlamda en hassas grup olarak görülen gençleri nasıl etkileyebileceği açısından radikalleşme ile siyasi ortam arasındaki bağlantıya işaret etmektedir. "Aile" kodu altında en sık söyle ve gör, anlat terimleri kullanılmıştır. Bu durum, radikalleşme sürecinde aile içi iletişimin önemini vurgulamakta ve aile dinamiklerinin ve hane içinde aktarılan değerlerin bireylerin radikalleşme potansiyelini şekillendirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. "Kişisel arayışlar" kodu için grup ve hak kavramları vurgulanmıştır. Bu da radikalleşmenin bireylerin kimlik arayışından kaynaklanabileceğini, radikal ideolojilerin genellikle grup aidiyetleri ve kişisel anlam arayışları bağlamında benimsendiğini göstermektedir. "Medya ve internet" kodunda, ağlar ve sosyal terimleri özellikle sık kullanılmıştır. Bu da medyanın, özellikle de sosyal medya platformlarının radikalleşme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ve bireylerin, özellikle de gençlerin, çevrimiçi ağlar aracılığıyla radikal fikirlere yöneldiğini göstermektedir. "Sosyal çevre" kodu, en sık kullanılan terimler olarak kıyafet ve ebeveynleri vurgulamıştır. Bu bulgu sosyal ortamların, özellikle de aile ve toplumun radikalleşme sürecini şekillendirdiğini, dış etkilerin bireylerin radikal ideolojilere yatkınlığına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Son olarak, "Göçmenlik" kodu sağ ve çocukları vurgulamıştır. Bu bulgu, göçmenlikle ilgili faktörlerin radikalleşme üzerindeki etkisinin altını çizmekte, göçmen kimliklerinin ve toplumsal kabullerinin özellikle göçmen çocuklar için radikalleşme süreçlerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

III.II.IV.I.III. Radikalleşme ile Mücadele

Şekil 22: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Şekil 22'de sunulan verilere göre, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele çabalarının analizinde, "Deneyimlenen faaliyetler" %51 (42 kod) ile en sık kodlanan faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadeleye yönelik çok çeşitli faaliyetlerde bulunduklarını göstermekte ve bu konunun ele alınmasında pratik deneyimin önemini vurgulamaktadır. "Zorluklar" %40 (33 kod) ile en çok vurgulanan ikinci faktör olmuştur. Gençlik çalışanları radikalleşmeyle mücadele ederken karşılaştıkları zorlukları ve engelleri vurgulamıştır. Bu da radikalleşmeyle mücadele sürecinin karmaşık olduğunu ve sürekli çaba ve uyarlanabilir stratejiler gerektiren zorluklarla dolu olduğunu göstermektedir. "Hazırlık durumu" %9 (7 kod) olarak kodlanmıştır, bu da gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadeleye yönelik hazırlıklarının nispeten sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi etkili bir şekilde ele alma çabalarında daha iyi donatılmaları için daha fazla eğitim ve kaynak ihtiyacına işaret etmektedir.

Tablo 37: Alt Kodların Frekansları

Combating Radicalization	
Preparedness status	
Prepared	2
Developing	
Changeable	1
Unprepared	4
Experienced activities	
Inter-institutional programs and collaborations	17
Training for youth workers	12
Surveys and feedback	3
Raising awareness among young people	10
Challenges	
The nature radicalism	3
Communication issues	5
Lack of education	4
Insufficient financial resources	3
Legal and structural deficiencies	12
Approach	6

Tablo 37'ye göre, İspanya'daki gençlik çalışanları tarafından radikalleşmeyle mücadele konusunda yapılan analizde en sık kodlanan kategori "Deneyimlenen faaliyetler" olmuştur. Bu kategori altında en çok kodlanan terim 17 kodla "Kurumlar arası programlar ve işbirlikleri" olmuş ve kurumsal işbirliğinin ve çok paydaşlı programların radikalleşmeyle mücadelede oynadığı önemli rolü vurgulamıştır. Ayrıca, "Gençlik çalışanlarına yönelik eğitimler" 12 kez kodlanarak gençlik çalışanlarına yönelik eğitim süreçlerinin radikalleşmeyle mücadeledeki önemine vurgu yapılmıştır. "Gençler arasında farkındalık yaratma" 10 kez kodlanarak gençlik çalışanlarının gençler arasında farkındalık yaratmaya yönelik faaliyetlere verdikleri büyük önemi yansıtmaktadır. "Hazırlık durumu" kategorisinde "Hazırlıksız" 4 kez kodlanmıştır ve gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadeleye yeterince hazır olmadıklarını düşündüklerini göstermektedir. "Değişken" bir kez, "Hazırlıklı" ise sadece iki kez kodlanarak radikalleşmeyle mücadeleye hazır olma durumunun hala gelişim aşamasındadır. "Zorluklar" kategorisinde

en sık kodlanan terim 12 kodla "Yasal ve yapısal eksiklikler" olmuştur; bu da yasal engellerin ve yapısal eksikliklerin radikalleşmeyle mücadelede önemli engeller olduğunu göstermektedir. Diğer önemli zorluklar arasında 5 kez kodlanan "İletişim sorunları" yer almaktadır. Bu da gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede etkili iletişim kurmakta ve doğru bilgi akışını sağlamakta zorluklarla karşılaştığını göstermektedir. İletişim sorunları gençlerle, ailelerle veya topluluklarla etkili bir şekilde diyalog kurmada yaşanan zorluklarla ilgili olabilir ve bilgi eksikliklerine veya yanlış anlamalara yol açabilir. "Eğitim eksikliği" 4 kez kodlanmıştır, bu da eğitimdeki eksikliklerin radikalleşmeyle mücadelede önemli bir engel teşkil ettiğini göstermektedir. Eğitim, hem gençler arasında farkındalık yaratmak hem de gençlik çalışanlarının kapasite geliştirme eğitimleri için kritik önem taşımaktadır. Gençlik çalışanları radikalleşmeyi önlemede kilit bir strateji olarak erken yaşta eğitimin önemini vurgulamışlardır. "Mali kaynakların yetersizliği" 3 kez kodlanmıştır ve gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede karşılaştıkları en büyük engellerden birinin mali kaynak eksikliği olduğunu göstermektedir. Yetersiz bütçe, faaliyet ve projelerin sürdürülebilirliğini engelleyebilmekte, gerekli malzemelerin teminini zorlaştırmakta ve genel olarak önceden planlanmış faaliyetlerin yürütülmesini engelleyebilmektedir. Bu durum, radikalleşmeyle mücadelede ihtiyaç duyulan kapsamlı ve etkili stratejilerin uygulanmasını sınırlandırmaktadır.

Tablo 38: Zorlukların Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Doğa radikalizmi	-challenge (f=8) -şey (f=6)
İletişim sorunları	-giden, sonra, şey (f=7) -aileler (f=6)
Eğitim eksikliği	-sağ (f=10) -sistem (f=5)
Yetersiz mali kaynaklar	-sağ (f=8) Yetersiz mali kaynaklar
Yasal ve yapısal eksiklikler	-çocuklar (f=24) Yasal ve yapısal eksiklikler
Yaklaşım	-çocuklar, okul (f=27)

-Tablo 38'deki verilere göre, "Radikalizmin doğası" alt kodu altında en sık dile getirilen kavramlar "meydan okuma" ve "şey" olmuştur. Bu bulgu, radikalleşmenin doğasının gençlik çalışanları için önemli bir zorluk teşkil ettiğini ve radikalleşmenin çeşitli ve dinamik yollarla ele alınması gereken bir olgu olduğunu göstermektedir. "İletişim sorunları" alt kodu altında "gitmek", "sonra" ve "şey" terimleri sıklıkla dile getirilmiştir. Bu durum, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele çabalarında etkili iletişim kurmada karşılaştıkları zorlukların yanı sıra bu süreçte zamanlamanın önemini de vurgulamaktadır. Buna ek olarak, "aileler" terimi de mevcut olup, ailelerle iletişim sorunlarının radikalleşme ile mücadelede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. "Eğitim eksikliği" alt kodunda "hak" ve "sistem" öne çıkan kavramlar olmuştur. Bu durum, eğitim, doğru bilgiye erişim ve eğitim sisteminin işleyişindeki eksikliklerin radikalleşmeye katkıda bulunan önemli faktörler olduğunu göstermektedir. Yetersiz eğitim, radikalleşme sürecinde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

"Yetersiz mali kaynaklar" alt kodu altında "hak" ve "köken, koruma" terimleri sıklıkla yer almıştır. Bu durum, sınırlı mali kaynakların radikalleşmeyle mücadelede karşılaşılan temel zorluklardan biri olduğunu ve radikal ideolojilere karşı korunmanın önünde engel oluşturabileceğini vurgulamaktadır. "Yasal ve yapısal eksiklikler" alt kodunda "çocuklar" ve "gitmek, sonra" terimleri yer almıştır. Bu, yasal engellerin ve toplumdaki yapısal eksikliklerin, özellikle çocuklar ve gençler için radikalleşmeyle mücadele çabalarının etkinliğini olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Son olarak, "Yaklaşım" alt kodu altında en sık kullanılan terimler "çocuklar" ve "okul" olmuştur. Bu durum, eğitim kurumlarının ve toplumun radikalleşmeyle mücadeleye yaklaşımlarını şekillendirirken özellikle çocuklar ve okullarla ilgili olarak oynadıkları rolü vurgulamaktadır. "Yıllar" terimi de radikalleşme sürecinin anlaşılmasında bir faktör olarak zamanın önemini vurgulamaktadır. Bu analiz, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede karşılaştıkları zorlukların karmaşık doğasını ortaya koymaktadır; iletişim sorunları, eğitim eksiklikleri, mali sınırlamalar, yasal engeller ve yapılandırılmış bir yaklaşım ihtiyacı gibi faktörler önemli rol oynamaktadır.

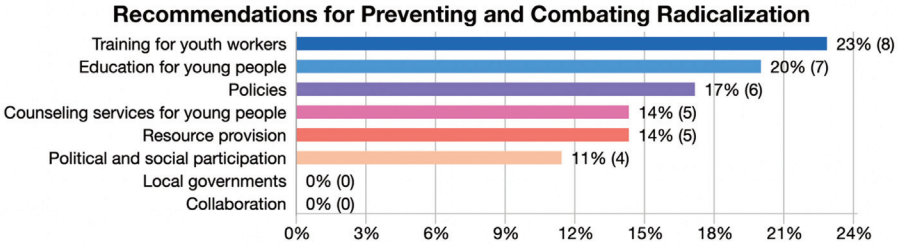
Tablo 39: Deneyimlenen Faaliyetlerin Alt Kodlarında Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Kurumlar arası programlar ve işbirliği	-lot (f=17) -bkz (f=16)
Gençlik çalışanları için eğitim	-o zaman (f=16) -biliyorum, doğru (f=7)
Anketler ve geri bildirim	-öğrenciler (f=7) -farklı, son, bkz (f=5)
Gençler arasında farkındalığın artırılması	-farklı (f=13) -lot (f=8)

Tablo 39'daki verilere göre, "Deneyimlenen faaliyetler" alt kodlarında en sık geçen kelimeler incelenmiştir. "Kurumlar arası programlar ve işbirliği" kodu altında "çok" ve "görmek" kelimeleri en sık kullanılan kelimelerdir. Bu durum, kurumlar arası işbirliklerinin ve çok paydaşlı programların radikalleşme ile mücadelede önemli bir rol oynadığını ve bu faaliyetlere ilişkin deneyimlerin sıklıkla gözlemlendiğini göstermektedir. "Gençlik çalışanlarına yönelik eğitim" kodu altında "sonra" ve "bilmek" kelimeleri öne çıkmaktadır. Bu da gençlik çalışanlarına yönelik eğitim süreçlerinde zamanlamanın ve bilgi edinmenin önemini vurgulamaktadır. "Anketler ve geribildirim" kodunda "öğrenciler" ve "farklı" kelimeleri en sık kullanılan kelimelerdir. Bu da gençlik çalışanlarının öğrencilerde gözlemledikleri farklılık ve değişimlere göre geri bildirim aldıklarını göstermektedir. Son olarak, "Gençler arasında farkındalık yaratma" kodu altında "farklı" ve "çok" kelimeleri en sık kullanılan kelimelerdir. Bu, gençler arasında farkındalık yaratma çalışmalarının çok çeşitli ve kapsamlı olduğunu, çok çeşitli temaları içerdiğini ve yoğun bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir.

III.II.IV.IV. Radikalleşmenin Önlenmesi için Tavsiyeler

Şekil 23: Ana Kodların Tema İçerisindeki Dağılımı

Şekil 23'deki verilere göre, İspanya'daki gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele için sunduğu öneriler analiz edilmiştir. "Gençlik çalışanlarına yönelik eğitim" %23 (8 kez) ile en yüksek orana sahiptir ve bu da gençlik çalışanlarına yönelik eğitim programlarının radikalleşmeyle mücadeledeki kritik rolünü vurgulamaktadır. Ayrıca, "Gençlere yönelik eğitim" %20 (7 kez) ile ikinci sırada yer almakta ve gençleri radikalleşmeden korumada eğitimin önemini vurgulamaktadır. "Politikalar" %17 (6 kez) ile kodlanmıştır ve şu hususlara işaret etmektedir. Buna göre, politikalar radikalleşmeye karşı mücadelede önemli bir araç olarak görülmektedir. Gençlik çalışanları, hükümetlerin ve ilgili kurumların radikalleşmenin önlenmesi için özel politikalar geliştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. "Gençlere yönelik danışmanlık hizmetleri" ve "Kaynak sağlanması" %14 oranında (5 kez) kodlanmış olup, gençlere yönelik danışmanlık ve kaynak sağlanmasının radikalleşmeyi önlemede çok önemli olduğu inancını yansıtmaktadır. Son olarak, "Siyasi ve sosyal katılım" %11 oranında (4 kez) kodlanmıştır ve gençlik çalışanlarının gençlerin toplumsal süreçlere katılımını radikalleşmeyi önlemenin etkili bir yolu olarak gördüklerini göstermektedir.

Tablo 40 : Kodlanmış Alanlarda Öne Çıkan Terimler

Alt Kod	Kodlanmış Segmentlerdeki İlk İki Kelimenin Frekansları
Gençlik çalışanları için eğitim	-know (f=7) -sorun (f=5)
Kaynak sağlama	-protokol (f=5) eğitim (f=4)
Gençler için danışmanlık hizmetleri	-sağlıklı (f=12) -diazepam, zihin, dünya (f=9)
Siyasi ve sosyal katılım	-neden (f=3) -faaliyetler, her zaman, kulüp, diyalog, eşit, deneyim, üretmek, dahil, gypsy (f=2)
Politikalar	-sağ (f=14) -know (f=13)
Gençler için eğitim	-sorun, bilmek, seviye (f=4)

- Tablo 40'daki verilere göre, İspanya'daki gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele için yaptıkları önerilerde en sık geçen terimler incelenmiştir. "Gençlik çalışanları için eğitim" kodu altında "bilmek" ve "konu" terimleri öne çıkmaktadır. Bu, eğitim süreçlerinin radikalleşmeyle mücadelede, özellikle de bilgi edinme ve sorunları ele alma açısından oynadığı önemli rolü vurgulamaktadır. "Kaynak sağlama" kodu altında "protokol" ve "eğitim" terimleri sıklıkla dile getirilmektedir. Bu bulgu, kaynakların etkili bir şekilde sağlanmasında eğitimin ve standartlaştırılmış protokollerin önemini yansıtmaktadır. "Gençlere yönelik danışmanlık hizmetleri" kodunda "sağlıklı" ve "diazepam, zihin, dünya" terimleri öne çıkmaktadır. Bu da radikalleşme ile mücadelede psikolojik desteğin ve sağlıklı bir zihinsel yapının kritik önemine işaret etmektedir. "Siyasi ve sosyal katılım" kodu altında "neden" terimi en sık kullanılan terimlerden biridir. Ayrıca "faaliyetler, her zaman, kulüp, diyalog, eşitlik, deneyim, üretmek, dahil olmak, çingene" gibi terimler gençlerin toplumsal katılım süreçlerinde çeşitlilik, eşitlik ve diyalogun önemini vurgulamaktadır. "Politikalar" kodunda "hak" ve "bilmek" en sık kullanılan terimlerdir. Bu da radikalleşmeyle mücadele için etkili politikaların

geliştirilmesi ve uygulanmasının önemini vurgulamaktadır. Son olarak, "Gençlere yönelik eğitim" kodu altında "konu", "bilmek", "seviye" ve "çok" terimleri sıklıkla geçmekte dir. Bu durum, gençlere yönelik eğitimin içerik ve kapsamının zenginleştirilmesi ihtiyacını vurgulamakta ve uygun bir eğitim seviyesinin radikalleşmeyi önlemede etkili olabileceğini göstermektedir.

III.II.IV.II. Tartışmalar ve Politika Önerileri

İspanya'daki radikalleşme süreçleri üzerine yapılan literatür taraması, gençlik çalışanlarının radikalleşmeye ilişkin algı ve değerlendirmeleriyle önemli benzerlik ve farklılıklar ortaya koymaktadır. Literatürde sosyo-ekonomik zorluklar, dijital platformların radikal propagandanın yayılmasındaki rolü ve hükümetin güvenlik odaklı politikaları İspanya'daki radikalleşme sürecine katkıda bulunan temel unsurlar olarak vurgulanmaktadır. Dijital medyanın özellikle gençler arasında radikalleşme süreçleri üzerindeki etkisi de gençlik çalışanlarının bulgularında sıklıkla vurgulanmaktadır (Hollewell & Longpré, 2022). Gençlik çalışanları radikalleşmeyi toplumsal normlardan sapan ideolojiler ve düşünce kalıpları olarak tanımlamaktadır; bu tanım, radikalleşmeyi genellikle ana akım toplumsal değerlere karşı gelişen bir süreç olarak tanımlayan literatürle uyumludur (Reinares, García-Calvo & Vicente, 2019).

Radikalleşmeyi tanımlarken gençlik çalışanları tarafından en sık vurgulanan kavramlardan biri bu olgunun "artan yaygınlığı"dır. Kodlama, bunun İspanya'da radikal eğilimlerin artan görünürlüğü ve yerleşik sosyal normlara meydan okuyan ideolojilerin güçlenmesi olarak görüldüğünü göstermektedir. İzolasyon ve davranış değişiklikleri gibi göstergeler radikalleşmenin erken uyarı işaretleri olarak görülmekte ve toplumdan giderek uzaklaşan gençlerin radikal gruplarla daha güçlü bağlar geliştirebileceği endişesi dile getirilmektedir. Literatür ayrıca bu göstergelerin dijital platformların etkisiyle güçlendiğini gözlemlemektedir (Kadivar, 2017).

Gençlik çalışanları ayrıca ayrımcı eğilimleri ve saldırgan davranışları radikalleşmenin önemli göstergeleri olarak tanımlamaktadır; bu da radikal grupların genç bireyleri üye kazanma stratejilerinin bir parçası olarak nasıl manipüle ettiğini tartışan literatürle uyumludur (Ouassini & Verma, 2018).

Gençlik çalışanlarının duygusal olumsuzluk ve sığ düşünme eğilimi gibi radikalleşmenin etkilerine ilişkin gözlemleri, güvensizlik ve sosyal çatışma gibi daha geniş sosyal yansımalarla da bağlantılıdır. Bu bulgular, literatürde tartışılan etkilerle tutarlı olarak, radikalleşmenin huzursuzluk ve toplumsal bölünmeyi teşvik etme potansiyelini vurgulamaktadır (İspanya Hükümeti, 2021).

Bununla birlikte, literatürde tam olarak ele alınmayan bazı unsurlar gençlik çalışanlarının bulgularında vurgulanmaktadır. Özellikle, gençlik çalışanlarının kişisel değerler duygusu ve gençlere karşı sorumlulukları radikalleşmeyle mücadelede önemli motivasyon kaynakları olarak görülmektedir. Değerlere dayalı bu yaklaşım, salt güvenlik odaklı bir bakış açısının ötesinde, radikalleşmeye karşı mücadelede gençleri desteklemeye yapılan vurguyu yansıtmaktadır. Buna ek olarak, gençlik çalışanları radikalleşmenin sadece bireysel bir mesele olarak değil, toplumsal bir sorun olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Daha kapsamlı ve gençleri merkeze alan hükümet politikalarını savunmakta ve bu karmaşık meselenin ele alınmasında güvenlik önlemlerinin tek başına yetersiz kaldığını ifade etmektedirler.

İspanya'da radikalleşme sürecini etkileyen faktörlerin analizi, medya ve internetin önemli rolünü vurgulamaktadır. Gençlik çalışanları, özellikle sosyal medya ve çevrimiçi içeriğin gençlerin radikal ideolojilerle etkileşime girmesi için önemli kanallar olarak hizmet ettiğini belirtmektedir. Literatür de benzer şekilde dijital medya ve sosyal platformların radikalleşme sürecindeki etkisini vurgulamaktadır (Ellinas, 2018; Zeiger & Gyte, 2020). Bu faktör, gençlerin radikal fikirleri benimseme ve sosyal medya aracılığıyla bu inançlar etrafında topluluklar oluşturma eğilimini yansıtmaktadır.

Aile ilişkileri de gençlik çalışanları tarafından radikalleşmede etkili bir faktör olarak sıklıkla dile getirilmektedir; aile dinamikleri ve hane içinde aktarılan değerler radikal inançların şekillenmesinde çok önemli görülmektedir. Literatür de benzer şekilde radikalleşme sürecinde ailevi değerlerin ve iletişim kalıplarının rolünün altını çizmektedir (Reinares vd., 2019). Aile içindeki sorunlar veya iletişim kopuklukları, bireylerin radikal eğilimlere karşı savunmasızlığını artırabilir.

Göçmenlik, İspanya'da radikalleşme sürecine katkıda bulunan bir diğer kritik faktör olarak ortaya çıkmıştır. Gençlik çalışanları, göçmenlerin toplumsal normlara uyum sağlamada karşılaştıkları zorlukların ve göçmen kimlikleriyle ilgili dışlanma duygusunun radikalleşme olasılığını artırabileceğini belirtmektedir. Literatür ayrıca, göçmenlerin yaşadığı dışlanma ve kimlik arayışı duygularının onları radikal fikirlere daha duyarlı hale getirdiğini açıklamaktadır (Reinares vd., 2019).

Siyasi iklim de radikalleşmede etkili bir faktör olarak vurgulanmaktadır. Gençlik çalışanları, siyasi kutuplaşma ve radikal söylemin bireyleri radikalleşmeye iten temel etkenler olduğunu gözlemlemektedir. Literatür benzer şekilde siyasi liderlerin politikalarının ve toplumsal kutuplaşmanın radikalleşme sürecini hızlandırabileceğini vurgulamaktadır (Ignazi, 1992).

Son olarak, kişisel kimlik arayışları ve olumsuz deneyimler de radikalleşme sürecinde önemli faktörler olarak görülmektedir. Gençlik çalışanları kendini ifade etme ve kimlik arayışındaki gençlerin radikal ideolojilere yönelebileceğini öne sürmektedir. Olumsuz sosyal veya kişisel deneyimler, bireylerin radikalleşmeye yatkınlığını daha da artırmaktadır.

İspanya'daki gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele çabaları, hem uygulanan faaliyetlerin çeşitliliğini hem de bu süreçte karşılaşılan zorlukları ortaya koymaktadır. Bulgular, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi ele alma konusunda geniş deneyime sahip olduğunu ve bu deneyimlerin önleme çabalarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle "kurumlar arası programlar ve işbirlikleri" en sık kullanılan yöntemlerden biri olarak ortaya çıkmakta ve radikalleşmeyle mücadelede kurumlar arası işbirliğinin önemli rolünü vurgulamaktadır. Literatür de radikalleşmeyle mücadelede daha kapsamlı bir yaklaşım olarak kurumlar arası işbirliklerinin etkinliğini desteklemektedir (Awan, 2007).

Bulgular, radikalleşmeyle mücadelede eğitim süreçlerinin önemini daha da vurgulamaktadır. Gençlik çalışanları, gençler arasında farkındalık yaratmaya odaklanan eğitim programlarının radikal eğilimlerle mücadelede kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu çabalar yeterli hazırlık ve kaynaklarla desteklenmelidir. Bulgulara göre, birçok gençlik

çalışanı bu görev için kendini hazırlıksız hissetmekte ve literatürde de vurgulanan daha kapsamlı bir eğitim ihtiyacının altını çizmektedir (Reinares vd., 2019).

Tespit edilen zorluklar arasında yasal ve yapısal eksiklikler özellikle öne çıkmaktadır. Gençlik çalışanları, yasal sınırlamalar ve yapısal yetersizliklerin radikalleşmeyle mücadelede önemli engeller oluşturduğunu bildirmektedir. Yetersiz mali kaynaklar ve iletişim sorunları da kilit engeller olarak belirtilmektedir. Özellikle gençler, aileler ve topluluklarla etkili diyalog kurmada yaşanan iletişim zorlukları, bilgi akışını engellemekte ve süreci karmaşıklaştırmaktadır. Literatür benzer şekilde yapısal ve mali desteğin radikalleşmeyle mücadelede sürdürülebilir stratejiler geliştirmek için kritik önemde olduğunu vurgulamaktadır (Ignazi, 1992).

Gençlik çalışanları ayrıca, eğitim sistemindeki eksikliklerin ve sınırlı ekonomik kaynakların, eğitimin önlenmesine yönelik çabaları önemli ölçüde engellediğini vurgulamaktadır. Eğitim sistemi genellikle gençleri radikal eğilimlere karşı koymak için gereken bilgi ve becerilerle donatmakta başarısız olmakta ve bireyleri radikalleşmeye karşı daha savunmasız bırakmaktadır.

İspanya'daki gençlik çalışanları tarafından radikalleşmenin önlenmesi ve radikalleşmeyle mücadele için sunulan öneriler, bu süreçte eğitim, politika ve danışmanlık hizmetlerinin önemini vurgulamaktadır. En sık dile getirilen öneri, radikalleşmeyle mücadelede kritik bir unsur olarak tanımlanan "gençlik çalışanlarının eğitimi"dir. Gençlik çalışanları, gençlerle etkili iletişim kurmalarını ve radikalleşmeyi önlemek için etkili stratejiler geliştirmelerini sağlayacak kapsamlı eğitim programlarına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Literatür aynı zamanda gençlik çalışanlarına yönelik eğitimin radikalleşmeye karşı koruyucu rolünün de altını çizmektedir (Awan, 2007).

Eğitim aynı zamanda gençler arasında radikal eğilimlere karşı direnç oluşturmak için çok önemli bir araç olarak görülmektedir. Gençlik çalışanları, gençlere yönelik eğitimin içeriğinin geliştirilmesini ve farkındalığı artırmaya yönelik programlar geliştirilmesini önermektedir. Bu durum, gençler arasında radikal fikirlere karşı bilgiye dayalı direnç geliştirmede eğitim süreçlerinin önemini vurgulayan literatürle uyumludur (Reinares vd., 2019).

Politikaların geliştirilmesi radikalleşmeyle mücadele için bir diğer kilit öneridir. Gençlik çalışanları, hükümetlerin ve ilgili kurumların radikalleşmeyi önlemeye yönelik özel politikalar oluşturması gerektiğini vurgulamaktadır. Kapsamlı ve uygulanabilir politikaların varlığı, gençlerin kendilerini radikal eğilimlerden uzak tutmalarına destek olabilir.

Danışmanlık hizmetleri ve kaynak temini de gençleri radikalleşmeden korumada önemli bir rol oynamaktadır. Gençlik çalışanları, radikalleşmenin önlenmesinde etkili bir yöntem olarak gençlere yönelik psikolojik destek hizmetlerinin artırılmasını savunmaktadır. Psikolojik refahın sürdürülmesi ve gençlere destek sunulması, radikal ideolojilere yatkınlığın azaltılmasında önemli faktörler olarak kabul edilmektedir.

IV. Sonuç ve Politika Önerileri

Gençlerin radikalleşmesi sorunu Fransa, Türkiye, İspanya ve Ukrayna gibi ülkelerde sosyoekonomik, siyasi, kültürel ve psikolojik faktörlerin bir karışımından etkilenen farklı biçimler alarak endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu çalışma, teorilerden, araştırma verilerinden ve gençlik çalışanlarının görüşlerinden yararlanarak insanların radikalleşmesinin ardındaki mekanizmaları araştırmıştır. Bu incelemeden elde edilen temel çıkarım, radikalleşmeyi tek bir nedenden kaynaklanan basit bir süreçten ziyade nüanslı ve çok yönlü bir olgu olarak kavramanın önemini vurgulamaktadır. Sonuçlar, insanların radikalleşmesinin büyük ölçüde marjinalleşme ve yabancılaşıma duygularından ve bir kimlik ve amaç duygusunun yanı sıra bir topluluğa bağlanma ihtiyacından etkilendiğini göstermektedir. Radikalleşmenin temel nedenleri koşullara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Tipik olarak dezavantaj, toplumda ayrımcılık, siyasi temsil eksikliği, kültürel izolasyon ve aşırılık yanlısı inançlara çevrimiçi olarak maruz kalma gibi konuları içerir. Radikalleşme, ayrımcılık, polis şiddeti ve baskıcı hükümet eylemleri gibi, bakış açılarını istemeden destekleyen ve savunmasız bireyleri radikal ideolojilere yönlendiren faktörler nedeniyle kötüleşme eğilimindedir.

Ampirik çalışma, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin hem bireysel hem de sistemik etkenlerini fark ettiklerini ve işsizlik, yoksulluk ve eğitime

yetersiz erişim gibi sosyo-ekonomik faktörlerin özellikle önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Gençlik çalışanları, gençlere radikalleşmeye karşı uygulanabilir alternatifler sunan hedefli sosyo-ekonomik müdahaleler yoluyla bu temel nedenlerin ele alınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu müdahaleler sadece acil ekonomik rahatlamaya değil, aynı zamanda sosyal hareketliliği ve güçlenmeyi teşvik eden daha uzun vadeli kalkınma fırsatlarına da odaklanmalıdır. Kültürel faktörler de, özellikle laik politikaların ve ulusal kimlik tartışmalarının marjinal gruplar için bir kültürel sürtüşme bağlamı yarattığı Fransa gibi ülkelerde, gençlerin radikalleşmesine önemli katkıda bulunan unsurlar olarak ortaya çıkmıştır. Ampirik sonuçlar, radikal ideolojilerin genellikle kültürel dışlanma duygularını istismar ettiğini ve bireylere, kendi ülkelerinde ulaşılamaz görünen bir gurur ve aidiyet duygusu sunduğunu doğrulamaktadır. Bu durum, radikalleşmeyi körükleyen kültürel mağduriyet anlatılarına karşı kültürel kapsayıcılığı, kültürlerarası diyalogu ve karşılıklı saygıyı teşvik eden politikalara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Dijital platformların radikalleşmeyi kolaylaştırmadaki rolü, bu raporda incelenen tüm bağlamlarda açıkça görülmektedir. Aşırılık yanlısı içeriğin çevrimiçi ortamda hızla yayılması, dijital alanların anonimliği ile birleştiğinde, gençlerin radikal materyallere erişimini ve aşırılık yanlısı ağlarla etkileşime girmesini kolaylaştırmaktadır. Bu durum, gençleri eleştirel düşünme becerileriyle donatarak manipülatif çevrimiçi içerikleri tespit etmelerini ve bunlara direnmelerini sağlayan kapsamlı dijital okuryazarlık programlarına duyulan ihtiyacın altını çizmektedir. Dijital okuryazarlık çabaları, çevrimiçi aşırılık yanlısı ağların etkisini etkili bir şekilde kırmak için sağlam izleme ve karşı mesajlaşma stratejileriyle eşleştirilmelidir. Travma, kimlik krizleri ve tanınma arayışı gibi psikolojik faktörler radikalleşmenin kişisel boyutlarının altını daha da çizmektedir. Gençler genellikle net kimlikler, ahlaki amaç ve kahramanlık duygusu sağlayan radikal ideolojilerde teselli bulmaktadır. Bu durum, radikalleşmeyle mücadele çabalarına ruh sağlığı desteği, danışmanlık hizmetleri ve pozitif mentorluğun entegre edilmesini gerektirmektedir. Psikolojik kırılganlıkların ele alınması gençlerin daha yapıcı kişisel gelişim ve kimlik oluşum biçimlerine yönlendirilmesine yardımcı olabilir. Ampirik sonuçlar, gençlik çalışanlarının gençler arasında radikalleşmenin tespit edilmesi, önlenmesi ve ele alınmasında kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

İçgörüler, sosyal uyumu teşvik eden, katılım için güvenli alanlar sağlayan ve olumlu rol modelleri sunan toplum temelli müdahalelerin etkinliğine işaret etmektedir. Başarılı önleme stratejileri, gençler, gençlik çalışanları, toplum liderleri ve politika yapımcılar arasında güven inşa etmeye ve güçlü ilişkiler kurmaya dayanmaktadır.

Genel olarak bulgular, radikalleşmeyle mücadele çabalarının kapsamlı, çok düzeyli ve belirli ulusal ve yerel bağlamlara uyarlanabilir olması gerektiğini vurgulamaktadır. Stratejiler, bir yandan radikalleşmenin temel nedenlerini ele alırken diğer yandan da sosyal kapsayıcılığı, dayanıklılığı ve olumlu katılım fırsatlarını teşvik edecek şekilde tasarlanmalıdır. Etkili müdahaleler hükümetler, sivil toplum örgütleri, eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini gerektirir.

Gençlerin radikal yollara başvurmada gelişebilecekleri bir ortam yaratmak için kurumlar ve dijital platformlar. İleriye dönük olarak, radikalleşmeyle mücadele politikalarının, özellikle dijital gelişmeler, değişen sosyo-politik manzaralar ve küresel olaylar tarafından şekillendirilenler olmak üzere, gelişen eğilimlere karşı esnek ve duyarlı kalması zorunludur. Ampirik araştırmalar ve saha deneyimlerinden beslenen stratejilerin sürekli olarak uyarlanması, önleme çabalarının hem etkili hem de sürdürülebilir olmasını sağlamak için çok önemlidir. Bu rapor, gençlerin radikalleşmesi gibi karmaşık bir sorunu ele almak için sosyo-ekonomik kalkınma, kültürel katılım, siyasi katılım, dijital okuryazarlık ve psikolojik desteği entegre eden bütüncül bir yaklaşımı teşvik ederek gelecekteki politika tartışmaları için bir temel teşkil etmektedir.

Gençlerin radikalleşmesiyle etkili bir şekilde mücadele etmek için kapsamlı ve çok yönlü bir politika yaklaşımının benimsenmesi elzemdir. Türkiye, İspanya, Fransa ve Ukrayna'dan elde edilen ampirik bulgular, gençler arasında radikalleşmenin sosyo-ekonomik, siyasi, kültürel ve dijital etkenlerini ele alan hem genel hem de bağlama özgü önlemlerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Aşağıdaki bölümlerde, hedeflenen müdahalelere odaklanarak radikalleşmenin temel nedenlerini ve süreçlerini ele almaya yönelik stratejiler ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

Sosyo-Ekonomik Desteğin Güçlendirilmesi

Özellikle yoksulluğun, işsizliğin ve yetersiz eğitimin yaygın olduğu marjinalleşmiş bölgelerde radikalleşmeye önemli ölçüde katkıda bulundukları için sosyo-ekonomik eşitsizliklerin ele alınması hayati önem taşımaktadır. Birincil politika tedbirlerinden biri gençler arasında iş yaratılmasını ve beceri geliştirilmesini teşvik etmektir. Bu, mesleki eğitim, iş başında eğitim ve çıraklık sunan genç istihdam programları aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu girişimler, fırsatların genellikle az olduğu kentsel gecekondu mahalleleri ve kırsal bölgeler gibi ekonomik açıdan dezavantajlı alanlara odaklanmalıdır. Buna ek olarak, yerel işletmelerin risk altındaki gençlere çıraklık ve mentorluk sağlaması için kamu-özel sektör ortaklıkları teşvik edilebilir.

Gençlerin girişimcilik programları aracılığıyla güçlendirilmesi bir diğer önemli politika önlemidir. Hükümetler, gençlere mikro finansman, iş eğitimi ve başlangıç desteği sağlayarak girişimciliği teşvik edebilir. Ekonomik bağımsızlığı teşvik eden bu girişimler, mali teşvikler sunarak ekonomik sıkıntıları istismar eden aşırılık yanlısı grupların cazibesini azaltabilir.

Marjinalleşmiş bölgelerde eğitim kalitesinin artırılması, sosyo-ekonomik yoksunluk döngüsünün kırılması için hayati önem taşımaktadır. Okul alt-yapısının iyileştirilmesi, öğretmenlerin eğitilmesi ve dezavantajlı gençlere burs sağlanması için yatırım yapılmalıdır. Okullar, geleneksel eğitimin ötesinde, sosyal entegrasyonu ve kültürel alışverişi teşvik eden müfredat dışı programlar için merkezler olarak hizmet verebilir ve farklı öğrenciler arasında bir topluluk duygusu geliştirebilir.

Marjinal bölgelerdeki aileler için sadece mali yardım değil, aynı zamanda ruh sağlığı desteği, sosyal hizmetler ve danışmanlığı da içerecek kapsamlı refah programları geliştirilmelidir. Bu tür programlar, radikal söylemleri gençler için daha cazip hale getiren sosyo-ekonomik baskıları hafifletebilir. Toplumların bütünsel gelişimine odaklanan refah müdahaleleri, radikalleşmeye karşı uzun vadeli dayanıklılığa katkıda bulunabilir.

Siyasi Katılımın Artırılması

Siyasi yabancılaşma ve haklardan mahrum bırakılma gençleri radikalleşmeye iten önemli faktörlerdir. Anlamlı siyasi katılımı teşvik etmek için

okullarda, üniversitelerde ve toplum merkezlerinde yurttaşlık eğitimi girişimleri başlatılmalıdır. Bu girişimler demokratik değerler, insan hakları ve barışçıl siyasi katılım konularına odaklanmalıdır. Tartışmalar, rol yapma ve simülasyonlar gibi interaktif yöntemler kullanılarak bu programlar gençlerin ilgisini çekebilir ve siyasi süreçlere dair anlayışlarını geliştirebilir.

Yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde gençlik konseylerinin kurulması, gençlerin endişelerini dile getirebilecekleri ve karar alma süreçlerine katılabilecekleri platformların sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Politika yapımında gençlerin temsilini sağlamak sadece siyasi kurumlara güven tesis etmekle kalmaz, aynı zamanda düzen karşıtı ideolojilerin cazibesini de azaltır. Ayrıca, özel sosyal yardım programları hassas durumdaki hoşnutsuz gençleri hedef almalıdır.

Diyalog ve arabuluculuk için alanlar yaratmak, marjinalleştirilmiş gençler ile siyasi kurumlar arasındaki uçurumu kapatmak için bir diğer önemli stratejidir. Gençler, siyasi liderler, sivil toplum kuruluşları ve kolluk kuvvetleri arasında fikir alışverişini kolaylaştırmak işbirliğini teşvik edebilir ve güvensizliği azaltabilir. Şikâyetlerin yapılandırılmış diyalog yoluyla ele alınmasıyla, gençler aşırılık yanlısı alternatiflere yönelmek yerine yapıcı siyasi katılım biçimlerini takip etmeye teşvik edilebilir.

Dijital Okuryazarlığın ve Çevrimiçi Dayanıklılığın Teşvik Edilmesi

Dijital platformlar ve sosyal medya radikalleşmenin hızla yayılmasında önemli bir rol oynamakta, bu da gençler arasında dijital okuryazarlığın geliştirilmesini kritik hale getirmektedir. Dijital okuryazarlığın okul müfredatının bir parçası olarak tanıtılması, öğrencilere çevrimiçi içeriği eleştirel bir şekilde değerlendirmeyi, yanlış bilgileri fark etmeyi ve sosyal medyayı sorumlu bir şekilde kullanmayı öğretebilir. Kaynak doğrulama ve önyargı tespiti gibi medya okuryazarlığı becerilerinin vurgulanması, gençlerin çevrimiçi aşırılık yanlısı propagandada kullanılan taktikleri anlamalarına yardımcı olmak için gereklidir.

Hükümetlerin, teknoloji şirketleriyle işbirliği içinde, çevrimiçi aşırılık yanlısı içeriği izleme ve düzenleme çabalarını geliştirmeleri gerekmektedir. Etkili tedbirler arasında net raporlama mekanizmaları, doğruluk kontrolü

için işbirlikleri ve içerik moderasyonu yer almalıdır. Ancak bu çabalar ifade özgürlüğüne saygı ile dengelenmelidir.

Karşı mesaj kampanyaları, aşırılıkçı söylemlere çevrimiçi ortamda meydan okumak için hayati önem taşımaktadır. Bu kampanyalar, sosyal medya platformları üzerinden gençlere ulaşmak için videolar, grafikler ve interaktif içerikler kullanarak ilgi çekici ve ilişkilendirilebilir olmalıdır. Sosyal medya fenomenleri, toplum liderleri ve radikalizmden uzaklaşmış eski aşırıların dahil edilmesi bu tür kampanyaların güvenilirliğini ve etkisini artırabilir.

Siber güvenlik eğitimi aynı zamanda gençlere dijital güvenlik ve mahremiyeti öğretmek için hayati önem taşımaktadır. Bu eğitimler, gençlerin dijital dünyada güvenli davranmalarını sağlamak için de gereklidir. Dijital güvenlikle ilgili atölye çalışmalarına aşağıdaki konularda eğitim eşlik etmelidir. Gençlerin çevrimiçi zorlama ve radikalleşmeye direnmelerini sağlayarak aşırılık yanlısı üye toplayıcılar tarafından kullanılan psikolojik manipülasyon taktikleri ber taraf edilebilir.

Toplum Temelli Müdahalelerin Teşvik Edilmesi

Toplum temelli müdahaleler güvenin, sosyal uyumun ve radikalleşmeye karşı dayanıklılığın tabandan desteklenmesi için elzemdir. Hassas bölgelerde toplum merkezleri ve gençlik kulüpleri kurulması, gençlerin eğlence, kültür ve eğitim faaliyetlerine katılabilecekleri güvenli alanlar sağlayabilir. Bu merkezlerdeki programlar, olumlu sosyal bağları teşvik eden spor, sanat, müzik ve kültürel faaliyetleri destekleyecek şekilde tasarlanmalıdır.

Dini radikalleşmeyle mücadelede ılımlı dini liderlerle işbirliği kritik önem taşımaktadır. İlimli liderler, bir arada yaşamayı ve çeşitliliğe saygıyı vurgulayan inandırıcı karşı söylemler sunabilirler. Gençleri eleştirel düşünme ve hoşgörüyü teşvik eden tartışmalara dahil etmek için okullarda, camilerde ve toplum merkezlerinde düzenli atölye çalışmaları, münazaralar ve dinler arası diyalog etkinlikleri düzenlenmelidir.

Gençlik çalışanları, eğitimciler ve toplum liderlerine yönelik şiddet önleme ve çatışma çözümü eğitimleri, radikalleşmenin erken belirtilerini tespit etmelerini ve etkili bir şekilde müdahale etmelerini sağlayabilir. Ça-

tışmaları yapıcı bir şekilde ele almak için yerel kapasite oluşturmak, gençlerin şiddet yoluyla çözüm aramasını önleyebilir.

Kültürel değişim programları, farklı toplumlar arasında karşılıklı anlayışı teşvik etmek için bir diğer önemli araçtır. Bu girişimler ortak toplum hizmeti projelerini, işbirliğine dayalı sanat sergilerini ve ortak değerleri vurgulayan kültürlerarası festivalleri içerebilir. Kültürel değişim programları empati ve anlayışı teşvik ederek radikalleşmeye katkıda bulunan bölücü anlatılara karşı koyabilir.

Rehabilitasyon ve Yeniden Entegrasyon Programlarının Geliştirilmesi

Halihazırda radikal ideolojilere maruz kalmış veya aşırılık yanlısı faaliyetlerde bulunmuş bireyler için rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon çabaları gereklidir. Kapsamlı deradikalizasyon programları, bireyin geçmişine, deneyimlerine ve motivasyonlarına göre uyarlanmış psikolojik danışmanlık, dini eğitim ve mesleki eğitim sunmalıdır.

Aileler, danışmanlık, eğitim ve radikalleşen gençleri desteklemelerini sağlayacak kaynaklar yoluyla rehabilitasyon sürecine dahil edilmelidir. Aile destek sistemlerinin güçlendirilmesi radikal davranışların nüksetme olasılığını azaltabilir.

Radikalleşmiş bireyleri, başarılı bir şekilde yeniden entegre olmuş eski aşırılık yanlıları da dahil olmak üzere olumlu rol modelleriyle buluşturan mentorluk programları, yeni kimlikler inşa etmek ve toplumda anlamlı roller bulmak için gereken rehberlik ve desteği sağlayabilir.

Alternatif eğitim ve istihdam olanaklarına erişim sağlamak, radikalleşmiş bireylerin yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak için çok önemlidir. Mesleki eğitim, staj ve işe yerleştirme hizmetleri bireylerin yeni beceriler edinmelerine, özgüvenlerini yeniden kazanmalarına ve sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmelerine yardımcı olabilir.

Yönetişimin Geliştirilmesi ve Sosyal Adaletin Desteklenmesi

Yönetişimin iyileştirilmesi ve sosyal adaletin desteklenmesi, genellikle radikalleşmeyi körükleyen siyasi şikayetlerin azaltılması için temel önemdedir. Hükümetlerin yolsuzlukla mücadele tedbirleri, yargı reformları ve vatandaş

gözetim mekanizmaları uygulayarak şeffaflığı ve hesap verebilirliği arttırmaları gerekmektedir. Bu tedbirler halkın siyasi kurumlara olan güvenini yeniden tesis edebilir ve radikal ideolojilerin cazibesini azaltabilir.

Marjinalleştirilmiş toplulukların karar alma süreçlerinde söz sahibi olmalarını sağlayan kapsayıcı politika oluşturma süreçleri esastır. Düzenli istişareler, odak grupları ve kamuya açık forumlar, yeterince tanınmayan topluluklara kendilerini etkileyen sorunlara çözüm önerileri getirme fırsatı sağlayabilir.

Kolluk kuvvetleri, yargı, eğitim ve işgücü piyasasındaki yapısal ayrımcılığın ele alınması, marjinal gruplar arasında eşitlik ve aidiyet duygusunun geliştirilmesi için gereklidir. Bu kurumlarda adil muamelenin sağlanması dışlanma hissini azaltabilir ve sosyal uyuma katkıda bulunabilir.

İnsan haklarının korunması, terörle mücadele ve radikalleşmeyle mücadele tedbirlerinin merkezinde yer almalıdır. Baskıcı eylemler genellikle kızgınlığı körükleyerek ve aşırılık yanlısı söylemleri doğrulayarak geri teper. Radikalleşmeyle mücadele çabalarının bireysel hakları ihlal etmemesini sağlamak için güvenlik tedbirleri ile sivil özgürlüklerin korunması arasında denge kurmak çok önemlidir.

Gençlerin radikalleşmesinin etkili bir şekilde ele alınması sosyo-ekonomik kalkınma, siyasi katılım, dijital okuryazarlık, toplumla bütünleşme, rehabilitasyon ve gelişmiş yönetişimi kapsayan bütüncül ve çok düzeyli bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu kapsamlı politikaları uygulayarak, gençler arasında dayanıklılığı, kapsayıcılığı ve olumlu katılım fırsatlarını teşvik eden bir ortam yaratmak mümkündür. Yukarıda özetlenen stratejiler, radikal ideolojilerin cazibesini azaltmak ve daha uyumlu, güvenli ve barışçıl bir toplum inşa etmek için bir yol sunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdel Jelil, M., Bhatia, K., Brockmeyer, A., Do, Q., & Joubert, C. (2018). İşsizlik ve Şiddet İçeren Aşırıcılık: DAESH'in Yabancı Katılımcılarından Kanıtlar. Politika Araştırma Çalışma Belgesi, 8381. Dünya Bankası. <http://hdl.handle.net/10986/2956>.
- Abramowitz, A. I., & Saunders, K. L. (2008). Kutuplaşma bir efsane mi? The Journal of Politics, 70(2): 542-555. <https://doi.org/10.1017/S0022381608080493>.
- Aizpeolea, L. R. (2021). ETA: del cese del terrorismo a la disolución. Los libros de la Catarata.
- Akdere, İ. & Karadeniz, Z. (1994). Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi, İstanbul: Evren Basın Yayın.
- Al-Badayneh, D. M., Al-Assasfeh, R. A., & Al-Bhri, N. A. (2016). Arap gençlerinin radikalleşmesinin sosyal nedenleri. Journalism, 6(12): 743-756. <https://doi.org/10.17265/2160-6579/2016.12.00>.
- Alaçam, İ. (2004). "Terörün Toplumsal Tabanı", TODAİE, Yüksek Lisans. Alfaro Redondo, R. (2019). Divide y votarás. PEN.
- Allan, H., Glazzard, A., Jespersen, S. T., & Sneha Reddy Winterbotham, E. (2015). Şiddet içeren aşırıcılığın itici güçleri: Hipotezler ve literatür taraması. Royal United Services Institute. https://cve-kenya.org/media/library/Allan_et_al_2015_Drivers_of_VE_-_Hypotheses_and_Literature_Review.pdf.
- Anaz, N., Aslan, Ö., & Özkan, M. (2016). "Türk yabancı terörist savaşçılar ve yeni bir radikalleşme türünün ortaya çıkışı", Turkish Studies, 17(4): 618-642.
- Arslan, R. (2015). "Ege Üniversitesi'nde Fırat Çakıroğlu cinayeti: Gerilimin arkasında ne var?", BBC, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_ege_universitesi_gerilim.
- Avcı, E. (2011). "Radikal İslamcı Terörizmin Meşru Gösterilmesi: Türkiye Hizbullahı Örneği", Kara Harp Okulu, PhD.
- Awan, A. N. (2007). Sanal köktendinci medya: İşlev, meşruiyet ve radikalleştirici etkinlik.
- European Journal of Cultural Studies, 10(3): 389-408. <https://doi.org/10.1177/1367549407079713>.
- Barragán, M. & Rivas, J. M. (2022). El voto radical entre los jóvenes españoles: los casos de Unidas Podemos y Vox. Revista Internacional de Pensamiento Político, 17: 31-50. <https://doi.org/10.46661/revintpensampolit.7489>.

- Bartlett, J. & Miller, C. (2011). "The Edge of Violence: Towards Telling the Difference between Violent and Non-Violent Radicalization", *Terrorism and Political Violence*, 24 (1): 1-21.
- Bartlett, J., & Miller, C. (2010). Mantıksızlığın gücü: Komplo teorileri, aşırıcılık ve terörle mücadele. *Demos*. Ağustos, 29.
<http://westernvoice.net/Power%20of%20Unreason.pdf>.
- Başdemir, H. Y. (2013). "Fundamentalizm", *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler içinde*, Ed. Çaha, Ö. & Şahin, B., Ankara: Orion Kitapevi.
- Bennett, W. L. (2012). Siyasetin kişiselleşmesi: Siyasi kimlik, sosyal medya ve değişen katılım kalıpları. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 644(1): 20-39.
<https://doi.org/10.1177/0002716212451428>.
- Beramendi, P., Rueda, D., & Sánchez-Cuenca, I. (2018). Kuşaklararası Talihsizlikler ve Radikalizmin İki Yüzü.
<https://sites.duke.edu/dukefps/files/2018/04/generational-misfortunes.pdf>.
- Bertaux, D. (1981). Yaşam öyküsü yaklaşımından sosyolojik pratiğin dönüşümüne. D. Bertaux (der.), *Biyografi ve Toplum içinde: The life history approach in the social sciences*, (pp. 29-45). SAGE Yayınları.
- Bilici, İ. (2023). Güvenlik ve Sivil Özgürlük Arasındaki Dengeyi Kurmak: Devletler Şiddet İçeren Devlet Dışı Terörizme Karşı Nasıl Bir Tavrı Almalıdır? F. Özsungur (Ed.), *Handbook of Research on War Policies, Strategies, and Cyber Wars içinde* (s. 273-282). IGI Global.
- Bohigues, A. (2021). Élités, radicalismo y democracia: un estudio comparado sobre América Latina. Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Bortnik, R. (2012). Ukrayna toplumunun radikalleşmesi. *Ukrayna Pravda*. 2012, Kasım 20.
<https://www.pravda.com.ua/>
- Borum, R. (2003). "Understanding the Terrorist Mindset", *Mental Health Law & Policy Faculty Publications*, 228.
- Borum, R. (2003). Terörist Zihniyetini Anlamak. *FBI Law Enforcement Bulletin Criminal Justice Periodicals*, 72 (7), 7-10.
- Borum, R. (2010). Terörist Psikolojisini Anlamak. A. Silke (der.), *Terörle Mücadele Psikolojisi içinde* (s. 19-33). Ruh Sağlığı Hukuku ve Politikası Fakültesi Yayınları.
- Borum, R. (2011). "Rethinking Radicalization", *Journal of Strategic Security*, 4 (4): 1-6.
- Borum, R. (2011). Şiddet İçeren Aşırıcılığa Radikalleşme II: Sosyal Bilim Teorileri Üzerine Bir İnceleme. *Stratejik Güvenlik Dergisi*, 4 (4), 7-36.

- Bosi, L., & Della Porta, D. (2012). Silahlı gruplara mikro-mobilizasyon: İdeolojik, araçsal ve dayanışmacı yollar. *Qualitative Sociology*, 35, 361-383.
- Bozarslan, H. (2007). "Türkiye'de Kürt Sol Hareketi", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce içinde: Sol, Ed. Gülgetingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, İ. (2021). "Beyaz Irkçı Radikalleşme", Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları içinde, Ed. Şen, O., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Calhoun, C. (2011). Radikalizmin kökleri: Gelenek, kamusal alan ve erken 19uncuyüzyıl toplumsal hareketleri. Chicago Üniversitesi Yayınları.
- Can, K. (2022). "Ülkücü Hareketin İdeolojisi", Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce içinde: Milliyetçilik, ed. Bora, T. & Gültekin, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Can, K. & Bora, T. (2015). Devlet, Ocak, Dergah, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castells, M. (2008). "Yeni Kamusal Alan: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616 (1): 78-93.
- CBIT Hakkımızda. (2023). Devlet ve kilise: Sorunlar ve senaryolar. 2023, 22 Ağustos, CBIT Hakkımızda Gazetesi.
- CEDOS. (n.d.). Ukrayna'da Savaşın Gençler Üzerindeki Etkisi [Вплив війни на молодь в Україні]. Erişim adresi: <https://cedos.org.ua/researches/vpliv-vijni-na-molod-v-ukrayini/>
- Cerrahoğlu, A. (1975). Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İstanbul: May Yayınları. Çolak,
- B. (2013). Terör Kışkacında Üniversiteler, Ankara: Altınpost Yayınları.
- Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Temellendirilmiş teori araştırması: Prosedürler, kanonlar ve değerlendirme kriterleri. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.
- Correa, D., & Sureka, A. (2013). Çevrimiçi radikalleşmeyi tespit ve analiz etmek için çözümler: bir anket. arXiv:1301.4916v1. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1301.4916>.
- Cottrell, R. (1986). Yirminci Yüzyıl Amerikan Radikalizmi: Bibliyografik Bir Deneme. *The History Teacher*, 20(1), 27-49.
- COVITE. (2023). "Terror Map: Memory and Narrative." adresinden alındı: <https://mapadelterror.com/>
- Creswell, J. W. (2013). Nitel sorgulama ve araştırma tasarımı: Beş yaklaşım arasından seçim yapmak (3. baskı). SAGE Yayınları.
- Creswell, J. W. (2015). Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri. Sage Yayınları.
- Dalgaard-Nielsen, A. (2010). "Avrupa'da Şiddet İçeren Radikalleşme: What We Know and What Do Not Know", *Studies in Conflict & Terrorism*, 33 (9): 797-814.

- Demetriou, C. (2012). Filistin (1920–1948), İrlanda (1850–1921) ve Kıbrıs'ta (1914–1959) siyasi radikalleşme ve siyasi şiddet. *Social Science History*, 36(3), 391–420.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2018). SAGE nitel araştırma el kitabı (5. baskı). SAGE Yayınları.
- Dickinson, H.T. (1994). On sekizinci yüzyılın sonlarında radikaller ve reformcular. H. T. Dickinson (der.), *The Politics of the People in Eighteenth-Century Britain* içinde (s. 221–254). Palgrave Macmillan.
- Doğanoğlu, M. (2016). "Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) ve Siyasal Ayrışma", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71 (3): 941–959.
- DrDataStats (2024). "Yıllara Göre Türkiyede Yükseköğretim", <https://www.drdatastats.com/yillara-gore-turkiyede-yuksekogretim/>.
- Dresen, J. (2021). Ukrayna'da medya: Devletin mi, oligarkların mı yoksa halkın mı alanı? Wilson Center. <https://www.wilsoncenter.org/publication/media-ukraine-domain-the-state-the-oligarchs-or-the-public>
- DuBois, E. (1975). Kadınlara oy hakkı hareketinin radikalizmi: On dokuzuncu yüzyıl feminizminin yeniden inşasına yönelik notlar. *Feminist Çalışmalar*, 3(1/2), 63–71.
- Duch, R. M., & Stevenson, R. T. (2008). Ekonomik oy: Siyasi ve ekonomik kurumlar seçim sonuçlarını nasıl etkiliyor? Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Durani, K., Eckhardt, A., Durani, W., Kollmer, T., & Augustin, N. (2023). Sosyal medya platformlarında görsel izleyici bekliliği: Rusya-Ukrayna Savaşı öncesinde ve sırasında görsel bilgi yayılımı üzerine eleştirel bir araştırma. *Information Systems Journal*, 34(2), 415–468. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/isj.12483>
- El Ghamari, M. (2023). Çok boyutlu radikalleşme için bir ortam olarak çevrimiçi platformlar? DAES terör örgütünün aşırılıkçı sembolizmi ve retoriği. P. W. Kuczyński (Ed.), *The Virus of Radicalization* içinde (s. 22–65). Collegium Civitas. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.22040804>.
- Ellinas, A. A. (2018). Medya ve radikal sağ. J. Rydgren (Ed.), *The Oxford handbook of the radical right* içinde (s. 269–284). Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Ercan, H. (2010). "1970'lerde Türkiye'de Kürt Hareketinin Mobilizasyon ve Radikalleşme Dinamikleri", *Koç Üniversitesi, Yüksek Lisans*.
- Erdoğan, N. (2009). "Neo-Kemalizm, Organik Bunalım ve Hegemonya", *Türkiye'de Modern Siyasi Düşünce* içinde: Kemalizm, Ed. İnel, A., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Falk, A., Kuhn, A., & Zweimüller, J. (2011). İşsizlik ve aşırı sağcı suçlar. *Scandinavian Journal of Economics*, 113(2): 260–285. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9442.2011.01648.x>.

- Farinelli, F., & Marinone, L. (2021). AB'de çağdaş şiddet yanlısı sol ve anarşist aşırıcılık (VLWAE): P/CVE için tehditlerin ve potansiyelin analizi. Radikalleşme Farkındalık Ağı, Avrupa Komisyonu. Avrupa Birliği Yayınlar Ofisi. <https://ec.europa.eu>.
- Fenster, M. (1999). Komplo teorileri: Amerikan kültüründe gizlilik ve güç. Minnesota Üniversitesi Yayınları.
- Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance (Bilişsel uyumsuzluk teorisi). Stanford Üniversitesi Yayınları.
- Förtner, M., Belina, B., & Naumann, M. (2021). Köyün intikamı mı? Almanya'da sağ popülist seçim başarısı, siyaset karşıtlığı ve kemer sıkma politikalarının coğrafyası. Çevre ve Planlama C: Politics and Space, 39(3): 574-596. <https://doi.org/10.1177/2399654420951803>.
- Franc, R., & Pavlović, T. (2023). Eşitsizlik ve radikalleşme: nicel çalışmaların sistematik incelemesi. Terörizm ve siyaset, 35(4): 785-810. <https://doi.org/10.1080/09546553.2021.1974845>.
- Ganesh, B., & Bright, J. (2020). Sosyal medyada aşırılık yanlılarıyla mücadele: stratejik iletişim ve içerik moderasyonu için zorluklar. Policy & Internet, 12(1): 6-19. <https://doi.org/10.1002/poi3.236>.
- García, M. I. G. (2020). İspanya'da kadınların yihadista radikalleşme süreci. Revista de Derecho penal y Criminología, (23), 153-172.
- Getzner, M., & Moroz, S. (2021). Ukrayna'daki bölgelerin ekonomik kalkınması: Bölgesel sermaye yaklaşımı üzerine testlerle birlikte. Empirica, 49(1), 225-251. <https://doi.org/10.1007/s10663-021-09521-w>
- Goodwin, J., Jasper, J. M., & Polletta, F. (Eds.). (2001). Tutkulu siyaset: Duygular ve toplumsal hareketler. Chicago Üniversitesi Yayınları.
- Gouda, M., & Marktanner, M. (2019). Müslüman genç işsizliği ve Expat Cihatçılık: Sıkıntıdan ölmek mi? Studies in Conflict & Terrorism, 42(10): 878-897. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1431316>.
- İspanya Hükümeti. (2021). Ulusal Güvenlik Stratejisi. Madrid, İspanya: İspanya Hükümeti.
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). Kaç görüşme yeterlidir? Veri doygunluğu ve değişkenlik üzerine bir deney. Field Methods, 18(1), 59-82.
- Güler, R. T. & Özdemir, Ö. B. (2014). "İŞİD: Irak'ta Yerli Suriye'de Yabancı", Ortadoğu Analiz, 6 (63): 58-61.
- Gunn, A. & Demirden, A. (2019). Radikalleşmenin önlenmesi & terörizm olgusu. Polis Akademisi Başkanlığı.

- Haggard, S., & Kaufman, R. (2021). Gerileme: Çağdaş dünyada demokratik gerileme. Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Haklı, S. Z. (2018). Radikalleşme Şiddet ve Terörizm, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Hassan, G., Brouillette-Alarie, S., Alava, S., Frau-Meigs, D., Lavoie, L., Fetiü, A., Varela, W., Borokhovski, E., Venkatesh, V., Rousseau, C. & Sieckelinck, S. (2018). Aşırılık yanlısı çevrimiçi içeriğe maruz kalmak şiddet içeren radikalleşmeye yol açabilir: Ampirik kanıtların sistematik bir incelemesi. Uluslararası gelişim bilimleri dergisi, 12(1- 2): 71-88. <https://doi.org/10.3233/DEV-170233>.
- Hawdon, J., Bernatzky, C., & Costello, M. (2019). "Siber rutinler, siyasi tutumlar ve şiddeti savunan çevrimiçi aşırıcılığa maruz kalma" Social Forces, 98(1): 329- 354.
- Hirschman, A. O. (1972). Çıkış, ses ve sadakat: Firmalarda, organizasyonlarda ve devletlerde düşünüşe verilen tepkiler. Harvard Üniversitesi Yayınları.
- Hollewell, G. F., & Longpré, N. (2022). Sosyal medya çağında radikalleşme: öz-radikalleşme ve internet arasındaki ilişkiyi anlamak. International Journal of Oflender Therapy and Comparative Criminology, 66(8): 896- 913. <https://doi.org/10.1177/0306624X211028771>.
- Horgan, J. (2008). Terörizmden uzaklaşmak: Radikal ve aşırıcı hareketlerden kopuş anlatıları. Routledge.
- Hrushetsky, A. (2023). Mayıs 2022 ile Ekim 2023 arasında Ukrayna'da işlerin gidişatına ilişkin algı dinamikleri ve belirli kurumlara duyulan güven. Kiev Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü (KIIS). <https://kiis.com.ua>
- Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (2005). Nitel içerik analizine üç yaklaşım. Qualitative Health Research, 15(9), 1277-1288.
- Ignazi, P. (1992). Sessiz karşı-devrim: Avrupa'da aşırı sağ partilerin ortaya çıkışı üzerine hipotezler. European Journal of Political Research, 22(1): 3-34. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1992.tb00303.x>.
- Iqbal, K., Khudai, M. S., Mahmood, B., Khaliq, N. & Khan, A. A. (2020). İşsizliğin gençler arasında siyasi aşırılık üzerindeki etkisi. Journal of Critical Reviews, 7(13): 2609-2629.
- Jääskeläinen, P., & Huhtinen, A. M. (2020, Haziran). Çevrimiçi Kutuplaşma, Radikalleşme ve Komplö. T. Eze, L. Speakman, & C. Onwubiko (Eds.), ECCWS 2020 19th European Conference on Cyber Warfare and Security içinde (pp. 151-157). Academic Conferences and Publishing Limited.
- Jensen, M. T. (2006). "Danimarka'da Cihat: Danimarka'daki Cihat faaliyetlerine genel bir bakış ve analiz 1990-2006", DIIS Çalışma Belgesi, 35.
- Kadivar, J. (2017). Çevrimiçi radikalleşme ve sosyal medya: DAES üzerine bir vaka çalışması.

Uluslararası Dijital Televizyon Dergisi, 8(3): 403-422.

https://doi.org/10.1386/jdtv.8.3.403_1.

Kaya, A. (2021, 13 Haziran). "Radikalleşme" teriminin kısa bir tarihçesi: Bir demokrasi mücadelesi mi? Bilgi Prime Gençlik.

Kaya, M. (2020). "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Gruplara Yönelik Şiddet", Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, 4 (5): 231-243.

Kepel, G. (2015). Fransa'da terör: Batı'da cihadın yükselişi. Princeton Üniversitesi Yayınları.

Khosrokhavar, F. (2017). Radikalleşme: Neden bazı insanlar şiddet yolunu seçiyor? The New Press.

Kiev Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü. (2023). Ukrayna'da çok cinsiyetli kişilerin algılanışı ve hakları: Mayıs-Haziran 2023 (Ukraynaca). Kiev Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü. https://gay.org.ua/publications/AReport_NashSvit_May2023.pdf

KIIS. (2023). 2021-2023 yıllarında sosyal kurumlara güven dinamikleri. Kiev Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü. <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1335&page=1>

King, M., & Taylor, D. M. (2011). Evde yetişen cihatçıların radikalleşmesi: Teorik modeller ve sosyal psikolojik kanıtlar üzerine bir inceleme. Terrorism and Political Violence, 23(4), 602-622.

Koehler, D. (2017). Deradikalizasyonu anlamak: Şiddet içeren aşırıçılıkla mücadele için yöntemler, araçlar ve programlar. Routledge, Taylor & Francis Group.

Köse, T. (2017). "Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü", Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 4 (1): 13-40.

Köse, T. & Coşkun, İ. (2019). Türkiye'de Üniversiteler ve Radikalleşme. SETA Yayınları. Köse, T. & Coşkun, İ. (2019). (2019). Türkiye'de Üniversiteler ve Radikalleşme, SETA: İstanbul.

Krippendorff, K. (2018). İçerik analizi: Metodolojisine giriş (4. baskı). SAGE Yayınları.

Kruglanski, A. W., Jasko, K., Chernikova, M., Dugas, M., & Webber, D. (2014). Radikalleşme ve deradikalleşme psikolojisi: Önem arayışı şiddeti nasıl etkiler? aşırıçılık. Siyasi Psikoloji, 35(S1), 69-93. <https://doi.org/10.1111/pops.12163>

Küçükaksu, İ. (2023). "Video Türkiye'de düzenlenen yabancı karşıtı protestoyu gösteriyor mu?" Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/aktuel/video-turkiyede-duzenlenen-yabancı-karsiti-protestoyu-mu-gosteriyor-/1816601>.

Küçükcan, T. (2009). "Terörün sosyolojisi: Toplumsal kökenleri anlama imkânı", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 6 (24): 32-54.

- Kunst, J. R., & Obaidi, M. (2020). 21'inci yüzyılda şiddet içeren aşırıcılığı anlamak: Göreceli yoksunluğun (yeniden) ortaya çıkan rolü. *Current Opinion in Psychology*, 35, 55-59. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.03.010>
- Kurt, M. (2023). "Radikal Habitus: Türkiye'de Gençlik Radikalleşmesinin Yörüngeleri", *Güncel Antropoloji*, 64(6): 692-710.
- Kvale, S. (2007). Görüşme yapmak. SAGE Yayınları.
- Laurent, É. (2016). La fabrique du terrorisme: Dans les secrets de l'antiterrorisme français. Le Seuil.
- Ledwich, M., & Zaitsev, A. (2019). Algoritmik aşırılıkçılık: YouTube'un radikalleşme tavan deliğinin incelenmesi. arXiv ön baskı arXiv:1912.11211. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1912.11211>.
- Levitsky, S. & Ziblatt, D. (2018). Demokrasiler Nasıl Ölüyor? Crown Books.
- Lewis-Beck, M. S., & Stegmaier, M. (2008). Geçiş dönemi demokrasilerinde ekonomik oy. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 18(3): 303-323. <https://doi.org/10.1080/17457280802227710>.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). Doğal sorgulama. SAGE Yayınları.
- Lucassen, G., & Lubbers, M. (2012). Kim neden korkuyor? Algılanan kültürel ve ekonomik etnik tehditleri ayırt ederek Avrupa'da aşırı sağcı tercihi açıklamak. *Karşılaştırmalı Siyaset Çalışmaları*, 45(5): 547-574. <https://doi.org/10.1177/0010414011427851>.
- Makki, M., & Akash, S. A. (2023). Yoksulluk, bölgesel eşitsizlik ve yönetişimin rolü: Pakistan'da şiddet içeren aşırıcılığın coğrafyalarının izini sürmek. *GeoJournal*, 88(3): 2635-2650. <https://doi.org/10.47067/real.v4i1.124>.
- Marwick, A., Clancy, B., & Furl, K. (2022). Aşırı sağcı çevrimiçi radikalleşme: Literatür üzerine bir inceleme. *The Bulletin of Technology & Public Life*, Mayıs 10. <https://doi.org/10.21428/bfcbobff.e9492a11>.
- Mazurok, A. (2023). Ukraynalılar kötülüğe karşı mücadele istiyor; bugün söz konusu olan kötülük yolsuzluktur. Şeffaflık Uluslararası Ukrayna. <https://ti-ukraine.org/en/blogs/ukrainians-want-a-fight-against-evil-the-evil-at-hand-today-is-corruption/>
- McAdam, D. (1999). Siyasi süreç ve siyah isyanının gelişimi, 1930- 1970. Chicago Üniversitesi Yayınları.
- McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Kaynak mobilizasyonu ve toplumsal hareketler: Kısmi bir teori. *American Journal of Sociology*, 82(6), 1212-1241.
- McCauley, C. & Moskaleiko, S. (2008). Siyasi Radikalleşme Mekanizmaları: Terörizme Giden Yollar. *Terrorism and Political Violence*, 20 (3), 415-433.

- McCauley, C., & Moskalenko, S. (2011). *Friction: Radikalleşme onlara ve bize nasıl oluyor.* oxford university Press.
- McCauley, C., & Moskalenko, S. (2011). *Sürtüşme: Radikalleşme onlara ve bize nasıl oluyor?* Oxford Üniversitesi Yayınları.
- McCauley, C., & Moskalenko, S. (2017). "Understanding political radicalization: The two- pyramids model", *American Psychologist*, 72(3): 205-216.
- McLellan, E., MacQueen, K. M., & Niedig, J. (2003). Nitel görüşmenin ötesinde: Veri hazırlama ve transkripsiyon. *Field Methods*, 15(1), 63-84.
- Meleagrou-Hitchens, A., Alexander, A., & Kaderbhai, N. (2017). "The impact of digital communications technology on radicalization and recruitment", *International Affairs*, 93(5): 1233-1249.
- Merriam, S. B. (2009). *Nitel araştırma: Tasarım ve uygulama için bir rehber: Eğitimde nitel araştırma ve vaka çalışması uygulamalarından gözden geçirilmiş ve genişletilmiş.* Jossey- Bass.
- Mervo. (2019). Radikaller, aşırılık yanlıları ve teröristler. Süper kısa lykbez (Ukraynaca). Medium. https://medium.com/@Taras_Tarasiuk/радикали-екстремісти-й-терористи-надкороткий-лікбез-8d19af07d389.
- Miconi D., Levinsson, A., Rousseau, C. (2024)/ Kolej ve Üniversite Öğrencileri Arasında Çoklu Grup Kimlikleri ve Şiddet İçeren Radikalleşmeye Destek: Challenge or Opportunity? <https://www.scopus.com/citation/output.uri?origin=recordpage&view=&src=s&eid=2-s2.0-85183606602&outputType=exportPdf>.
- Midlarsky, M. I. (2011). *Siyasi Aşırılığın Kökenleri: Yirminci Yüzyıl ve Sonrasında Kitleleşen Şiddet*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mihas, P. (2022). *Verileri kodlama ve kategorize etme stratejileri.* İçinde C. Vanover, P. Mihas, & J. Saldaña (der.), *Nitel araştırmayı analiz etme ve yorumlama: Görüşmeden sonra* (s. 141-162). SAGE Yayınları.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Nitel veri analizi: Genişletilmiş bir kaynak kitap* (2. baskı). SAGE Yayınları.
- Milli İstihbarat Akademisi (2024). "Batılı Ülkelerde Aşırı Sağ Hareketler: 2023 Değerlendirme Raporu", MİT.
- İçişleri Bakanlığı. (2019). *Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele için Ulusal Stratejik Plan: Önleyici Eylem Giden Yollar*
- Miş, N., Gülener, S. Coşkun, İ., Duran, H. & Ayvaz, M. E. (2016). *Demokrasi Nöbetleri: Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi*, İstanbul: SETA Yayınları.

- Moghaddam, F. M. (2005). "Terörizme Giden Merdiven: Psikolojik Bir Keşif", *American Psychologist*, 60 (2): 161-169.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2024). "Resmi İstatistikler", <https://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>.
- Morse, J. M. (1994). *Finanse edilen nitel araştırmaların tasarlanması*. N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (der.), *Handbook of qualitative research içinde* (s. 220-235). SAGE Yayınları.
- Moskalenko, S., & McCauley, C. (2021). QAnon. *Perspectives on Terrorism*, 15(2), 142-146. Mudde, C. (2021). *Günümüzde aşırı sağ*. Barcelona, İspanya: Paidós.
- Mukhitov, O. M., Shaukenova, Z. K., Kabul, O. K., Yeshniyazova, A. C., & Baigabylov, N. O. (2022). Geri çekildi: Gençler arasında radikalizmi önlemek için yapısal önlemler. *Toplum Psikolojisi Dergisi*, 50(2): 1123-1134. <https://doi.org/10.1002/jcop.22707>.
- Mukhitov, O. M., Shaukenova, Z. K., Kabul, O. K., Yeshniyazova, A. C., & Baigabylov, N. O. (2022). "Geri çekildi: Gençler Arasında Radikalizmi Önlemeye Yönelik Yapısal Tedbirler" *Toplum Psikolojisi Dergisi*, 50(2): 1123-1134.
- Muxel, A. (2020). Genç kuşaklar arasında siyasi radikalizm. *Gençlik ve Küreselleşme*, 2(2): 123-136. <https://doi.org/10.163/25895745-02020001>.
- Myagkov, M., Shchekotin, E., Goiko, V., Kashpur, V., & Aksenova, E. (2019). Sağcı radikaller arasındaki çevrimiçi faaliyetlerin sosyo-ekonomik ve demografik faktörleri. *Geçiş Devletleri ve Toplamları Çalışmaları*, 11(1): 19-38.
- Nagle, A. (2017). *Kill All Normies 4chan ve Tumblr'dan Trump ve alternatif sağa çevrimiçi kültür savaşları*. Zero Books.
- Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi Siber Güvenlik Ulusal Koordinasyon Merkezi. (n.d.). Bilgi Güvenliğinin Sağlanması [Захист інформаційного та кіберпростору]. <https://ssu.gov.ua/zabezpechennia-informatsiinoi-bezpeky> adresinden alındı.
- Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. (n.d.). Ukrayna'da Futbol Taraftar Hareketi [Рух футбольних фанатів в Україні]. Erişim adresi: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rukhn-futbolnikh-fanativ-v-ukraini-analichna-zapiska>
- Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. (n.d.). Rusya Federasyonu'nun Bilgi Saldırganlığına Karşı Sivil Derneklerin Katılımı [Участь громадських об'єднань у протидії інформаційній агресії РФ]. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-09/AZ-Protid-ya--nformagres---166e3.pdf> adresinden alındı.

Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. (n.d.). Modern Ukrayna'da Halkın Kendini Örgütlemesinin Etkili Bir Aracı Olarak Sosyal Ağlar [Соціальні мережі як ефективний засіб громадської самоорганізації в сучасній Україні]. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-05/Rudenko-52ea7.pdf> adresinden alındı.

Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. (n.d.). Gönüllü Hareketi: Küresel Deneyim ve Ukrayna Sivil Uygulamaları [Волонтерський рух: світовий досвід та українськ громадські практики]. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/volonter-697e4.pdf> adresinden alındı.

Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. (n.d.). Ukrayna'da Gençlik Radikalizmi: Tırmanma Faktörleri ve Tehlikeli Belirtileri Önleme Yolları [Молодіжний радикалізм в Україні: чинники ескалації та шляхи попередження небезпечних проявів]. Erişim adresi: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/molodizhniy-radikalizm-v-ukraini-chinniki-eskalacii-ta>

Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi. (2012). Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi'nin 25 Mayıs tarihli Kararı, 2012 "Ukrayna'da Terörizmle Mücadelenin Güçlendirilmesine Yönelik Tedbirler Hakkında" [Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 травня 2012 року "Про заходи щодо посилення боротьби з тероризмом в Україні"]. <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/302.html> adresinden alındı.

Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi. (2016). Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi'nin 29 Aralık tarihli Kararı, 2016 "Ukrayna Bilgi Güvenliği Doktrini Hakkında" [Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року "Про Доктрину інформаційної безпеки України"]. <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/439.html> adresinden alındı.

Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi. (2021). Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi'nin 15 Ekim tarihli Kararı, 2021 "Bilgi Güvenliği Stratejisi Hakkında" [Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки"]. Erişim adresi: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5203.html>

Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi. (n.d.). Terörizm. Hibrit Savaş.

Rusya [Тероризм. Гібридна війна. Росія]. <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2320.html> .adresinden alındı

Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi. (n.d.). Valentin Petrov: Ukrayna'ya Yönelik Siber Saldırıların Arkasında Rus Özel Servisleri Var [За кібернетичними атаками на Україну стоять російські спецслужби]. <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2538.html> .adresinden alındı

- Ndzovu, H. J. (2017). Dini Endoktrinasyon mu, Marjinalleştirme Teorisi mi? Kenya'da Müslüman-Hıristiyan Kamu Söylemleri ve Dini Şiddet Algıları. *Association for the Study of Religion in South Africa (ASRSA)*, 30(2), 154-177.
- Nesser, P. (2006). "Irak'ın İşgalinden Sonra Batı Avrupa'da Cihadizm: Tracing Motivational Influences from the Iraq War on Fundamentalist terrorism in Western Europe", *Studies in Conflict & Terrorism*, 29 (4): 323-342.
- Neumann, P. (2008). *El-Kaide'ye Katılmak: Avrupa'da Fundamentalist İstihdam*, Routledge.
- Neumann, P. R. (2013). Radikalleşme ile ilgili sorun. *International Affairs*, 89(4), 873-893. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12049>
- Norman, J., & Mikhael, A. (2018). "Refugee youth, unemployment, and extremism: countering the myth", *Forced Migration Review*, 57: 57-58.
- Norman, J., & Mikhael, A. (2018). Mülteci gençler, işsizlik ve aşırıçılık: efsaneye karşı koymak. *Forced Migration Review*, 57: 57-58. https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10119478/1/NormanMikhael_FMR_FINAL.pdf.
- Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Kültürel tepki: Trump, Brexit ve otoriter popülizm*. Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- OECD (2024). "Ekonomik Görünüm", <https://www.oecd.org/economic-outlook/february-2024/>.
- Onuş, S. (2015). "Ankara Dil Tarih'te çatışan taraflar anlattı", BBC, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_dtcf_update.
- Opanasyuk V. (2019). Etnik ve Dinler Arası Hoşgörü <https://ppst.sumdu.edu.ua/images/pdf/Tolerance.pdf>
- Operasyonel Veri Portalı. (2023). Ukrayna mülteci durumu. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- Orhan, M. (2010). "El-Kaide: Türkiye'de Köktendinci Bir Eylem Grubunun Ortaya Çıkışı, Radikalizmi ve Şiddetinin Analizi", *Turkish Studies*, 11(2): 143-161.
- Orhan, O. & Gündoğar, S. S. (2015). "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri", ORSAM.
- Osadchuk, I. (2022). Radikalizm, aşırıçılık ve terörizmle mücadele mekanizmaları ve teknikleri. <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/2022.-PP2.1.1.01-Mekhanizmy-i-tekhniky-protydii-radykalizmu-ekstrumizmu-ta-ter-oryzmu.pdf>
- Ouassini, N., & Verma, A. (2018). Sosyo-ekonomik eşitsizlik ya da demografik koşullar: Jharkhand'da terörizmin mikro düzeyde analizi. *Journal of Victimology and Victim Justice*, 1(1): 63-84. <https://doi.org/10.1177/2516606918765494>.

- Öztop, F. A. (2022). "İŞİD'deki Türk yabancı terörist savaşçıların motivasyon faktörleri", *Orta Doğu Çalışmaları*, 58(4): 553-572.
- Patoka, M. (2023). Demokrasi Yutturmacası: Demokratik sürecin radikalleşmesinde ve kitlesel etkisinde sosyal ağların rolü nedir? (Ukraynaca). Opora. https://www.oporaua.org/polit_ad/hayp-demokratiyi-yaka-rol-social-nih-merezh-u-radikalizaciya-demokraticnogo-procesu-ta-yogo-masovomu-v-plivi-25064
- Patton, M. Q. (2002). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (3. baskı). SAGE Yayınları.
- Pauwels, L. J., & Hardyns, W. (2018). "Aşırıcılığa destek, sosyal medya aracılığıyla aşırıcılığa maruz kalma ve kendi kendine bildirilen siyasi/dini saldırganlık", *Uluslararası Gelişim Bilimleri Dergisi*, 12(1-2): 51-69.
- Göç İdaresi Başkanlığı, (2024). "Geçici Koruma", <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- Ranstorpe, M. (2010). Şiddet İçeren Radikalleşmeyi Anlamak: Avrupa'da Terörist ve Fundamentalist Hareketler, Routledge: New York.
- Reilly, M., & Parker, N. (2013). Tatmin edici olmayan doyumluk: Nitel araştırmada doymuş örneklem büyüklüğü kavramının eleştirel bir incelemesi. *Qualitative Research*, 13(2), 190-197.
- Reinares, F., & Jaime-Jimenez, O. (2019). Yeni bir demokraside terörizmle mücadele: İspanya örneği. Terörizme karşı Avrupa demokrasileri içinde (s. 119-145). Routledge.
- Reinares, F., García-Calvo, C., & Vicente, A. (2019). 11-M'den On Beş Yıl Sonra İspanya'da Cihatçılık ve Cihatçılar. Real Instituto Elcano.
- Richards, A. (2003). Radikalizmin Sosyo-Ekonomik Kökleri? İslami Radikallerin Cazibesini Açıklamaya Doğru. Stratejik Çalışmalar Enstitüsü, ABD Kara Harp Okulu.
- Roy, O. (2004). Küreselleşen İslam: Yeni bir ümmet arayışı. Columbia Üniversitesi Yayınları.
- Rybak, V. (2018). Ücretli Kelime: Ukrayna Medyasının Sahibi Kim? Ukrayna Dünyası. <https://ukraineworld.org/en/articles/ukraine-explained/paid-word-who-owns-ukrainian-media>
- Rydgren, J. (2008). Göçmenlik şüpheleri mi, yabancı düşmanları mı yoksa ırkçılar mı? Altı Batı Avrupa ülkesinde radikal sağ oy verme. *European Journal of Political Research*, 47(6): 737-765. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2008.00784.x>.
- Sageman, M. (2004). Terör ağlarını anlamak. Pennsylvania Üniversitesi Yayınları.

- Sánchez-Cuenca, I. (2021). Devrimci Terörizmin Tarihsel Kökleri. Los Libros de La Catarata.
- Sayarı, S. (2010). "Türkiye'de Siyasal Şiddet ve Terörizm, 1976-80: Retrospektif Bir Analiz",
- Terörizm ve Siyasal Şiddet, 22(2): 198-215.
- Schmid, A. P. (2013). "Radikalleşme, De-Radikalleşme, Karşı-Radikalleşme: A Conceptual Discussion and Literature Review", International Centre for Counter-Terrorism Research Paper, 97.
- Schulze, H., Hohner, J., Greipl, S., Girgnhuber, M., Desta, I., & Rieger, D. (2022). Uç platformlardaki aşırı sağ komplo grupları: Telegram'daki radikalleşme dinamiklerinin boylamsal analizi. Yakınsama: The International Journal of Research into New Media Technologies, 28(4), 1103-1126.
- Schwandt, T. A. (1994). İnsan sorgulamasına konstrüktivist, yorumsamacı yaklaşımlar. İçinde
- N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), Nitel araştırma el kitabı (s. 118-137). SAGE Yayınları.
- Ukrayna Güvenlik Servisi. (n.d.). SBU Terörle Mücadele Merkezi [Антитерористичний центр при СБУ].
- <https://ssu.gov.ua/antyterorystychnyi-tsentri-pry-ssu> adresinden alındı.
- Şener, M. (2015). "Burjuva Uygarlığının Peşinde", Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat içinde, Atılcan, G. ve diğerleri, İstanbul: Yordam Kitap.
- Sevinç, İ. & Babahanoğlu, V. (2019). "Küresel Güvenliğin Değişken Yapısı ve Terör Örgütleri Üzerine Etkisi: DEAŞ Terör Örgütü Örneği" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24 (4): 969-987.
- Shkil, L. (2022). YouTube'da 28 milyon, TikTok'ta 10 milyon: Savaş Ukrayna sosyal ağlarını nasıl değiştirdi? AIN.UA. <https://ain.ua/2022/08/06/yak-vijna-zminyla-soczmerzhi/>
- Silke, A. (2008). Kutsal savaşçılar: Radikalleşmenin psikolojik ve davranışsal yönlerini keşfetmek. J. Victoroff (Ed.), The psychology of terrorism içinde (s. 129-143). Routledge.
- Sönmez, G. (2017). Radikalleşme, Şiddete Varan Aşırıılık ve Türkiye'nin Mücadelesi, Ankara: ORSAM.
- Sözer, M. A., & Sever, M. (2011). "Terör Örgütlerinde Şiddete Varan Aşırıılık: Türkiye'de Hizbullah Örneği", Terör Örgütlerinde Radikalleşmeye Çok Yönlü Yaklaşım, Ed. Bal, I. ve diğerleri, IOS Press.
- START (2024). Türkiye için veri tabanı, http://apps.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?page=27&casualties_type=b&casualties_max=&start_year=2000&start_month=1&start_day=1&end_yea

r=2020&end__month=12&end__day=31&ctp2=all&country=209&expanded=no&charttype=line&chart=overtime&ob=GTDDID&od=desc#results-table.

Stevkovski, L. (2014). Avrupa mali krizi, genç işsizliği ve aşırı sağın yükselişi. I. Dodovski, R. C. Hudson, M. Stefanoyeska & S. Pendarovski içinde, Yarının Avrupası: yaratıcı, dijital, entegre (s. 61-78). University American College Skopje.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). Gruplar arası çatışmaya dair bütünleştirici bir teori. W. G. Austin & S. Worchel (der.), The social psychology of intergroup relations içinde (s. 33 - 47). Brooks/Cole.

Tarasyuk, T. (2021). Sadece reform değil: AB ve NATO, SBU'nun terörle mücadelesini nasıl değiştirebilir? Reformların Yeniden Canlandırılması Paketi. 2021, 22 Ekim. <https://rpr.org.ua/>

Tarasyuk, T. (2023). Bir araç olarak radikalleşme: Uygunluk ve risk değerlendirmesi.

Ilko Kucheriv Demokratik Girişimler Vakfı. <https://dif.org.ua/article/radikalizatsiya-yak-instrument-aktualnist-ta-otsinka-rizikiv>.

Tarín, A. (2017a). İslam düşmanı olarak etnik Rus: Kavkaz merkezi haber ajansının çerçeve analizi (2001-2004). İç Savaşlar, 19(4): 495-516. <https://doi.org/10.1080/13698249.2017.1396112>.

Tarín, A. (2017b). Şiddete başvuran biz olduğumuzda: Çeçen İslamcı gerillaların kendi silahlı eylemlerine ilişkin söylemleri. Avrasya İncelemeleri Dergisi, 8(2): 185-195. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2017.05.0>.

Tarín, A.; Rivas Otero, J. M. & Ortega, A. (2018). İslam Devleti'nde popülizm ve hegemonya: Propagandacı Dabiq dergisinde halife devletinin inşası. Communication & Society, 31(2): 155-175. <https://doi.org/10.15581/003.31.2.155-175>.

Tatarenko, O., Bachuk, A., & Vlasyuk, I. (2023). UOC-MP'nin yasaklanması: Böyle bir kararı destekleyen Ukraynalıların yüzdesi neden arttı. Suspilne Rivne. 2023, 25 Haziran. <https://suspilne.media/rivne/510453-zaborona-upc-mp-comu-v-ukraini-zris-vidsotok-ludej-aki-hotili-b-takogo-risenna/>

Tchaikovsky A. (2007). Ukrayna'da dini aşırıcılık: gerçeklik ve eğilimler. İç İşleri Yönetimi Akademisi Bülteni . No. 4., Pg. 95-

101. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2007_4_10

Teğin, N. (2019). "PKK Terör Örgütünden Ayrılanlar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", Selçuk Üniversitesi, PhD.

Tilly, C. (2003). Kolektif şiddet politikası. Cambridge Üniversitesi Yayınları.

TUİK (2023). "Dağıtım. İşsizlik içinde Türkiye içinde 2022", <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390>.

- TUİK (2024a). "12 aylık hareketli ortalamalarda değişim oranı"
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2023-49657>.
- TUİK (2024b). "Yaş Grubuna Göre Nüfus",
<https://nip.tuik.gov.tr/?value=YasGrubunaGoreNufus>.
- Turchynov, O. (2015). Terörizm. Hibrit savaş. Rusya. Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi. 2015, Kasım 13. <https://www.rnbo.gov.ua/>
- Türk Dışişleri Bakanlığı. (2024). "DHKP-C", <https://www.mfa.gov.tr/dhkp-c.tr.mfa>.
- U-Rapor Özeti: III Quarter 2019 - Youth Survey on Radicalization [Дайджест опитувань U- Report: III квартал 2019 р. - Опитування молоді про радикалізацію]. Erişim adresi: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/136_145_No370_2019_ukr.pdf
- BMMYK (2024). "Türkiye Overview", <https://www.unhcr.org/tr/en/overview-2#:~:text=Türkiye%20is%20home%20to%20the,asylum%2Dseekers%20of%20other%20nationalities>.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP). (2015). Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Radikalleşmenin Temel Nedenleri (Tartışma Belgesi).
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2016). Kapsayıcı kalkınma, hoşgörü ve çeşitliliğe saygının teşvik edilmesi yoluyla şiddet içeren aşırıcılığın önlenmesi. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Discussion%20Paper%20-20Kapsayıcı%20Kalkınmayı%20Teşvik%20ederek%20Şiddet%20Ekstremizmini%20Önl%20emek.pdf>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2023). İnsani etki değerlendirmesi savaşın Ukrayna toplumu üzerindeki çarpıcı sonuçlarını ortaya koyuyor. <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/human-impact-assessment-reveals-stark-consequences-war-ukrainian-society>
- Ünüvar, K. (2007). "Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965-1969)", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce içinde: Sol, Ed. Gülgetingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünüvar, K. (2019). "FKF'den Dev-Genç'e: Türkiye'de 1968 Öğrenci Hareketleri ve Sol", 1968 İsyan, Devrim, Özgürlük içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- USAID-Internews. (2023). Ukraynalıların medyaya yönelik tutumları ve 2023 yılında farklı medya türlerinin tüketimi: USAID-internews anketinin sonuçları (Ukraynaca). Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3778723-stavlenna-ukrainciv-do-media-ta-spozivanna-riznih-tipiv-media-u-2023-r-r-ezultati-opituvanna-usaidinternews.html>

- USAID. (2023). 2023'te Ukrayna medyası, tutum ve güven (Ukrayna).
<https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainski-media-stavlennia-ta-dovira-2023r.pdf>
- Uslu, L. (2021). "Terörün Sosyolojik Arka Planı; DEAŞ Örneği", Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları, Ed. Şen, O., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Verba, S., & Schlozman, K. L. (1977). İşsizlik, sınıf bilinci ve radikal siyaset: otuzlu yıllarda ne olmadı ki. *The Journal of Politics*, 39(2): 291-323.
<https://doi.org/10.2307/2130053>.
- VERBI Yazılım. (2021). (bilgisayar yazılımı). Berlin, Almanya: VERBI Yazılım.
maxqda.com adresinden temin edilebilir.
- Zafer Partisi (2021). "Kuruluş Manifestosu", <https://zaferpartisi.org.tr/kurulus-manifestosu/>.
- Vidino, L. (2017). Batılı yabancı savaşçılar: Anayurt ve uluslararası güvenliğe tehdit. Palgrave Macmillan.
- Von Behr, I., Reding, A., Edwards, C., & Gribbon, L. (2013). "Dijital Çağda Radikalleşme", RAND Avrupa.
- Widiyanto, A. (2023). Hakikat Sonrası Çağda Dinlerarası Diyalog: Challenges, Strategies, and Prospects.
<https://www.scopus.com/citation/output.uri?origin=recordpage&view=&src=s&eid=2-s2.0-85177676479&outputType=exportPdf>
- Wiktorowicz, O. (2005). Radikal İslam Yükseliyor: Muslim Extremism in the West, İngiltere: Rowman & Littlefield Publishers.
- Wiktorowicz, Q. (2004). Davaya Katılmak: El-Muhacirun ve Radikal İslam [Bildiri sunumu]. The Roots of Islamic Radicalism Conference Yale University, (pp. 1-29).
- Winter, C., Neumann, P., Meleagrou-Hitchens, A., Ranstorp, M., Vidino, L., & Fürst, J. (2020). Çevrimiçi aşırıçılık: internet aktivizmi, radikalleşme ve karşı stratejilerdeki araştırma eğilimleri. *International Journal of Conflict and Violence (IJCV)*, 14: 1-20. <https://doi.org/10.4119/ijcv-3809>.
- Wolfowicz, M., Hasisi, B. & Weisburd, D. (2022). "Medyanın farklı unsurlarının radikalleşme sonuçları üzerindeki etkileri nelerdir? A systematic review", *Campbell Systematic Reviews*, 18 (2): 1-50.
- Wood, R. M. & Thomas, J. L. (2017). "Cephe Hattındaki Kadınlar: Rebel Group Ideology and Woman's Participation in Violent Rebellion", *Journal of Peace Research*, 54 (1): 31- 46.
- Dünya Bankası. (2023). Ukrayna hızlı hasar ve ihtiyaç değerlendirmesi: Şubat 2022 - Şubat 2023. <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-rapid-damage-and-needs-assessment-february-2022-2023-enuk>

- Yalçinkaya, H. (2017). IŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016), Ankara: ORSAM.
- Yeşildal, Z. (2023) "Türkiye'de yakalanan DEAŞ'ın üst düzey yöneticisine 17 yıl 6 ay hapis cezası", Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyede-yakalanan-deasin-ust-duzey-yoneticisine-17-yil-6-ay-hapis-cezasi/3021935>.
- YÖK (2024). "Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi" <https://istatistik.yok.gov.tr>.
- Yusha'u, M. J. (2015). Aşırılık mı terörizm mi? Norveç saldırıları sırasında YouTube'da İslamofobi iletişimi. *Journal of Arab & Muslim Media Research*, 8(2): 171-191. https://doi.org/10.1386/jammr.8.2.171_1.
- Zakharov, E. (2019). İnsan hakları kulübünde konuşma: Toplumun radikalleşmesi. 2019, Nisan
23. Kharkiv İnsan Hakları Grubu. <https://khpg.org/>
- Zasenko, O. E., Makuch, A., Hajda, L. A., Yerofeyev, I. A., Stebelsky, I. & Kryzhanivsky, S. A. (2024). I. Dünya Savaşı ve Ukrayna'nın bağımsızlık mücadelesi. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Ukraine>.
- Zeiger, S., & Gyte, J. (2020). Sosyal Medya ve İnternette Radikalleşmenin Önlenmesi. A. P. Schmid, A. P. (Ed.), *Terörizmi önleme ve hazırlık el kitabı içinde* (s. 358-395). Uluslararası Terörle Mücadele Merkezi (ICCT).

Ek 1: Mülakat Soruları

Farkındalık ve Anlayış:

1. Ne zamandan beri gençler üzerinde çalışıyorsunuz ve ne zamandan beri radikalleşme üzerine çalışıyorsunuz?
2. Gençlerle yaptığınız çalışmalar bağlamında "radikalleşmeyi" nasıl tanımlarsınız?
3. Gençlik çalışanlarının radikalleşmenin hangi işaret veya göstergelerinin farkında olmalarının önemli olduğunu düşünüyorsunuz?
4. Çalışmalarınız sırasında karşılaştığınız ya da farkında olduğunuz belirli radikalleşme vakalarını ya da örneklerini anlatabilir misiniz?

Algılar ve Tutumlar:

5. Toplumunuzdaki gençler veya birlikte çalıştığınız gruplar arasında radikalleşmenin yaygınlığına ilişkin algınız nedir?
6. Sizce radikalleşme gençleri ve toplumlarını nasıl etkiliyor?
7. Sizce gençler arasında radikalleşmenin temel nedenleri nelerdir? Sizce bu nedenlerin arkasındaki itici veya çekici güçler nelerdir?
8. Çalıştığınız ülkede hükümetin ve toplumun radikalleşmeye karşı tutumu nedir?
9. "Radikalleşme" bağlamında sosyal veya geleneksel medyanın çalıştığınız gençler üzerindeki etkisini nasıl değerlendirirsiniz?

Zorluklar ve Engeller:

10. Gençlik çalışanları gençler arasında radikalleşmeyi tespit etme ve ele alma konusunda ne gibi zorluklarla karşılaşılıyor?
11. Radikalleşmeyi önleme çabalarınızda karşılaştığınız belirli engeller veya bariyerler var mı?

Önleyici Stratejiler ve Müdahaleler:

12. Gençler arasında radikalleşmenin önlenmesi veya radikalleşmeyle mücadelede hangi strateji veya yaklaşımların etkili olduğuna inanıyorsunuz?
13. Gençler arasında radikalleşmeyi önlemeyi amaçlayan ve dahil olduğunuz girişim veya programlardan örnekler paylaşılabılır misiniz?

Eğitim ve Destek:

14. Bir gençlik çalışanı olarak rolünüzde radikalleşme ile ilgili konuları ele almak için eğitim ve kaynaklar açısından kendinizi ne kadar hazır hissediyorsunuz?
15. Radikalleşme ve aşırıcılıkla ilgili herhangi bir özel eğitim veya destek aldınız mı?

İşbirliği ve Kaynaklar:

16. Radikalleşmeyi önleme çabalarınızda diğer kurum veya kuruluşlarla ne ölçüde işbirliği yapıyorsunuz?
17. Gençler arasında radikalleşmeyi ele almaya yönelik çalışmalarınızda hangi ek kaynaklar veya destekler yardımcı olabilir?

Etkinin Değerlendirilmesi:

18. Gençler arasında radikalleşmeyi önleme veya radikalleşmeye karşı koyma çalışmalarınızın etkisini nasıl ölçüyorsunuz?
19. Bu alandaki çabalarınızdan elde ettiğiniz başarı öykülerini veya sonuçları paylaşabilir misiniz?

Kişisel Koruma:

20. Bir gençlik çalışanı olarak kariyeriniz boyunca radikalleşme konusundaki algınız veya farkındalığınız nasıl değişti?
21. Radikalleşme sorununu ele alırken gençlerle çalışmak için sizi motive eden şey nedir?

Ek 2: Kod Kitabı

Kod Listesi	Açıklama
Radikalleşmenin Önlenmesi ve Radikalleşmeyle Mücadele için Öneriler	Bu tema altında çalışma, gençlik çalışanlarının radikalizmle nasıl mücadele edileceği ve radikalizmin nasıl önleneceği konusundaki önerilerini incelemektedir
Gençlik çalışanları için eğitim	Gençlik çalışanları arasında farkındalığı artırmaya yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi
Kaynak sağlama	Bilgi ve mali kaynakların sağlanması
Gençler için danışmanlık hizmetleri	Gençlere yönelik sosyal ve psikolojik destek, danışmanlık ve mentorluk hizmetleri sağlanması
Yerel yönetimler	Yerel yönetimlerin sorumluluk alması
Siyasi ve sosyal katılım	Gençlere siyasi ve sosyal alanlarda iletişim ve ifade olanakları sağlanması
İşbirliği	Kurumlar arası, uluslararası, kültürler arası, dinler arası ve gençlik çalışanları arası işbirliği ve etkileşimin kolaylaştırılması
Politikalar	Dezavantajlı gruplara yönelik destek politikaları, şeffaflık, yapısal çözümler, merkezi çözümler, izleme mekanizmaları ve ilgili uygulama ve yasaların yapılandırılması
Gençler için eğitim	İnternet güvenliği, medya okuryazarlığı, vatanseverlik, eleştirel düşünme, hoşgörü, kültürel anlayışı teşvik etme, bilgi okuryazarlığı, farkındalık yaratma ve eğitim
Radikalleşme ile Mücadele	Bu tema altında, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadele çabalarının mevcut durumu incelenmektedir.
Hazırlık durumu	Bu ana kod, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi ele alma konusunda kendilerini ne kadar yetkin hissettiklerini araştırmaktadır.
Hazırlanmış	Gençlik çalışanı kendisini radikalizmle mücadele etmek için yeterli bilgi ve beceriye sahip olarak görür.
Gelişmekte olan	Gençlik çalışanı radikalizmle mücadeleyle ilgili konuların farkındadır ancak becerilerini geliştirmeye devam etmektedir.
Değiştirilebilir	Gençlik çalışanının radikalizmle mücadele konusunda sınırlı bilgisi/deneyimi vardır.
Hazırlıksız	Gençlik çalışanı radikalizmle mücadelede kendini yetersiz ve hazırlıksız hisseder.

Deneyimli faaliyetler	Bu ana kod, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede deneyimledikleri veya gözlemedikleri faaliyetleri araştırmaktadır.
Kurumlar arası programlar ve işbirlikleri	Çeşitli kurumlar arasında yürütülen işbirlikleri ve programları içerir.
Gençlik çalışanları için eğitim	Radikalleşme konusunda farkındalığı ve bilgiyi artırmayı amaçlayan gençlik çalışanlarının katıldığı eğitimleri kapsar.
Anketler ve geri bildirim	Uygulanan faaliyetlerin sonuçlarını test etmek için yapılan değerlendirmeleri içerir.
Gençler arasında farkındalığın artırılması	Gençler arasında farkındalığı artırmaya yönelik organizasyonları, eğitimleri ve diğer faaliyetleri kapsar.
Zorluklar	Bu ana kod, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyle mücadelede karşılaştıkları ve algıladıkları zorlukları tanımlamaktadır.
Doğa radikalizmi	Hak temelli bir yaklaşımın dengelenmesi, radikalleşmenin doğasında var olan gizlilik, insan faktörleriyle ilgili hata payı.
İletişim sorunları	Kuşak farklılıklarından kaynaklanan iletişim sorunları, gençlerin kendilerini gizleme ve saklama eğilimleri, öğretmenlere güvensizlik, her gencin kendine özgü özellikleri nedeniyle sorunları ele almada zorluk, gençlerin farklı bakış açılarına kapalı olması ve iletişim darlığı
Eğitim eksikliği	Gençlerin ve gençlik çalışanlarının radikalizmle ilgili yasal, teknik, psikolojik ve kavramsal alanlarda bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi konusundaki eksiklikler ve farkındalık eksikliği
Yetersiz mali kaynaklar	Ekonomik yetersizlikler ve zorluklar ve kaynakların tahsis edilememesi veya kısıtlanması
Yasal ve yapısal eksiklikler	Yasal engeller, yasal ve kurumsal mekanizmaların yokuşu veya işlevsizliği, etkin kurumsallaşma ve yasallaşma eksikliği ve bürokratik sorunlar
Yaklaşım	Politikacıların ilgisizliği veya bağılıkeksikliği, bu alanda gençlik çalışanlarına ilgi ve değer verilmemesi ve toplumdaki veya politikacılardan gelebilecek olumsuz tepkiler nedeniyle tereddüt

Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler	Bu tema altında çalışma, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi etkileyen faktörleri nasıl değerlendirdiklerini araştırmaktadır
Ekonomik faktörler	Ekonomik dezavantajlar
Yetersiz eğitim	Medya okuryazarlığı gibi alanlarda eğitim eksikliği, eğitim kalitesinin sorgulanması ve gençlerin bilinçlendirilmesindeki eksiklikler
Olumsuz deneyimler	Gençlerin toplumdaki aldığı tepkiler, toplumun veya politikacıların hoşgörüsüzlüğü, dışlanma, ayrımcılık, reddedilme, engellerle karşılaşma, zorbalığa ve/veya
Siyasi iklim	şiddete maruz kalma, ifade alanının olmaması ve nefret suçlarına maruz kalma
Aile	Siyasi koşullar, yasalar ve savaş durumları
Kişisel görevler	Ailenin sosyal ve ekonomik koşulları, aile içinde yaşanan çocukluk travmaları, aile içinde öğrenilmiş şiddet eğilimleri ve aileden gelen radikalizm deneyimleri
Medya ve internet	Korunma arzusu, kendini keşfetme, tanınma ve duyulma arayışı, farklı dini ve etnik gruplara katılım, dayanışma, toplumun bir üyesi gibi hissetme çabası, kimlik arayışı, bireylere ve fikirlere hayranlık
Sosyal çevre	Bilgi kirliliği, doğrulanabilir bilginin azlığı, yayma gücü ve sosyal ve geleneksel medya
Radikalleşmeyi Anlamak	Sosyal faktörler ve sosyal çevrenin gençler üzerindeki etkisi
Artan yaygınlık	Bu tema altında, radikalleşmenin gençlik çalışanları tarafından nasıl algılandığı ve farkındalıklarının nasıl yorumlandığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışmada ayrıca, gençlik çalışanlarının ulusal toplumların ve hükümetlerin radikalizme yaklaşımını nasıl değerlendirdikleri araştırılmaktadır. Bu bağlamda, gençlik çalışanları arasındaki radikalizm algısı derinlemesine incelenmektedir.
Gençlik çalışanlarının bakış açısı	Gençlik çalışanı toplumda radikalleşmenin arttığına inanıyor
Artan farkındalık	Süreç boyunca gençlik çalışanlarının radikalleşmeye ilişkin algıları değerlendirilmiştir.
Algısal değişim	Gençlik çalışanının radikalizm konusundaki farkındalığı süreç içinde artmıştır

Toplumun tutumu	
Olumlu yaklaşım	Toplum radikalleşmeye karşı olumlu bir yaklaşım benimsiyor ve/veya destekliyor
Olumsuz yaklaşım	Toplum radikalleşmeye karşı çıkıyor
Hükümetin tutumu	Hükümetin radikalleşmeye karşı tutumu araştırılmaktadır.
Mücadeleci yaklaşım	Radikalizmin bir güvenlik sorunu olarak algılanması ve buna yönelik caydırıcı veya önleyici tedbirlerin alınması
Yetersiz yaklaşım	Alınan önlemler ve uygulanan politikalar yetersiz ve/veya etkisizdir
İlgisiz	Konuya ilgi göstermez ve gündeminde ele almaz
Etkileri	Çalışma, gençlik çalışanlarının radikalleşmenin potansiyel sonuçlarını ve etkilerini nasıl gözlemlediklerini ve bu konudaki görüşlerinin neler olduğunu araştırmaktadır.
Duygusal olumsuzluk	Duygusal sorunlar, mutsuzluk, umutsuzluk ve depresyon, kimlik krizi, benlik çatışması yaşamak
Sığ düşünce	Dar düşünce kalıplarına hapsolmek ve geniş bir perspektifi kaybetmek
Yapısal sorunlar	Sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlara yol açması
Güvensizlik	Bireysel, toplumsal ve siyasi güvenliğin aşınması
Ayrılık	Toplumsal bölünme, ayrışma ve parçalanmaların yaşanması ve sosyal uyumun erozyona uğraması
Sosyal çatışma	Toplumdaki bireyler arasında çatışmalı ilişkilerin ve fikirlerin ortaya çıkması
Göstergeler	Ana kod, gençlik çalışanlarının gözlemlerine, deneyimlerine ve düşüncelerine göre gençlerde radikalleşmenin hangi belirtilerinin gözlemlenebileceğini araştırmaktadır.
Radikal eğilimlere sempati	Radikal eylemlere, fikirlere ve gruplara ilgi ve katılım
İzolasyon	Bireysel ve sosyal izolasyon, içe kapanma
Değişiklikler	Bireylerin inançlarında, dini görüşlerinde, ideolojilerinde, sosyal çevrelerinde ve dış görünüşlerinde meydana gelen değişiklikler
Ayrımcı eğilimler	Herhangi bir konuda (din, ırk, mezhep, cinsiyet, dış görünüş vb.) dışlayıcı ve ötekileştirici yaklaşımlar

Agresif eğilimler	Saldırganlık, öfke, şiddet eğilimi, hoşgörüsüzlük, saldırganlığın söylem ve eylemlerde kendini göstermesi, akran zorbalığı, genel muhaliflik hali ve iletişime kapalı olma
Anlamak	Ana kod, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi nasıl tanımladıklarını ve bundan ne anladıklarını araştırmaktadır.
Agresif eğilimler	Saldırganlık, öfke, şiddet eğilimi, hoşgörüsüzlük, saldırganlığın söylem ve eylemlerde kendini göstermesi, akran zorbalığı, genel muhaliflik hali ve iletişime kapalı olma
Anlamak	Ana kod, gençlik çalışanlarının radikalleşmeyi nasıl tanımladıklarını ve bundan ne anladıklarını araştırmaktadır.
Normatif olmayan	Radikalizmi hukukun, yasal normların ve demokratik değerlerin ötesine geçen bir olgu olarak anlamak
Değişim talebi	Radikalleşmeyi mevcut yapıları değiştirme eğilimi veya mevcut kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik çerçevelere karşı bir duruş veya tepki olarak anlamak
Katı inançlar	Radikalleşmeyi belirli inançlara, özellikle de ana akımın dışında kalanlara körü körüne bağlılık olarak anlamak
Saldırganlık	Radikalleşmeyi şiddeti desteklemek, saldırgan söylemlerde bulunmak, düşmanlığı teşvik etmek, aşırıcılığı savunmak ve ana akıma meydan okumak olarak anlamak
Tehdit	Radikalleşmeyi çeşitli nedenlerle devlet, toplum ve bireyler için bir tehdit olarak anlamak
Sınırlı pozitiflik	Yasal sınırları aşmadığı ve aşırılık yanlısı eylemlere yol açmadığı sürece radikalleşmeyi demokrasinin gelişimi için etkili bir araç olarak anlamak
Süreç	Radikalleşmeyi bir durumdan ziyade bir süreç olarak
Gençlik Çalışanlarının Motivasyonu	anlayan, psikolojik ve sosyolojik parametreleri içeren bir yaklaşım
Gençlik odaklı	Ana kod, gençlik çalışanlarının gençler arasında
Toplum odaklı	radikalleşmeyi ele alırken sahip oldukları motivasyonları araştırmaktadır.
Değer odaklı	Gençlerin mevcut yaşamlarını ve geleceklerini önemseyen bir yaklaşım

Salacak Mahallesi, İhsaniye İskele Sokak, No: 53 Üsküdar/İstanbul
info@diplomasivakfi.org